

**YIKILAN TARİHİ KENTLERİN YENİDEN İNŞASI, DİYARBAKIR -
SURIÇİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK İPEK

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
NİSAN - 2020**

**YIKILAN TARİHİ KENTLERİN YENİDEN İNŞASI, DİYARBAKIR -
SURİÇİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK İPEK

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Doç. Dr. Burak BELGE**

**MERSİN
NİSAN - 2020**

ETİK BEYAN

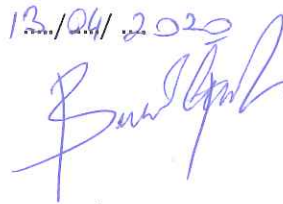
Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

13.10.2020

Burak İPEK

ÖZET

YIKILAN TARİHİ KENTLERİN YENİDEN İNŞASI, DİYARBAKIR-SURİÇİ ÖRNEĞİ

Yeniden inşa uygulamaları kentlerin doğa ya da insan kaynaklı sebeplerle ağır şekilde tahribata uğramasının veya yıkılmasının ardından, eski durumuna döndürülmesine yönelik çalışmalardır. Söz konusu çalışmalar tarihi bir kent için gerçekleştirildiğinde ise kentsel koruma disiplininin çalışma alanı içerisine girmektedir. Zira Kentsel Koruma Disiplini, tarihi kentlerin özgünlüğünün ve kırılganlığının bilincinde olarak; alanın özgünlüğünü koruyarak yeniden inşa etmektedir ve bu amaçla disiplinle belli yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu yaklaşımlar belgeleme, fiziksel mekanda değer atfı ve mekansal karakter analizi olup; ulusal ve uluslararası yasal ve yönetsel çerçevede de tanımlanarak desteklenmektedir.

Bu çalışmada da yıkılan tarihi kentlerin yeniden inşa sürecine yönelik bir çalışma yapılmış olup; kentsel koruma disiplininin yaklaşımları ile yasal ve yönetsel çerçeve dikkate alınmıştır. Öncelikle tarihi bir kentin belgelenmişlik durumu ilgili verilerle incelenerek alanın tarihsel gelişim süreci ve korunmuşluk durumu algılanmaktadır. Sonrasında ise tarihi kentin fiziksel mekanın hangi ilgi gruplarınca, ne açıdan değerli olarak kabul edilerek korunduğu tespit edilmektedir. En son aşamada da belgeleme ve değer atfına dayalı olarak bu mekansal karakter analizi ile hangi fiziksel bileşenlerin korunarak yeniden inşa edilmesi gerektiği belirlenecektir. Böylelikle tarihi bir kentin fiziksel mekanı; alanın özgünlüğü bir bütün korunarak yeniden inşa edilmektedir. Kentsel koruma disiplininin bu yaklaşımı tez çalışmasında da benimsenmiş olup, ilaveten kentsel ölçekte yeniden inşa edilen Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar kentleri örnek olarak incelenerek, çalışmanın kapsamı genişletilmiştir. Literatürden elde edilen bilgiler, yasal ve yönetsel çerçevenin araştırılması ve örnek kentlerin incelenmesine dayalı olarak çalışmanın yöntemi belirlenmiştir. Türkiye özelinde yeniden inşa uygulamaları incelendiğinde, kentsel ölçekte bir çalışmanın daha öncesinde yapılmadığı ve Diyarbakır-Suriçi'nin bu anlamda bir öncül olduğu tespit edilmiş, bu nedenle çalışmanın örnek alanı olarak incelemesine karar verilmiştir. Alan tüm bu bilgiler ışığında incelenmiş ve yeniden inşa çalışmaları Diyarbakır-Suriçi'nin özgünlüğü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Böylelikle çalışma gerek Türkiye gerekse Suriçi ölçeğinde kentsel koruma ve yeniden inşa literatürüne katkı sağlamıştır. Ayrıca, çalışma 21. Yüzyılda, tek yapılar yerine büyük ölçekli yıkılmış bir tarihi dokunun yeniden inşası açısından öncü bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İnşa, Belgeleme, Değer Atfı, Fiziksel Karakter, Kentsel Koruma.

Danışman: Doç. Dr. Burak BELGE, Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mersin.

ABSTRACT

RECONSTRUCTION OF DEMOLISHED HISTORIC CITIES, DİYARBAKIR-SURİÇİ CASE STUDY AREA

Reconstruction practices are the studies which to restore the cities to their original state after being heavily destroyed or deteriorated by nature or human causes. When these studies are carried out for a historic city, it is scope of the field of study area of the Urban Conservation. Because Urban Conservation acknowledges certain approaches; being aware of the authenticity and fragility of historic cities; when reconstructing the area by preserving its originality. These approaches are documentation, value attribution in physical space, and spatial character analysis; they are defined and supported by national and international legal and administrative framework.

In this study, a study was carried out for the reconstruction process of demolished historic city; the approaches of the urban conservation and the legal and administrative framework are taken into account. First of all, the documentation of historic city is examined with the relevant data; the historical development process and the state of conservation are perceived. Afterwards, it is determined which physical space of the historic city are protected by what interest groups and in what sense they are protected. At the last stage, based on documentation and value assessment the spatial character analysis would determine which physical components need to be retained and reconstruct. Thus, the physical space of a historic city's originality preserving while can be reconstructed the whole. This approach of urban conservation is also adopted in the thesis study and the cities of Hamburg, Warsaw, Verona, Beirut and Mostar, which were reconstructed on an urban scale, were examined examples and the scope of the study was expanded. The method of the study is determined based on the information obtained from the literature, the research of the legal and administrative framework and the examination of the other cases. Considering reconstruction applications Turkey in particular; there is not a study on an urban scale in earlier and Diyarbakır Suriçi has been identified as a precursor in this sense the Urban Conservation Area. Therefore it was decided to analyze case study area. The case study has been examined in the light of aforementioned information and the reconstruction works have been evaluated within the framework of the authenticity of Suriçi. Consequently, the study contributes literature on reconstruction in Urban Conservation Site Areas in Turkey. Furthermore, the study is a pioneer work in terms of reconstruction of such a demolished historic area rather than single structures in 21th Century.

Keywords: Reconstruction, Documentation, Value Assessment, Spatial Character, Urban Conservation.

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Burak BELGE, Department of City and Regional Planning, University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Öncelikle lisans eğitimimden itibaren kentsel koruma alanına yönelmeme katkısı olan, beni eğiten ve yetiştiren, fikirleriyle her zaman yolumu aydınlatan, desteğini her daim hissettiren, bilgisi ve tecrübesiyle bu çalışmanın ilerlemesinde çok büyük katkıları olan saygıdeğer hocam Sayın Doç. Dr. Burak BELGE'ye sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Tez savunma jürimde bana fikirleriyle eşlik eden hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARIKAYA LEVENT ile Sayın Doç. Dr. Olgü ÇALIŞKAN'a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmama bilgisi, yönlendirmesi ve fikirleriyle katkı sağlayan ikinci tez danışmanım Bauhaus Üniversitesi öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Hans Rudolf MEIER'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım. 2017-2018 akademik yılı boyunca yüksek lisans stüdyosunda çalışmama fikirleriyle katkı sağlayan çok sevgili hocam Sayın Prof. Dr. Burak BEYHAN ile Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sinan Burat'a, eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleri ile beni yetiştiren saygıdeğer Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerine teşekkürleri bir borç bilirim. Tez çalışmam boyunca tatlı dili, hoş sohbetleri ve desteğini benden esirgemeyen Sayın Öğretim Görevlisi Doktor Züleyha Sara BELGE'ye de verdiği motivasyondan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Alana dair fikirleri ve tecrübeleri ile destek olan Şehir ve Bölge Plancısı Sayın Necati UYAR'a, Şehir ve Bölge Plancısı Sayın Serdar NİZAMOĞLU'na, Arkeolog Sayın Nevin SOYLUKAYA'ya ve Diyarbakır Sur Belediyesi çalışanlarına bu çalışmadaki katkıları için çok teşekkür ederim. Alanadaki çalışmalarında beni yönlendiren ve bana eşlik eden ile arkadaşım ve meslektaşım Etkin ÖZTURAN'a; vermiş olduğu teknik destek ile bana çok yardımcı olan arkadaşlarım Sayın Arş. Gör. Alper GÜNÖZ ve Sayın Arş. Gör. Kaan YAMAN'a teşekkürlerimi iletmek isterim.

Ve de bu yoğun ve yorucu çalışma süresince manevi desteğini hep hissettiğim, adlarımı tek tek sayamayacağım kocaman aileme, her zaman ailemiş gibi hissettiren arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	ii
ONAY	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Yeniden İnşa Süreçleri İncelenen Örnek Kentler	6
1.2. Yeniden İnşanın Yasal ve Yönetmel Boyutu	10
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI	14
2.1. Tarihi Doku ve Yeniden İnşa Kavramları	14
2.1.1. Tarihi Doku Kavramı	14
2.1.2. Yeniden İnşa Kavramı	15
2.2. Tarihi Dokunun Yeniden İnşasında Belgeleme Kavramı	17
2.2.1. Belgelemenin Korumadaki Rolü	17
2.2.2. Arazi Analizi ve Hasar Tespiti	26
2.2.2.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	28
2.2.2.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	29
2.2.2.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	31
2.2.2.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	32
2.2.2.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	32
2.2.3. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Belgeleme ve Yeniden İnşa İlişkisi	33
2.3. Tarihi Kentlerde Mekansal Değer Kavramı	36
2.3.1. Kültürel Miras Alanlarında Değer-Aktör İlişkisi	42
2.3.2. Değerin Belirlenmesi (Value Assessment)	47
2.3.3. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Değer Atfı İncelemesi	51
2.3.3.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Mekansal Değer Tartışması	51
2.3.3.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması	52
2.3.3.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması	54
2.3.3.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması	54
2.3.3.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması	57
2.4. Tarihi Kentlerde Fiziksel Karakterin Yeniden İnşası	65
2.4.1. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Kentin Fiziksel Karakterinin Yeniden İnşası	69
2.4.1.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi	71
2.4.1.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi	72
2.4.1.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi	73
2.4.1.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi	75
2.4.1.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi	77
3. MATERYAL ve YÖNTEM	80
3.1. Fiziksel Mekanın Karakter Analizine İlişkin Yöntem	85
3.2. Değer Atfına Yönelik Yöntem	90
3.3. Belgelemeye İlişkin Yöntem	92
4. DİYARBAKIR-SURİÇİ TARİHSEL ve MEKANSAL GELİŞİM SÜRECİ	97
4.1. Alanın Tarihsel Gelişim Süreci	97
4.1.1. 1990 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı	109
4.1.2. 2012 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu	115
4.1.2.1. Kentsel Dokuya İlişkin Parametrelerin Çalışma Alanındaki Mekansal Kurguyu Şekillendirmesi	121

4.1.3. 2013 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Plan Açıklama Raporu	134
4.1.4. 2014 Yılı Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı	136
4.2. Suriçi'nde Yaşanan Çatışma Süreci ve Tarihi Dokuda Oluşan Tahribat	141
4.2.1. 2016 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Raporu	145
4.2.2. Suriçi 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu	152
4.2.3. 2018 Yılı'nda Hazırlanan Kentsel Tasarım Projeleri	158
4.3. Yeniden İnşanın Mekansal Yanısmaları	168
4.3.1. Emniyet Hizmet Alanları	168
4.3.1.1. Boş Alanlara İnşa Edilecek Olanlar	169
4.3.1.2. Yık-Yap Yöntemiyle İnşa Edilecek Olanlar	172
4.3.2. Sokak Genişletme Çalışmaları	175
4.3.2.1. Yenikapı Sokak'ın Genişletilmesi ve Ring Yolun Devamı ile Sokak Genişletme Çalışmaları	176
4.3.2.2. Emniyet Hizmet Alanlarını Tanımlayan Sokakların Genişletmeleri	177
4.3.2.3. Yapı Adaları İçerisinde Boşluklar Oluşturarak ve Yapıların Geri Çekilmesiyle Sokak Genişletme Çalışmaları	178
4.3.3. Ada Bazında Kentsel Tasarım Uygulamaları	180
4.4. Kentsel Doku İçerisinde Değer Atfedilen Mekansal Bileşenlerin İncelenmesi	186
4.4.1. Alandaki Değer Atfı Tespitine Yönelik Görüşmeler	189
4.4.1.1. Sokak Dokusu	189
4.4.1.2. Kent Surları	190
4.4.1.3. Geleneksel Konut Tipi	190
4.4.1.4. Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusu	191
4.4.1.5. Nitelikli Yapılar	191
4.5. Kentsel Doku İçerisinde Belgelenmişlik Durumu İncelemesi	192
4.5.1. Mekansal Karakter Parametreleri Üzerinden İnceleme	192
4.5.1.1. Sokak Dokusu	192
4.5.1.2. Kent Surları	193
4.5.1.3. Geleneksel Konut Tipi	193
4.5.1.4. Çok Katmanlı Olarak Gelişen Kent Dokusu	193
4.5.1.5. Nitelikli Yapılar	194
4.5.2. Kentsel Doku İçerisinde Tahribata Yönelik Belgelenmişlik Durumu İncelemesi	195
4.5.2.1. Sokak Dokusu	197
4.5.2.2. Geleneksel Konut Tipi	198
4.5.2.3. Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusu	199
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	202
5.1. Diyarbakır Suriçi Özelinde Yöntem İncelemesi	203
5.2. Mekansal Durum İncelemesi	204
5.2.1. Tahrip Olmamış Alan	204
5.2.2. Tahribata Uğrayan ve Değerli Mekansal Bileşenler İçeren Kent Dokusu	205
5.2.3. Nitelikli Olmayan Yeniden İnşa Edilen Alanlar	206
5.2.3.1. Yeniden İnşa Edilen Alanlar	207
5.2.3.2. Yeniden İnşasına Henüz Başlanmamış Yerler	212
5.2.4. Mekansal Durum Değerlendirmesi	212
5.3. Çalışmadaki Kısıtlılıklar	213
5.3.1. Çalışmadaki Genel Kısıtlılıklar	213
5.3.2. Çalışma Alanındaki Kısıtlılıklar	214
5.4. Çalışmaya Yönelik Öneriler	215
5.4.1. Genel Öneriler	215
5.4.2. Çalışma Alanına Yönelik Öneriler	216
5.4.3. Çalışma Alanına Yönelik Mekansal Öneriler	216
5.5. 21. Yy'da Yeniden İnşa Tartışması	219

KAYNAKLAR	221
EK-1	227
ÖZGEÇMİŞ	231

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1.1. Çalışmanın Materyal ve Yöntem İncelemesi	5
Tablo 1.2. Örnek Olarak İncelenen Kentler ile Çalışma Alanı Arasındaki Mekansal Benzerlikler	6
Tablo 2.1. Belgeleme ile İlgili Literatür İncelemesi	25
Tablo 2.2. Örnek Kentlerin Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti	33
Tablo 2.3. Literatürde Yer Alan Kentlerin Belgeleme ve Yeniden İnşa Açısından İncelenmesi	34
Tablo 2.4. Literatür Verileri ve Örnek Kentlerin Yeniden İnşa Sürecinde Belgeleme Açısından Değerlendirilmesi	34
Tablo 2.5. Literatürden Elde Edilen Fiziksel Mekana Dair Değer Türleri	40
Tablo 2.6. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Değer Atfı İncelemesi	58
Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi	59
Tablo 2.8. Çeşitli Yazarlarca Benimsenen Mekansal Karakteri Belirleyici Özellikler	68
Tablo 2.9. Literatürde Örnek Olarak Seçilen Kentler Üzerinden Fiziksel Karakterin Yeniden İnşası	70
Tablo 3.1. Örnek Kentlerin Seçilim Sebepleri	84
Tablo 3.2. Fiziksel Mekana Ait Parametrelerin Seçilim Sebepleri	86
Tablo 3.3. Belgeleme ve Fiziksel Karaktere İlişkin Değerlendirme Modeli	94
Tablo 3.4. Yeniden İnşa Sürecinin Alt Bileşenleri ile İncelenerek Tablolaştırılması ve İnceleme Yöntemi	95
Tablo 4.1. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	106
Tablo 4.2. 1988'deki Kentsel Sit Alanı İlanına Kadarki Sürecin Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	108
Tablo 4.3. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	112
Tablo 4.4. 1990 KAİP'in Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	114
Tablo 4.5. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	139
Tablo 4.6. 2012, 2013 ve 2014 Planlarının Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	140
Tablo 4.7. 2015-2016 Çatışma Sürecinin Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	145
Tablo 4.8. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	150
Tablo 4.9. 2016 KAİP'in Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	151
Tablo 4.10. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	156
Tablo 4.11. 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	157
Tablo 4.12. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	163
Tablo 4.13. 2018 Yılı'nda Hazırlanan Kentsel Tasarım Projeleri Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi	164
Tablo 4.14. 2015 Çatışma Süreci Başlangıcı ve Yeniden İnşa Kararlarının Mekansal Değer Bileşenleri Üzerinden Değerlendirilmesi	165
Tablo 4.15. Suriçi'nin Mekansal Biçimleniş Sürecinin Değerlendirilmesi	167
Tablo 4.16. Suriçi'nin Mekansal Değer Bileşenlerine Yönelik Literatür İncelemesi	188
Tablo 4.17. Alandaki Değer Atfı Tespitine Yönelik Uzman Görüşmeleri	189
Tablo 4.18. Suriçi Tarihi Dokusunda Belgelenmişlik İncelemesi	195
Tablo 4.19. Alandaki Tahribata Yönelik Belgelenmişlik İncelemesi	196
Tablo 5.1. Yeniden İnşa Uygulamalarının Fiziksel Parametreler Üzerinden Değerlendirilmesi	212
Tablo 5.2. Farklı Dönemlerdeki Yeniden İnşa Anlayışlarının Karşılaştırılması	221

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Burra Tüzüğü'ne Göre Korumada Belgelemenin Rolü ve Koruma Sürecinin Adımları	18
Şekil 2.2. Hamburg Kenti'nde Yıkım Sonrası Tahribat Durumunda Yapıların Tahribat Durumlarına Göre Renklendirilerek Üretilen Harita	29
Şekil 2.3. Varşova Old Town Bölgesi 1945 Yılına Ait Hasarın Hava Fotoğrafı	30
Şekil 2.4. Varşova Kenti'nde Hasar Tespit Metodu	31
Şekil 2.5. Verona Kenti Pietra Köprüsü ve Çevresine Ait Yıkım Sonrası Görseli	31
Şekil 2.6. Beyrut Merkez Bölgesi 1975-1990 Yılları Arasındaki Hasar Tespit Haritası	32
Şekil 2.7. Değer Kavramının Koruma Eylemlerindeki Yeri	37
Şekil 2.8. English Heritage'a Göre Kültürel Miras Alanlarında Kullanıcılar ve Bakış Açıları	43
Şekil 2.9. Mekansal Değer Atfına Yönelik Sınıflandırma	46
Şekil 2.10. Hamburg Kenti Çalışma Alanının 1883'te Mevcut Bina Gelişiminin Yıkılmasından Önceki Brookinseln Planı, Speicherstadt'ın İnşası ve Dönüşümlü Olarak Öngörülen ve Gerçekleşen İnşaat Aşamaları	52
Şekil 2.11. Varşova'nın UNESCO Tarafından Tescillenmiş Tarihi Kent Merkezi, Kral Yolu(Royal Route) ve Wilan W Kompleksi	53
Şekil 2.12. Varşova Kenti Old Town Bölgesi Genel Görünüş	53
Şekil 2.13. Beyrut Kent Merkezi Güncel Görünüm	57
Şekil 2.14. Mostar Güncel Görünüm	58
Şekil 2.15. Hamburg Chilehaus ile Speicherstadt ve Kontorhaus Bölgesi, Alan Planı, Kültürel Miras Varlıkları ve Koordinat Noktalarına Sahip Tampon Bölge	72
Şekil 2.16. Old Town Bölgesi 1/2500 Ölçekli Yeniden İnşa Haritası	73
Şekil 2.17. Prof. Zachwatowicz Tarafından Hazırlanan Kentteki Yeniden İnşa Çalışması Örnekleri	73
Şekil 2.18. Verona 1946 Yılı Yeniden İnşa Planı	75
Şekil 2.19. SOLİDERE'nin Beyrut İçin Ürettiği 1994 Master Planı	77
Şekil 2.20. Mostar Kenti 2001 Yılı Master Planı	79
Şekil 3.1. Tez Çalışmasında Sürecinin İşleyişi	85
Şekil 3.2. Fiziksel Mekandaki Değer Atfına İlişkin Yöntem	91
Şekil 4.1. Suriçi Tarihi Dokusu Helen ve Roma Dönemi Mekansal Tasviri	99
Şekil 4.2. Suriçi Tarihi Dokusu Osmanlı Dönemi Mekansal Tasviri	100
Şekil 4.3. Suriçi'ndeki Yol Açma Uygulaması	101
Şekil 4.4. Suriçi Tarihi Dokusu Cumhuriyet Dönemi Mekansal Tasviri	104
Şekil 4.5. Yıldız Üniversitesi Koruma Planlama Grubu Tarafından Hazırlanan 1990 Yılı KAİP	113
Şekil 4.6. 1990 Yılı KAİP Mekansal Plan Kararları	113
Şekil 4.7. 2012 Yılı Koruma Amaçlı İmar Planı	120
Şekil 4.8. Suriçi Tarihi Dokusundaki Tipomorfolojiler	122
Şekil 4.9. Suriçi Tarihi Dokusundaki Arazi Kullanımları	123
Şekil 4.10. Suriçi Tarihi Dokusundaki Parsel Büyüklükleri	124
Şekil 4.11. Suriçi Tarihi Dokusundaki Tescilli Yapı Parsel Büyüklükleri	125
Şekil 4.12. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Sokak İlişkisiyle Oluşan Cephe Örneği	125
Şekil 4.13. Suriçi Tarihi Dokusundaki Sokak Örüntüsü	126
Şekil 4.14. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar (Ulu Cami)	127
Şekil 4.15. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar (Hasanpaşa Hanı)	128
Şekil 4.16. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar Ve Sokak Bağlantıları	129
Şekil 4.17. Suriçi Tarihi Kent Dokusu İçerisinde Perspektif Ve Görünümler	130
Şekil 4.18. Günümüzdeki Adı İle İnönü Bulvarı'ndaki Kesintisiz Perspektif Görünümü	130
Şekil 4.19. Suriçi Tarihi Kent Dokusu İçerisinde Orta Düzeyde Kesintisiz Perspektif ve	131

Zayıf Perspektif Örnekleri	
Şekil 4.20. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Parsel İlişkisi	132
Şekil 4.21. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Parsel-Sokak İlişkisi Örnekleri	132
Şekil 4.22. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapıların Mevcut Kullanım Durumu	133
Şekil 4.23. Alan Yönetim Planınca Suriçi Kentsel Sit Alanı Bölgelemesi	137
Şekil 4.24. 2012 KAİP, 2013 ve 2014 Planlarının Mekansal Karşılıkları	139
Şekil 4.25. Suriçi Tarihi Dokusunun Tahribatına İlişkin 2016 Mayıs ve 2016 Ağustos Tarihli Uydu Görüntüleri	143
Şekil 4.26. Suriçi Tarihi Dokusunun Tahribatına İlişkin 2017 Temmuz Tarihli Uydu Görüntüsü	143
Şekil 4.27. Suriçi Tarihi Dokusundaki Nitelikli Yapıların Tahribatına İlişkin Analiz	144
Şekil 4.28. Suriçi'nde Kamulaştırılan Parseller	144
Şekil 4.29. 2016 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Raporu'nda Öngörülen Sokak Genişletme Çalışmaları	148
Şekil 4.30. 2016 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Raporu'nda Öngörülen Emniyet Noktaları	149
Şekil 4.31. 2016 KAİP Revizyon Mekansal Kararları	150
Şekil 4.32. Projede İfade Edilen A Bölgesi	153
Şekil 4.33. Projede Kütlelerde Yapılan Değişikliğin Sokak Doku ve Kent Dokusundaki Yansımaları	154
Şekil 4.34. Projedeki Değişikliğin Sokak Doku ve Kent Dokusundaki Yansımaları	155
Şekil 4.35. 2018 Kentsel Tasarım Projelerinin Mekansal Kararları	159
Şekil 4.36. 197 Numaralı Adanın Değişimi	159
Şekil 4.37. 201 Numaralı Adanın Değişimi	161
Şekil 4.38. 382 Numaralı Adanın Değişimi	162
Şekil 4.39. Çatışma Süreci Sonrasındaki Planların Mekansal Karşılıkları	166
Şekil 4.40. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu	169
Şekil 4.41. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu	170
Şekil 4.42. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu	170
Şekil 4.43. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu	171
Şekil 4.44. Hasırlı Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu	172
Şekil 4.45. Hasırlı Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu	172
Şekil 4.46. Melikahmet Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Tahribat Sonrası Durumu, 2019	173
Şekil 4.47. Melikahmet Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Düzenlenmesi	174
Şekil 4.48. Alipaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu	175
Şekil 4.49. Ali Paşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Düzenlenmesi	175
Şekil 4.50. Yenikapı Sokak'ın Batı Kısımındaki Sokak Genişletme Çalışması	176
Şekil 4.51. Yenikapı Sokak'ın Doğu Kısımındaki Sokak Genişletme Çalışması	176
Şekil 4.52. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanları ve Sokak Genişletme Çalışmaları	177
Şekil 4.53. Hasırlı Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanı ve Sokak Genişletme Çalışmaları	178
Şekil 4.54. Savaş Mahallesi'ndeki Yapı Adası İçi Sokak Genişletme Çalışmaları	178
Şekil 4.55. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Yapı Adası İçi Sokak Genişletme Çalışmaları	179
Şekil 4.56. Hasırlı Mahallesi'ndeki Yapı Adası İçi Sokak Genişletme Çalışmaları	179
Şekil 4.57. Hasırlı Mahallesi'ndeki 194 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Genişletme Uygulamaları	181
Şekil 4.58. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki 216 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Genişletme Uygulamaları	183

Şekil 4.59. Savaş Mahallesi'ndeki 385 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Genişletme Uygulamaları	185
Şekil 4.60. Suriçi Tarihi Dokusundaki Nitelikli Yapılar	194
Şekil 4.61. Nitelikli Yapılardaki Hasar Tespiti	
Şekil 4.62. Suriçi'ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2017 Kasım Tarihli Uydu Görüntüsü	196
Şekil 4.63. Suriçi'ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2018 Temmuz Tarihli Uydu Görüntüsü	196
Şekil 4.64. Suriçi'ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2018 Kasım Tarihli Uydu Görüntüsü	197
Şekil 4.65. Yeniden İnşa Uygulamalarının Sokak Dokusu, Konut Dokusu ve Çok Katmanlı Kent Dokusu Üzerinde Yarattığı Değişimler	199
Şekil 5.1. Suriçi'ndeki Yeniden İnşa Uygulamaları	206
Şekil 5.2. Suriçi 1939 Yılına Ait Hava Fotoğrafı	207
Şekil 5.3. Ali Paşa Mahallesi 2013 Yılı Yapılı Çevreyi Gösteren Hava Fotoğrafı	208
Şekil 5.4. Ali Paşa Mahallesi 2013 Yılı Kentsel Dokuyu Gösteren Hava Fotoğrafı	208
Şekil 5.5. Ali Paşa Mahallesi 2019 Yılı Kentsel Dokuyu Gösteren Hava Fotoğrafı	208
Şekil 5.6. Hasırlı Mahallesi Kentsel Tasarım Projesi Sınırları	209
Şekil 5.7. Fatihpaşa Mahallesi Kentsel Tasarım Projesi	210
Şekil 5.8. Fatihpaşa Mahallesi 2014 Yılı Tahribat Öncesi Durumu Gösteren Hava Fotoğrafı	211
Şekil 5.9. Fatihpaşa Mahallesi 2019 Yılı Tahribat Sonrası Durumu Kentsel Dokuyu Gösteren Hava Fotoğrafı	211

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
BOS	Archive of Warsaw Reconstruction Office (Varşova Yeniden İnşa Ofis Arşivi)
GEEYAK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
IAURIF	Institut d'aménagement et d'urbanisme de la région Île-de-France (Île-de-France Bölgesi Kent Planlama Enstitüsü)
ICCROM	International Centre For the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi)
ICOM	International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
SOLİDERE	The Lebanese Company for the Develeoment and Reconstruction of the Beirut Central District (Beyrut Kent Merkezi'nin Gelişimi ve Yeniden İnşası İçin Lübnan Şirketi)
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

1. GİRİŞ

Kentler; savaş, yangın, deprem gibi olağan dışı durumlarda geri dönülmez hasarlara uğramaktadır. Söz konusu büyük ölçekli hasarlar sonrasında, tarihi kentlerin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir ve bu çalışma kentsel korumada önemli bir problem alanıdır. Tarihte bu tarz doğal afetlerden ötürü birçok kent büyük ölçekli yıkımlara uğramış ve yeniden inşa edilmiştir; ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kentlerin daha büyük ölçekli hasara uğraması ve yeniden inşa edilme ihtiyacının doğuşu, kentsel koruma disiplininin içeriğini değiştirmiştir. Önceki süreçte yalnızca kentin bir an önce iyileştirilmesi hedeflenirken modern koruma anlayışı ile birlikte yeniden inşa sürecinde kentteki tarihi dokunun özgünlüğü korunarak, mekansal değerleri ve kentlinin kentle olan ilişkisi dikkate alınarak, kentin yıkım öncesi haline getirilmesi hedeflenmeye başlamıştır. Bu anlamda da modern koruma anlayışında yeniden inşa; söz konusu alanın geçmişine dair belgelemeye referansla, kentin fiziksel karakteri ve bu karakterle iç içe olan değerler ışığında yapılan bir müdahale biçimidir. Bu açıdan yeniden inşa kavramının hızlı bir inşa çalışmasından bilimsel verilere dayanan daha geniş kapsamlı bir iyileştirme çalışmasına evrildiği söylenebilir.

Tarihi dokuda yeniden inşa uygulamaları incelendiğinde, ilk örneklerin doğal afet kaynaklı büyük ölçekteki hasarları gidermek için olduğu görülmektedir. 1666 Büyük Londra Yangını'nda Ortaçağ Londrası'nın yapılı çevresinin 5/6'sı yanarak yok olmuştur. Birkaç gün sonra Mimar Christopher Wren kentin yeniden inşası için planlar hazırlamıştır. Binalarda kullanılan yapı malzemesinin değiştirilmesi, sokak genişliklerindeki artışlar, yolların ışınsallaştırılması ve ızgara plan tipi gibi kentin fiziksel mekanına ilişkin önerilerde bulunulmuşsa da ancak yapıların malzemesi değiştirilmiştir [1]. 1755 Büyük Lizbon Depremi ve arkasından gelen diğer doğal afetler silsilesiyle kentteki binaların 90%'ü yok olmuştur. Bunun üzerine başbakan Marquis of Pombal, Lizbon'un yeniden inşası için plan hazırlanmasını istemiş ve Rossio ve Baixa'nın, kenti ızgara plan düzeniyle yeniden ele alan planını uygulatmıştır [2]. 1812 Büyük Moskova Yangını nedeniyle kentteki yapıların 3/4'ü yok olmuştur. Kentin katedral ve kiliseleri tarihi olması nedeniyle korunarak yeniden inşa edilse de mahallelerin ve yolların yeniden düzenlenmesi ile kentin silueti değişmiştir; bu açıdan yeniden inşa kent ölçeğinde değil yapı ölçeğinde uygulanmış, kentteki yeniden inşa genel görünümü değiştirdiği için orijinallik korunamamıştır [3]. 1906 Büyük San Francisco Depremi ve beraberindeki yangın ile kent büyük ölçüde hasar görmüş; 28000 bina ve 500 yapı adası yok olmuştur. Bunun üzerine yeniden inşa bir fırsat olarak değerlendirilerek kentsel dokuda bazı değişikliklere gidilmiştir. Kentteki boşlukların doldurularak yerleşme biçiminden (in fill development) vazgeçilmiş ve yapılaşmada ahşap malzeme kullanımı terk edilmiştir. Finans merkezleri, mimarlık ofisleri, basın-yayın birimleri vb. bazı sektörler önemli meydanlar ve kentsel açık alanlarda bir araya getirilerek

kentsel odaklar yaratılmıştır [4]. 1917'deki Büyük Selanik Yangını ile kentin tüm konut dokusu, finans kurumları, işyerleri, önemli kültürel ve dini yapılar neredeyse tamamen yok olmuştur. Büyük çaplı kayıp nedeniyle bu yapılara ilişkin arşivler de yok olmuş ve kent belgeleme olmadan, Fransız Mimar Ernest Hebrard'ın planı büyük ölçüde uygulanarak yeniden inşa edilmiştir. Hiyerarşik düzen içerisindeki geniş bulvarlar, yeni kentsel alanlar, ada-parcel kullanımlarının yeniden düzenlemeleri gibi birçok değişikliğe gidilmiş ve kent yeniden inşa edilmiştir, böylelikle kentin geleneksel fiziksel karakteri kaybolmuştur [5]. 1923 yılında Tokyo'daki Büyük Kantō Depremi nedeniyle kamu binaları, konutlar, yollar, yeşil alanlar dahil olmak üzere 33 milyon m² alan yok olmuştur. Kentteki bu büyük ölçekli yıkımın maliyeti nedeniyle devlet mülk sahiplerinin arazilerinden %10 pay alarak yapı parsellerini yeniden düzenlemiş; yol, kaldırım, park ve sosyal-teknik altyapı alanları gibi kamusal hizmetler amacıyla kenti ada-parcel bazında yeniden inşa etmiştir [6].

Bu örneklerdeki kentsel ölçekteki yeniden inşa uygulamalarında kentteki yapılara veya kentin bütününe ait belgeleme kaynaklarının yok olması nedeniyle kentlerin önceki durumlarına ışık tutan bir veri bulunmamaktadır, bu nedenle de kentin özgünlüğü bozulmuştur. Oysaki modern koruma anlayışında bu durum yasal ve yönetsel çerçevenin varlığı, belgeleme, mekansal değer anlayışı ve fiziksel karakter ile tanımlanmış olup; yukarıdaki örnekler bu nedenle modern yeniden inşa tanımından uzaktır.

Bu müdahale biçimiyle ilgili modern anlamdaki çalışmalar ise öncelikle yapı ölçeğinde başlamıştır. UNESCO yeniden inşanın; çok yeni olmadığını, 19. Yy'da batılı kültürlerde tarihi anıtlara verilen değer ve artan farkındalıkla birlikte yapıların eksik bölümlerini tamamlayarak restore edilmesiyle başladığını ifade eder. Fransız Gotik Mimar ve Teorisyen Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc'ın Carcassonne şehrinin tarihi surlarını sağlamlaştırması yeniden inşa uygulaması olarak kabul edilebilir. Daha sonra ise 20.Yy'da Amerika'da ayaktaki (living) tarihi müzelerin kopyalarının yapılması¹, Versailles Sarayı'nın Fransız Devrimi sırasında tamamen yıkılıp yeniden inşa edilmesi, Londra'daki Royal Exchange yapısının 1666 ve 1838 Yangınları sonrasında iki kez yeniden inşası², Venedik'teki St. Mark Çan Kulesi'nin yıkılmasının ardından yeniden inşası³ gibi uygulamalar yapı ölçeğindeki modern yeniden inşa örnekleri arasında yer alır.

1939-1945 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı meydana gelmesiyle, kentler ilk kez insan kaynaklı olarak büyük ölçekli fiziksel hasara uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat nedeniyle anıtsal yapıların yeniden inşası daha da önem kazanmıştır; zira bu yapılar

¹ UNESCO, 2017 (<https://en.unesco.org/courier/july-september-2017/reconstruction-changing-attitudes>)

² INSIDER, 2019 (<https://www.insider.com/famous-buildings-rebuilt-after-devastating-events-2019-4#the-royal-exchange-in-london-was-destroyed-and-rebuilt-twice-2>)

³ ICCA, 2017 (<https://www.classicist.org/articles/architectural-reconstructions-a-respectable-tradition>)

kentlinin değer algısı ve kentin genel mekansal örüntüsü içerisinde kayda değer rollere sahiptir. Viyana St. Stephen Katedrali, Karlovac'taki St. Nicholas Kilisesi, Postdam Kent Sarayı, Berlin Katedrali, Dresden Kadınlar Kilisesi, Londra St. Paul Katedrali bu örnekler arasındadır ⁴. Ancak sonrasında savaşın küresel ölçekteki yıkıcılığından ötürü kentlerde yalnızca kıymetli anıtsal yapılar değil, kentin tamamının savaşın yıkıcı etkilerinin silinmesi, halkın ruhsal anlamda da iyileşmesi için önem kazanmasıyla bu kavram kentsel koruma disiplini içerisinde, daha da önem kazanmıştır. Bu süreçte kentlinin mekan aidiyetini geri kazanabilmesi amacıyla; kentin önceki durumuna ait belgelerin kullanımı önem kazanmış ve yeni yapıları çevre kentlinin değer atfettiği şekilde eski fiziksel karakterine uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Modern yeniden inşa anlayışında da benzer biçimde, kentlinin tarihi kentle olan bağının sağlıklı ve rasyonel bir biçimde yeniden kurulabilmesi disiplinler arası çalışmalar gerekmektedir ve yeniden inşa edilen kentlerin tarihi dokusunun özgünlüğünün korunması temel hedef olarak gösterilmekte olup; kentsel alanın orijinalliğin minimum müdahale ile korunması işaret edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçekli fiziksel tahribata uğrayan ve yeniden inşa edilen kentlerden bazıları da Hamburg, Varşova ve Verona'dır. İkinci Dünya Savaşı'nda Hamburg'un %50'si, Varşova tarihi kent merkezinin %80'i, Verona'nın ise %40'ı yıkılmış; ancak hızlı bir şekilde kentsel iyileştirme süreci başlamış ve kentler yıkım öncesindeki durumlarına birebir olarak benzerlikle yeniden inşa edilmişlerdir.

Kentsel koruma anlayışının zaman içerisindeki değişimi, yeniden inşa uygulamalarına da yansımıştır. Kentsel hafızda yer etmesi için yakın tarihli yeniden inşa uygulamalarında yıkımın izleri korunmaya başlamıştır. 1975-1990 yılları arasında iç savaş nedeniyle tarihi kent merkezinin %80'i tahribata uğrayan Beyrut ve yine aynı sebeple 1992-1995 yılları arasında kent merkezinin %80'i tahribata uğrayan Mostar bu örnekler arasındadır. Bu örneklerde de kentsel doku ağır fiziksel hasar görmüştür ve hızlı bir iyileştirme süreci başlamıştır. Buradaki yeniden inşa uygulamalarında yıkımın bazı izlerinin toplumsal bellek için korunmasına rağmen, tıpkı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki örneklerde olduğu gibi kentin önceki durumuna ait belgelerin kullanımı önem kazanmış ve yeni yapıları çevre kentlinin değer atfettiği şekilde eski fiziksel karakterine uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Gerek İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gerekse yakın tarihli örneklerde, kentin önceki duruma getirilmesinin temel hedef olduğu gözlemlenmektedir. Bu hedefin mekansal yansımalarının aslına uygun olabilmesi için de belgeleme, mekansal değer atfı ve fiziksel karakter bileşenleri yeniden inşanın üç temel adımı olduğu tespit edilmiştir.

⁴Interesting Engineering, 2019 (<https://interestingengineering.com/theres-still-hope-9-destroyed-and-rebuilt-heritage-buildings-in-europe>)

Yeniden inşa kavramı Türkiye özelinde incelendiğinde ise; çalışmaların yapı ölçeği ile sınırlı kaldığı ve kentsel ölçekte herhangi bir çalışmanın bulunmadığı gözlemlenmiştir. Diyarbakır Suriçi'nde 2015 yılının Aralık ayında başlayan ve yaklaşık olarak üç ay süren çatışma sürecinde, tarihi dokuda 20 ha büyüklüğünde bir alanda fiziksel tahribat meydana gelmiş ve Suriçi'nin sokak dokusu, çok katmanlı gelişen kent dokusu, nitelikli yapıları vb. özgün mekansal bileşenleri zarar görmüştür. Buradaki tahribatın iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ise 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ile başlamış olup; 2017 Yılı'ndaki Proje Raporu ve 2018 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Projeleri ile yeniden inşa çalışmaları devam etmektedir. Bu anlamda Diyarbakır Suriçi'ndeki yeniden inşa süreci Türkiye özelinde bir öncüdür; daha önce bu kadar büyük oranda fiziksel hasara uğrayan bir kent yeniden inşa edilmemiştir ve örnek alınacak bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle yeniden inşa literatüründe farklı zamanlara ait beş adet araştırma alanı, çalışmaya rehberlik etmesi amacıyla örnek olarak seçilmiştir. Temel seçilme sebebi ise örnek alan çalışmasında olduğu gibi kentsel ölçekte yeniden inşa edilmiş olmalarıdır. Çalışma bu açıdan da karşılaştırmalı bir alan araştırması niteliğindedir. Seçilen beş örnek kentin yeniden inşa süreçleri, kente fiziksel karakterini kazandıran özellikleri üzerinden ele alınmış ve Diyarbakır Suriçi'ne fiziksel karakterini kazandıran unsurları ile benzerlikler kurulması hedeflenmiştir. Böylelikle Diyarbakır Suriçi 'nin yeniden inşa süreci; kenti özgün ve değerli kılan fiziksel mekan öğeleri vasıtasıyla değerlendirilecektir.

Literatürdeki yeniden inşa çalışmaları da göz önünde bulundurulduğunda kentin önceki durumuna ait belgeleme, kentin içerdiği değerler, özgünlük ve kentin fiziksel karakteri, uygulamaya ilişkin yasal ve yönetsel düzenlemeler, farklı ilgi gruplarının katılımı gibi girdiler de sürece dahil edildiği gözlenmiştir. Bu bağlamda tez çalışmasının araştırma sorularında tarihi kentlerdeki yeniden inşa süreci, literatürdeki çalışmalara referans verecek şekilde ele alınmakta olup; içeriği bu şekilde oluşturulacaktır.

Temel Soru:

Yıkılan tarih kentler nasıl yeniden inşa edilmelidir? Diyarbakır Suriçi'nin yeniden inşa edilme süreci literatürdeki örneklerden nasıl farklılaşmaktadır?

Araştırma Soruları:

- ☐ Tarihi dokunun yeniden inşa öncesinde ve sonrasında belgelenmişlik durumu nasıl değerlendirilmelidir?
- ☐ Tarihi kentlerde değerli olan nedir, ne korunmalıdır? (value assesment)
- ☐ Tarihi bir kent fiziksel karakterine uygun olarak nasıl yeniden inşa edilmelidir?

Amaç:

Tez çalışmasında Diyarbakır - Suriçi 'nda yeniden inşa edilecek alanların tespiti, fiziksel kurgu içerisinde değer atfedilen mekanların tanımlanması ve bu analizlerden yola çıkılarak da tarihi kentin yeniden inşa sürecine yönelik bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir.

Hipotezler:

- ❑ Eğer tarihi bir kent yeniden inşa öncesindeki detaylı belgelemeye dayanarak yeniden inşa edilirse, kentin fiziksel karakteri daha iyi korunmuş olacak ve yapı-doku ilişkisi kentsel koruma planlamasına uygun olacak şekilde sağlanacaktır.
- ❑ Mekanın tarihi, sembolik, kültürel ve miras değer tipleri tarihi bir kentin yeniden inşa sürecinde belirleyicidir.
- ❑ Yeniden inşa edilecek tarihi bir kentin yeniden inşa öncesi fiziksel formunun yeniden oluşturulabilmesi için anıtsal yapılar, açık alanlar, kentsel odaklar vb. kentsel mekanlar referans alınarak yapı-sokak-doku ilişkisi yeniden inşa edilmelidir.

Materyal ve Yöntem:

Kaynak araştırmasında yeniden inşa edilmiş kentlerin; yeniden inşa öncesi durumunun belgelenmesi, yeniden inşaada önceliklendirme/değer atfı ve fiziksel mekanın inşası gibi süreçler referans alınarak çalışmada Diyarbakır- Sur Kenti'nde uygulanmaya çalışılacaktır. Çalışmaya ait her bir araştırma sorusu yeniden inşa sürecinin farklı bir boyutuna referans verdiğinden ötürü çalışma yöntemi de çeşitli şekillerde olacaktır.

Tablo 1.1. Çalışmanın Materyal ve Yöntem İncelemesi

Alt Sorular	Yöntem ve Araştırma Yöntemi
1.Yeniden inşa öncesi ve sonrasında tarihi dokunun belgelenmişlik durumu nasıl değerlendirilmelidir?	Arşiv araştırması, ilgili kurumlarla görüşmelerin yapılması ve ilgili verilerin incelenecektir
2.Tarihi kentlerde değerli olan nedir, ne korunmalıdır?	Belgeleme, haritalar, hava fotoğrafları, temsil gruplarıyla mülakat vb. sonucunda değer tartışması yapılacaktır
3.Yeniden inşa edilecek tarihi bir kent fiziksel karakterine uygun olarak nasıl yeniden inşa edilmelidir?	Örnek alanın fiziksel anlamda inşası, önceki bölümlerde hazırlanan tablolar üzerinden değerlendirmelerin yapılması, mevcut plan koşullarının değerlendirilmesi, önerilen / inşa edilmekte olan yapıların incelenmesi ve değerlendirilecektir

1.1. Yeniden İnşa Süreçleri İncelenen Örnek Kentler

Çalışmanın bu bölümünde yeniden inşa süreçleri incelenmek üzere örnek olan Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar ve kentlerinin yeniden inşanın öncesi, müdahale süreci ve sonrasının analiz edilmesi amacıyla bir inceleme yapılmaktadır. Literatür içerisinde bu beş kentin seçilme sebebi, çalışmanın örnek alanı olarak seçilen Diyarbakır Suriçi ile fiziksel benzerliklere sahip olmalarıdır. Bu kentlerin ilk üçü (Hamburg, Varşova ve Verona) kentsel koruma disiplininin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan İkinci Dünya Savaşı sonrasında ağır şekilde tahrip olan kentler iken, Beyrut ve Mostar örnekleri ise daha yakın tarihli olarak tahribat sonrası yeniden inşa edilen kentlerdir. Böylelikle çalışmada farklı dönemlere ait, farklı kentsel kurguları olan; ancak benzer şekilde ağır bir tahribat süreci sonrasında yeniden inşa edilen kentler incelenecektir. Örnek kentlerin her biri için tarihsel arka planları, kentteki hasara uğrayan bölgeler ve buradaki hasar miktarları, bu hasarın nasıl tespit edildiği ve yeniden inşa sürecinde belgelemenin kullanımı, sürecin aktörleri, kentte atfedilen mekansal değerler, kentin fiziksel karakteri, bu karaktere referansla oluşan alt bölgeler vb. bütün bilgiler ışığında yeniden inşanın nasıl gerçekleştiği incelenmiştir. Bu bölümde kentlerdeki yeniden inşa süreçleri genel anlamda anlaşılacak ve tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde yeniden inşanın bileşenlerine referansla daha detaylı şekilde incelenecektir.

Tablo 1.2. Örnek Olarak İncelenen Kentler ile Çalışma Alanı Arasındaki Mekansal Benzerlikler

Örnek Kentler	Diyarbakır Suriçi ile Mekansal Benzerlikler					
	Kentsel ölçekte yeniden inşa edilmesi	Kentin geleneksel ticari fonksiyonu ve belli fiziksel sınırlar içerisinde şekillenmesi	Kent Surları vb. alanın fiziksel sınırlarla tanımlanması	Aynı süreçte yerleşik hayatın devam etmesi	Çok kültürlü gelişen kentsel doku	Bütünleşik kentsel doku özelliği
Hamburg	✓	✓	✓			✓
Varşova	✓	✓	✓			✓
Verona	✓	✓	✓		✓	✓
Beyrut	✓	✓		✓	✓	✓
Mostar	✓				✓	✓

Hamburg Kenti Yeniden İnşa Öncesi Tarihsel Gelişim Süreci

Hamburg Şehri'nin tarihi liman bölgesi ile çevresindeki alan olan "Speicherstadt ve Kontorhaus Bölgesi İle Chilehaus" UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesindedir. Bu iki bölge liman ile bitişik yoğun ticaret alanları olmasına ek olarak kanallar üzerine kurulu alan,

Dünya'nın en büyük liman komplekslerinden birisidir. Şehrin kültürel ve tarihi gelişiminin eşsiz tanığı olan bu bölge aynı zamanda kent için de önemli bir çekim merkezidir. Dinamik ve değişken olan bir kentin, önemli değişimler yaşayan ve gelecekte de değişmeye devam edeceği beklenen bir bölgedir, kullanımı itibarıyla yaşayan bir koruma alanıdır, bu anlamda da alan yönetim planında üstün uluslararası değerinin (outstanding universal value) bu olduğuna kanaat getirilerek, sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Alanın tarihi ve mekansal gelişimi incelendiğinde, 19.Yy'da Hamburg'un bir liman kenti olarak öneminin artmaya başlamasıyla kentte radikal değişiklikler yapılması gerektiği fark edilmiş, Alman Gümrük Birliği'nin (Deutsches Zollgebiet) tamamen birleşmesi ile bu alanda yaşayanlar başka yerlere gönderilerek alan tamamen depolama alanlarına dönüşmüştür. Ayrıca kentteki kolera hastalığının yayılmasıyla birlikte kent merkezinin rehabilite ihtiyacı doğmuş; Hamburg Kent Senatosu buradaki arazileri satın alarak öncelikle yapılı çevreyi yok etmiş, sonrasında ise yeniden inşa programı içinde arazileri yeniden piyasaya sürmüştür. Böylelikle kent sanayi öncesi kentinden modern ve tek merkezli bir kente dönüşmüştür. Bu merkez de Speicherstadt ve Kontorhaus Bölgesi İle Chilehaus'dur ve kentin limanla birlikte ekonomik odağıdır. Alanın yer aldığı Brook Adaları (Brookinseln) depolama ve liman hizmetleri için mimarlar ve plancılar tarafından yeniden düzenlenmiştir. Alanın farklı alt bölümleri farklı zamanlarda inşa edilmiştir. Sonrasında ise İkinci Dünya Savaşı nedeniyle alandaki liman kompleksi yapıları tahribat görmüştür. Buradaki yapı birimlerinin bazıları tamamen yıkılırken bazıları hafif düzeyde tahrip olmuş, alanın %50'si fiziksel olarak tahrip edilmiştir. Söz konusu birimler farklı miktarda fiziksel hasar görmesine karşın yeniden inşa sürecinde bu alanlar bütüncül olarak ele alınmıştır [7]. Zira bu birimler kentin geleneksel fonksiyonunun yer aldığı alanı tanımlayan fiziksel sınır niteliğindedir. Bu nedenle Hamburg'daki yeniden inşa süreci kentsel ölçekte bütüncül bir yaklaşımla ele alınan başarılı bir örnektir.

Varşova Kenti Yeniden İnşa Öncesi Tarihsel Gelişim Süreci

Varşova kentinin tarihi merkezi surlarla çevrelenmiş 26 ha'lık bir Ortaçağ Kentidir. Kent II. Dünya Savaşı sırasında ağır hasar almış, sonrasında ise kapsamlı bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Buradaki süreç Eski Kent (Old Town), yeni Kent (New Town), kentteki konut alanları, kent surları, Kraliyet Şatosu (Royal Castle) ve Tin-Roofed Palace, Kral'ın Kütüphanesi (The King's Library), Bacciarelli's Atelier gibi önemli yapıları da içeren, kent planının bütüncül olarak yeniden üretilmesidir; zira bu alan kentin silüetini oluşturmaktadır. Yeniden inşa ile 13. Yy'dan 20. Yy'a kadarki süreçte şekillenen kent kurgusunun yeniden inşası açısından kapsamlı bir çalışmadır, sonrasında ise kent bu çalışma ile 1980 Yılında Unesco'nun Dünya Kültür Mirası Listesine dahil edilmiştir.

Kentin tarihi merkezinin %80'i, kentin toplamının ise %68'i 1944 Yılındaki Varşova İsyanı sırasında Nazi birlikleri tarafından ideolojik ve politik sebepler nedeniyle, tahrip edilmiştir. Savaşın sonra, vatandaşların da dahil edilerek yapıldığı beş yıllık bir yeniden inşa uygulaması ile kentin kiliseleri, sarayları ve ticaret alanıyla Old Town Bölgesi titizlikle ele alınmıştır. Kent, 1945-1953 Yılları arasında mimarlar, korumacılar, sanatçılar ve işçiler tarafından yeniden inşa edilmiştir [8].

Verona Kenti Yeniden İnşa Öncesi Tarihsel Gelişim Süreci

Verona şehri Kuzey İtalya'da Adige Nehri üzerindeki Monte Lessini'nin eteğinde yer alan, eski kabileler tarafından kurulan önemli askeri bir Roma kentiydi, 1. yüzyılda Roma kolonisi oldu ve bu özelliğini 5. Yy'a kadar sürdürmüştür. Kent bu yüzyılın ikinci yarısında ızgara plana referansla, cardo decumanus içererek, kent surlarıyla çevrili olarak inşa edilmiştir. Kentin öneminin artmasıyla Roma Tiyatrosu, amfi tiyatro, taş köprü (Ponte Pietra) gibi yeni yapılar eklenmiştir. Kentin cardo decumanusu hala ana arter olarak kullanılmaktadır. Bugünkü Verona'nın tarihi merkezini tanımlayan ve Venedik Cumhuriyeti dönemlerinde tamamlanan Cangrande I'nin etkileyici kent surları, Avusturya İmparatoru Cangrande II'nin yaşadığı ve kişisel kalesi Castelvecchio; ve Orta Çağ mühendisliğinin şaheseri olan Ponte Castelvecchio köprüsü gibi eserleri içeren Scaliger döneminde Avusturya İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiş, 1866' da İtalya Krallığı'na katılmıştır. Uzun erimli oluşan kentte saraylar, bazilikalar, kuleler ve çan kuleleri vb. gibi eserlerin üretildiği diğer dönemler de dahil 2000 yıllık bir tarihe sahiptir [9]. Buradaki tarihi yapıları çevre, kentin askeri kimliği nedeniyle İkinci Dünya Savaşı'nda zarar görmüş, kentin %40'ı yıkılmıştır. Tahrip kaynaklı olarak buradaki yapılarda hasar oluşmuştur. Sonrasında ise uzmanların etkin rol oynadığı, yıkım öncesi belgelemeye dayalı olarak kent yeniden inşa edilmiştir.

Beyrut Kenti Yeniden İnşa Öncesi Tarihsel Gelişim Süreci

Beyrut şehri Lübnan'ın 1943 Yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle başkent olmuş, 1948 Yılında Ortadoğu'da İsrail'in kurulmasıyla birlikte Arap dünyasının liman ile bağlantısı kesildiği için Beyrut Ortadoğu'nun merkez limanı haline gelmiş ve güçlenmiştir. Böylelikle Beyrut; tarihi, geleneksel ticaretin odağı, finans, kültür ve eğlence aktivitelerinin merkezi haline gelen bir kenttir. Sonrasında 1975 Yılında başlayan iç savaş 1990 yılına kadar sürmüş, Beyrut ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel anlamda tahrip edilmiştir. İç savaş döneminde şehir merkezindeki (downtown) yapıların %80'i ağır şekilde yıkılmıştır. Bu süreçte kentin yeniden inşası için çeşitli planlar hazırlanmıştır. Bu süreçte farklı kurumlarca farklı amaçlarla dört adet plan hazırlanmış

ancak bunlardan üç tanesi çok fazla uygulanamamıştır. Son plan olarak Beyrut merkez bölgesinin geliştirilmesi ve yeniden yapılandırılması için kurulan anonim Lübnan şirketi (The Lebanese Company for the Develoement and Reconstruction of the Beirut Central District s.a.l.) SOLIDERE'nin hazırladığı plan hayata geçirilmiştir [10].

Mostar Kenti Yeniden İnşa Öncesi Tarihsel Gelişim Süreci

Tarih öncesinden beri Hum Tepesi ve Velez Dağları arasındaki Neretva Irmağı boyunca insan yerleşimlerinin var olduğu bilinmektedir. Mostar'ın Ortaçağ dönemine ait çok az şey bilinse de MÖ 200'de Naron'a'nın kırk kilometre kuzeyindeki Blagaj'daki Eski Kale'nin Roma yerleşiminden geliştirilen, önemli bir ortaçağ kasabasına dönüştürülmüş eski bir yerleşimin parçası olduğu bilinmektedir. Mostar'ın adı ilk olarak tüccarlar, diğer gezginler ve askerler tarafından nehrin sol yakasındaki pazar alanından ve ahşap bir köprünün varlığından söz eden 1474 yılına ait bir belgede geçmektedir. 1463 yılından itibaren Mostar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiş, kent 1520 ve 1566 yılları arasında güçlendirilmiş, 16. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyılın başlarında, Mostar'ın gelişiminde en önemli dönem yaşanmıştır. Cami, medrese, hamam gibi dini yapılar ve kamu yapıları inşa edilmiş; bunlar nehrin sol yakasında yoğunlaşmış, külliye kompleksleri içerisinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda farklı mahallelerde birçok ticari yapılar ve pazar alanları kurulmuştur. Osmanlı'dan sonra kent 1878'de Avusturya- Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş, bu dönemde de idari, askeri, kültürel ve Hristiyanlık dini yapıları inşa edilmiştir. Bu yapılar katı bir Rondo planına göre yeni bir mahallenin geliştirildiği nehrin sağ yakasında yer almaktadır. Nehrin sol yakasının aksine; rüzgar alan dar sokaklar ve ticaret amaçlı açık alanlar, rekreasyon ve ibadet alanları için kentin daha dik yüzeylerinde daha organik bir büyüme sağlanmıştır. Başkan Tito'nun ölümüyle milliyetçilik, etniklik ve din kavramları yeniden yükselmiş ve kent 1992-1995 arasında Bosna Hersek'teki savaştan ağır hasar almıştır.

Kentin mekansal bölümleri farklı düzeylerde fiziksel hasara uğramıştır, özellikle Müslüman halkın yaşadığı doğu Mostar'ın tamamı, Podhum'un doğusu ve Boulevard-Ričina-Aleksa Šantić Caddesi hattındaki yapılar bu süreçte çok hasara uğramıştır. Kentteki tüm camiler, Ortodoks Kiliseleri, Avusturya-Macaristan hamamları, Neretva Oteli, Vakuf Sarayı, Metropolitan Sarayı, Herzegova Müzesi, Senfoni Orkestrası Binası ve Eski Köprü de dahil neredeyse tüm tarihi binalar zarar görmüştür. Avrupa Birliği Mostar İdaresi'nin (European Union Administration of Mostar, EUAM) raporuna göre kentin %80'i ağır zarara uğramıştır [11-13].

1.2. Yeniden İnşanın Yasal ve Yönetmel Boyutu

Bu süreçte belgeleme, değer, özgünlük, fiziksel karakter kavramlarına ek olarak bir diğer bağlayıcı unsur ise mekanın yeniden inşasına yönelik yasal ve yönetmel çerçevedir. Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde yeniden inşayı açıklayıcı hukuki metinlere sınırlı bir biçimde yer verildiği tespit edilmiştir.

ICOMOS' un 1964 yılında (tarihi) anıtlar ve alanların (monuments and sites) korunması ve restorasyonuna yönelik olarak hazırlanmış en temel yasal düzenlemelerinden olan Venedik Tüzüğü; yeniden inşa uygulamasını arkeolojik kazılar üzerinden ele alsa da belgeleme, özgünlük, değer gibi kavramlara vurgu yapması nedeniyle kentsel ölçekteki yeniden inşa uygulamalarıyla içerik olarak benzer ve yönlendiricidir. Tüzük, yeniden inşaya şöyle yer vermektedir: tarihi anıtların ve alanların kentsel (mekansal) kurgu içerisinde, belirli uygarlıkların gelişim sürecinin kanıtı niteliği taşıdığı; bunların içinde bulunduğu bağlamdan ayrılmaması gerektiği, alanın özgünlüğünün ve tarihi değerlerinin de uygun belgelemeye dayalı olarak korunması gerektiğini ifade eder. İlâveten yeniden inşa yapılırken yapıya/alana ait olup da bütünden ayrılan mevcut parçaların kullanılarak yapının eski haline getirilmesi gerekmektedir [14] ifadesi ile yapıya değer katan unsurlardan olan orijinal malzeme kullanımını da işaret etmektedir.

UNESCO'nun 1972 yılında yayımladığı bir rehber çalışma olan Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, yeniden inşa için: "özgünlükle ilişkili olarak; arkeolojik alanların, tarihi binalar veya alanların, ancak gerekçelendirilebilen olağandışı durumlarda detaylı ve tamamlanmış belgelemeye dayalı olarak" uygulanmalıdır [15] demiştir. Bu açıklamayla yeniden inşanın öncelikle yapının orijinal halinin sürdürülmesi gerektiği, bunun sağlanamadığı durumlarda yeniden inşanın yapının varlığının devamı için uygulanabileceği ifade edilerek özgünlük vurgusu yapılmıştır.

ICOMOS'UN 1982 yılında Savaş Nedeniyle Yıkılan Anıtların Yeniden İnşası Hakkındaki Tüzüğü Dresden Bildirgesi'ne göre (Reconstruction of Monuments Destroyed by War, Dresden Declaration): savaş kaynaklı olarak yıkılan anıtların yeniden inşasında tarihsel gelişimin takip edilebileceği özel onarımlar uygulanmalıdır. Ağır hasarlı anıtların yeniden inşası yalnızca anıtın, savaşın büyük etkili yıkımıyla sonuçlanan olağan dışı durumlarda tamamlanır. Böyle bir yeniden inşa ise, yıkım öncesi durumu güvenilir şekilde belgeleyen kaynaklara dayalı olmalıdır şeklinde tanımlar [16]. Dresden Tüzüğü'nde de Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ile benzer şekilde; yapının orijinal halinin korunması gerektiği, korunamadığında ise belgeleme yardımıyla bilimsel olarak uygulanarak koruma amacının gerçekleşmesinin doğru olacağı ifade edilmiştir.

ICOMOS 1990 yılında arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi üzerine hazırlanmış olduğu Lausanne Tüzüğü'ne göre yeniden inşa deneysel araştırma ve yorumlama olmak üzere

iki önemli işleve hizmet eder. Ancak müdahale, hiçbir arkeolojik kanıta zarar vermeden ve özgünlüğe ulaşmak için bütün kaynaklar dikkate alınarak büyük titizlikle uygulanmalıdır. Arkeolojik kalıntılar üzerinde, kalıntılar tanımlanabilir ve ulaşılabilir ise yeniden inşa hızla uygulanmamalıdır [17]. Tüzük burada alanın orijinalliğinin korunarak ve belgelemeye dayalı olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini vurgulayarak kentsel anlamda yeniden inşa uygulamalarına ışık tutar ve bu anlamda yukarıdaki tüzüklerle benzerlik göstermektedir.

Avustralya ICOMOS'a göre ise yeniden inşa yalnızca mekanın hasar veya değişim nedeniyle tamamlanmadığı ve dokunun (fabric) önceki durumuna dair yeterli kanıt olduğunda uygundur. Bazı durumlarda yeniden inşa, mekanın kültürel belirginliğini (cultural significance) sürdüren bir kullanım ya da uygulamanın bir parçası olarak da uygun olabilir [18]. Burada belgeleme-mekansal değer-fiziksel karakter arasındaki iç içe geçmiş ilişkiye ışık tutulmuş, yeniden inşanın bu ilişkiye yönelik olarak yapılması durumunda anlamlı olacağı vurgulanmıştır.

ICCROM'un 2000 yılında kültürel mirasla ilişkili olarak tarihi yeniden inşa ve özgünlük üzerine yayımladığı Riga Tüzüğü'nde de yeniden inşa konusu ele alınmaktadır. İnsan veya doğa kaynaklı olması fark etmeksizin; olağan dışı durumlarda kültürel mirasın yeniden inşası, anıtın tarih ve kültür için üstün sanatsal, sembolik veya çevresel (kentsel veya kırsal) önemi; uygun araştırma ve tarihi belgelemeye ulaşılabilirdiğinde, yeniden inşa ile kentsel veya peyzaj bağlamının tamamı değiştirilmeden, mevcut tarihi dokuya zarar vermeden, toplum ile ulusal ve yerel otoriterlerce açık görüşmelerle kurgulanmalıdır ifadesi ile açıklanmıştır [19]. ICCROM'un açıklaması her ne kadar karmaşık görünse de yeniden inşa açısından en detaylı açıklamada bulunan yasal düzenleme olduğu söylenebilir. Tüzük; Avustralya ICOMOS, Dresden Tüzüğü ve Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ile benzer biçimde yeniden inşaada belgelemenin rolüne işaret etmiş, Avustralya ICOMOS ile birlikte mekansal karakter ve değer kavramlarına vurgu yapmış, ilaveten bağlam bağımlı olduğunu ve katılımı uygulanması gerektiğini bildirmiştir.

Türkiye ölçeğinde ise TC Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait 1999 tarihli 660 Sayılı İlke Kararı: korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve / veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulamasının koşulsuz sağlanmasına... [20] şeklinde yeniden inşaya yer vermiştir. Buradaki karar yeniden inşayı ancak yapı ölçeğinde tanımlamış ve kent ölçeğine değinmemiş olması nedeniyle yetersiz bir yaklaşımdır.

Yeniden inşaya yönelik yasal ve yönetsel düzenlemeler incelenmiş; ICOMOS, UNESCO, ICCROM gibi koruma otoriteleri tarafından yayımlanmış olan çeşitli çalışmalarda ve 660 Sayılı İlke Kararı'nda da ortak olarak vurgulanan nokta yeniden inşanın hasar görmesine rağmen ayakta ise mevcudiyetinin restorasyonlar ile devam ettirilmesi; ancak yapının/alanın yitirtmesi durumunda uygulanabileceği, uygulanması durumunda da belgelemeye dayalı olarak, özgünlük, değer, karakter gibi kavramları dikkate alarak, uzmanlarca teknolojiden de yararlanarak yapılması gerektiğidir.

Literatürdeki tarihi doku ve yeniden inşa kavramları, yeniden inşa süreçleri incelenen örnek kentler ve yasal ve yönetsel çerçeveye ek olarak kentsel karakteri oluşturan parametreler de incelenmiş, bu parametreler referans verdiği mekansal ölçek altında sınıflandırılmış ve her parametrenin kentsel karakteri nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Bütün bu çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında tez çalışmasının içeriği ve yöntemi şekillenmiştir. Kentsel koruma alanının İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentsel ölçekteki yıkımların giderilmesi ve fiziksel bozulmanın iyileştirilmesi amacıyla ortaya çıktığı bilinmekte olup; bu sürecin örneklerinden olan Hamburg, Varşova ve Verona kentleri incelenmek amacıyla seçilmiştir. Sonrasında ise kentsel anlamda yeniden inşa çatışma, iç savaş vb. nedenlerle hasar gören kentlerde de uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle Beyrut ve Mostar kentlerinin de örnek olarak çalışmada yer alması gerektiğine karar verilmiştir. Böylelikle kentsel koruma alanı yeniden inşaya olan yaklaşımı farklı örneklerce incelenerek anlaşılabilir. Türkiye'nin ise diğer örneklerde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'na katılmaması nedeniyle kentlerinde büyük ölçekli benzer bir yıkım yaşanmamış, dolayısıyla yeniden inşa uygulaması yapılmamıştır. Türkiye'de tarihi dokuya yönelik, kentsel doku ölçeğinde olası bir yeniden inşa çalışması ancak tarihi ve kültürel miras alanlarının yoğun olduğu İstanbul için yapılmaktadır. Özellikle 2003 yılında hazırlanan deprem Master Planı bu konu üzerinde durmaktadır. Çalışmada bu doku; özel öneme sahip, yoğun risk içeren öncelikli alanlar olduğu, yoğun risk içeren sıkışık bir doku olarak tanımlanmıştır. Belgeleme bakımından envanterlerin yetersizliği vurgulanmış, anıtsal yapılar ve sivil mimari örnekleri için yapı ölçeğinde veri oluşturulmasına ihtiyaç olduğu saptanmıştır. Tarihi doku eldeki verilerle tanımlanarak karakteristik ve mekansal değer anlamında niteliklerine göre alt bölgelere ayrılmış, arazi kullanımı, kent silüeti, yoğunluk vb. düzenlemeler getirilmiş, koruma politikaları geliştirilmiştir. Bu anlamda eksikliklerine rağmen bu çalışma Türkiye'de tarihi doku özelinde, kentsel doku ölçeğindeki tek yeniden inşa çalışmasıdır [21]. Bu nedenle yeniden inşa kavramının Türkiye'de kentsel ölçekte yeteri kadar tartışılmamakta olduğu ve örneklerinin yapı ölçeğinde ihya çalışmalarıyla sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak Diyarbakır Suriçi'nde yaşanan süreç, kentte fiziksel tahribata neden olmuş ve yeniden inşa ihtiyacı doğmuştur. Alanın;

- Kentin çok katmanlı gelişmesi,
- Fiziksel anlamda surlarla çevrelenerek belirgin bir şekilde ifade edilmesi,
- Çok sayıda anıtsal yapı, yapı grupları, tescilli yapılar vb. değer içermesi,
- Kentsel sit alanı olması,
- UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'nde yer alan Hevsel Bahçeleri ve Kent Surları'nın tampon alanı olması
- Güncel hayatın devam ettiği yaşayan bir alan olması

gibi birçok mekansal etmeniyle kırılğan bir yapıya sahip olduğu, bu kırılğanlığın bütünlük içerisinde, alanın sahip olduğu değerlerle birlikte korunması gerektiği, burada da uygulamanın doğru yapılması için literatürden elde edilen bilgilerle yeniden inşa sürecinin en doğru şekilde yapılması gerektiği anlaşılarak tez çalışmasında örnek alan olarak seçilmiştir. Bu çalışmada yöntem olarak öncelikle yeniden inşanın bileşenleri olan belgeleme, değer ve fiziksel karakter kavramları incelenecek; her bir kavram örnek kentlere referansla ele alınarak literatürdeki teorik bilgilerin, pratikte hangi kentte nasıl karşılık bulduğu analiz edilecektir. Böylelikle genel bir sonuca varılarak Diyarbakır Suriçi özelinde nasıl bir yaklaşım izlenmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi olunabilecektir.

Çalışmanın birinci araştırma sorusunda kentin önceki biçimlenişine dair verilerin varlığı (başka bir ifadeyle tarihi kentlerin yıkım öncesi ve sonrasına ışık tutan belgelenmişlik durumu) incelenecek ve elde edilen bilgiler yol gösterici olacaktır. İkinci araştırma sorusunda kent mekanına atfedilen değer ve yeniden inşa ilişkisi üzerinden farklı aktörlerin kent mekana olan yaklaşımlarıyla yeniden inşa edilecek dokuda nelerin muhakkak korunması gerektiği, bu değerlerin kentin fiziksel biçimlenişindeki rolleri, bu ilişkilerin süreç içerisinde yapıyı çevreyi nasıl değiştirdiği gibi sorular cevaplanmaya çalışılacaktır. Son soruda ise belgeleme ve değer atfından gelen bilgilerin de dikkate alınmasıyla tarihi bir kentin fiziksel karakterine uygun olarak nasıl yeniden inşa edilmesi gerektiği tartışılacaktır. Bu soruların literatürdeki, örnek uygulamalardaki, yasal yönetsel çerçevedeki ve Suriçi'ndeki karşılıkları ile çalışma süreci ilerleyecektir. Böylelikle yeniden inşa sürecini oluşturan üç temel aşama sırası ile takip edilerek çalışmanın kentsel koruma disiplininin yaklaşımına uygun olma hedefine ulaşılabilecektir.

2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI

Bu bölümde literatürde yeniden inşanın kentsel ölçekte uygulanabilmesi için gerekli olan belgeleme, değer atfı tespiti ve mekansal karakter analizi gibi adımlar detaylı bir şekilde incelenecek, farklı yaklaşımlar ve örnek kentlerdeki işleyiş süreci ele alınacaktır. Her bir adım için yapılan literatür araştırmasının ardından, bu olgunun örnek kentlerde nasıl pratiklerde karşılık bulduğu analiz edilerek; tarihi dokuda rasyonel ve kapsamlı bir yeniden inşa uygulamasının nasıl olması gerektiği anlaşılabilecektir.

2.1. Tarihi Doku ve Yeniden İnşa Kavramları

Tarihi dokunun yeniden inşası sürecinde, dokunun öncesi ile sonrası arasında bağlantı kurulabilmesi için belgelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Dokunun önceki durumun doğru analizi ve buna bağlı olarak yeniden üretilecek dokunun özgün değerini kaybetmemesi için birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir ve bu uyum belgeleme ile elde edilen verilere referansla sağlanır. Bu anlamda, tarihi dokunun yeniden inşa sürecinde belgelemenin rolünün anlaşılması için öncelikle literatürdeki tarihi doku ve yeniden inşa kavramlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu kavramların incelenmesinin ardından tarihi dokuda belgelemeye dayalı yeniden inşa uygulamasının bilimsel yaklaşımı anlaşılabilecektir.

2.1.1. Tarihi Doku Kavramı

UNESCO, çalışmasında tarihi dokuyu barındırdığı nitelikler üzerinden açıklamıştır: tarihi alanlar içerisindeki tekil yapılar, grup yapılar, açık alanlar, insan yerleşimleriyle oluşan, arkeolojik, tarihi, estetik ve sosyo-kültürel anlamda değerlerle bağlantılı alanlar olarak tanımlanan; özenle korunması gereken alanlardır ve değiştirilmeden dikkatle korunması gereken alanlardır [22]. ICOMOS Brazilian Committee ise bu tanımla benzer biçimde tarihi dokunun, sahip olduğu nitelikler aracılığıyla kentin diğer fiziksel bölümlerinden ayrıştığını açıklar: Kentsel tarihi alanlar kentin kültürel üretiminin yoğunlaştığı, mekansal yansımaları olarak düşünülebilir. Kentin tarihi olmayan alanlarına nazaran, değer açısından kritik olarak kümelenen, kentin tarihinin bir varlık olarak yer aldığı alanlardır [23] şeklinde yorumlamıştır.

UNESCO'nun Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas) Hakkındaki Washington Tüzüğü'nde; tüm tarihi alanlar tarihi birer belge rolü olmasının ötesinde toplumun geleneksel kültürel değerlerin somutlaşmış halleridir. Tarihi karakter de dahil tüm korunacak nitelikler, karakteri etkileyen tarihi alanlar ve karaktere etki eden bütün malzeme ve manevi unsurlar kentsel alan ve tarihi alan arasında harmoni içinde kurgulanmalıdır [24] ifadesi yer almaktadır. The Getty Institute ICOMOS

Brazilian Committee ve Washington Tüzüğü gibi tarihi dokuyu içerisindeki fiziksel öğeler üzerinden değerlendirir. Tarihi dokunun; kentsel tarihi alanları çevreleyen ve diğer kayda değer tarihi özellikleri koruyan, tarihi değere katkı yapan, özelleşmiş alanlar, anıtsal yapılar, özel alan kullanımları, peyzaj vb. bileşenleri içeren alanlar olduğunu ifade eder [25].

UNESCO Vienna Memorandum ise diğer tanımlara ek olarak tarihi dokunun şekillenmesinde sosyal ilişkilerin önemini de dikkate almış ve bu ilişkilerin fiziksel yansımalarla rolü olduğunu vurgulamıştır: Tarihi kentsel doku, güncel ve tarihi sosyal ifadelerle ilişkili ve mekana bağlı gelişmeler bütünüdür. Bu dokunun karakteri ise arazi kullanımı ve dokular, mekansal organizasyon, görsel ilişkiler, topografya, teknik altyapı ve yapılaşmanın detayları ile tamamlanır [26]. UNESCO ile benzer biçimde Jokhilehto'ya (2007) göre de tarihi doku kültürün bir ürünüdür ve bu nedenle kayda değerdir. "Tarihi kentsel alanlar, orada yaşayan toplulukların kültürel çeşitliliğinin inşa ettiği çevredir. Bu çevre yalnızca homojen bir çevre değildir; fakat kendi içinde bir süreklilik barındırır. Tarihi doku ise insanın yaratıcı çeşitliliğini yansıtan, süreklilikle çevrelenen ve özel bir kimlik katan alanlardır" [27].

UNESCO (2017) ise tanımından farklı olarak, tarihi dokuyu: Tarihi kentler (towns) mevcut durumda yerleşilmiş olan, gelişmekte olan, özgünlüğe sahip ve kentsel dokusunun kırılganlığıyla; etrafındaki hızlı kentleşmeden uygun politikalarla korunan alanlardır. Sahip oldukları mimari eserler, alanın geçmişine ilişkin tarihi değerler içerir, tamamen korunmuş veya gelişmelerden zarar görmeyen kalıntıları, özel bir dönemi veya kültürü yansıtır ve bu dönemler boyunca kentin karakteristiği evrilir; bazı durumlarda bu doku doğal çevre ile iç içedir, alanın tarihini yansıtan mekansal düzenlemeler ve yapılar barındırır. Tarihi doku da bu kentlerin sahip olduğu tarihi değerlerin, mimari değerlerin ve karakterinin fiziksel mekandaki göstergesidir [15] şeklinde tanımlamıştır.

Literatürdeki tanımlardan yola çıkarak; tarihi dokunun yalnızca fiziksel çevre ile sınırlı olmadığı, mekanın bir sosyal ilişkiler bütünü olduğu; bu nedenle fiziksel tahribata uğradıktan sonra bu ilişkiler doğrultusunda yeniden şekillendirilerek inşa edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Zira buradaki özgünlüğün toplumun sosyal ve fiziksel etkileşimlerinin senteziyle üretmiş olması ve korunması gerektiği sonucuna varılmıştır.

2.1.2. Yeniden İnşa Kavramı

Bu bölümde yeniden inşa kavramına ilişkin olarak, kentsel koruma alanında uzmanlarca hazırlanmış olan kaynaklardaki açıklamalar incelenmiştir. ICOMOS (1982) yeniden inşayı: "Ağır hasarlı anıtlar, yalnızca anıtın öneminin kaybedilmesiyle sonuçlanan; savaş kaynaklı olağan dışı durumlarda yeniden inşa edilmelidir ve yeniden inşa önceki duruma ait güvenilir kaynaklara

dayalı olmalıdır” (ICOMOS, 1982, 8) şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca şu açıklamalar yer almaktadır:

- Yeniden inşa arkeoloji anlamında temel çalışmalar ve yoğun araştırmalar için güç verir. Silahlı çatışmaların ve afetlerin neticesinde anıtların korunmasına yönelik, her bir anıtın belgelenmesi ve anıtların stoklanması acil durumlarda tamamlanması olarak tanımlanabilir.
- Savaş nedeniyle yıkılan anıtların yeniden inşasında çeşitli teknikler geliştirilir. Değişkenlerin çokluluğunda her bir (değişken) örnek için dikkate alınmalıdır. Anıtın korunmasındaki bu çeşitlilik, anıtın sembolik değerini iyileştirmek için kentsel peyzaj durumundan ayrı olamaz [16]. ICOMOS bu çalışmasında yeniden inşanın hangi durumlarda uygulanması gerektiğine, belgelemenin önemine ve kültürel miras ögesinin içerdği değer de genel bağlam içerisindeki yerine referans vermektedir.

ICCROM’un yaklaşımı ise şu şekildedir: Yıkım veya değişim nedeniyle mekanın eksik kaldığı, doğal yahut insan kaynaklı felaketler sonucu ağır kayıplardan ötürü; mekanın varlığını sürdürmesi için gerekli harici durumlarda; mekanın kültürel önemini kurtarmak amacıyla mevcut yapı kalıntılarıyla; açık biçimde, geri dönüşü olabilecek şekilde ve mekana en az koruma müdahalesiyle özgünlüğünü dikkate alınarak yapılması gereken bir müdahale biçimidir [19].

Avustralya ICOMOS (2013) da Burra Tüzüğü’ndeki Madde1.8’deki yeniden inşayı: “Yeniden inşa bir mekanı bilinen önceki durumuna döndürmek olup restorasyondan farkı ise yeni malzeme kullanımıdır” (Avustralya ICOMOS, 2013, 2)olarak açıklamıştır. Buna ilaveten Tüzüğü yeniden inşa için:

- Sosyal veya manevi değeri olan yerler çok az (miktarındaki) kanıta (yangın, sel veya fırtınadan geriye kalan bina temeli veya ağaç kökleri gibi) rağmen önceki durumu yeniden üretmek için yeterli kanıt varlığıyla yeniden inşa ile garanti altına alınmış olur gibi tanımlara da yer vermektedir [18].

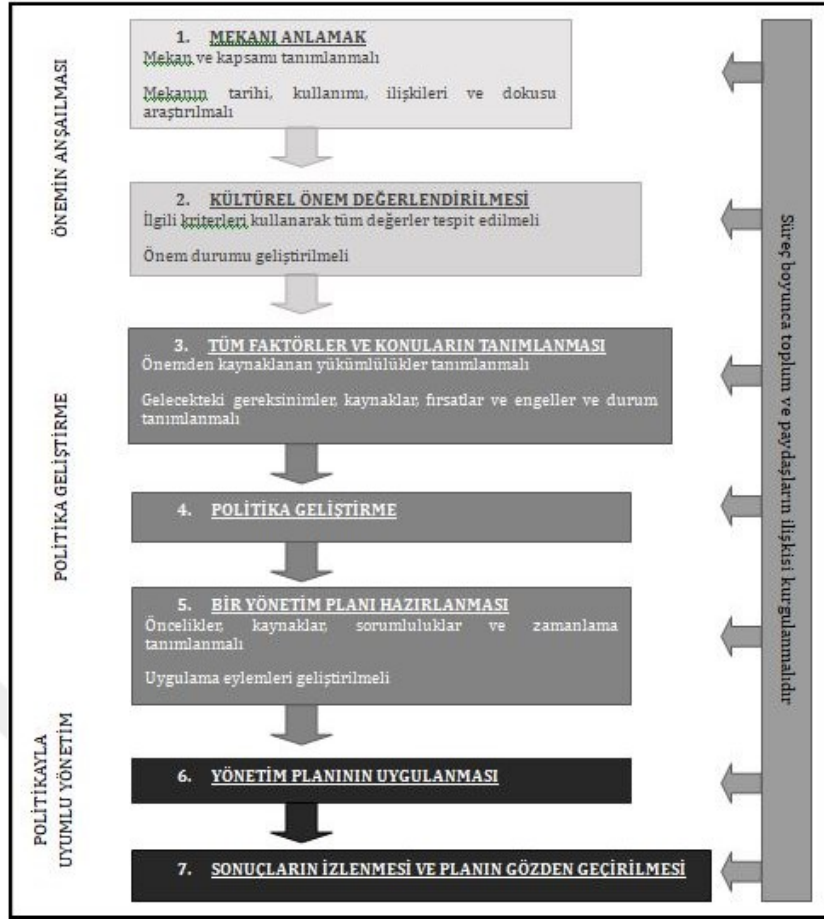
UNESCO (2017) ise: “Özgünlükle ilişkili olarak, tarihi yapıların, alanların veya arkeolojik kalıntıların yeniden inşası yalnızca olağan dışı durumlarda doğrudur ve yalnızca tamamlanmış detaylı belgeleme ve varsayımların dışına çıkmadan uygulanır” (UNESCO, 2017, 27) şeklinde tanımlamıştır[15]. Bu tanımlama ile yeniden inşanın; özgünlük ve belgeleme esaslarının göz önünde bulundurularak anıtın/alanın fiziksel bütünlüğünün tamamlandığı bir uygulama biçimi olduğunu vurgulamıştır. Bu tanımlardan yola çıkılarak yeniden inşa uygulamasının ancak yapının bütünlüğünün kaybolduğu olağan dışı hallerde sosyal ilişkilerle bağlantılı olarak, belgeleme, mekansal değer ve fiziksel karakteristik bütünlüğü içerisinde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

2.2. Tarihi Dokunun Yeniden İnşasında Belgeleme Kavramı

Tarihi dokuda koruma, kültürel mirasın var oluşundan bugününe kadarki süreci bir bütün halinde değerlendiren bir çalışma alanıdır. Koruma, mimarlık, arkeoloji, kentsel planlama gibi farklı disiplinlere ait bakış açılarının ilişkili olarak yer aldığı bir alan olması nedeniyle objektif ve bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Yapıya/alana yönelik inceleme yapılırken de mirasın tarihsel süreç içerisinde nasıl değiştiğinin, içinde bulunduğu bağlamdaki yerinin ve uygulanan müdahalelerin doğru anlaşılması ve geleceğine yönelik doğru kararlar verilebilmesi için; dönemin kültürü, tarihi, planlama çalışmaları vb. hakkında bilimsel kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Yani burada söz konusu yapıya/alana ait belgeleme ihtiyacı doğmaktadır. Belgeleme, farklı kaynaklardan elde edilen verilerinin analizini içermekte ve birbirleriyle ilişkilendirilerek kültürel mirasın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan belgeleme, tarihi dokunun yeniden inşasında başlangıç noktası niteliğindedir ve tez çalışmasının bu bölümünde tarihi dokuda belgelemenin rolüne yer verilmiştir.

2.2.1. Belgelemenin Korumadaki Rolü

Belgeleme kavramı tarihi yapı ve alanlara yönelik kanıt niteliği taşıdığı için anlaşılmasıyla önem kazanmıştır. Yapıya/alana dair geçmişte çeşitli amaçlarla üretilen belgeleme kaynaklarının sağladığı bilgilerle çalışılan alanın özellikleri daha iyi anlaşılmış, sonraki çalışmalar için referans oluşturmasıyla da araştırmacılara kolaylık sağladığı fark edilerek korumdaki rolü giderek artmaya başlamıştır. Belgelemenin artan rolü ve UNESCO'nun kuruluşuyla da birlikte, korumada belgeleme konusu 1945'ten beri koruma alanındaki farklı tüzükler, yasal düzenlemeler ve çalışmalarda ele alınmaktadır. Burra Tüzüğü: "Bir mekanla ilgili çalışılırken, mekanı anlamak için önceden gelen fiziksel, belgesel, sözlü ve diğer delillerin analizi; uygun bilgi, beceri ve disiplinlerden gelen çalışmalara dahil edilmelidir" (Avustralya ICOMOS, 2013, 8) şeklindeki açıklamasıyla belgelemenin amacının alan hakkında bilgi elde etmek olduğunu; yazılı, sözlü ve fiziksel olmak üzere belgelemenin üç türü olduğunu vurgular. Buradaki mekanı anlamak kavramı ile mekanın geçmişi, özgün yanı, nitelikleri anlaşılabilir ve ileride nasıl korunması gerektiğinin belirlenebilmesidir [18]. Ayrıca Tüzükte yer alan şekil 2.1'de de belirtildiği üzere belgeleme, kültürel mirasın değerini ve önemini anlamak için ilk adım olmakla birlikte sonraki adımlar için de rehber olduğu vurgulanmaktadır.

Şekil 2.1. Burra Tüzüğü'ne Göre Korumada Belgelemenin Rolü ve Koruma Sürecinin Adımları [18]

Şekil 2.1'e referansla, korumanın devamlılık içeren, nitelikli belgelemeden elde edilen verilerle başlayan bir süreç olduğu görülmektedir ve bu devamlılık nedeniyle belgelemenin uygulama öncesinde alan hakkında bilgi sahibi olma; uygulama sonrasında; sonuçları izleme ve gözden geçirme gibi rollere sahip olduğu; ilaveten önceki belgelerin de alanın geleceği için yeni belgeler niteliği taşıdığı gözlemlenmektedir.

Burra Tüzüğü ile benzer biçimde Venedik Tüzüğü'nde de belgelemenin rolünü şöyle açıklamaktadır: tüm koruma, restorasyon veya kazı çalışmalarında, her zaman çizimler ve fotoğraflar ile gösterilen, analitik ve kritik raporlar şeklinde kesin belgeler bulunmalıdır. Temizlik, sağlamaştırma (consolidation), düzenleme ve entegrasyonun çalışmalarının her aşamasının yanı sıra, çalışma süresince tanımlanan teknik ve şekli özellikler de dahil edilmelidir. Bu kayıt bir kamu kurumunun arşivlerinde yer almalı ve araştırmacılar için erişilebilir olmalıdır (ICOMOS, 1964, 4). Venedik Tüzüğü, Burra Tüzüğü'ne ek olarak belgelemeyi uygulama geçmişinin kaydı olmasının yanı sıra detaylı olması gerektiği, arşivlenmesinin önem ve erişilebilirliği gibi özellikleri üzerinden açıklamıştır [14].

ICOMOS'a (2004) göre ise alanın geleceği için kapsamlı bir şekilde belgelenmesi gerekmektedir ve şöyle ifade edilmiştir. "Kültürel miras alanlarının anlamları dikkatle, alanın

önemi, somut ve somut olmayan değerleri, doğal ve fiziksel kurgusu, sosyal bağlamı ve fiziksel dokusu da dahil ederek belgelenmeli ve iletilmelidir” (ICOMOS, 2004, 3). Ayrıca “yorumlama faaliyetleri ve (bunların) dayandıkları araştırma ve bilgi kaynakları gelecekteki referans ve yansıma için belgelenmeli ve arşivlenmelidir” (ICOMOS, 2004, 5). Burada Venedik Tüzüğü’nden farklı olarak miras alanının değer, fiziksel kurgu ve sosyal bağlam kavramlarının da belgelenmesi gerektiği ifade edilmiş; belgelemenin yalnızca alanın müdahale geçmişine değil alanın bütün niteliklerine ışık tutulması gerektiğine vurgu yapılmıştır [28]. ICOMOS’a (1996) göre belgeleme; anıtların, bina gruplarının ve alan gruplarının zaman içindeki fiziksel kurgusunu, durumunu ve kullanımını tanımlayan bilgilerin elde edilmesidir ve koruma sürecinin önemli bir parçasıdır. Anıtların, binaların ve alanların kayıtları, somut kanıtların yanı sıra somut olmayan kanıtlar içerebilir ve mirasın ve ilgili değerlerin anlaşılmasına katkıda bulunabilecek belgelerin bir bölümünü oluşturur. ICOMOS belgelemenin gerekliliğini şu şekilde açıklar:

- Kültürel mirası, onun değerini ve evrimini anlamak ve geliştirmek için bilgi sahibi olunmasını sağlar.
- Mirasın kaydedilmiş bilgilerinin paylaşılması yoluyla insanların mirasın korunmasına ilgilerini ve katılımlarını teşvik etmektedir.
- Kültürel mirasa yapılan tüm değişikliklerin yönetimine ve kontrolüne izin vermek
- Mirasın fiziksel formu, malzemesi, inşası ve tarihi ve kültürel önemi açısından hassastır, bu nedenle bakım ve korumasını garantiye almaktadır.
- Doğa olayları veya insan eylemleri kaynaklı herhangi bir şekilde değiştirilmiş veya yıkılmış tüm anıtların, grup yapıların ve alanların kalıcı belgelemesini sağlamaktadır.
- Ulusal ölçekte yöneticilere ve plancılara, bölgesel veya yerel ölçekte; hassas planlama ve gelişim politikaları ve kararları üretirken bilgi sağlamaktadır [29].

English Heritage ise belgelemenin rolüne şu şekilde yer vermiştir:

- Kararlar ve sonrasındaki eylemler için kaynaklar; önemli bir yere ne olduğunun kaydı ve öneminin nasıl ve neden değiştirildiğini anlamak için çok önemlidir.
- Önemli yerlere ilişkin (significant places) çalışmalar yapan uzmanlar değişimin etkilerinin gelişimini izleyebilmekte, düzenli olarak değerlendirebilmekte ve sonuçları gelecekteki kararları bildirmek için kullanabilmektedir.
- Önemli bir yerin tamamı veya bir kısmı kaybedilirse, kararın sonucu veya doğal afet fark etmeksizin, bu (alanın) geçmişiyle ilgili bilgi vermek için bir potansiyeldir ve bu bilgiler [kullanılmalıdır], ifadesi ile alanda yaşanan sürecin, sonrası için de belgeleme niteliği taşıması gerektiğini vurgular [30].

Avrupa Konseyi (1985) ise Avrupa Mimari Mirası Koruma Toplantısı'nda (Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe) belgelemenin önemine değinmiştir. "Korunacak anıtların, grup yapıların ve alanların net tanımlanması amacıyla her bir taraf (party) envanter tutmayı ve varlıklara tehdit durumunda en kısa sürede uygun belgelemeyi hazırlamayı taahhüt eder" (Council Of Europe, 1985, 2) ifadesi ile belgelemenin kanıt niteliğini işaret eder ve detaylı şekilde hazırlanmış envanterlerin yeniden inşa gibi olağan dışı hallerdeki rolünü bütüncül koruma anlayışının içinde değerlendirir [31].

Belgelenmişlik konusu yalnızca uluslararası yasal ve yönetsel çerçevede yer almamış, buna ek olarak farklı yazarlarca da incelenmiştir. Cutajar, Dockor, Sully ve Freidheim (2016), çalışmasında koruma anlayışının süreç içerisinde değiştiğini ve bu durumun belgeleme ile ilgili olduğu iddia eder. Zaman içerisinde Atina Tüzüğü ve Venedik Tüzüğü'nce açıklanan malzeme temelli (material based) koruma anlayışından Nara Özgünlük Belgesi ve Burra Tüzüğü ile değer temelli (value based) koruma anlayışına doğru bir kayma olduğunu; bu yeni anlayışta belgelemenin rolünün olduğundan ve bu pozitif yöndeki kaymaya katkı sağladığından söz eder. Yeni anlayışta belgeleme sayesinde alanın önem durumunun (statement of significance) kesinleşmesinin daha anlaşılabilir (feasible) bir hal almakta olup, bu önem pratiklerle tecrübe edilmekte, alana yapılan müdahaleler gerekçeleriyle açıklanmakta, nesnenin somut ve somut olmayan boyutlarıyla vurgulanmaktadır. Belgelemeyle birlikte koruma anlayışındaki bu bütüncül bakış açısıyla ulaşılan sonuçlar net olarak farklı ilgi gruplarına iletilebilmektedir ⁵. Bu yeni anlayışta belgeleme ile:

- Yapının önem durumunun (statement of significance) ve durum değerlendirmesinin (condition assesment) süreç içerisinde nasıl hasar gördüğü veya gelecekte nasıl bir hasara uğrayabileceği kayıtlara geçirilir. Böylece müdahale için seçenekler ve öneriler geliştirilebilir, uygulama öncesinde önem artması veya azalması belgelenebilir, koruma uzmanlarının kişisel değer yargılarının kültürel yönünün eleştirilebilmesine ek olarak farklı taraflar arasında korumanın teknik ve bilimsel yönü hakkında iletişim kurulabilir.-
- Yapının önem durumunun netleşmesi, nesnenin somut ve somut olmayan önemine yönelik genel bakış açısındaki ihtimalleri azaltacak ve netleştirecek; böylece özellikle somut olmayan mirasa ilişkin kararlar daha doğru verilebilecektir.
- Veri geçmişi daha zengin olabilecek, kategorize edilebilecek, bu verilerle uygulanan müdahalelerin sonuçları daha doğru saptanabilecek, doğrulanmış ve erişilebilir hale

⁵ Koruma alanındaki ilk düzenlemelerden olan Atina Tüzüğü (Athens Charter) ve Venedik Tüzüğü (Venice Charter) yapının/ eserin kendisinin değerli olduğunu ve bu değeri yapının strüktürel değeri üzerinden kurgulayıp bunun korunmasının öncelikli kılar. Sonrasında yayımlanan Nara Özgünlük Belgesi (Nara Authenticity Document) ve Burra Tüzüğü (Burra Charter) ise yapının/ alanın değerine özgünlüğü üzerinden yaklaşır ve daha bütüncül bir bakış açısı içerir.

gelecek. Yöntem, müdahale gerekçeleri, kullanılan araçlar, müdahalenin gidişatı vb. aşama aşama kayıt altına alınabilecektir.

- Korumada değer üretilirken bazı değer setleri daha ön plana çıkar, bu değerler müzakere edilerek şeffaf bir şekilde korumaya ilişkin karar üretilmelidir. Belgeleme sayesinde, değer temelli anlayış ile yapıya ilişkin kaynaklarda koruma uzmanları müdahalenin arkasındaki sebebin farkına vararak karar verir ve bu, alanın geleceği için kanıt niteliğinde olur [32].

Letellier, Schmid ve Leblanc (2007) çalışmasında, korumada neden belgeleme çalışması yapılması gerektiğini farklı gerekçelerle açıklamıştır:

- Yetkililerin mirasın anlamını, onun değerini ve önemini anlamasını sağlar.
- Miras bilgilendirmesi yetkililere rutin bakım ve yönetim çalışmalarında yardımcı olur.
- Kesin ve özlü bilgiye ulaşmak koruma planlaması için temeldir.
- Eylemlerimiz mirasın tarihinin bir parçası olacak ve gelecek nesiller neyi neden yaptığımızı bilmelidirler.
- Miras bilgilendirme, değişimlerin ölçümü için temel sağlar.
- Miras bilgilendirme, kopyalamanın önlenmesine yardımcı olur ve koruma sürecini hızlandırır.
- Yetkililer belgelenmiş bilgileri yayımlamak ve kamu yararını teşvik etmek için kullanabilirler [33].

Yazarlar ayrıca belgelemenin rolüne şöyle değinir: “iyi bir proje belgelemesi, karar üretme mekanizmasının temeli olmasının yanı sıra uygulanan tüm müdahalelerin açıklamasıdır, korumacılara süreci kontrol edebilme ve sonuçları değerlendirme şansı verir. Dahası müdahale öncesi, müdahale süresince ve müdahale sonrası kesin kayıtlar, gelecek müdahaleler için vazgeçilmez referanslardır ve gelecekteki bozulmaların izlenmesi için bir temel olacaktır. Güvenilir proje belgelemesi, belgelenmişliği yetersiz veya belgelenmişliği bulunmayan miras alanlarıyla ilgilenen kişiler için kanıttır” (Letellier, Schmid ve Leblanc, 2007, 13-15).

Leblanc ve Eppich’e göre (2005) ise: “belgeleme her şeyi koruyamayacağımız için mirasın kaybindan önceki bir (koruma) yöntemidir. Kalıcı belgeleme gelecek nesillere bilgi taşır, unutulmasından veya kaybolmasından korur. Mekanın karakterinin, değerini ve önemini korumaya yardımcı olur”. (Leblanc ve Eppich, 2005, 6). İyi alan belgelemesi, onun değerinin anlaşılmasına izin verir ve bu, korumda ilk aşamadır. Zaman ve para tasarrufu yaparak kaynakların yönetimine yardımcı olur. Koruma müdahaleleri sonrasında ise gelecek nesillerce alanın izlenmesi, yönetimi ve rutin bakımları için temeldir. Belgeleme koruma müdahaleleri için kaçınılmazdır. Alanın geleceği hakkında bir temel oluşturur, kültürel miras alanları sürekli bir değişim içindedir, sorunun ve müdahalenin önceliklerle karşılaştırılması için bir avantajdır.

Ayrıca belgelenenin zarar görmemesi için uygun şartlarda saklanması da önemlidir, bu anlamda da belgeleme tekrar önem kazanmaktadır. Yazarlara göre belgeleme iki temel eylem içerir:

1. Anıtlar, yapılar ve alanları dikkate alarak onların fiziksel karakterini, tarihini, problem hakkında bilgi sahibi olmaktır.
2. Organize etme, yorumlama ve bu bilginin yönetim sürecidir.

Ayrıca yazarlar göre belgeleme şu sebeplerle yaygınlaşmalıdır:

1. Mirasın değer ve öneminin belirlenmektedir.
2. Korumaya rehberlik etmektedir.
3. Mirası izleme (monitoring) ve yönetimini sağlamaktadır.
4. Mirasın karakter ve önemi hakkında fikir alışverişinde bulunabilmektedir [34].

Tomlan (2015) ise korumada belgeleme hakkında şu ifadelerle yer vermektedir:

- Yeni bir tasarım oluştururken gözlem ve belgelemeyi içeren bir periyot ile başlanır.
- Belgeleme ile yapının tarihi, stili, fonksiyonu vb. tanımlanır, bu (müdahale için) bir referans sağlar ve (yapının/alanın) algılanması için gereklidir, korumacı gerektiğinde bu kanıtları tekrar tekrar inceleyebilir.
- Gözlemler zaman içerisinde tekrarlanmalı, farklı ölçeklerde yapılmalı ve farklılıklar not edilmelidir [35].

Crosby ve Cancino (2005) ise çalışmalarında, belgelenenin özellikle bir ihtiyaca yönelik olması gerektiğini, öncelikle gerekçelerin tanımlanmasını, uygun belgeleme yaklaşımı ve metod seçilmesini, belgeleme sürecinin de bu şekilde başlaması gerektiğini vurgular. Belgeleme kararlarının yere göre değişmesi, belgeleme amacı ve yöntemi ilişkisi kaydedilecek bilginin doğruluğu ve bunun planlamadaki rolü önemlidir. Buna ilaveten kültür mirasının karakteristiğinin tanımlanması ihtiyacı, uygun belgeleme sayesinde gelecekteki planlama süreçlerindeki farklı uzmanların işbirliklerine dahil edilebilir [36].

Bizard ve arkadaşları ise iyi belgelenmiş alanların avantajına şu şekilde yaklaşmaktadır: “...Kültürel mirasın belgelenmesi sadece kataloglamanın etkinliği ve dokümantasyonun doğruluğu değil aynı zamanda tematik, coğrafi, tarihi ve antropolojik bağlantılar kurma imkanıdır...” (Brizard, Derde, Silberman, 2007, 11). Bu ifadede farklı yazarlarca belgeleme rolü açıklanmış, yasal düzenlemelerde olduğu gibi kanıt, süreci aydınlatma, gelecek için referans, arşiv ve paylaşım gibi özelliklerine vurgu yapılmıştır [37].

İncelenen yazarların çalışmaları belgelenenin genel anlamdaki rolünü açıklamıştır, ancak başka yazarlar da kendi çalışmalarında belgelenenin rolüne bağlam bağımlı olarak değinmiştir. Örneğin Cancino (2008) çalışmasında topraktan yapılmış olan mimari mirasla ilgilenmiş; bu mirasın belgelemesi, veri toplama, yorumlama, sunumu, arşivleme, miras alanlarının düzenlenişi, gelişimi, durumu ve bağlamında belgelemeden yararlanmıştır. Belgeleme bu örneklerde de fiziksel kayıt, alana ait bilimsel veri ve tespit, müdahale, izleme ve karar üretimine

hizmet etmektedir; ayrıca çalışmalarda özgün belgeleme yöntemleri de geliştirilmiştir. Dünya üzerinde birçok örnekte belgeleme, koruma süreçlerinin şekillenmesinde etkin bir role sahiptir. Peru Trujillo'daki Chan Chan Arkeolojik Alanı'ndaki (Castellanos ve Hoyle, 2008; Cancino, 2008), ABD Colardo'daki Mesa Verde Milli Parkı'ndaki (Matero, 2003; Cancino, 2008), San Carlos de Bariloche Kenti ve Mimari Mirası'ndaki (Lollich 1991, 1995; Cancino, 2008), Kuzey Yemen Mimarisi araştırmalarındaki (Hirschi ve Hirschi, 1983; Cancino, 2008) vb. örneklerde belgelemeden yararlanılmıştır. Alanın tarihi ve fiziksel gelişiminin araştırılması, planlama sürecindeki yasal ve yönetsel araştırmalar, yüzey araştırmaları, tipolojilerin belirlenmesi, envanterleme vb. çalışmalar çeşitli uzmanlarca yapılmaktadır. Farklı örneklerin hepsinde belli bir amaç doğrultusunda belgeleme yapılarak alanın değişimi izlenerek kontrol edilebilmiş ve kayıt altına alınabilmektedir. Alandaki durum analiz edilerek açıklanmış, fiziksel, sosyal ve çevresel etkenlerle neden-sonuç ilişkisi kurulabilmiş ve problem alanlarını önceliklendirilebilmiştir; belgelememe burada amaca hizmet eden bir araçtır [38].

Tarihi dokuda belgelemenin rolüne ilişkin yazılı literatür ve örnek alan çalışmalarına ek olarak; koruma otoriteleri ile yapılmış olan röportajlar da incelenenmiş ve miras alanlarındaki belgeleme konusunu nasıl ele aldıkları araştırılmıştır:

The Getty Conservation Institute'ün 2005 yılında Schmid, Addison ve Byran ile "mirasın belgelenmesi hakkında münazara" (a discussion about heritage documentation) adlı yapmış olduğu bir röportajda, yazarların görüşleri şu şekildedir:

- Schmid: "Belgeleme, miras hakkında bildiğimiz her şeyin temelidir. Koruma, araştırma ve gelecek arasındaki yazılı ve görsel bağlantılardır". Korumada belgeleme, eylem öncesi tüm gerekli bilgilerin bütünüdür, problem tanımı, malzeme, fiziksel karakter, kanıt her şey. Ayrıca yazara göre her şeyi koruyamayacağımız bir gerçektir ve belgeleme kalıcı kayıt olarak kayıplara karşı bir tür garantidir.
- Byran: Belgeleme, yapı veya mekanın mekansal ilişkilerini tanımlayan, metrik analizler içeren kayıtlardır.
- Addison: belgeleme, mekan hakkındaki her şeyi bir araya getiren şeydir; hem fiziksel boyut hem de yazılı ve görsel kaynaklar, konusal hikayeler ve hayali anlatımlardır [39].

The Getty Conservation Institute yine benzer biçimde 2013 yılında koruma alanında uzmanlardan olan Pini ile "envanterleme hakkında münazara ve mirasa ilişkin karar üretimi" (a discussion about inventories and heritage decision making) adlı bir röportaj yapmıştır. Yazarın çalışma alanı İtalya'dır, buradaki miras alanlarında bir belgeleme yöntemi olan envanterleme ve karar üretimi üzerine yapılmış olan bir röportajda şöyle bir ifade yer almaktadır:

- Envanterler, alanın korunmuşluğunu ve kent dokusunun durumunu belgeler. Dokudaki tehlikelerin analizinde etkilidir, koruma programlarının uygulanması ve izlenmesine

yardım eder. Aynı zamanda toplum için kentte (tarihi dokuda) ne olup olmadığının kanıtıdır ve tarihi kentsel alanda oluşabilecek sorunların göstergesidir.

- Yoğun tarihi doku etrafındaki çevre doku (perimeter environment) dahi yoğun belgeleme gerektirmektedir. Tarihi doku çevresinde her yapının yüzey araştırması yapılmalı, buradaki belgeleme yalnızca yapının değerini ve korunmuşluk durumunu göstermemekte; her biri için ne tür bir müdahale gerektiğini göstermektedir [40].

Gerek literatür incelemeleri, gerek örnek alan çalışmaları, gerekse röportajlarda belgelemenin korumadaki rolü benzer biçimde ifade edilmiştir. Belgelemenin korumada başlangıç noktası olması nedeniyle harita, plan, uydu görüntüsü, fotoğraf gibi kaynaklar işaret edilmektedir. Belgeleme korumadaki amacına hizmet etmek koşuluyla çok çeşitli kaynaklardan yararlanabilmektedir ve bu amaçlar doğrultusunda farklı yöntemler geliştirilebilmektedir. Örneğin Al- Rozouq (2012), bir belgeleme yöntemi olan fotogrametri ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında önce fotogrametriyi tanımlamış, sonrasında da ne amaçla kullandığını açıklamıştır. Fotogrametri: çoklu analog veya görsel bilgilerden 3 boyutlu metrik ve tanımlayıcı nesne üretme bilimidir. Fotoğraflardaki nesnelerin alan ölçümü, şekli, pozisyonu ve dokusuna ilişkin veri üretimiyle ilgilenir. Belgeleme kaynakları olan harita, plan, kesit, cephe (facade) ve sınır (contour) kullanır, yöntem olarak fotoğrafları çakıştırır ve 3 boyutlu model üretir. Fotogrametrinin tarihi yapı ve alanların amaç doğrultusunda kullanımı bu anlamda fırsatlar sunarak, miras alanlarına ilişkin bilgi sahibi olunmasını sağlar. Al- Rozouq, çalışmasında Ürdün Aqaba Fort örneğiyle ilgilenmiş; alanda bir arada olan turizm, arkeolojik alan ve arazi kullanımını; eldeki uydu görüntüleri, hava fotoğrafları ve arazi görünümüleri vasıtasıyla alanın dijital kesitleri üretilerek kullanımların yer seçimi yeniden düzenlendiği, kanıt niteliğinde, çözüm odaklı ve kalıcı belgeleme kaynakları üretilmiştir [41].

Belgelemeye ilişkin bağlam bağımlı başka bir örnek ise Portekiz’de yapılan Santa Maria de Salzedas Manastırıyla ilgili bir çalışmadır. Kültürel miras alanlarında koruma çalışması yapılırken çok sayıda uzmanın bilgisinin bir araya getirilmesi gerekmekte, kapsamlı, zor ve zaman alıcı çalışmalar olabilmekte; üstelik bu bir araya getirilen bilgiler her zaman yeterli olmayabilmektedir. Bu nedenle Minho Üniversitesi (UMinho, Guimara~es, Portugal), Bilgisayar Grafikleri Merkezi (CCG, Guima~res, Portugal) ve Portekiz Mimari Miras Enstitüsü (resmi olarak IPPAR ve mevcutta IGESPAR, Porto, Portugal) işbirliğiyle kültürel miras yapılarına ilişkin verilerin görselleştirilmesi ve etkili yöneltimi amacıyla bir belgeleme sistemi geliştirilmektedir. Sistemin gelişimi, yakın zamanda büyük çalışmalar yapılan, geniş hasarlı bir vaka çalışması olan Santa Maria de Salzedas (Salzedas, Portugal) Manastırıyla ilgilidir. Farklı bilgi alanlarından seçilmiş, 2005'teki müdahalelerde elde edilen ve yakın zamanda üretilen tüm bilgilerin yönetimi için bir veritabanı oluşturulmuştur. Sistem farklı uzmanlar arasında bilgi alışverişi,

veri ve zaman kaybını önleme, kamunun teknik bilgisinin artması gibi hedefleri barındırmaktadır ve böylelikle koruma süreçlerinde belgelemenin rolüne ışık tutmaktadır [42].

Özetlemek gerekirse yapılan literatür incelemesinin, örnek incelemelerinin ve röportajların ardından; belgelemenin koruma faaliyetlerinde sürecin öncesi, mevcut durumu ve sonrasına yönelik kesin bilgi sağladığı anlaşılmıştır. Uzmanların yapacağı çalışmalar için veriler, alandaki uygulamalar ve bunların izlenmesi için vazgeçilmezdir. Özellikle tez çalışmasında olduğu gibi, belgelemenin; hasar görmüş veya kayba uğramış miras alanlarının yeniden inşasında kayda değer kanıtlar sunduğu ve süreç hakkında bilgi vererek geri dönülmez kayıplar oluşmasını engellediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 2.1. Belgeleme ile İlgili Literatür İncelemesi

Yazar	Tarihi çevrede belgelemenin rolü	Belgeleme yöntemi	İlgi alanı	Örnek alan	Uygulanan müdahale biçimi
Lourenço, Pena and Amado (2010)	Yapıya ilişkin geçmişten gelen verilerden malzeme, tipoloji teknikleri, geometrisi, boyutları ve diğer ilgili konular hakkında bilgi edinilmesidir.	Görselleştirme ve yönetim süreçleri üzerinden inceleme yöntemidir.	Kültürel miras yapıları	Santa Maria de Salzedas Manastırı (Salzedas, Portugal)	Rehabilitasyon
ICOMOS (1996)	Mirasın malzemesi, inşası gibi fiziksel boyutu ile tarihi ve kültürel öneminin hassas bakımı ve korunması. Herhangi bir şekilde doğal olaylardan ya da insan faaliyetlerinden kaynaklanan risk altındaki tüm anıtların, bina gruplarının ve alanların tahribatının veya değişiminin kaydıdır.	Anıtın, bina grubunun veya sitenin yeri ve kapsamı doğru bir şekilde verilmelidir. Bu, açıklama, haritalar, havadan fotoğraflarla elde edilebilir. Bir yapının, anıtın veya alanın formu ve boyutu hakkında bilgi elde edilmektedir.	Anıtlar, yapı grupları ve alanlar		Fiziksel kurgu, kullanım ve bunların fiziksel durumunun düzenlenmesi
English Heritage (2015)	Önemli bir yerin bir kısmı tamamı ya da tamamı, kaçınılmaz doğal sürecin ya da bir kararın sonucu olarak kaybedilecekse, geçmişle ilgili bilgi sağlama potansiyeli gerçekleştirilmelidir.	Harita tabanlı veri setlerinin kullanılmaktadır.	Tarihi çevre		İlgili müdahale biçimi

Tablo 2.1. Belgeleme ile İlgili Literatür İncelemesi (devamı)

Yazar	Tarihi çevrede belgelemenin rolü	Belgeleme yöntemi	İlgi alanı	Örnek alan	Uygulanan müdahale biçimi
Letellier, Schmid ve Leblanc (2007)	Müdahale öncesi, mevcut durumu ve sonrasının eksiksiz kayıtları, gelecekteki müdahaleler ve alanın gelecekteki durumunun izlenmesi için referans olacaktır.	Fotoğraflar ve ölçümlü çizimlerin kullanılmaktadır.	Tekil anıtlar, grup yapılar, alanlar ve araziler		Bir alanın fiziksel kurgusu, durumu ve önemli özellikleri
Cancino (2008)	Fiziksel kayıt ve belgeleme, alana ait bilimsel veri ve tespit, müdahale, izleme ve karar üretimine hizmet eder.	Fiziksel, sosyal ve çevresel durumlarla neden-sonuç ilişkisi kurarak problem alanlarını önceliklendirir.	Toprak mimari yapılar	Peru Trujillo'daki Chan Chan Arkeolojik Alanı ve ABD Colardo'daki Mesa Verde Milli Parkı	
Al-Rozouq (2012)	Mevcut verilerle ihtiyaç doğrultusunda yeni verilerin eldesidir.	Yöntem olarak fotoğrafları çakıştırır ve 3 boyutlu model üretir.	Turizm, arkeolojik alan ve arazi kullanımını	Ürdün Aqaba Fort	
Pini (2013)	Koruma programlarının uygulanması ve izlenmesidir. Kanıt niteliği ve potansiyel sorunları göstermesidir.	envanterleme	Yoğun tarihi doku etrafındaki çevre doku	İtalya	Yüzey araştırması

2.2.2. Arazi Analizi ve Hasar Tespiti

Bir temsil tekniği olarak hasar tespit haritaları, mekanların kartografik ifadeyle anlaşılmasını sağlar. Renklendirmeye, sembollerle, lejant açıklamalarıyla, katman katman hazırlanması vb. yönleriyle bu teknik desteklenmektedir. Bu faydalı haritalar, altmış yıldan uzun süredir yeniden inşa süreçlerinde kullanılmış olsa da başlardaki kullanım amacı itibarıyla günümüzden biraz daha farklıdır. Hasar tespit haritalarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu tip haritaların öncelikle insan kaynaklı yeniden inşa çalışmaları için değil, doğal afet sonrası yeniden inşa için hazırlandığı görülmüştür. Bu anlamda da ilk örnekler yangın sonrası üretilen hasar tespit haritalarıdır. Geçmişte ahşabın yapı malzemesi olarak daha popüler olması ve betonarme yapıların bugün olduğu kadar yaygın olmaması nedeniyle yangınlar daha hızlı yayılmaktaydı. 1669 Londra Büyük Yangını'nın kentte ciddi hasara sebep olmasından ötürü ilk

hasar tespit haritası, 1669 Londra Büyük Yangından sonra Londra Konseyi tarafından uygulanmıştır ⁶. Bu yöntemin kullanışlı olmasının fark edilmesiyle 1812 Moskova Büyük Yangını, 1843 Hamburg Büyük Yangını gibi kentsel ölçekteki afetler sonrasında da kullanılmaya başlanmış ve aynı amaçla yaygınlaşarak deprem sonrası, sel sonrası, toprak kayması sonrası çalışmalarda da yer almıştır.

Önceleri kentsel afetlerin sebep olduğu hasarın tespiti için kullanılırken, sonrasında savaş kaynaklı yıkımların tespitinde de kullanılmaya başlanmıştır. Hasar tespit haritaları 1919 Londra⁷ örneğinde olduğu gibi, çok basit bir şekilde sadece nerenin bombalandığını gösteren çalışmalardır ve ilk olarak Birinci Dünya Savaşı döneminden sonra üretilmiştir. Sonra ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Osaka Hedef Haritalarında (Osaka Target Maps) bombardıman pilotları, bu haritaları noktasal olarak nereyi bombaladıklarını görmek için kullanmıştır. Başlarda;

- Bombanın düştüğü tarih ve saatin tespiti
- Bomba türü ve büyüklüğünün tespiti
- Bombanın patlayıp patlatmadığının tespiti
- Bombanın açtığı çukurun büyüklüğünü içeren hasarların kısa açıklaması
- Hava saldırısı uyarıları hakkında bilgi edinilmesi
- Zayiat istatistikleri ⁸

gibi amaçlarla kullanılırken, daha sonra zayıatın belirlenmesinin yeniden inşa sürecindeki öneminin anlaşılmasıyla, hasar tespit haritaları geliştirilmiş ve modern anlamda kentsel iyileştirme çalışmalarındaki kullanımı artmıştır. Bugün ise bu hasar tespit haritaları dört temel amaca hizmet etmektedir:

- Bomba olay haritaları (Bomb incident maps): Bombanın nereye atılmak istendiği
- Hedef haritalar (Target maps): Bombalanması hedeflenen yerlerin tespiti
- Gerçek hasar haritaları (Actual damage maps): Gerçek durumun gösterilmesi
- Karma haritalar (Mixed maps): Çok amaçlı kullanımlar [43].

Bunlar daha sonra zaman içerisinde geliştirilerek noktasal gösterim tekniğinden dairesel gösterim tekniğine geçilmiş, karma haritalarla (mixed maps) hasar gören ve bombalanan bölgeleri dairesel gösterimle ifade etmeye başlanmıştır. Bu ifade biçimi ile kent mekanındaki tahrip edilen alanlar daha net bir şekilde ifade edilebilmiş olması açısından yeniden inşa süreçlerinde önemlidir. Bu nedenle hasar tespit haritalarının üretilmesi ve kullanımının

⁶ The Guardian, 2016 (<https://www.historytoday.com/kate-wiles/great-fire-london>, 19.01.2019)

⁷ History Today, 2016 (<https://www.historytoday.com/archive/great-fire-london>, 19.01.2019)

⁸ The National Archives, ? (<http://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/bomb-census-survey-records-1940-1945/>, 19.01.2019)

yaygınlaşması yeniden inşa süreçlerinde yönlendirici olup; sahip oldukları çeşitli avantajlar şunlardır:

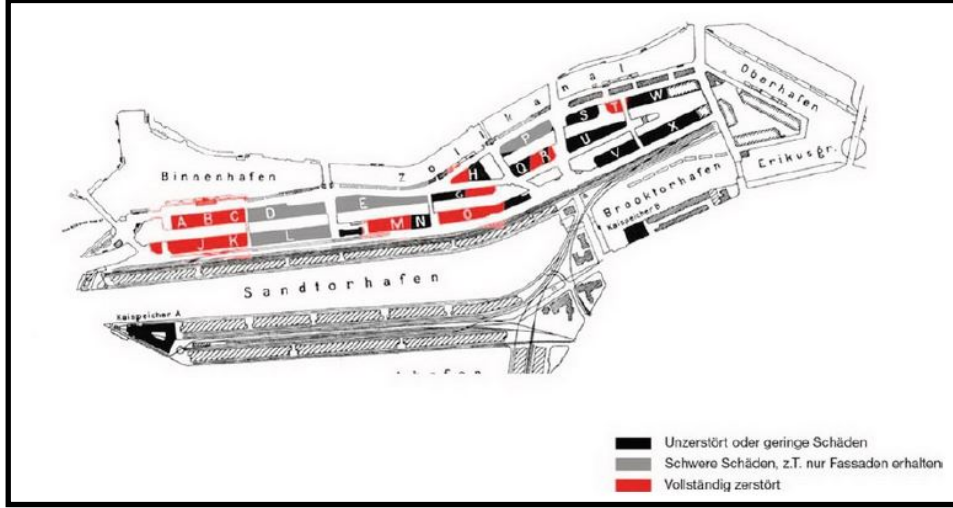
- Fiziksel hasarın karmaşıklığının daha net ifade edilebilmesi
- Hedef yerin morfolojinin özgünlüğünün temsili
- Detaylı lejant kategorileri ile zengin görsel temsil
- Hasara ilişkin detaylı bilgi olmadığında tabula rasa yönteminin geliştirilebilmesi [43-44]

Sonuç olarak;
-Nicel
-Bilgilendirici
-Görsel veri sağlar

Hasar tespit haritalarının bu avantajları kentlerdeki fiziksel hasarın değerlendirilmesi konusuna ek olarak yeniden inşa öncesi ve sonrası hakkında bilgi sağlaması için kayda değerdir ve uygulamanın kentsel ölçekte uygulanması için oldukça kolaylık sağlamaktadır. Elbette ki çeşitli belgeleme öğeleri yeniden inşanın bilimsel bir şekilde uygulanması için, farklı amaçlarla kullanılarak bu sürece rehberlik etmektedir ve hasar tespit haritaları da bu yöntemlerden biridir. Bu yöntemin yer almadığı hasar tespit süreçlerinde diğer (fotoğraf, harita/plan, hava fotoğrafı/uydu görüntüsü, detaylı veri vb.) belgeleme araçlarına ağırlık verilerek aynı amaca ulaşılmaktadır. Tez çalışmasın bu bölümünde, çalışmada örnek olarak incelenen Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar kentlerinin yeniden inşa süreçlerinde hasar tespitine yönelik belgeleme çalışmaları irdelenecektir.

2.2.2.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

Hamburg kenti İkinci Dünya Savaşı'nda ağır hasara uğramış, alandaki yapıların yaklaşık yarısı hasara uğramış veya yıkılmıştır. Kentteki %50 civarındaki fiziksel tahribat oranıyla alandaki yapıların farklı düzeylerde tahribata uğraması nedeniyle yıkım sonrası belgeleme çalışmasında yapıları tahribat durumlarına göre renklendirilerek hasar haritaları üretilmiştir. Alandaki yapıların 11 tanesi hasar görmüş, kimilerinin cepheleri yıkılmış, kimileri yüzeysel hasara uğramış, kimileri ise hafif hasar görmüştür. Alandaki farklı düzeydeki hasar, üretilen haritalarla temsil edilmiştir.

Şekil 2.2. Hamburg Kenti'nde Yıkım Sonrası Tahribat Durumunda Yapıların Tahribat Durumlarına Göre Renklendirilerek Üretilen Harita

1. Kırmızı: tamamen yıkılmış
2. Gri: Şiddetli hasara uğramış ve yalnızca cephesel hasarlı olanlar
3. Siyah: tamamen yıkılmamış veya az hasarlı [45].

2.2.2.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

Kentin İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki ayaklanmalarda tarihi merkezinin %80'i, kentin tamamının ise %68'i yıkılmıştır. Kentin yeniden inşa sürecinde Varşova Yeniden İnşa Ofisi (BOS Archive), Başkent Varşova Kent Arşivlerini kentin yıkımının kanıtı ve yeniden inşasında rehber olarak muhafaza etmiştir [46]. Bu belgeleme kaynakları kentin II. Dünya Savaşı (1939-1945) dönemindeki yıkımını, 1943 baharında Getto Ayaklanması, 1943'te Varşova Ayaklanması ve sonrasındaki yeniden inşaya ait kapsamlı belgeleri kapsar. BOS Arşivi, Varşova Yeniden İnşa Ofisi (Warsaw Reconstruction Office), Varşova Yeniden İnşa Müdürlüğü (Directorate for the Reconstruction of Warsaw), Varşova Yeniden İnşa Ofisinin Tarihi Mimari Bölümü (Department of Historical Architecture of the Warsaw Reconstruction) ve Varşova'nın Başkenti Konservatuar Ofisi (Office and the Conservator Office for the Capital City of Warsaw) arşiv koleksiyonlarından oluşmaktadır. Bir araya getirilen belgelerle kentteki hasar görselleştirilmiştir. Ayakta kalan yapıların durumu, tarihi komplekslerin yeniden inşası, anıtların restorasyonuna ilişkin tasarımlar gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. BOS Arşivi, Varşova Yeniden İnşa Ofisi ve ilgili birimlerin işbirliğiyle 1945-1953 döneminde üretilmiş, II. Dünya Savaşı dönemindeki belge ve kayıt, fotoğraf, çizim, planlama ve teknik belgeleme şeklindeki materyal koleksiyonundan oluşmaktadır. Kentin geleceği için envanterler, tanımlayıcı grafikler, kentteki yerleşilmemiş

alanlara dair teknik altyapı, istatistikler vb. belgeler de içermektedir. Buna ilaveten Kentteki yapıların durumlarına ilişkin kişisel çizimlere de yer verilmiştir [8, 47-48].

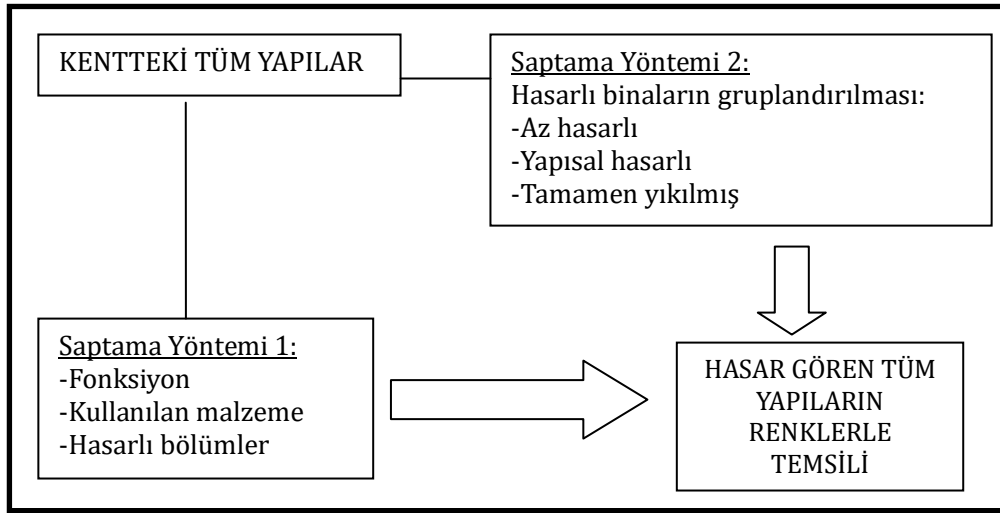
Kent tahribat analizlerinde alanlara ayrılmış ve çizimler yıkımın güncel halinin açıklanması için detaylandırılmıştır. Hasar tespiti sürecinde kentteki yapıların durumlarına ilişkin kişisel çizimlere de yer verilmiştir. Bu güncel durumun analizi kişisel gözlemlere dayalı olarak yapılmış ve kent haritasına işlenmiştir. Kentteki yapılar 3 sınıfa ayrılmıştır:

1. Ayaktaki yapılar
2. Hasar görmüş ve yenileme gerektiren yapılar
3. Tamamen yıkılmış yapılar

Şekil 2.3. Varşova Old Town Bölgesi 1945 Yılı'na Ait Hasarın Hava Fotoğrafı [49]

- Her bir tekil yapı için özenle hazırlanmış 500 adet iyi belgelenmiş doküman hazırlanmıştır.
- Yapılardaki hasarlar fonksiyon (konut veya ticari), malzeme tipi ve hasar durumuna göre (cephe, çatı hasarı, yapısal hasar vb.) sınıflandırılmıştır.
- Yerinde yapılan bir analiz çalışmasıdır.
- Mevcut kadastral durum dikkate alınmıştır.
- 1/500, 1/1000 ve 1/2000 ölçeklerinde detaylı çalışmalar yapılmış ve bunların sonucunda aşağıdaki diyagram oluşturulmuştur:

Şekil 2.4. Varşova Kenti'nde Hasar Tespit Metodu [43]

2.2.2.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

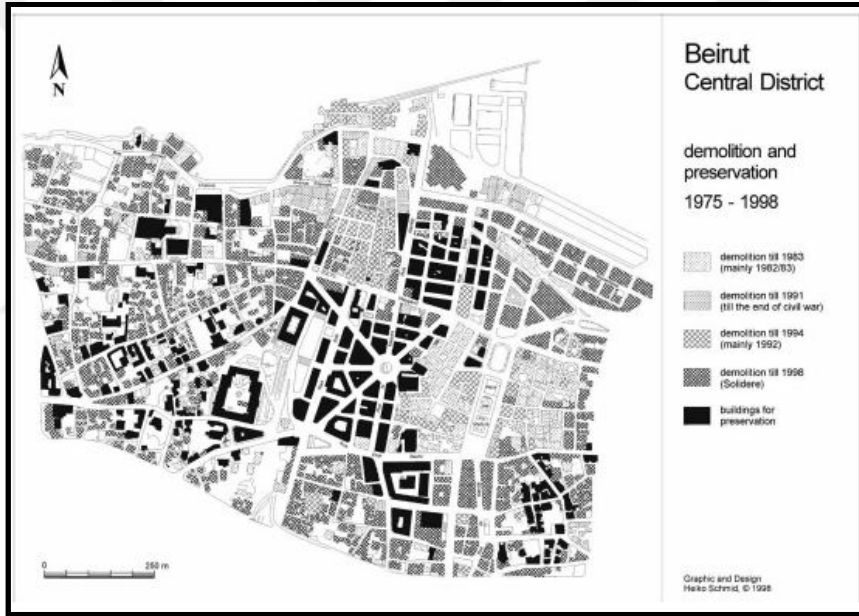
Verona kenti askeri kimliği nedeniyle her zaman iyi korunmuş bir kent olmuş, bu nedenle de İkinci Dünya Savaşı'nda kentin %40'ı yıkılmıştır. Kentin yıkım öncesinde büyümesi nedeniyle hazırlanan 1939 Nazım Planı referans alınarak, Roma döneminden kalan ızgara plan düzeni dikkate alınmıştır. Plan üzerinden kent dokusundaki izlere ek olarak; Turner ve Ruskin'in çizimleri, askeri amaçlı yapılan düzenli uçuşlardan elde edilen hava fotoğrafı ve uydu görüntüleri, Turner'ın çizimleri ile Ruskin'in çizim ve yazıları sayesinde hasar tespiti yapılmıştır [9].

Şekil 2.5. Verona Kenti Pietra Köprüsü ve Çevresine Ait Yıkım Sonrası Görşeli [50]

2.2.2.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

İç savaş döneminde şehir merkezindeki (downtown) yapıların %80'i ağır şekilde yıkılmıştır. Kentin koruma açısından kayda değer kamuya açık kurumsal ve ticari yapılar içeren tarihi merkezinde (Foch Allenby ve Etoile Bölgeleri) 265 adet yapı ve 27 adet kurumsal ve dini yapının tahribat kaynaklı restorasyonunun gerektiğine karar verilmiştir. Bu yapıların yıkım öncesine ait özellikle hava fotoğrafı ve uydu görüntülerinden, bazı önemli mimari yapılara ilişkin olarak da detaylı verilerden yararlanılmıştır. Alanda yıkım sonrasına yönelik hasar analizleri ile orijinal tasarım ve malzeme hakkındaki tarihi araştırmalar için arkeolojik ve fotogrametrik yüzey analizleri yapılmıştır. Bu analizler her örnek için özelleşmiş olarak, tarihi veya mimari değere sahip yapılar için uygulanmış, tasarım ve restorasyon stratejisi için hazırlanan rehberde yer almıştır [10].

Şekil 2.6. Beyrut Merkez Bölgesi 1975- 1990 Yılları Arasındaki Hasar Tespit Haritası [51]

2.2.2.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

1992-1995 yılları arasında yaşana iç savaş nedeniyle yaşanan yıkım sürecinde kentin doğusu başta olmak üzere, birçok bölümü ve buralardaki anıtsal yapılar, grup yapıları, büyük ölçekli alanlarda farklı düzeylerde fiziksel hasar oluşmuş, Avrupa Birliği Mostar İdaresi'nin (European Union Administration of Mostar, EUAM) raporuna göre kentin %80'i ağır zarara uğramıştır. Dünya Bankası'nın raporuna göre savaş sırasında kadastro ve mülkiyet kayıtları, planlar ve haritaları da imha edilmiş, birçok kamu binası bombalandığı için kayıtlar kaybedilmiştir. Kentteki etnik ve milletçi ayrışmalar nedeniyle veriler paylaşılmamış, yalnızca

eski haritalar kurtarılabilmektedir ve bunlar da ancak fiili sınırları, arazi kullanımını veya doluluk oranını yansıtmamaktadır [52]. Ancak İngiliz ordusunun daha önceden tüm kent için yapmış olduğu steografik yüzey analizleri kullanılarak haritalar oluşturulmuştur [53]. Bu analizlerle kentte hızla hasar tespitleri yapılmış, kentte hasar gördüğü saptanan yapılar:

1. Az hasarlı
2. Orta hasarlı
3. Ağır hasarlı

olarak sınıflandırılmış, onarım ve yeniden inşa çalışmaları önceliklendirilmiştir. Burada kent kendi içerisinde farklı etnik gruplara ayrıldığı için hasar analizleri de kendilerince ayrı ayrı yapılmıştır [54].

Tablo 2.2. Örnek Kentlerin Yeniden İnşa Sürecinde Hasar Tespiti

ÖRNEK KENTLER	HASAR TESPİTİ			
	Fotoğraf	Harita/Plan	Hava Fotoğrafı/Uydu Görüntüsü	Detaylı Veri
Hamburg				
Varşova			3 boyutlu modellemeler	
Verona		1947 Yeniden İnşa Planı		
Beyrut			Fotogrametrik hasar analizleri	
Mostar				
Belgeleme kaynaklarının lejantı				
				Belgeleme düzeyi yüksek veriler
				Detaylı veriler
				Görsel veriler
				Veri bulunmuyor

Örnek kentlere yönelik hasar tespit çalışmaları incelendiğinde belgelemenin yeniden inşa sürecindeki rolünün, farklı kaynaklar ve farklı yöntemlerle de olsa aynı amaç doğrultusunda sürdürüldüğü tespit edilmiştir.

2.2.3. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Belgeleme ve Yeniden İnşa İlişkisi

Tez çalışmasında bu bölüme kadar yeniden inşa sürecinde belgelemenin rolüne ilişkin literatür araştırması yapılmış, fotoğraf, harita/plan, hava fotoğrafı/uydu görüntüsü, detaylı veri gibi çeşitli belgeleme kaynaklarının bu süreçte fiziksel mekana dair referanslar sağladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın yöntemi karşılaştırmalı analizlere dayalı olduğundan bu bölümde örnek kentler üzerinden (Hamburg, Varşova, Verona Beyrut ve Mostar) yeniden inşa ve

belgeleme arasındaki etkileşim incelenmiş, kullanılan belgeleme kaynakları kendi içersinde niteliklerine göre renklendirilerek tablo 2.3 oluşturulmuştur. Böylelikle tezin örnek alanı olan Diyarbakır Suriçi için de yeniden inşa sürecinde belgeleme kaynaklarından nasıl yararlanılması gerektiği hakkında yönlendirici bir bilgi edinilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 2.3. Literatürde Yer Alan Kentlerin Belgeleme ve Yeniden İnşa Açısından İncelenmesi

BELGELEME				
ÖRNEK KENTLER	Fotoğraf	Harita/Plan	Hava Fotoğrafı/Uydu Görüntüsü	Detaylı Veri
Hamburg				Bazı önemli mimari yapılar
Varşova				
Verona	William Turner ve John Ruskin'in çizimleri	1939 planı	Askeri amaçlı düzenli uçuşlar	William Turner'in çizimleri, Ruskin'in çizim ve yazıları
Beyrut		Yıkım öncesi detaylı planların revizeleri	Ulaşım ağlarının sınırlarının belirlenmesi	Bazı mimari yapılara yönelik çalışmalar
Mostar				

Belgeleme kaynaklarının lejantı	
	Belgeleme düzeyi yüksek veriler
	Detaylı veriler
	Görsel veriler
	Veri bulunmuyor

Tablo 2.4. Literatür Verileri ve Örnek Kentlerin Yeniden İnşa Sürecinde Belgeleme Açısından Değerlendirilmesi

ÖRNEK KENTLER	Literatürdeki Belgeleme Verileri	Belgelenen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa Sürecinde Referans Alınan Veriler	İncelenen Kaynaklar
HAMBURG	Fotoğraf Harita/Plan Hava Fotoğrafı/ Uydu Görüntüsü Detaylı Veri*	Tarihi Liman Bölgesi ve çevresindeki grup yapılar	Yıkım öncesi Planlar	ICOMOS (2015), UNESCO (2015)
VARŞOVA	Fotoğraf* Harita/Plan* Hava Fotoğrafı/ Uydu Görüntüsü * Detaylı Veri*	Kentteki Old Town ve New Town Bölgeleri	Ortaçağ Kenti Planları	Archive of Warsaw Reconstruction Office Poland (2010), ICOMOS (2013), The World Heritage Comitee (2014), Rocare (2009)

Tablo 2.4. Literatür Verileri ve Örnek Kentlerin Yeniden İnşa Sürecinde Belgeleme Açısından Değerlendirilmesi (devamı)

ÖRNEK KENTLER	Literatürdeki Belgeleme Verileri	Belgelenen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa Sürecinde Referans Alınan Veriler
VERONA	Fotoğraf* Harita/Plan* Hava Fotoğrafı/ Uydu Görüntüsü* Detaylı Veri*	Tarihi kent dokusu	Roma Dönemi Izgara Plan düzeni ve 1939 Master Planı
BEYRUT	Fotoğraf Harita/Plan* Hava Fotoğrafı/ Uydu Görüntüsü * Detaylı Veri*	Liman Bölgesi ve çevresindeki tarihi doku	Tarihi yapıları ve arkeolojik alanları koruyarak mekanın sıfırdan yeniden inşası
MOSTAR	Fotoğraf Harita/Plan Hava Fotoğrafı/ Uydu Görüntüsü Detaylı Veri	Tarihi kent dokusu	Yıkım öncesi kent dokusu

Literatürden elde edilen belgeleme kaynakları ve örnek kentlerin yeniden inşa süreçleri bir arada incelenmiş, ilgili kaynakların her örnek için kullanıldığı; ancak bazı belgeleme verilerinin bazı kentlerin yeniden inşasında daha fazla role sahip olduğu tespit edilmiş ve bu veriler tablo 2,4' te yıldız işareti (*) ile temsil edilmiştir, şöyle ki;

- Hamburg kentinin yeniden inşasında bazı önemli mimari yapılara ilişkin detaylı verilere daha çok referans verilmiştir.
- Varşova örneğinde kentli ve kentteki kurumlarca her ölçekte hazırlanmış olan veriler sayesinde kent yeniden inşa edilebilmiştir.
- Verona için ise Turner ve Ruskin'in çizimleriyle fotoğraflara, yıkım öncesi 1939 Planı ile harita ve planlara, askeri amaçlı yapılan düzenli uçuşlardan elde edilen hava fotoğrafı ve uydu görüntülerine ve yine Turner'ın çizimleri ile Ruskin'in çizim ve yazılarına referans verilmiştir. Bu anlamda Verona'nın yeniden inşa süreci belgeleme açısından diğer kentlere oranla daha detaylı olduğu tespit edilmiştir.
- Beyrut için yıkım öncesi detaylı planlar revize edilmesiyle harita ve planlara, ulaşım ağlarına yönelik düzenlemelerde hava fotoğrafı ve uydu görüntülerine, bazı önemli mimari yapılara ilişkin olarak da detaylı verilere; fotografik kaynaklarına oranla daha fazla referans verilmiştir.

Bu bölümde yeniden inşa sürecinde belgelemenin rolü literatürdeki açıklamalar, yasal ve yönetsel çerçevenin bakış açısı ve örnek alanlar özelinde detaylıca incelenmiştir. Belgelemenin yeniden inşa sürecinde tarihi dokunun orijinalliğinin korunabilmesi için referans özelliği gösterdiği, kaynak türlerinin farklılaşabildiği fakat hepsinin ortak biçimde mekana dair bakış

açısını şekillendirdiği, tahribat sonrası hasar tespit çalışmalarının eksik kalsa dahi önceki verileri temel alarak tamamlanabildiği gözlemlenmiştir. Böylelikle belgeleme yeniden inşa sürecinde alanın öncesi ve sonrası arasındaki ilişkinin kurulabilmesi için ilk aşama olup, göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

2.3. Tarihi Kentlerde Mekansal Değer Kavramı

Değer (value) kavramı kültürel miras öğelerinin korunması ve sürdürülebilirliğinde her zaman bir başlangıç noktası olmuştur. Bir şeyin neden korunduğu yahut neden korunması gerektiği anlaşıldığında, o miras öğesine bir değer atfedilmiş olur ve mevcudiyetini sürdürebilmesi için çaba sarf edilir. Buna ilişkin olarak, The Getty Conservation Institute: korumanın asıl amacı malzemenin (miras öğesi) kendisini değil, içindeki değeri sürdürmektir ifadesiyle miras öğesi-değer ve koruma ilişkisine ışık tutmuştur. Bu ilişkide fiziksel bakım ve onarımlarla, değerli olarak azledilen mekan süreklilik kazanacak, bu süreklilik de mirasın fayda sağlamasına yardımcı olacak ve mekanın korunması daha anlamlı hale gelecektir, diyerek değer korumadaki öncüllüğüne ışık tutmaktadır. The Getty Conservation Institute'ün bu ifadesi değer-koruma- fayda arasındaki dönüşümlü bir ilişkinin bir göstergesi olup; neden koruyoruz, nasıl koruyoruz ve kim için koruyoruz sorularına yanıt vermektedir.

The Getty Conservation Institute'e (2002) göre koruma eylemi;

- Neyi koruyoruz?
- Neden koruyoruz?
- Nasıl koruyoruz? gibi sorulardan yola çıkar [55].

Kalman'a (2014) göre ise kültürel miras değerinin;

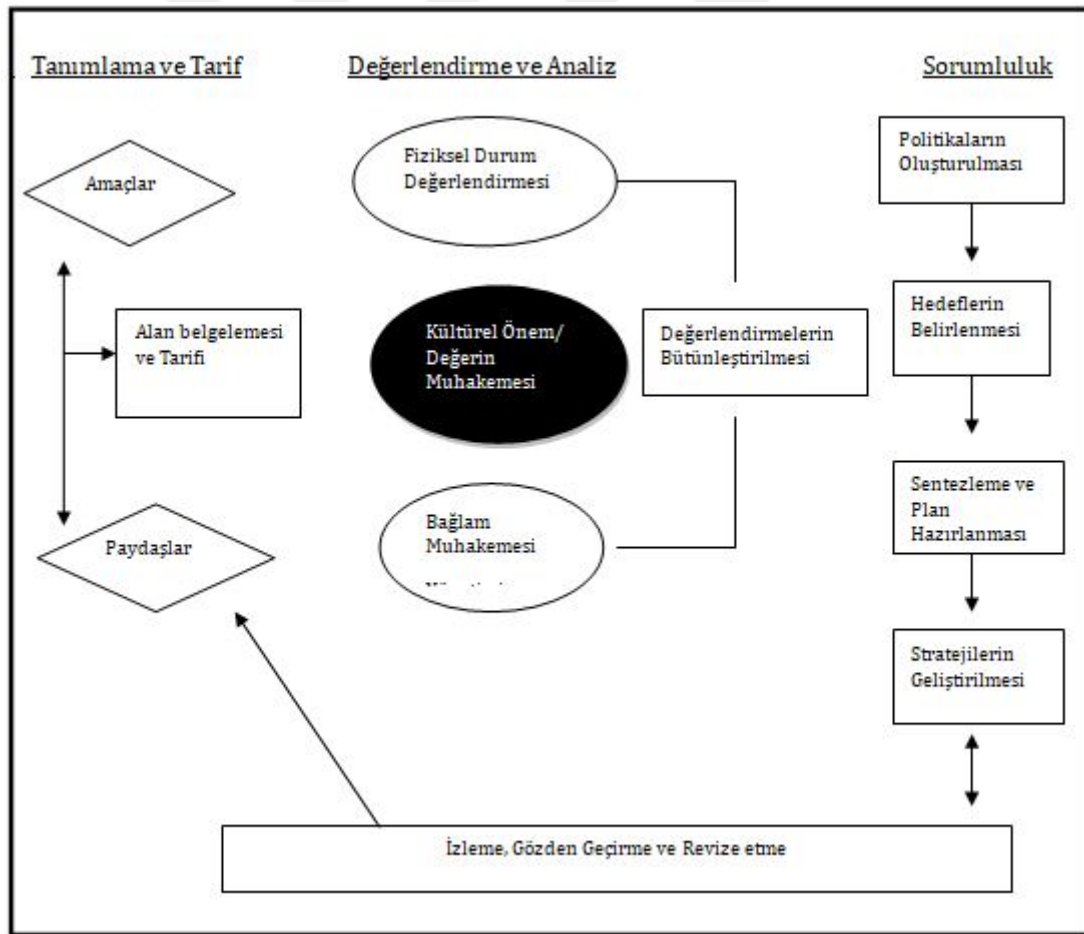
- Belli bir kişi, grup olay veya eylemle ilişkili olması
- Belirli bir dönemi, eylemi, olayı veya kişiyi anlamaya yardımcı olması
- Tarihi bir olayı, süreci veya yaşam biçimini açıklaması gibi koşullar değer atfında belirleyici kriterlerdir [56].

The Getty Conservation Institute ve Kalman benzer yaklaşımlarla değer korumadaki tetikleyici rolüne ışık tutar ve korumanın bir eylem haline gelmesinde de etkili olduğunu ifade eder. Bir sonraki adımda ise koruma eyleme dönüşür ve şu sorular gündeme gelir:

- Bu eylem kim tarafından başlar?
- Tetikleyicisi nedir?
- Her kültürel miras öğesi için aynı şekilde mi işler?
- Bir kültürel miras öğesi ne zaman değerli hale gelir?

Bu yaklaşımlarda da olduğu gibi koruma eylemi değerin atfı ile yola çıkmakta ve bir eylem haline gelmektedir. The Getty Conservation Institute ve Kalman'ın bakış açılarının incelenmesinde de olduğu korumada değer kavramı kayda değer olup geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu nedenle de tezin bu bölümünde; değer kavramı, değerin türleri, farklı aktörlerin değer atıfları, değer tespiti, değerin mekanla ilişkisi ve örnek çalışmalar üzerinden mekansal değerin nasıl algılandığı incelenecektir.

Mason'ın (2002) çalışması değerin korumadaki rolünü anlamak için iyi bir başlangıç noktası niteliğindedir. Mason da çalışmasında The Getty Conservation Institute ve Kalman ile benzer biçimde değeri koruma disiplini de alana ait bir yargıya varmak için temel adımlar arasında göstermiştir [57]. Çalışmasından üretilen Şekil 2.7 değer incelemesinin; hedefler doğrultusunda alana ait veriler incelenip alanın yapısı anlaşıldıktan sonra, fiziksel mekanın analizi ve bağlam analizi ile birlikte yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Yani yazar, değer ve yapı çevre ilişkisine referans vermektedir. Buradan yola çıkılarak, başarılı bir koruma çalışmasında mirasın değerini anlayarak hareket etmenin ne derece temel bir başlangıç olduğu belirtilmiştir.

Şekil 2.7. Değer Kavramının Koruma Eylemlerindeki Yeri [57]

The Getty Conservation Institute'ün bakış açısıyla: “değer: bir şeye diğerlerinden daha fazla önem vermektir ve böylelikle bazı nesneleri ve mekanları mirasa dönüştürmektir” (The Getty Conservation Institute, 2000, 7) [58]. Kalman'a göre değer (value); “kültürel mirası kıymetli hale getiren karakteristiktir” (Kalman, 2014, 200) [56]. Jokilehto: “(değer) kültürel mirasla ilişkili olarak ele alındığında: objelerin niteliklerinin sosyal birlikteliği olarak algılanabilir” demiştir (Jokilehto, 2006, 2) [59]. Yazar burada değer, hem bir miras ögesini nitelikli hale getirmesine hem de bu nitelikler bütünü anlamlı şekilde bir araya gelişlerine vurgu yapmaktadır. Smith'e göre ise değer; koruma için geçerli sebeptir [60]. Smith de tıpkı The Getty Conservation Institute gibi değeri korumada bir başlangıç noktası olarak kabul etmektedir. Zancheti ile Jokilehto değeri; “bir şeyi kullanışlı ve arzu edilir hale getiren nitelikler” (Zancheti ve Jokilehto, 2014, 5) [61] şeklinde tanımlamıştır. Worthing ve Bond ise değer kavramına şu şekilde yaklaşmaktadır: “korumanın amacını, kişiler, gruplar ya da uluslar için önemini açıklayan; yapıları kültürel miras tarafından şekillendirilen veya temsil edilendir” (Worthing ve Bond, 2016, 49) [62]. Bu tanımlamada yazarlar korumanın, en temelde değerli olarak kabul edilen bir nesneye sahip çıkma olduğunu ve bunun bir özellikten kaynaklı olduğunu ifade eder.

Farklı tanımlardan da anlaşılabilir olduğu gibi değer kavramı kültürel miras ögesinin özünde yer alan ve onu kayda değer kılan bir niteliklerdir. Bu niteliklerin değer olarak görülmesi ise miras ögesi ile kullanıcı/koruyan arasındaki ilişkiyle sağlanır. Burada önemli olan bu ilişkinin nasıl oluştuğudur. Tıpkı korumanın eyleme dönüşmesi gibi bu ilişki de bir anda var olmaz. Söz konusu ilişki sosyo-kültürel süreçler sonucunda uzun erimli olarak oluşur; özellikle de yapıları çevreye atfedilen değer belli fiziksel ve sosyolojik oluşumlara bağlı olarak meydana gelir.

Koruma disiplinin gelişim süreci incelendiğinde; korumanın anıt ölçeğinde başladığı ve bu dönemde anıtsal yapılara değer atfedildiği bilinmektedir. Burada amaç bazı yapıları diğerlerine oranla daha ön plana çıkararak önemli hale getirmektir. Geleneksel koruma anlayışında bir değer atfı ile yola çıkılmıştır. Bu alanda William Morris ve John Ruskin'in koruma çalışmalarının değerin gelişiminde ilham verici olduğu söylenebilir. Yapıları kültürel mirasın, manevi (spiritual) ve eğitim değeri ile yapılara olan ilgi, bu değerleri şekillendirerek fiziksel bir temsil haline getirmiştir [62]. Ruskin'in The Seven Lamps of Architecture adlı çalışmasında ışık (lamp) veya rehber ilkeler (guiding principles) diye adlandırdığı estetik, tarihi, bilimsel, sosyal ve manevi değer türleri vardır (Ruskin, 1849; Kalman, 2014, 200). Morris ise antik yapıları; artistik, etkili (picturesque), tarihi, antik ve önemli (substantial) olarak beş kategoriye ayırmıştır (Ruskin 1877; Kalman, 2014, 200). Bu ilk çalışmalarda değer türleri, yazarlarca terminolojik olarak farklı adlandırılmış olsalar da bu yaklaşımlar tarihi çevrenin korumasında başından beri tetikleyici unsur olmuştur. Bir anıtın/yapının değerinin sınıflandırma üzerinden belirlendiği ve herhangi bir değer türünü içermesi durumunda değerli olarak kabul edildiği

görülmektedir [56]. Ruskin ve Morris ile başlayan değer sınıflandırması zaman içerisinde geliştirilmiş ve ilk özenli çalışma Alois Riegel tarafından yapılmıştır. Riegel'e göre değer iki temel sınıflandırmaya dayanır:

- İçgüdüsel değer (intristic value): Mekana bağımlı bir değer türüdür. Bu türler: yaş değeri (age value), tarihi değer (historical value) ve anı değeridir (commemorative value).
- Geçici değer (temporal value): günümüzün potansiyel koruma biçimiyle, koruma için potansiyeli olan değer türüdür. Bu türler ise: kullanım değeri (use value), sanatsal değer (art value), yenilik (newless) ve göreceli sanat değeridir (relative art value) (Riegel 1903; Jokhilehto 1999,215-216) [63].

Ruskin, Morris ve Riegel'inkilere benzer biçimde değeri savunan birçok koruma hareketi olmuş, değer tanımları sürdürülmüştür; ancak tarihi ve mimari değer kavramları ise yirminci yüzyılın ortasında National Trust for Historic Preservation adlı kuruluşun, tarihi yapıların değerini tanımlamak için çabalamasıyla oluşmuştur. Tarihi, mimari veya peyzaj değerleri; kullanımın sürekliliği, eğitimsel ve maliyet gibi kriterler içerir (National Trust for Historic Preservation,1956;Kalman, 2014,201). İlerleyen süreçte de The American Society of Planning Officals; tarihi, mimari, kurgu (setting), kullanım ve maliyet vb. bir değer türleri listesi hazırlayarak değer anlayışını geliştirmiştir (Miner,1969; Kalman, 2014, 201) [56]. Buradan da anlaşılabilirdiği üzere koruma anlayışının zaman içerisindeki değişimiyle beraber yapıtlı çevredeki değer kavramı da bazı değışimlere uğramıştır ve bugün birçok değer türü koruma literatüründe yer almaktadır.

Bu şekilde evirilen ve zenginleşen değer türleri literatür içerisinde incelenmiş; sayılarının fazlalığı ve yaklaşımlardaki çeşitlilikler nedeniyle Tablo 2.5' te farklı yazarların mekansal değer türlerine ilişkin bakış açıları sınıflandırılmıştır. Bu tablo üretilirken The Getty Conservation Institute (2002, 9) ile Worthing and Bond'un (2016, 64) yapmış olduğu değer tablolarından alıntı yapılmış ve incelemelerden elde edilen yeni veriler de eklenerek zenginleştirilmiştir. Ayrıca çalışmalarda yer alan terimler esasen İngilizce olup, Türkçe karşılıklar üretilmiş, bu sözcükler * ile ifade edilmiştir. Örneğin dönemsel (age), ilişkili (associative), mevcudiyet (existance), duygusal (emotional) ve nadirlik (rarity)'dir.

Tablo 2.5. Literatürden Elde Edilen Fiziksel Mekana Dair Değer Türleri

Mekansal Değer Türleri	Riegel (1902)	Australia ICOMOS (1979)	Lipe (1984)	Darvill (1995)	Carver (1996)	Ashley- Smith (1999)	Frey (1997)	Pye (2001)	Feilden (2003)	Mason (2002)	Kenne(2005)
Dönemsel*	✓								✓		
Tarihi	✓	✓						✓	✓	✓	✓
Anı	✓										
Kullanım/Fonksiyon	✓			✓					✓		
Yenilik	✓										
Estetik/Mimari		✓	✓						✓	✓	✓
Bilimsel/Eğitimsel		✓		✓			✓	✓	✓		
Ekonomik/Sermaye/Mülk/Ticari			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İlişkili*/Sembolik			✓			✓					
Bilgisel/ Belge/Kanıt				✓	✓				✓		
Arkeolojik				✓	✓				✓		
Yaratıcı/ Sanatsal/Teknolojik				✓				✓	✓		
Mevcudiyet*				✓		✓	✓			✓	
Kültürel				✓		✓		✓	✓	✓	
Sosyal/Toplumsal		✓			✓				✓	✓	✓
Çevresel					✓						
Miras / Süreklilik							✓		✓	✓	
Dini/Manevi/Duygusal*		✓							✓	✓	✓
Özgünlük/ Nadirlik*					✓						✓

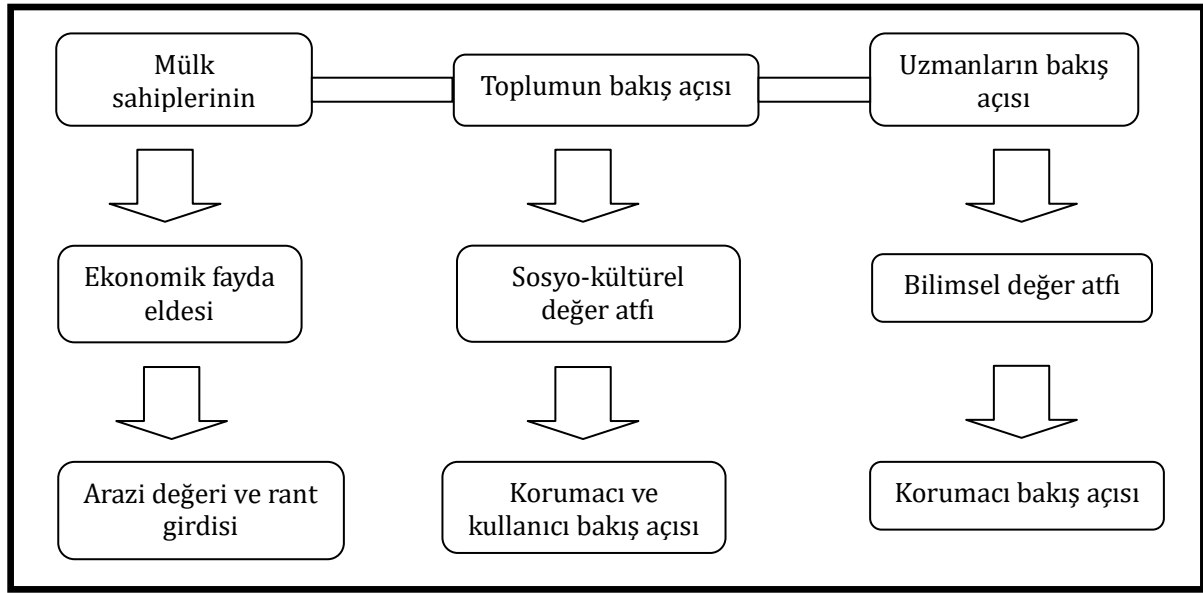
Tablo 2.5. Literatürden Elde Edilen Fiziksel Mekana Dair Değer Türleri (devamı)

Mekansal Değer Türleri	English Heritage (2008)	Appelbaum (2007)	Stubbs (2009)	Thorsby (2001)	Gomez Roblez (2010)	ICOMOS New Zealand (2010)	Feilden ve Jokhilehto (1993)	Orbaşlı (2008)	Szmelter (2010)	Lertcharmitt (2010)
Dönemsel*		✓						✓		
Tarihi	✓	✓		✓		✓				
Anı		✓				✓				
Kullanım/Fonksiyon		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
Yenilik		✓								
Estetik/Mimari	✓	✓		✓	✓	✓		✓		
Bilimsel/Eğitimsel/Araştırma		✓				✓	✓			
Ekonomik/Sermaye/Mülk/Ticari		✓					✓	✓	✓	✓
İlişkili*/Sembolik		✓	✓	✓		✓		✓		✓
Bilgisel/ Belge/Kanıt	✓								✓	✓
Arkeolojik						✓				
Yaratıcı/Sanatsal/Teknolojik		✓	✓			✓	✓	✓	✓	
Mevcudiyet*										
Kültürel								✓	✓	
Sosyal/Toplumsal	✓			✓		✓	✓			
Çevresel										
Miras/ Süreklilik										
Dini/Manevi/Duygusal*		✓		✓		✓			✓	

Tablo 2.5 incelendiğinde mekanın tarihi, kültürel, sembolik, özgünlük, süreklilik ve manevi değer tiplerinin farklı yazarlarca, ortak biçimde önem atfettiği değer türleri olduğu tespit edilmiştir.

2.3.1. Kültürel Miras Alanlarında Değer- Aktör İlişkisi

Çalışmanın bu bölümüne kadar olan kısmında değer kavramı ile neyi koruyoruz sorusuna ve değerlerin sentezi niteliğinde olan önem kavramıyla neden koruyoruz sorusuna yönelik araştırmalar yapılmıştır. Bu noktada ise kimin değer atfettiği ve aktörlerin rolü ortaya çıkmaktadır. Bu konuda farklı yaklaşımlar olup; English Heritage (2017) toplum, mülk sahipleri ve uzmanlar olmak üzere üç temel aktörden bahseder. İlk aktör olan mülk sahiplerinin kültürel miras alanlarında söz sahibi olduğunu fakat uzun erimde kamu yararının ve gelecek nesillerin çıkarlarının (sosyal, ekonomik ve çevresel) piyasa mekanizması tarafından şekillenmemesi gerektiğini savunur. Zira tarihi çevre geçmişteki insan eylemlerinin eşsiz bir kayıdır ve toplum bu alanlarda hak sahibidir, bu nedenle mülk sahiplerinin yanı sıra toplumun ve uzmanların görüşleri de önemlidir. İkinci grup ise toplumdur. Toplum mekanda yaşamını sürdüren ve kültürel miras ile aynı çevrede ikamet eden aktörlerdir, mekana sosyo-kültürel bir anlam yüklerler ve bu anlam ile miras alanları kendileri için değerli hale gelir: ancak aynı zamanda bilimsel bilgi eksikliği nedeniyle alanın geleceği için risk barındıran bir gruptur. Üçüncü grup olan uzmanlar ise diğerlerinden farklı olarak kültürel miras değerinin bilincinde olan ve bu değerlerin algılanmasında yardımcı olan kişilerdir; ancak bir uzmanın yetkinlik düzeyi yeterli olmayabilir, uzmanlar kendi içlerinde farklı bakış açılarına sahip olabilirler yahut toplumun mekana atfettiği değer farkında olmayabilirler. Bu durumda toplumun ve uzmanların değer setleri arasında uyumsuzluklar meydana gelebilir [64]. Üç aktör grubunun bakış açılarının da incelenmesinin ardından fark edilmiştir ki; her aktörün kültürel miras alanlarına yaklaşımı ve beklentisi farklıdır. Bu nedenle de herhangi bir değer çalışması yapılırken farklı grupların bir arada olması ve fikir alışverişinde bulunarak bakış açılarını birbirlerine aktarmaları gerekmektedir.

Şekil 2.8. English Heritage’a Göre Kültürel Miras Alanlarında Kullanıcılar ve Bakış Açıları

English Heritage’ın yaklaşımına göre aktörlerin mekana yönelik değer atıfları ve kültürel miras alanlarından beklentileri birbirlerinden net şekilde ayrılmaktadır. The Getty Conservation Institute, Arizpe (2000) ile Zancheti ve Jokilehto’nun (1997) kültürel miras alanlarında değer-aktör ilişkisine olan yaklaşımlarında ise English Heritage’dan farklı olarak aktörler mülk sahibi, toplum ve uzmanlar gibi gruplara ayrılmamış; bir mekana aynı değeri atfeden aktörler aynı sınıfa dahil edilmiştir. Bu anlamda buradaki yaklaşımda farklı gruplardan aktörlerin de bir araya gelebildiği, daha karma ve sınırları daha esnek bir sınıflandırma olduğu söylenebilir. Böylelikle aynı grupta yer almalarına rağmen farklı değer atfında bulunma durumu dikkate alınarak; kültürel miras alanlarında değer-aktör ilişkisi kişiler veya gruplarca değil, ortak değere sahip olma niteliği üzerinden ele alınmıştır. Bu yaklaşım da yeni bir değer-aktör ilişkisini oluşturmuştur.

The Getty Conservation Institute’e göre toplumun farklı grupları, farklı değer perspektiflerine sahiptir ve bu perspektifler arasında bir ayrışma yer alır. Bu ayrışma şöyle açıklanabilir;

- Değerinde olma (valuing): Mevcutta var olan bir değer in takdiri olarak yorumlanabilir, yani kültürel miras ögesi halihazırda bu değere sahiptir ve belli bir grup, çoğunluk veya toplumun tamamı tarafından değerli olarak kabul edilmektedir.
- Değer belirlemede (valorizing) ise kültürel miras ögesine yeni bir anlam yükleme yer alır. Söz konusu kültürel miras ögesine daha önceleri bir değer atfedilmemiş olabilir veya bu yeni değer, mevcutta var olan değer ya da değerlere eklenilebilir. Bu değer artışı ile bahsi geçen şey miras olarak tanımlanır ve korumaya değer kılınmış olur [58].

Burada en önemli nokta; bu iki farklı perspektifin sahibinin net bir şekilde ayrılamayacağıdır. Başka bir deyişle, birinci yaklaşıma göre herhangi bir miras ögesi toplum tarafından ya da uzmanlarca bir süredir değerli olarak kabul edilebilir ve bu kabulün sürekliliği esastır. Değeri atfeden aktörün kim olduğuna hakkında net bir bilgi olmayabilir, buradaki aktör toplum, uzmanlar, mülk sahipleri, devlet gibi aktörlerden herhangi biri veya birkaçı olabilir. İkinci yaklaşımda ise mevcutta var olan, fakat belki yeni bir bilimsel bilgi vasıtasıyla, belki bir farkındalık artışıyla veya belki de yeni bir manevi yaklaşımla, mevzu bahis kültürel miras ögesi değer kazanabilir. Yine burada da mirasa değeri yükleyen aktörün kim olduğu net olmayabilir. İki yaklaşımın ortak yanı ise değer atfının tamamen bağlam bağımlı oluşudur ve önemli olan bir kültürel miras ögesine değer verilmesidir; böylelikle de koruma için bir nedensellik yaratılmış olmasıdır.

Arizpe (2000) ise, çalışmasında değeri atfeden ilgi gruplarını akademisyenler, devlet, elit milliyetçi gruplar, iş insanları ve yerel topluluklar olarak sınıflandırmıştır. Her bir grubun bakış açısını anlayabilmek içinse miras ögesiyle kurdukları ilişkiyi anlamak gerektiğini vurgulamıştır [65]. Böylelikle mekanda söz sahibi olan farklı gruplardan hangisinin yaklaşımının baskın olduğu ya da miras ögesinin mevcudiyetini sürdürmesinde yönlendirici olduğu anlaşılabilecek ve uzmanlarca bir uzlaşma sağlanabilecektir; çünkü Arizpe'ye göre miras alanlarının yönetimi, değer atfı ve koruma politikaları arasındaki dengeye dayanır. Arizpe aynı zamanda küreselleşme ve teknoloji nedeniyle değer atfının değişime uğradığından da bahseder. Kültürel etkileşimler, yeni kombinasyonlar, turizm aktiviteleri, haberleşme teknolojilerindeki gelişim gibi etmenlerin bu algıyı etkilediğinden bahseder ve çeşitli kültürel gruplarının da yeni aktörler olarak kültürel mirasın korunmasına yönelik yeni yollar bulabileceğini ifade eder.

1. Küresel bakış açısı (planetary perspective): Gelişen teknolojiyle birlikte değer atfında mesafelerin öneminin azaldığını vurgular. “Bir miras ögesine, bulunduğu yer ile diğer kültürlerle arasındaki uzaklığa bağlı olarak bağlı bir değer yüklemeli miyiz?” demiş ve modern dünyada mesafenin öneminin azaldığına ışık tutmuştur. Burada yazarın bahsettiği bağlı değer ise; kendine özgü bir değeri olduğu halde başka bir girdiyle uyarlanarak edindiği anlamdır, yani değerın dışsal etkileşimlerle değişimdir. Bu gelişmelerle birlikte değer atfında mesafelerin azaldığını, insanların belki de hiç görmedikleri bir miras ögesine değer atfettiğini ifade eder ve şu örnekler üzerinden ele alır:

- İnsanlar kendi duygusal doyumlari için veya spiritüel/kültürel anlayışları için diğer kültürleri ne derece önemsiyorlar? Örneğin: farklı bir kültürel miras için ekonomik yardım yapıyor mudur?
- Özellikle Dünya Kültür Miras Listesi gibi küresel ölçekte değerli alanlar için yoksul ülkeler koruma için yeterli bütçeye sahip olamadığında zengin ülkeler

herhangi bir bütçe ayırıyor mu? Ya da bu listede yer almayan bir miras ögesi ise ne olmaktadır?

2. Yerelci bakış açısı (village perspective): Bu bakış açısında ise söz konusu ilgi grubu miras ögesinin yer aldığı mekanda yaşamaktadır. Bu nedenle de kültürel miras ögelerini kendilerinin olarak tanımlamaktadırlar. Fakat bu; aynı yerde yaşayan farklı gruplar (etnik sınıflar vb.) arasında sahiplik tartışmasına neden olmaktadır. Yazar şu örneklerle durumu açıklamaktadır; Meksika’da Chol adı verilen ve Chipas’ da yaşayan yerli grup, burada bulunan Mayalardan kalma kültürel mirastan turizm geliri elde etmektedir fakat aşağıdaki sorular ile bu bakış açısının da karmaşıklığı açıkça anlaşılabilmektedir.

- Günümüzdeki Choller burayı inşa edenlerin soyundan mı gelmiştir?
- Sadece bu etnik grup mu gelire sahip olmalı mıdır?
- Chol olmayan Meksikalılar, acaba bu kültürel mirasta pay sahibi midir? [65]

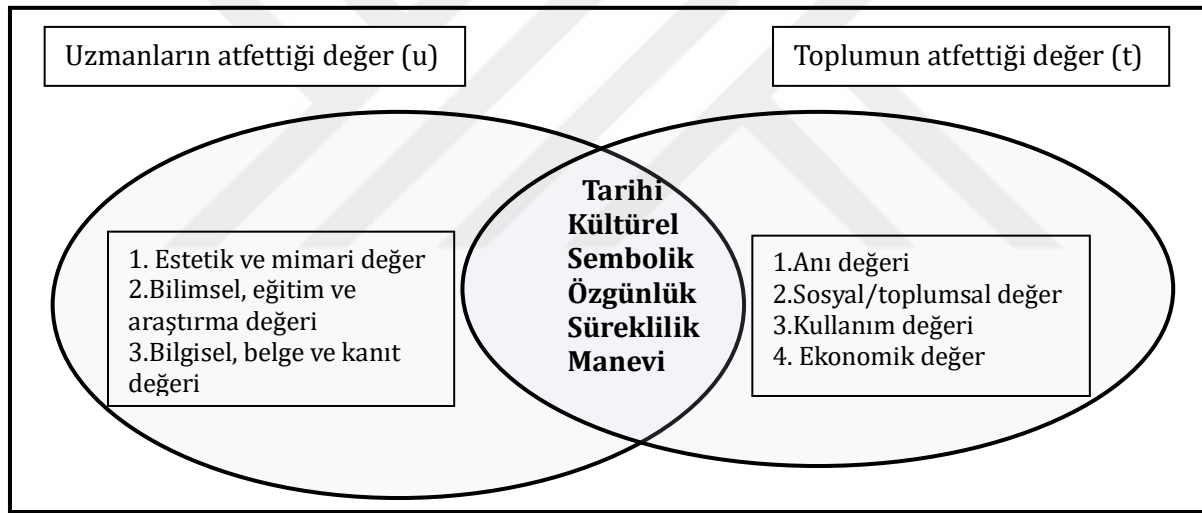
Her iki bakış açısı da kendi içlerinde olumlu ve olumsuz yanlara sahip olmakla birlikte aktörlerin söz hakkı konusunda bazı belirsizlikler içermektedir. Zancheti ve Jokiletho ise değerin iki şekilde atfından bahseder:

- Birincisi kişisel değer atfıdır. Kişinin herhangi bir nesneyi, onu istediği, sevdiği yahut beğendiği için değerli ve kullanışlı olarak tanımlamasıdır. Burada kişisellikten gelen bir yargılama ile öznel bir ele alış yer almaktadır.
- Diğeri ise kişiler arası veya sosyal bazdaki değer atfıdır. Yazarlar bu tip atıfların, kişisel ve kurumlar arası uzun süreli etkileşimlerin ve özel sosyo-ekonomik bağlamların bir sonucu olduğundan bahseder. Nesneler toplumun yeniden üretilmesinin bir parçasıdır; bu nedenle de çoğunlukça kullanışlı ve önemlidir. Burada değerler toplumsal bütünlük ve sosyal ilişkilerle yakından bağlantılıdır [61].

Avustralya ICOMOS, Mason ve ICOMOS ise yukarıdaki yaklaşımlara ek olarak değerin; kişi ve gruplarca farklılaşabileceği gibi çakışabileceğine de vurgu yapar ve bu durumda farklı değer setlerinin birlikte değerlendirilerek alana zarar verilmemesi gerektiğine dikkat çeker. Burra Tüzüğü Madde 1.2’de değer-aktör ilişkisine dair: “mekanlar farklı kişi ve gruplar için farklı değer setleri içerebilir” demiş ve mekana ait değer setlerinin birbirleriyle çakışabileceğini veya düşebileceğini vurgulamıştır (Avustralya ICOMOS, 2013, 2) [18].

Mason ise söz konusu uyuşmazlığın/çatışmanın beklenti ve bilgi düzeyi farklı gruplar bir yana; uzmanlar arasında dahi olabileceğinden bahseder. Örneğin önceki faydacı/teknik zihniyetteki (pragmatic/technical mindset) korumacılar teknik çözümler hakkındaki bilgilerine güvenirken; stratejik/politik zihniyetteki (strategic/politic mindset) uzmanların dünyasının dışında kalan, mülk sahiplerinin taleplerini öğrenir ifadesiyle korumaya bilimsel yaklaşan grubun dahi kendi içinde ayrışabileceğini vurgular (Mason, 2006, 28) [66]. Kimi zaman farklı değer yargıları, söz konusu değerlerin çatışmasına neden olabilir. Bu durum yalnızca mekana zarar verir ve değerin çok

yönlülüğünü köreltir. Halbuki farklı değer setlerinin iyi tanımlanması durumunda alanın önemi farklı gruplarca artar ve daha fazla korunmaya başlanır. Bu konuda Burra Tüzüğü “kültürel değerlerin bir arada oluşu kabul edilmeli, saygı gösterilmeli ve teşvik edilmelidir; bu özellikle değer türleri arasında çatışma olan yerlerde önemlidir” demiştir (Avustralya ICOMOS, 2013, 5) [18]. ICOMOS ise “kültürel miras zaman ve mekana bağlı olarak çeşitlenebilir, diğer kültür ve inanç sistemleri her bakımdan saygı bekler. Kültürel değerlerin çatışma halinin görüldüğü durumlarda, tarafların kültürel değerlerinin geçerliliğinin kabul edilmesi beklenir” demiştir (ICOMOS, 1994, 46) [67]. Farklı nın incelenmesinden gözlemlendiği üzere; kültürel miras alanlarına ait değer setleri belirlenirken yalnızca belli bir kitlenin görüşünün alınmasından ziyade her grubun temsil edildiği bir çalışma yapılması ve bir önceki bölümde bahsedildiği gibi alana ait önceki verilerin de kullanılarak değer algısındaki değişim süreci detaylı incelenmelidir. Sonuç olarak kültürel miras alanlarında değer-aktör ilişkisinde olarak şekil 2.9’daki gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2.9. Mekansal Değer Atfina Yönelik Sınıflandırma

Yukarıdaki sonuçtan yola çıkarak bir mekanın tarihi, kültürel, sembolik, özgünlük, süreklilik ve manevi değer tiplerinin farklı aktörlerce ortak önem arz ettiği tespit edilmiştir⁹.

⁹ Şekil 2.9 hazırlanırken, tablo 2.5’ten referans alınmış; ancak sayfa düzeni nedeniyle bazı değer türleri kısaltılarak ifade edilmiştir.

2.3.2. Değerin Belirlenmesi (Value Assessment)

Önceki bölümde bahsedildiği gibi değer veya değerlerin bir arada oluşu, mekana ilişkin politikaları doğrudan etkileyen bir olgudur. Bu çok yönlülük bir zenginlik yaratırken diğer yandan da alanın karakterinin şekillendiren önceliklerin anlaşılmasını zorlaştırabilmektedir. Değerin kavramsallaştırılması ve ölçülmesindeki kıyaslanamazlık, kişisel tercihler, sayısallaştırılamazlık ve öncüllerin değişkenliği nedeniyle değerlerin muhakemesi (value judgment) çok mümkün değildir. Özellikle sosyo-kültürel değerler, sanat değeri, manevi değer, estetik değer vb. niteliksel değer tipleri ölçülememektedir. Bu nitelikselliğin muhakemesinin zorluğu bir yana; bazen de farklı disiplinlerdeki uzmanlar nitel ve nicel değerleri kıyaslamaktadır. Bu tür bir muhakeme adil bir yaklaşım olmayacaktır ve ancak mekanın kendinde var olan (embedded) bazı değerlerin gözden kaçırılmasına neden olacaktır. Ayrıca uzmanların ve toplumun dahi mekana aynı şekilde değer atfetmediği veya her uzmanın farklı değerlendirdiği düşünülürse; değer ölçümünün ne kadar hassas bir konu olduğu daha net anlaşılır.

Bu sorunsaldan yola çıkılarak; modern koruma anlayışında, mekanın sahip olduğu değerlerin doğru algılanabilmesi için değer temelli (value-based) modeller benimsenmektedir. Bu yöntemlerde kültürel miras ögesine ait farklı değerler belirlenmekte, bunlar birlikte değerlendirilmekte ve birbirine entegre edilmektedir. Elbette ki bu yöntem bilgi yoğun, kapsamlı ve meşakkatlidir. Mason da değer temelli koruma modeli için; alana dair tüm değer türlerine hakim olunması durumunda öncü bir modeldir ifadesini kullanmış ve bilgi temelli bir yöntem olduğunu vurgulamıştır [66]. Bu süreçte, alana dair önceki verilere, farklı uzmanlıkların işbirliğine, halk katılımına, çeşitli algılama yöntemlerine ve değerlerin kategorize edilmesine ihtiyaç vardır. Mason çalışmasında kentsel yapıyı çevrenin sahip olduğu değere ilişkin olarak; kent dokusuna ve onun barındırdığı mimari, estetik ve tarihi değere odaklanan gelenekselci değer yargılarından; katılımcıyı dahil eden sosyal, ekonomik ve anı değeri olan çeşitli kişi ve grupların yer aldığı değerlendirme modeline geçilmesi gerektiğini vurgular [57]. Yazar böylelikle koruma anlayışındaki gelişime paralel olarak değer anlayışının (yalnızca sanatsal, tarihi, estetik vb. değil aynı zamanda sosyolojik, manevi vb.) da modern bir hale gelmesi gerektiğine ı ışık tutar.

Değerin belirlenmesi yukarıda da bahsedildiği üzere karmaşıktır ve dünya üzerinde muhtelif koruma uzmanlarınca birçok çalışma yapabilmektedir. Örneğin Kanada Tarihi Mekanlar Kayıt Birimi (Canadian Registration of Historical Places) Önem Durumu Bildirgesi'nde (A Statement of Significance) mekana müdahaleden önce üç aşamalı bir yöntem uygulamakta ve değeri algılamaktadır.

1. Belge incelenmesi aşaması: bu aşamada envanterleri inceleyerek alan tarif edilmektedir.
2. Mirasın değeri aşaması: bu aşamada alanın neden önemli olduğunun anlamaya çalışılmaktadır.
3. Karakteri tanımlayan unsurlar: bu aşamada ise değerın gömülü olduğu fiziksel mekanın bileşenleri incelenmektedir [68].

Kanada'daki koruma uzmanları alanın gerek geçmişten gelen verilerini gerekse günümüzdeki değerinin ne ifade ettiğini ve bu değerin yapılı çevre içerisinde nasıl var olduğunu inceleyen geniş kapsamlı bir çalışma yürütmektedir. Yapılı çevrenin değerin algılanmasına yönelik bir diğer yöntem ise English Heritage'a aittir ve bu yöntem Kanada'daki yaklaşım ile benzer yanlar içerir.

- Mekanın gelişimi incelenir: bu aşamada gerek tarihsel veriler kullanılır gerekse fiziksel çalışmalar yapılır.
- Hangi kullanıcının nasıl bir değer atfettiğini inceler: bu aşamada toplumsal katılıma ve çeşitli kullanıcı gruplarına yer verir.
- Farklı değer setlerini birbirleriyle ilişkilendirir: bu aşamada önceki aşamalardan gelen veriler ışığında uzmanlarca değer setleri oluşturulur.
- Miras alanlarını diğer yapılı çevrelerle ilişkilendirerek, daha geniş bir bağlam oluşturur [64].

English Heritage değerin anlaşılmasının alanın geleceği açısından gerekli olduğunu ifade eder ve kültürel mirasın geniş kapsamlı çalışmaları ile sürdürülebilirliğine vurgu yapar. Zaten Kanada örneğinde olduğu gibi alanın geçmişi ve bugününü kapsayan çalışmalarla da bakış açısını desteklemektedir. Diğer örnekler ise Birleşik Devletler ve Avustralya'daki sistemlerdir. Birleşik Devletlerde Tarihi Yerler Ulusal Kayıt Ofisi (National Register of Historical Places) yetkili kurumdur ve başvurular buraya yapılmaktadır. Müracaat esnasında, önem durumunun uzun ve kapsamlı bir metin ile açıklanması istenmekte; böylelikle de miras alanının ulusal tarihi önemi ve bütünlüğü, neden diğer yerlerden ayrıştığı anlaşılacak istenmektedir. Bu formatta da değer algısı yine sorular üzerinden ilerlemektedir.

- Temalar nedir?
- Alanın büyüklüğü nasıldır?
- Öneme vurgu yapan dönemler nelerdir?
- Önemli kişi veya kişiler kimlerdir?
- Kültürel bağlantılar nelerdir?
- Mimar/inşa eden kimlerdir?

Burada değer algısı her ne kadar sorular vasıtasıyla anlaşılmaya çalışılsa da bu sorular pek yönlendirici değildir ve yetersiz kalmaktadır. Bu gerekçe ile de değer belirlenmesi konusu Birleşik Devletler özelinde incelendiğinde; zaten algılanması zor olan bir konunun daha da muallak hale getirildiği tespit edilmiştir. Avustralya örneğinde ise her eyaletin kendine ait bir formatı bulunmaktadır. Bu eyaletlerdeki yetkili kurumlar da benzer şekillerde sorular üzerinden değeri anlamaya çalışmaktadır.

- Önemli olan nedir?
- Nasıl önemlidir?
- Neden önemlidir? [56]

Avustralya formatında ilk soru ile miras ögesinin tanımlanması hedeflenmekte, ikinci ve üçüncü sorularda ise değer türüne ilişkin bilgi sahibi olunması hedeflenmektedir. Buraya kadar başarılıdır; ancak gerek Kanada örneğinde gerekse tezin formatında belirtildiği üzere; yapı çevre içindeki değer mekanla ilişkilidir. Burada mekanın karakterine ve karakterle alakalı olan değere yönelik herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Avustralya formatı bu yönüyle yetersizdir.

Küresel ölçekte bir kuruluş olan UNESCO ise Dünya Kültür Mirası listesini hazırlarken değer ve önem yargısını birtakım kriterler üzerinden ele alır. Kültürel miras ögesinin, değer farklı boyutlarına referans veren bu on adet kriterin en az bir tanesini içermesi beklenir [15]. Bu kriterlerden en az birine sahip olunması durumunda koruma eylemleri başlar.

Başka bir örnek olarak ise Avustralya Miras Konseyi (Australia Heritage Council) de değerlemeye yönelik iki aşamalı benzer bir test uygulamaktadır.

- İlk aşamada konsey tarafından belirlenen kriterlerden bir veya birden fazlasının sağlanması gerekir.
- İlk aşamayı geçtikten sonra ise önem eşiği (significance threshold) koşuluyla mekanın sahip olduğu miras değerinin önem düzeyi (level of significance) anlaşılmaya çalışılır. Burada mekanın önem düzeyi önemsiz (insignificant), önemli (significant) ve üstün (outstanding) olarak kademelendirilmektedir [56].

Bu sistemde de iki aşamalı bir değerlendirmenin gerek kriter bazlı gerekse sınıflandırmaya dayalı olması oldukça başarılı bir yöntemdir; fakat Avustralya Miras Konseyi 'nin çalışmasındaki ikinci aşamada, değer özneliği nedeniyle muğlaklık yer almaktadır. Böylesine soyut bir olguyu yalnızca önemli, önemsiz, üstün gibi kavramlarla bir kültürel miras ögesinin değerlendirilmesi yüzeysel ve yetersizdir. Sonuç olarak farklı formatlar incelendiğinde, değer algısına yönelik doğru soruların sorulmasının ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu doğru soruları sorabilecek uzmanların da yeterli bilgi birikimine sahip olması, konuyu şeffafça değerlendirmeleri ve değer her aşamasına yönelik yaklaşımlarla incelemesi gerektiği tespit edilmiştir. Kalman da çalışmasında bu konuya ilişkin olarak çeşitli koruma otoritelerince

uygulanmakta olan yöntemlerin, değer olgusunun yapısı nedeniyle bir şekilde muğlak kaldığını eleştiri ve şöyle bir yöntem önerisinde bulunur.

- İlk aşamada kültürel mirasın içerdiği değer türünün (tarihi, estetik, kültürel, toplumsal vb.) doğru tanımlanması için bir kriter üzerinden ele alınmalıdır. Bu türlere:

A: mükemmel (excellent): üstün değer içerir (outstanding)

B: çok iyi (very good): oldukça önemli, kayda değer (very significant, noteworthy)

C: iyi (good): kısmen önemli, temsil eden (somewhat significant, representative)

D: yetersiz (fair or obscure): önemsiz (not significant)

Şeklinde karşılıklar belirler ve her bir cevaba da bir puan ataması yapar. Böylelikle niteliksel değerlendirmenin niceliksel bir karşılığı olmuş olur (Örneğin A=10, B=5, C=2 ve D=0). Değere vermiş olduğu nümerik karşılıklarla, değer eşiklerinde sayısal olarak bir önceliklendirme yapılabilmesi sağlanmış olur. Elbette ki bazen aynı mekana ait değer türlerinin aynı sonucu vermesi meydana gelebilir (örneğin aynı harfleri eşit miktarda içermeye veya aynı puana sahip olma gibi) lakin bir sonraki adımda da bu karışıklığı netleştirecek bir sağlama (sayı verme ile) daha önerir. Bu çalışma üç aşamalı bir yöntem olduğu için muhakkak sonuç üründe net ve bilimsel ayrışmalar olacaktır; zira amaç bir tür sağlama yapmaktır. Kısacası bu yöntem her miras alanının önce değer türüne göre kategorize edildiği, yalnızca kendi alanında nitel ve adilce değerlendirildiği ve son olarak da bunlara sayısal karşılıklar verilerek sıralama yapılmasını kolaylaştıran çok yönlü bir yöntemdir. Böylelikle değer yargısı rasyonel bir zemine oturacak ve üç aşamalı bir yöntemle geri bildirimli olarak, ihtiyaç duyulması halinde kısa veya uzun vadede tekrar ele alınabilecektir. Bu geri bildirimli yöntem bölümün başından beri vurgulandığı üzere değerlerin geçmişi bugünün anlayışıyla yargılanıyor olmasının, geleceğe yönelik kestirimler yapılamamasının ve miras ögesinin değerindeki eksikliklerin önüne geçilmesi konusunda bir avantaj sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu bölümde; koruma disiplindeki eylemlerin değer ile başladığı ortadadır. Değerin kişiselliği, değişkenliği ve niteliksel oluşu nedeniyle; değer atfının farklı kişi veya gruplarca algılanışı oldukça meşakkatli bir çalışmadır. Her mekan farklı kişiler ve gruplar için farklı anlamlar ifade edebilir. Bu farklılıklar örnek kentlere yönelik olarak yapılmış olan değer çalışmasında da göze çarpmaktadır. Kentli anıtsal ve dini yapılara, meydanlara, köprülere, kent merkezlerine veya belli sokak ve caddeler ortak bir biçimde değer atfederken; kentin başka bölümlerinde fikir ayrılıkları oluşabilmektedir. Bu nedenle de yapı çevrenin bir bütün olarak kültür ve tarihe referans verdiği göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir değer yargısında bulunmadan önce dikkatli davranılmalıdır. Ayrıca bir önceki bölüme referansla kültürel miras alanlarında belgelemenin, alana yapılan müdahaleler ve alanın geleceği açısından oldukça önemli olduğu ortadadır. Herhangi bir değer çalışması yapılmadan önce Mason'ın çalışmasındaki (şekil 2.7) gibi eylemler, amaçlar dahilinde ve alanın geçmişinden gelen veriler

ışığında bir değer yargısı yapılmalıdır. Zira değere ilişkin olarak verilecek herhangi bir eksik/yanlış karar tarihi kent dokusunda geri dönülemez hasarlara yol açabilir. Söz konusu değer yargısının ise farklı uzmanlarca ve halk katılımıyla esnek ve geri dönüşebilir şekilde yapılması en uygun olanıdır.

2.3.3. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Değer Atfı İncelemesi

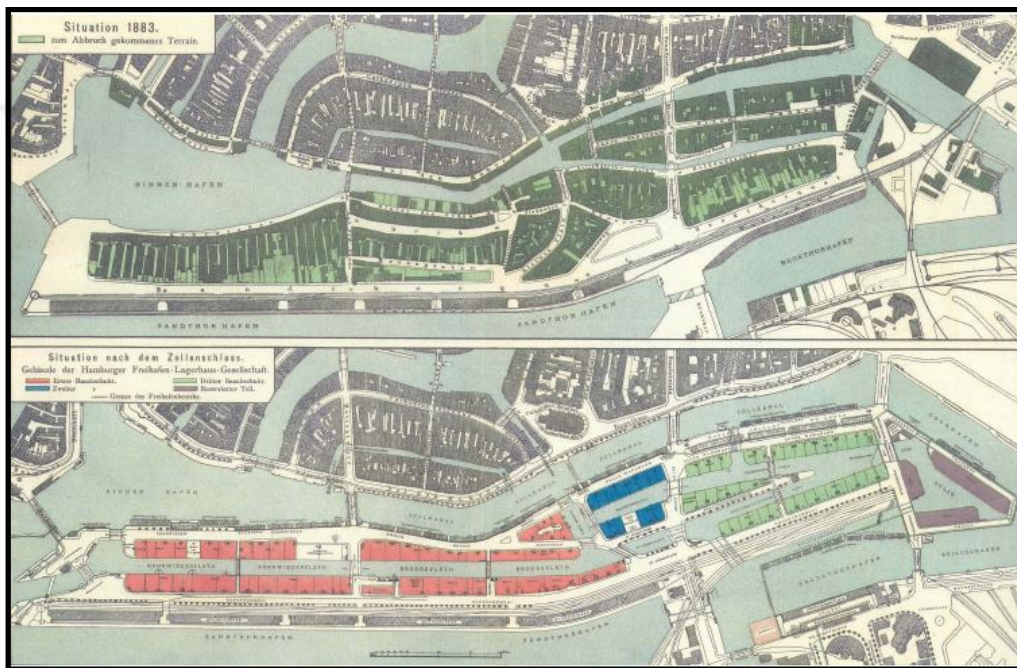
Tez çalışmasının değer kavramına ilişkin bu bölümünde, yeniden inşa sürecinde fiziksel mekana yönelik değer atfına ilişkin literatür araştırması yapılmış, mekansal anlamda değer atfedilen alanların kendi içersinde: anıtsal yapılar, tescilli yapılar, tescil önerili yapılar, yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar ve yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar olmak üzere sınıflandırıldığı görülmüştür. Buradaki sınıflandırma en temelde toplum ve uzmanlar olarak temsil edilen ilgi gruplarının fiziksel mekana olan yaklaşımlarıyla ilgili bilgi vermektedir. Literatürden elde edilen bu bilgiye ek olarak çalışmanın yöntemi karşılaştırmalı analizlere dayalı yöntemle örnek kentler üzerinden (Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar) yeniden inşa ve fiziksel mekanda değer atfı arasındaki ilişki incelenmiş, farklı fiziksel mekan bileşenleri kendi içersinde yeniden inşa edilme düzeylerine göre renklendirilerek tablo 2.6 oluşturulmuştur. Böylelikle tezin örnek alanı olan Diyarbakır Suriçi için de yeniden inşa sürecinde fiziksel mekanın değer atfının nasıl analiz edilmesi gerektiği hakkında yönlendirici bir bilgi edinilmesi hedeflenmektedir.

2.3.3.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Mekansal Değer Tartışması

UNESCO (2015) alana ilişkin çalışmasında; buranın üç aşamada inşa edildiğini belirtmektedir. İlk aşama yukarıdaki görselde kırmızı ile temsil edilen A'dan O'ya kadar olan bloklardır ve 1888 Yılında, Speicherstadt alanının 2/3'si kadarı olarak inşa edilmiştir. Mavi renkle temsil edilen ikinci faz ise 1891-1896 arasındaki P ve Q/R bloklarını, üçüncü aşama (yeşil renkli kısım) ise S'den X'e kadarki kısmı içerir ve 1899'dan 1927'ye kadarki süre içerisinde inşa edilmiştir. W Bloğunun sonrasının ise Birinci Dünya Savaşı nedeniyle inşası gecikmiştir. 1927 Yılına gelindiğinde 17 tane büyük depolama alanı ve 6 adet tekil yapı ve yapı gruplarına ek olarak köprüler de inşa edilmiştir, bu yapılar da limanla ilgili işlevlere hizmet etmektedir.

İlk aşamadaki yapılar ile P Bloğu da dahil olmak üzere hepsi aynı yapıya sahiptir. Suyla olan ilişkileri ve yan cepheler tasarımsal anlamda benzerdir, binalar bir veya iki katlı, geniş pencere ve aynı çatı tipine sahiptir. N, O ve H Blokları ise ticari firmalar için ayrılmıştır ve farklı varyasyonlar görülür. Alt katları ofis amaçlı kullanılmaktadır ve geniş pencerelidir. İkinci inşaat aşamasındaki Q ve R blokları ve üçüncü fazdaki S, T, U, V, W (batı yarısı) ve X blokları aynı

şekilde tasarlanmış, yalnızca çatı açısından farklılıklar içermektedir. Tüm yapılarda malzeme olarak kırmızı tuğla kullanılmış, mimari süslemeler ve çeşitliliklere yer verilmiştir. Yalnızca yönetim amaçlı yapılan O ve U Blokları diğer özellikleriyle benzemesine rağmen cephe olarak farklılaştırılmıştır. Söz konusu alandaki yapılara bakıldığı zaman kütle, malzeme, cephe, renk, fonksiyon gibi özellikleri itibarıyla benzer ama aynı olmadıkları, bunun bir zenginlik yarattığı ve buradaki liman kompleksine söz konusu özellikleri itibarıyla değer atfedildiği tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sahip olduğu mekansal değer nedeniyle de kentsel sit alanlarındaki uygulamalara benzer biçimde bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı tespit edilmiştir.

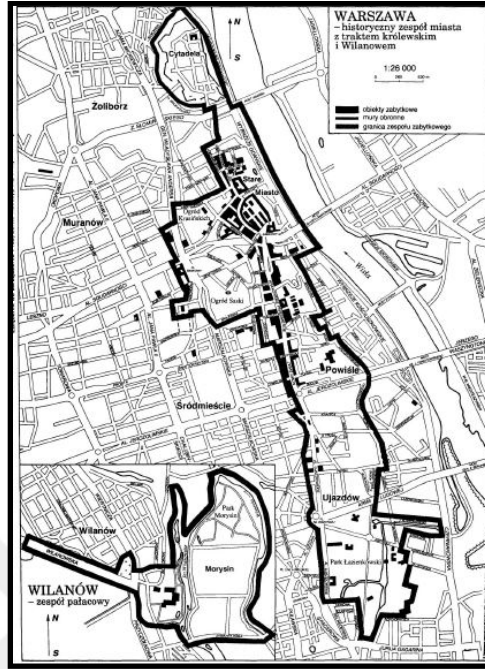

Şekil 2.10. Hamburg Kenti Çalışma Alanının 1883'te Mevcut Bina Gelişiminin Yıkılmasından Önceki Brookinseln Planı ve Speicherstadt'ın İnşası ile Dönüşümlü Olarak Öngörülen ve Gerçekleşen İnşaat Aşamaları [69]

2.3.3.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması

Kent II. Dünya Savaşı sırasında ağır hasar almış, sonrasında ise kapsamlı bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Buradaki süreç Eski Kent (Old Town), yeni Kent (New Town), kentteki konut alanları, kent surları, Kraliyet Şatosu (Royal Castle) ve Tin-Roofed Palace, Kral'ın Kütüphanesi (The King's Library), Bacciarelli's Atelier gibi önemli yapıları da içeren, kent planının bütüncül olarak yeniden üretilmesidir; zira bu alan kentin silüetini oluşturmaktadır. Yeniden inşa ile 13. Yy'dan 20.Yy'a kadarki süreçte şekillenen kent kurgusunun yeniden inşası açısından kapsamlı bir çalışmadır, yeniden inşa sürecinde vatandaşların da dahil edilerek yapıldığı beş yıllık bir

yeniden inşa uygulaması ile kentin kiliseleri, sarayları ve ticaret alanıyla Old Town Bölgesi titizlikle ele alınmıştır [8].

Şekil 2.11. Varşova'nın UNESCO Tarafından Tescillenmiş Tarihi Kent Merkezi, Kral Yolu(Royal Route) ve Wilan W Kompleksi [48]

Şekil 2.12. Varşova Kenti Old Town Bölgesi Genel Görünüş [8]

2.3.3.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması

Kent 2000 yıldan beri kesintisiz Avrupa tarihi boyunca üretilmiş nitelikli sanatsal öğeleri barındırmaktadır. Kent karmaşık bir gelişim sürecine sahiptir, Borsari ve Leoni kapıları arasındaki kentin merkezini, Gallieno duvarlarını, Rönesans dönemi bloklarını ve iç ulaşım hattını (internal ring) çevreleyen Roma dönemi surları kentin tarihi ve modern kısmını ayırtmaktadır. Verona'nın kent planı Avrupa tarihinin çeşitli dönemlerinde gelişen ve kalıntıları kent dokusu içinde hala görülebilen bir Roma kentine dayanmaktadır. Orta çağdaki şehir merkezi daha yeni binalar (Rönesans ve on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardan kalma) içermesine rağmen ayırt etmek hala mümkündür. Tamamen Orta çağ döneminden kalma binalardan oluşan Veronetta ve San Zeno Bölgeleri; surların dışında Barok dönemde inşa edilen köşkların ve binaların bulunduğu bazı alanlar; geçen yüzyılın başlarında inşa edilmiş Borgo Roma sanayi bölgesi ve daha önceki dönemlerden miras kalan ve bu kentsel yapıya etki etmeden gelişen modern şehir olmak üzere aynı kent içerisinde birçok döneme ait alanlar bulunmaktadır. Verona, farklı dönemlerde inşa edilmiş beş set görünür duvarlara sahiptir. 1800'lü yıllara kadar, şehir duvarları içinde sıkışık büyüdü; ancak, on dokuzuncu yüzyılın gelişi ve sanayileşme ile Verona, yavaş yavaş kale olarak rolünü kaybetmeye başlamıştır (Stumpo, 2010, 3). Bu anlamda Verona kentinde mekansal değer atfı incelemesi yapıldığında; çok katmanlı gelişen bir kent olması nedeniyle anıtsal yapılar, tescilli yapılar ve çeşitli yapı topluluklarının fiziksel dok içerisinde değer barındırdığı söylenebilir [70].

2.3.3.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması

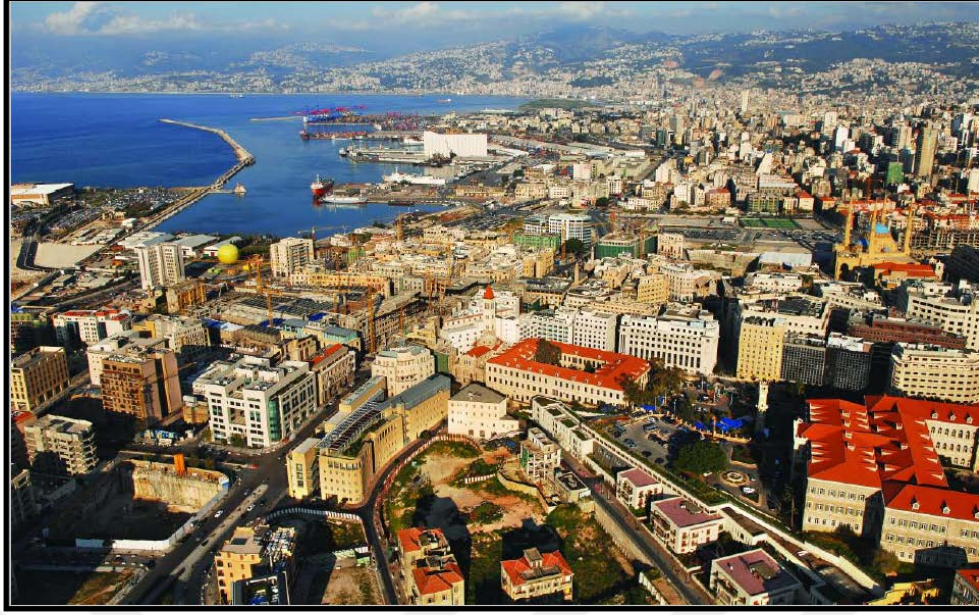
Beyrut kentinin yeniden inşa sürecinde değer atfı mekansallık boyutuna ek olarak, kentin tahribatına sebep olan sosyolojik, ekonomik, dini ve kent ölçeğinin de üzerinde olan bölge ölçeğinde değerleri de dahil etmiştir. Başka bir deyişle kentte fiziksel mekanın değeri korunurken, bu değerın tamamlayıcısı olduğu düşünülen diğer yönler de ele alınmıştır. Bu nedenle de kentin planlama tarihine bakılacak olursa her çalışmada mekansal değere ek olarak çeşitli değer türleri üzerinden yeniden inşa sürecinin şekillendiği anlaşılabacaktır.

1. 1977-1978 yıllarında hazırlanan ve Beyrut tarihi kent merkezini kapsayan Master Planı, "1977-1978 Planı Paris'te düzenlenen bir çalıştayla Beyrut valisi olan Mitri Nammar öncülüğünde tamamlanan plan, kent plancıları ve mimarlar tarafından gerçekleştirilmiş ve plan aşamalı bir şekilde Beyrut Belediyesi ve Valiliğine adapte edilmiştir" (Beyhum 1991; Demirsoy, 2006, 119). Planın hedefleri ise şunlardır:
 - Az miktarda müdahale ile yeniden inşa edilmesi,
 - Kent merkezinde toplu taşıma ve yol ağlarının yeniden düzenlenmesi,
 - Yaya ulaşımının arttırılması,

- Ticari anlamda sektörel dağılım gibi hedefleri olan bu plan, anlaşmanın sağlanamaması, özel sektöre planın tam olarak adapte edilememesi gibi sebeplerle plan çıkmaza girmiş ve revize edilmiştir.
2. 1983 yılında çalışmalarına başlanan ve 1986 yılında tamamlanan, Fransız planlama kent enstitüsü (IAURIF) planın hazırlanmasında katkı sağladığı, birinci Master Plan'ın genişletilmesi ve revizyonu olan Beyrut Kent bütününe kapsayan IAURIF Master Planı ise bir önceki plandan farklı olarak yalnızca tarihi kent merkezi değil tüm Beyrut için Fransız ve Lübnan çalışma guruplarının işbirliğiyle hazırlanmıştır. 1983 yılında başlayan çalışmalar 1986'da tamamlanmış ve bu kez anlaşmanın sağlanması hedeflenmiştir.
- Yeni merkezler yaratarak kentsel alanda yeniden yapılandırma ve eski merkezle bağlantısının kurulması
 - Toplu taşımanın geliştirilmesi
 - Kentin yeşil alan bütünlüğünün ve doğal alanların korunması
 - Trafik sisteminin yeniden düzenlenmesi
 - Kentin banliyöleriyle ilgili düzenlemeler
 - Kentteki farklı dini ve etnik gruplar arası uzlaşma gibi hedeflerinin geleceğe yönelik bir vizyon içermediği, mevcut duruma yönelik olduğu, önceki plana kıyasla özel sektörün yer almaması gibi sebeplerle başarısız olmuştur.
3. İç savaşın bitmesi ile yeniden yapılanma dönemini başlatmayı hedefleyen ve ilk iki planı temel kabul edip yenilikçi bir vizyon ile yine Beyrut Kent bütününe kapsayan 1991 Master Planı: "Dar al Handaşah Şirketi tarafından hazırlanan ve özellikle Beyrut kent merkezini kapsayan plan, kamu yönetiminde bulunan Yeniden İnşa ve Gelişim Konsülü tarafından yönetilmiş ve planın ekonomik finansmanı özel sektör kurumu olan Hariri kuruluşu tarafından finanse edilmiştir" (Beyhum 1991; Demirsoy, 2006, 122). 1986 planının ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik bütünlüğü sahip olması ve Beyrut metropoliten alanını kapsamına karşın 1991 planın daha çok 1977-78 planına benzer bir şekilde tarihi kent merkezini geliştirmeye yönelik olması ve metropoliten bütününde yeterli karar içermemesi yönünde büyük eleştirilerle karşılaşmıştır. Plan tarihi kent merkezinin geliştirilmesi için bir gayrimenkul geliştirme şirketi kurulmasını hedeflemiş, bu doğrultuda tarihi kent merkezinde hak sahibi olan gayrimenkul sahipleri ve kiracılara bu şirket hisselerinin %50'sini bırakmış ve diğer %50'lik pay ise projenin finansmanını teşkil eden nakit olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme tarihi kent merkezinde hak sahibi olanlar tarafından eleştirilere maruz kalsa da konunun ekonomik çıkar boyutu konusunda hükümetin meclise garanti vermesi sonucunda Temmuz 1992 yılında konu Lübnan Meclisi tarafından düzenlenen bir yasa ile işleme sokulmuştur. Bu

Master plan ve planı uygulayacak olan şirketin temel hedefleri ise aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- Beyrut'un ikinci Dünya savaşı sonrası taşıdığı Ortadoğu'nun finans merkezi olma misyonunun yeniden üretilmesi
 - Ticaret, finans, turizm, eğitim ve kültür olanakları bağlamında bir merkez oluşturma ve bu merkezin dünyaya sistemi ile entegrasyonu
 - Kentin merkez bölgesinin üstünlüğünün vurgulanması ile merkezin, liman, havalimanı ve şehrin diğer bölgeleri ile ilişkilendirilmesi
 - İşyeri, ticaret ve konut başlıkları altında yapılacak olan yatırımlarla Lübnan'ın ekonomik gelişiminin sağlanması" (Beyhum 1991; Demirsoy, 2006, 123).
4. 1994 Master Planı: Kentin yaşanan iç savaş sonunda fiziksel yapısına ek olarak sosyolojik anlamda da bölünmüş olması nedeniyle, kent dokusunun bütünleştirici olması gerekmektedir. Bu amaçla kentin merkezinin doğu ve batıyı birbiriyle bağlanması, ticari aktivitelere ek olarak sosyal ve kültürel aktivitelerle entegrasyon yaratması hedeflenmiştir (Eres 2004; Demirsoy, 2006). Uygulanmış olan planda ise mekansal değer kavramı aşağıdaki maddelerle ele alınmıştır:
- Topografya ve doğal özellikleri yansıtan, kentteki deniz ve dağ perspektifini koruyan, vistalar, meydanlar, bahçeler, teraslar vb. kamusal alanlar üretilmiştir.
 - Bu süreçte ortaya çıkan arkeolojik alanlar belgelenmiş, kamunun kullanımına açılanlar olmuş ve arazi buna göre düzenlenmiştir. SOLİDERE arkeolojik alanlarla kent dokusunu entegre etmiş, müzeler, peyzaj düzenlemeleri, kültürel miras kalıntılarının korunmasıyla desteklemiştir.
 - Kentin tarihi merkezi (Foch Allenby ve Etoile Bölgeleri) koruma açısından kayda değer kamuya açık kurumsal ve ticari yapılar içermekteydi. Master planda bu alanda 265 adet yapı ve 27 adet kurumsal ve dini yapının restorasyon gerektiğine karar verilmiş, projedeki kent planı ve sektör planlarıyla birlikte hazırlana restorasyon rehberi doğrultusunda müdahale uygulanmıştır [71].

Şekil 2.13. Beyrut Kent Merkezi Güncel Görünüm [10]

2.3.3.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Süreci Mekansal Değer Tartışması

Kentin tahribat sürecinde, mekansal bölümleri farklı düzeylerde fiziksel hasara uğramıştır, özellikle Müslüman halkın yaşadığı doğu Mostar'ın tamamı, Podhum'un doğusu ve Boulevard-Ričina-Aleksa Šantić Caddesi hattındaki yapılar bu süreçte çok hasara uğramıştır. Kentteki tüm camiler, Ortodoks Kiliseleri, Avusturya-Macaristan hamamları, Neretva Oteli, Vakuf Sarayı, Metropolitan Sarayı, Herzegova Müzesi, Senfoni Orkestrası Binası ve Eski Köprü de dahil neredeyse tüm tarihi binalar zarar görmüştür. Kentin yeniden inşası için tarihsel ve sembolik değere sahip anıtsal bir yapı olan Eski Köprü ile başlamıştır. Mimar Amir Pasic, köprünün yıkım öncesine ait yapısal haritalarını ve yapının şekli, boyutu, konumu, malzemesi vb. hakkında detaylı veri içeren belgeleme kaynaklarını kullanmış, hatta orijinal malzeme kullanımı için nehre düşen taşların çıkarılması hedeflenmiştir. Ağa Han Kültüre Güven (The Aga Khan Trust for Culture) ve dünya Anıt Fonu (World Monument Fund) ise köprünün etrafındaki kent dokusunun, diğer anıtların ve mahallelerin toplumun aidiyeti ve kentin cazibesi için bir arada iken anlam ifade eden yapıları da dikkate almış ve yeniden inşa sürecine eklemiştir. Buradaki kapsamlılık, fiziksel ve kullanışlı şemalarla ifade edilmiştir.

Ayrıca Avrupa Birliği, UNESCO, War Child, The Aga Khan Trust for Culture, The World Monuments Fund, The World Bank ve diğerleri olmak üzere birçok kurum ve kuruluş bu sürece destek sağlamıştır. Kentin yeniden inşası büyük ölçüde Osmanlı kenti niteliğindeki tarihi, mimari ve simgesel yapılarına (landmark) yöneliktir. Buradaki rehabilitasyon projelerine ek olarak kentin ikinci derece merkezindeki yapıları olan, tarihi öneme ve kullanım değerine sahip olan okul, kütüphane, banka ve ofis yapıları da dikkate alınmıştır. Buradaki yeniden inşa

çalışmaları motivasyon sağladığı, özellikle Eski Köprü'nün yeniden inşa edilmesiyle kentin iki yakasında ayrılmış olan farklı etnik grupların bir araya gelişi açısından sembolik bir anlam taşıdığı düşünülmektedir [72].

Şekil 2.14. Mostar Güncel Görünüm [13]

Tablo 2.6. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Değer Atfı İncelemesi

YAPI VE YAPI TOPLULUKLARI					
ÖRNEK KENTLER	Anıtsal yapılar	Tescilli yapılar	Tescil Önerili yapılar	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar
Hamburg	St. Jacobi Kilisesi, St. Nikolai Kilisesi, St. Mary's Kilisesi				
Varşova	Kraliyet Şatosu				
Verona	Roman Köprüsü, Castevellio Müzesi, Plaza Del Ragi				Tamamen yıkılanların yerine yapılan bazı yeni yapılar
Beyrut			Kentsel hafıza açısından değerli yapılar	Kentsel yenileme(urban renovation) uygulamaları	Yapısal anlamda uyumlu olduğundan kentsel yenileme (urban renovation) ve temizlik
Mostar					
Yeniden inşa edilen yapıların lejanti					
	Tamamıyla yeniden inşa edilen yapılar				
	Esashi/Kapsamlı müdahalelerle yeniden inşa edilen yapılar				
	Yüzeysel müdahale ile yeniden inşa edilen yapılar				
	Veri bulunmuyor				

Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi

Örnek Kentler	Literatürdeki Değer Türleri	Değer Atfedilen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa sürecinde bu fiziksel mekanın kurgu içerisindeki yeri	İncelenen Kaynak
HAMBURG	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Manevi/Dini/Duygusal* Anı* Sosyal* Kullanım*	Anıtsal yapılar	Altstädter Strasse ve Speicherstadt Bölgeleri	ICOMOS (2015), UNESCO (2015)
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/ Süreklilik Sosyal Kullanım	Tescilli Yapılar		
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi Özgünlük/Nadirlik Miras/ Süreklilik	Tescil önerili yapılar		
	Estetik ve mimari Miras/Süreklilik Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar		
	Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar		

Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi
(devamı)

Örnek Kentler	Literatürdeki Değer Türleri	Değer Atfedilen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa sürecinde bu fiziksel mekanın kurgu içerisindeki yeri	İncelenen Kaynak
VARŞOVA	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik	Anıtsal yapılar	Royal Route, Krakowskie Przedmieście, Nowy Świat, Al. Ujazdowskie	Archive of Warsaw Reconstruction Office Poland (2010), ICOMOS (2013), The World Heritage Comitee (2014), Rocare (2009)
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Sosyal Kullanım	Tescilli Yapılar		
	-	Tescil önerili yapılar		
	Estetik ve mimari Miras/Süreklilik Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar		
	Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar		

Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi

(devamı)

Örnek Kentler	Literatürdeki Değer Türleri	Değer Atfedilen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa sürecinde bu fiziksel mekanın kurgu içerisindeki yeri	İncelenen Kaynak
VERONA	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik* Kültürel* Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik* Sosyal* Kullanım*	Anıtsal yapılar	Tarihi kentin tamamı	The World Heritage Comitee (2000), The World Heritage Comitee (2000), Stumpo (2010)
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Sosyal Kullanım	Tescilli Yapılar		
	Estetik ve mimari* Bilgisel ve belge* Bilimsel ve eğitimsel* Tarihi* Kültürel* Özgünlük/Nadirlik* Miras*/Süreklilik* Manevi/Dini/Duygusal* Anı* Sosyal* Kullanım*	Tescil önerili yapılar		
	Estetik ve mimari Kültürel* Miras*/Süreklilik* Manevi/Dini/Duygusal* Estetik ve mimari Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar		
	Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar		

Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi

(devamı)

Örnek Kentler	Literatürdeki Değer Türleri	Değer Atfedilen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa sürecinde bu fiziksel mekanın kurgu içerisindeki yeri	İncelenen Kaynak
BEYRUT	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Anı Sosyal	Anıtsal yapılar	Foch Allenby tarihi doku bölgesi ve liman çevresi	Demirsoy (2006), Saliba (2003), Schmid (2006), Solidere (2006)
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Sosyal Kullanım	Tescilli Yapılar		
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi Kültürel * Özgünlük/Nadirlik* Miras */Süreklilik* Anı* Sosyal* Kullanım*	Tescil önerili yapılar		
	Estetik ve mimari* Miras/Süreklilik* Kullanım*	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar		
	Süreklilik* Kullanım*	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar		

Tablo 2.7. Örnek Kentlerin Literatürdeki Mekansal Değer Türleri Açısından İncelenmesi

(devamı)

Örnek Kentler	Literatürdeki Değer Türleri	Değer Atfedilen Fiziksel Mekan	Yeniden İnşa sürecinde bu fiziksel mekanın kurgu içerisindeki yeri	İncelenen Kaynak
MOSTAR	Estetik ve mimari* Bilgisel ve belge* Bilimsel ve eğitimsel* Tarihi* İlişkili/Sembolik* Kültürel* Özgünlük/Nadirlik* Miras*/Süreklilik* Anı* Sosyal* Kullanım*	Anıtsal yapılar	Kentin doğu yakası ağırlıkta olmak üzere, Eski Köprü ve nehrin diğer tarafı	Aloul (2007), Calame (2005), The World Heritage Comitee (2005), The World Heritage Commitee (2015)
	Estetik ve mimari Bilgisel ve belge Bilimsel ve eğitimsel Tarihi İlişkili/Sembolik Kültürel Özgünlük/Nadirlik Miras/Süreklilik Sosyal Kullanım	Tescilli Yapılar		
	Estetik ve mimari* Bilgisel ve belge* Bilimsel ve eğitimsel* Tarihi* Kültürel* Özgünlük/Nadirlik* Miras*/Süreklilik* Manevi/Dini/Duygusal* Anı* Sosyal* Kullanım*	Tescil önerili yapılar		
	Estetik ve mimari Miras/Süreklilik Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumlu yapılar		
	Kullanım	Yeni fakat dokuyla uyumsuz yapılar		

Literatürden elde edilen fiziksel mekana ait değer türleri ve örnek kentlerin yeniden inşa süreçleri bir arada incelenmiş, ilgili değer türlerinin her örnek için dikkate alındığı ancak; bazı değer türlerinin bazı kentlerin yeniden inşasında daha fazla role sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler tabloda yıldız işareti (*) ile temsil edilmiştir, şöyle ki;

- Hamburg örneğinde yeniden inşa edilen anıtsal yapılar kentlinin kullandığı ve günlük yaşamda ilişkiler kurduğu kilise, katedral gibi yapılardır; bu nedenle manevi/dini, sosyal ve anı değerlerini de içerir.
- Varşova için yeniden inşa edilen anıtsal yapı kraliyet şatosudur, bu yapı belli bir zümreye ait olması nedeniyle Hamburg'dan farklı olarak manevi/dini, sosyal ve anı değerleri içermez.
- Verona kentinde köprü, müze ve taş yapılar anıtsaldır; sembolik, kültürel, süreklilik sosyal ve kullanım değerlerine sahiptir. İlk ICOMOS başkanının kentteki yeniden inşa sürecini yönlendirmesiyle tescil önerili yapılar da dikkate alınmıştır ve bu yapıların tablodaki tüm değer türlerini içerdiği saptanmıştır. Yeni olup da mevcut dokuyla uyumlu yapılar açısından bu yapılar Verona'nın manevi/dini, toplumsal ve kentsel kültürünün bir parçasıdır; bu açıdan özgün kültürel, miras, süreklilik ve manevi/dini değerleri barındırır.
- Beyrut kenti yeniden inşa sürecine tescil önerili yapılar, yeni olup da mevcut dokuyla uyumlu yapılar ve yeni olup mevcut dokuyla uyumsuz yapılar da dahil edilmiştir, bu yapılar kentsel hafıza açısından önem arz eder ve kentlinin kullanımına açıktır. Bu nedenle diğer kentlerden farklı olarak kültürel, özgünlük, miras, süreklilik, anı, sosyal ve kullanım değerlerini de içerir. Yeni olup da mevcut dokuyla uyumlu yapılar için ise estetik, kullanım ve süreklilik değerleri yer alır, yeni olup mevcut dokuyla uyumsuz yapılar için ise süreklilik ve kullanım değerlerinin yer aldığı sonucuna varılmıştır.
- Mostar kentinde en önemli anıtsal yapı olarak Eski Köprü göze çarpmaktadır, bu köprü kentin iki yakasını bir araya getirmektedir ve bu nedenle tüm değer türlerini barındırmaktadır. Kentin çok kültürlü, çok dinli ve çok katmanlı gelişimi göz önünde bulundurulduğunda bütüncül değerlendirilmesi gereken bir kenttir, kentin parça- bütün ilişkisi açısından önerili yapılar da ilgili tüm değer türlerine sahiptir.

Değer kavramı korumanın başlangıcı olup neyin korunması gerektiğine dair bir seçim yapılmasına yardımcı olur. Yeniden inşa süreci de bir koruma eylemi olarak bu tarz bir seçime ihtiyaç duyar ve hangi mekansal alt bileşenlerin tekrardan tarihi doku içerisinde var olacağını ilgili kişi ve kurumların görüşüne dayanarak açıklar. Böylelikle gerek tarihi dokunun orijinallliği gerekse kentlinin kentle kurduğu ilişki yeniden inşa edilebilmektedir.

2.4. Tarihi Kentlerde Fiziksel Karakterin Yeniden İnşası

Kent içerisinde bulunduğu coğrafyadan, ekonomiden ve sosyal yaşamdan etkilenen bir olgudur. Bu olgu bir ilişkiler bütünü olarak değerlendirildiğinde; kendine has bir yapısı olduğu, yere göre ve zamana içerisinde değiştiği gözlemlenmektedir. Kent olgusu aynı zamanda dinamiktir ve değişimlere açıktır. Bu nedenle de oluşan değişimlerin kentin bütünlüğüne uygun olması gerekir; aksi takdirde bu yeni oluşumlar kente yabancılaşır ve birbirlerine eklenemeyen parçalar olmaktan öteye gidemez. Peki, bu süreçte oluşan değişimler kentle nasıl bütünleşir? Yahut bütünleşememesinin sebebi nedir? Tam da bu noktada kent karakteri diye adlandırılan kavram ön plana çıkmaktadır. Söz konusu değişim kentin karakterine uymadığı takdirde parça-bütün uyumsuzluğu meydana gelir. Bu nedenden ötürü, kent karakteri iyi analiz edilmelidir. Peki, bir kentin karakteri nasıl anlaşılır?

Kent karakteri farklı yazarlar tarafından çeşitli açıklamalara sahiptir. Kropf: “karakter farklılıkların meselesidir, kente karakterini veren şeyler onun karakteridir ve onu diğer kentlerden ayırıştırır” der (Kropf, 1996, 249). Farklılıkları ile diğerlerinden ayırtırmayı sağlayan ve bir kenti eşsiz kılan girdiler onun karakterinin oluşturduğunu savunur [73].

Llywodraethwyr Cymru Welsh Government’a göre kent karakteri, kendine has yerleşimlerin farklı tarihi karakterini tanımlar ve onların içinde barındırdığı karakterin çeşitliliğini açıklar. Bu karakteri anlamak, yerel farklılıkları ve mekanın ruhunda bir değeri anlamaktır. Bu değer tarihi bir kentin anlaşılmasına ve yerel farklılıklara odaklanarak tarihi çevrenin korunmasını hedefler [74].

Karakter bir kentin, bir yerleşimin veya bir mahallenin yabancılar tarafından anlaşılabilmesini sağlayan görselliktir. Bu resim tarihi binaları, kırsal alanları, farklı mimariye sahip yapıları, kamusal alanları ve daha birçoğunu içerebilir. Ayrıca bu resim sokakların, binaların ve yapı adalarının sürekliliğiyle, kapalılığıyla ve ilişkileriyle yaratılır [75].

Ministry for the Environment, karakter: “kentsel çevrenin farklı yerelliğini, miras ve kimliğini yansıtan ve güçlendiren” (Ministry for the Environment 2005, 4) olarak ifade etmiştir [76].

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi kent karakteri bir bakıma farklılıkların ön plana çıkmasıdır. Bu farklılıklardan birisi de sosyal yaşamdır. Sosyal yaşamdaki ritüeller, yaşam biçimi ve insan ilişkileri mekan ve bu mekanın karakterini şekillendirir. Bourdieu’e göre “yatkinlikler bütünü (habitus) kavramı, alışkanlıklar (habits) ve yaşam alanı (habitat) arasındaki salınımdır” (Bourdieu 2003; Dovey 2016, 120). Dovey ise bu yatkinlikler bütünü sosyal ve mekansal karakterle paralel bir ilişkiye sahip olduğundan bahseder. Yani kentlinin kentle arasında bir bağ vardır; bu bağ da mekana atfedilen değerdir. Dovey’e göre: “bir kentin fiziksel karakterinin form ve hisler ile sosyal ve fiziksel boyutları arasındaki potansiyel bağlantılardır”

(Dovey, 2016, 124). Dovey bu yaklaşımı ile kentin fiziksel karakterinin sosyal ilişkilerle bağlantılı olduğunu ve bu ilişkilerin yapıları çevreyi şekillendirmede etkili olduğunu ifade eder [77].

Diğer bir etken ise yapıları çevredir. Kent mekanını oluşturan fiziksel unsurların kendi içlerindeki bir araya geliş şekilleri kentin fiziksel şekillenişini; dolayısıyla da kentsel kullanımları ve kent karakterini etkilemektedir. Carmona ve Tiesdell (2007) karakter ve fiziksel çevre ilişkisine yönelik olarak: Kentsel çevrenin görsel ve estetik karakteri, mekansal ve görsel niteliklerinin kombinasyonlarından türer. Bu görsel nitelikler mekan tanımlayan binaların tasarımından, cephelerden, zeminin tasarımından ve bu elemanların birbirleriyle ilişkilerinden etkilenir. Aynı zamanda Carmona ve Tiesdell karaktere ilişkin olarak şuna da değinir; kentlerin ve yerleşimlerin çekici yanlarından birisi de farklı alanlarda farklı karakterlerin gözlemlenebilmesidir. Bu karakteristik aktivitelere, kullanımlara, ölçeğe ve işlevlere yansır. Bu çeşitliliğin kabul edilmesi iç içe geçmiş karakterin tanımlanması için gereklidir ve mekana zenginlik katar (Carmona and Tiesdell, 2007) [78].

ICOMOS ise bu mekansal değer ve karakter; sosyal ve manevi, tarihi, sanatsal, estetik, doğal, bilimsel veya kültürel değerlerin algılanış şeklidir. Ayrıca bunların birbirleriyle anlamlı ilişkileri fiziksel, görsel, manevi ve kültürel bağlamlarıdır ifadesi ile kent karakterinin birden fazla olgudan etkilendiğini belirtir [79]. UNESCO da “tarihi kentsel çevrenin, mekan temelli olduğunu ve günümüzdeki sosyal ifadeleri ve gelişimleri olduğunu” söyler (UNESCO, 2005, 2) [26]. Kropf’a göre ise kent karakterinin şekilleniş biçimi; kent karakteri kentlere kattıklarıdır. Karakter ne tamamen bir nesnedir ne de tamamen insan kaynaklıdır; fakat kentlere has bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır şeklinde açıklamıştır [73]. Bu tanımlara referansla kentin karakterinin sosyal ve fiziksel etmenlere dayalı olarak bir bütün halinde şekillenmekte olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi kentsel mekana atfedilen değer mekana gömülüdür; bu gömülü olma durumu değer, nesiller boyunca aktararak kent karakterinin uzun vadede süregelmesini sağlar. Kısacası karakter de tıpkı değer gibi her zaman net olmayabilir, bir mekan birden çok karaktere aynı anda sahip olabilir veya bu karakterler iç içe geçerek yeni bir sentez yapmış olabilir. Kentler kendi içerisinde tarihi karakter olarak farklı kimliklere sahip olabiler. Kimi kentler diğerlerine oranla daha köklü geçmişe sahip olabilir. Bu geçmiş bir kente birçok çeşitli karakter kazandırmış veya mevcut karakterini bunların sentezi sonucunda elde etmiş olabilir. Lakin bu tarihselliğin süresi, tarihi kent karakterinin belirlenmesinde ayırt edici değildir; zira her kent mekanı sözü geçen ilişkiler bütününe bir sentezi olması ve zaman içerisinde harmanlanması nedeniyle kaçınılmaz olarak tarihi bir karaktere sahiptir. Bu durum bir karakteri diğerinden daha üstün hale getirmez, her kentin karakteri bağlamı içerisinde korunmalıdır. Kent karakteri dinamikliği ve içeriği bağlı olduğu birden fazla etmenden ötürü zaman içerisinde değişebilir ve bozulabilir. Bu nedenle de kente

dair kayıtların bulunması ve bu verilerin karar üretme mekanizmalarınca kullanılması gerekir. Çünkü tarihselliğin korunması, kent karakterinin korunmasıyla oldukça yakından ilişkilidir. Buna ilişkin olarak ICOMOS: “(kent) kurgusunun anlaşılması, belgelenmesi ve yorumlanması, herhangi bir yapının, yerleşim yerinin veya alanın (sahip olduğu) mirasın öneminin değerinin artması için esastır. Bu kurgunun tanımı miras alanının tarihini, gelişimi ve karakterini anlamak için gereklidir. Kurgunun tanımlanması, mirasın kendini ve varılmak istenilen noktanın karakterini kapsayan, çok faktörlü düşünmeyi içeren bir süreçtir” der (ICOMOS, 2005, 2). ICOMOS, kent karakterinin tarihsellik ile ilişkili olduğunu, gelişmekte olduğunu ve geleceğe yansıdığını vurgulamıştır [79]. Bu konuda benzer bir görüş de Historic England’a aittir, önceki araştırmalar ve bu araştırmalardan gelen (karaktere ilişkin) bulguların gelecekteki koruma politikalarına yön vereceğinden bahseder [80]. UNESCO’nun Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas) Hakkındaki Washington Tüzüğü’nde ise tarihi kentlerin (historical towns and urban areas) korunması gereken tarihi karakter unsurları şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Kentin zaman içerisinde değiştiği çeşitli fonksiyonlar
2. Yapı parselleri ve sokaklarla tanımlanan kentsel dokular
3. Binalar arası ilişkiler, yeşil ve açık alanlar
4. Ölçek, büyüklük, stil, yapılaşma, malzeme, renk ve dekorasyonla tanımlanan genel görünüş, binaların iç ve dış görünüşü
5. Kentsel alan ve çevresindeki gerek doğal gerekse insan yapımı kurguyla ilişki [24]

Sonuç olarak önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi her koruma çalışması bir sonraki çalışmanın gidişatını belirleyeceği için, özel bir değer olan kent karakterine ait görüşler ve bu karaktere yönelik yapılan çalışmalar kayıt altına alınmalıdır. Bir kentin karakterini belirleyen unsurlardan birinin karakterin fiziksel boyutu olduğundan daha önce bahsedilmiştir. Peki, bu fiziksel boyutunu daha alt ölçeklerde meydana getiren mekansal bileşenler nelerdir? Fiziksel bir mekan olarak kent; sahip olduğu karakteri bünyesinde bulundurduğu öğelerin parça-bütün ilişkisi ile şekillendirir. Bu öğelerin nasıl bir araya geldiği, mekanın kullanım biçimine referans verir ve bir karakterin oluşumuna yardımcı olur. Farklı kaynaklarda bu öğeler ele alınmış ve tablo 2.8 oluşturulmuştur.

Tablo 2.8. Çeşitli Yazarlarca Benimsenen Mekansal Karakteri Belirleyici Özellikler

Mekansal Karakter Parametreleri	YAZARLAR				
	Yu(2013)	English Heritage(2017)	UNESCO (2005)	ICOMOS (1987)	Diefendorf (1967)
Yerleşim Ölçeği					
Topografya		✓	✓		
Tipomorfoloji(Kentsel dokunun tipoloji ve morfolojisi)	✓				
Fiziksel Sınırlar	✓	✓	✓	✓	
Peyzaj	✓	✓	✓		
Kentsel Doku Ölçeği					
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	✓	✓	✓	✓	✓
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	✓	✓	✓	✓	✓
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	✓	✓			✓
Sokak Örüntüsü	✓	✓	✓	✓	✓
Tarihi Gelişim	✓	✓		✓	
Yoğunluk	✓	✓		✓	
Doku Sınırları	✓	✓		✓	
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	✓	✓	✓	✓	✓
Perspektif ve Görünümler	✓	✓	✓	✓	✓
Mekansal Organizasyon			✓	✓	
Yapı Ölçeği					
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü		✓	✓	✓	✓
Mimari Formlar	✓	✓		✓	✓
Yapı Çeşitlilikleri		✓		✓	
Mevcut Kullanım		✓	✓		✓
Plan tipleri ve çatılar		✓			
Özellikler ve İşlemeler	✓	✓			
Diğer					
Malzeme ve Renk	✓	✓		✓	✓
Süslemeler	✓	✓		✓	
Yapılaşma Biçimi	✓		✓		✓

Tablo 2.8'e referansla kentin fiziksel karakterini oluşturan farklı ölçeklerdeki parametrelerin, mekansal bütünlüğü sağlayan girdiler olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle de yapıyı çevreye yönelik koruma müdahalelerinde; bu öğelerin kentin fiziksel karakterine uygun olarak birbiriyle bütünleştirilmesi ve uyum içerisinde olması gerektiği gözlemlenmiştir. Bu bütünlük ve uyum; yeniden inşa süreci incelenen kentlerde de dikkate alınmış ve kent

karacterinin sürekliliği yeniden sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle kent karakteri; bir belge niteliğinde olan yapılı çevre içerisinde korunabilecek ve gelecek nesillere aktarılabilecektir.

2.4.1. Örnek Olarak İncelenen Kentlerde Kentin Fiziksel Karakterinin Yeniden İnşası

Tez çalışmasının bu bölümünde literatür incelemesine referansla kentin fiziksel karakter bileşenlerinin çok çeşitli olduğu (tablo 2.8) ancak buna rağmen uygulamada kentsel dokunun bileşenlerine yoğunlaşarak, fiziksel karakterin bir bütün olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Tez çalışmasında Kentsel Koruma disipliniinde örnek kentler üzerinden (Hamburg, Varşova, Verona Beyrut ve Mostar) yeniden inşa öncesi ve sonrasında fiziksel karaktere ve yapılan kentsel koruma müdahalelerine yönelik literatür incelemesine tabloda yer verilmiştir. Her bir örnek kent için fiziksel karakterin yeniden inşasına yönelik araştırma yapılmıştır. Bu örneklerde detaylı bir belgeleme ve değer analizine dayalı çalışma aşamalarından sonra yeniden inşa sürecinin başladığı; sonrasında da kentin fiziksel karakterinin analiz edilerek yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir.

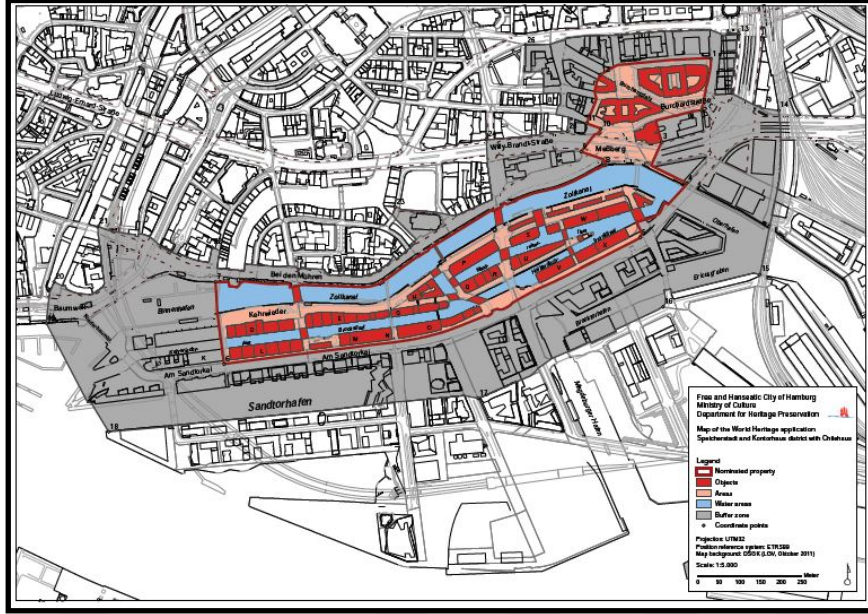
Tablo 2.9. Literatürde Örnek Olarak Seçilen Kentler Üzerinden Fiziksel Karakterin Yeniden İnşası

Örnek Kentler	FİZİKSEL KARAKTERİN YENİDEN İNŞASI					
	Kentsel Doku/Mekansal Kurgu			Müdahale Biçimleri		
	Grup Yapılar	Sokak, Cadde ve Alanlar	Referans Alınan Planlar	Yeniden İnşa	Restorasyon	Diğer
Hamburg	Liman ve Yakın Çevresi	Altstädter Strasse ve Speicherstadt Bölgeleri'ndeki tarihi liman, depolama ve bölgeleri	Yıkım öncesi plan ve durum		Depolama alanlarının rehabilite edilmesi	
Varşova	Eski Kent (Old Town) ve Yeni Kent dokuları (New Town fabric)	Royal Route, Krakowski, Przedmiescie, Nowy Swiat, Al.Ujazdowski Castle da dahil eski kent bölgesi	Ortaçağ Kent Planları			Boyama, renklendirme Çalışmaları
Verona	Tarihi Merkez	Tarihi kentin tamamı	Roma Izgara Planı			Dönüşümler ve yenilemeler
Beyrut	Eski Kent Dokusu (Old Town fabric) ve Liman Bölgesi	Foch Allenby tarihi doku bölgesi ve liman çevresi			Rehabilitasyonlar, bakım onarım	Kentin güney kısmında kentsel temizleme (clearance)
Mostar	Eski Kent Dokusu (Old Town fabric)	Kentin doğu yakası ağırlıkta olmak üzere, Eski Köprü ve nehrin diğer tarafı				
				Müdahale biçimlerine göre fiziksel mekan bileşenlerinin lejantı		
					Tamamıyla yeniden inşa edilen	
					Yapısal olarak yeniden inşa edilen	
					Hafif düzeyde yeniden inşa edilen	
					Veri bulunmuyor	

2.4.1.1. Hamburg Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi

İkinci Dünya Savaşı'nda alandaki yapıların yaklaşık yarısı hasara uğramış veya yıkılmış ve alanın yıkım sonrası belgeleme çalışmasında yapıları tahribat durumlarına göre renklendirilerek hasar haritaları üretilmiştir. Alanın batısındaki A, B, C, J, K, M ve O Bloklarının doğu kısmı neredeyse tamamen yıkılmış iken; D, E ve L Bloklarındaki hasar ise daha azdır. Bu yapıların 11 tanesi hasar görmüş, kimilerinin cepheleri yıkılmış, kimileri yüzeysel hasara uğramış, kimileri ise hafif hasar görmüştür. Mimar Werner Kallmorgen, 1950-1960 Yılları arasında Speicherstadt'taki yeniden inşa sürecini yönetmiş ve ağır hasar gören alandaki eşsiz kentsel ve mimari karakter korunmuş, yapıların özgünlüğü ve entegrasyonuna sahip çıkılarak başka amaçlarla kullanılmamışlardır. Bazıları özgün tasarımlarıyla korunurken, bazıları ise modern yapılar olarak dönüşmüş ve yapılar orijinal tasarımlarıyla yeniden inşa edilmiştir. Ancak M ve R3 gibi ağır hasarlı olan yapıların ancak cephe sürekliliği sağlanarak yeniden inşası yapılmış, buralara yeni eklenen yapılarda ise bu cepheyi tamamlayacak özellikler sürdürülmüştür. O Blok'unun batısı ile G ve R Bloklarının doğu bölümlerinde olduğu gibi ağır hasarlı yerlerde, yapı kalıntıları temel seviyeye kadar yıkılmış ve bu izler uygun binalarla doldurulmuştur. T bloğundaki hasarın büyüklüğü nedeniyle orijinal yapı kalıntısı kalmamış ve yerine tamamen yeni bir bina eklenmiştir [7, 69].

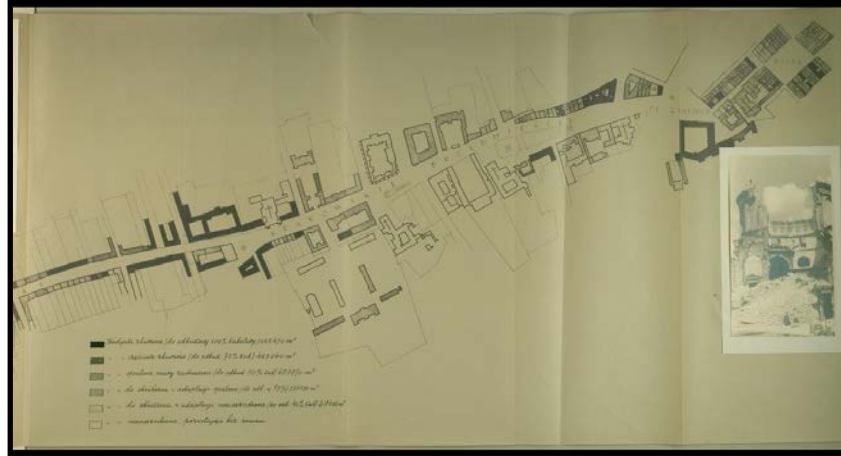
Mimar Werner Kallmorgen tasarım açısından modernleştirmesine rağmen, alanın karakteristiğini oluşturan cephe, kırmızı tuğla kullanımı, yarım ay şeklindeki pervazlar gibi geleneksel işçilik gerektiren özellikleri korumuştur. Yeniden inşa sürecinde koruma amacına yönelik ve eldeki veriler ışığında farklı müdahaleler, bütünlük içerisinde uygulanmıştır. Kontorhaus Bölgesi'ndeki Miramar-Haus, Chilehaus ve Messberghof kayda değer yapılar ise savaşta daha az zarar görmüş, yapısal iyileştirmelerle yeniden düzenlenmiştir. "ICOMOS bu bölgenin yeniden inşa sürecinde Venedik Tüzüğü'nde vurgulandığı üzere az miktardaki hasarın geleneksel formlarda, büyük ölçekli hasarların ise fark edilebilir düzeyde onarıldığını ve tamamen yıkılmış binaların ise modern olanlarıyla değiştirilmesine rağmen alanın değerini azalmadığı ve üstün uluslar arası değerine katkıda bulunduğunu ifade eder". Tescilli varlıkların malzeme ve içeriğine ek olarak form ve tasarımları da bütüncül olarak ele alınarak bakım yapılmış, kentsel kurgu değişmemiştir şeklinde açıklamıştır (ICOMOS, 2015,193). Günümüzde alanın bir kısmı depolama amaçlı kullanılmaya devam etse de ofis, kültürel aktiviteler ve boş zaman aktiviteleri olarak kullanılmakta, ancak koruma otoriteleriyle bağlantılar dahilinde değişikliklere izin verilmektedir [45]. Tarihi doku, fiziksel görünüş ve alanın karakteristiği korunurken yalnızca küçük ölçekli teknik işlere izin verilmektedir.

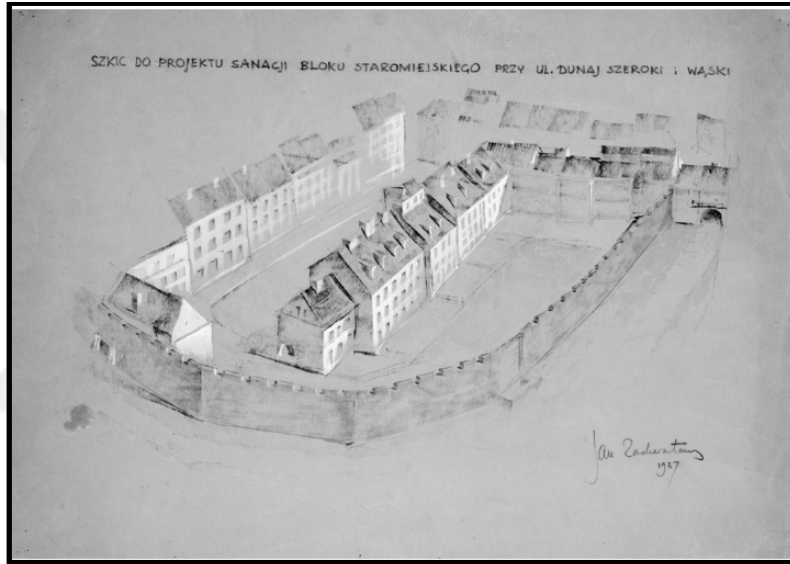
Şekil 2.15. Hamburg Chilehaus ile Speicherstadt ve Kontorhaus Bölgesi, Alan Planı, Kültürel Miras Varlıkları ve Koordinat Noktalarına Sahip Tampon Bölge [7]

2.4.1.2. Varşova Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi

Kentin silüetini ve mekansal karakterini oluşturan kentin kiliseleri, sarayları ve ticaret alanıyla Old Town Bölgesi titizlikle ele alınmış; kent, 1945-1953 Yılları arasında mimarlar, korumacılar, sanatçılar ve işçiler tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu süreçte Polonya adına Venedik Tüzüğü'nü imzalayan, anıtlar ve tarihi binaların anıtların ihtiyaçlarına göre sınıflandırılmasına ilişkin kongre olan Hague Kongresi 'nin (Hague Convention) yazarı olan Prof. Jan Zachwatowicz ile ICOM'da Polonya'yı yıllardır temsil eden Prof. Stanisław Lorentz ICOMOS'un kurulmasında rol almışlardır. 1945-1957 yılları arasında Tarihi Anıtlar Genel Korumacısı (Conservator General for Historical Monuments) olarak görev yapmış olan Prof. Jan Zachwatowicz 1945 Yılında sürecinde Varşova Yeniden İnşa Ofisi'ni (BOS) kurmuş; Prof. Biegański ve Mieczysław Kuzma ile işbirliği içinde, Mimar Wacław Podlewski tarafından kentin yeniden inşası için planlar geliştirilmiş, kentin genel fiziksel mekan kurgusu korunarak modern yapılar ve tarihi dokunun entegrasyonu sağlanmıştır. İlâveten Prof. Piotr Biegański, Prof. Bohdan Lachert, Prof. ve Varşova Tarih Müzesi'nin kurucusu Prof. Janusz Durko gibi tarihçiler de mimarlara, şehir plancılara, ekonomistlere, hukukçulara ek olarak bu süreçte yer almıştır [46]. Buradaki kentsel mekan, içerisinde yer alan yapıları, sokak, cadde ve alanları ile uygun koruma müdahaleleri uygulanarak yeniden inşa edilmiştir. Alan günümüzde günlük hayatın sürdüğü bir kent merkezi niteliğinde kullanılmaktadır.

Şekil 2.16. Old Town Bölgesi 1/2500 Ölçekli Yeniden İnşa Haritası [81]

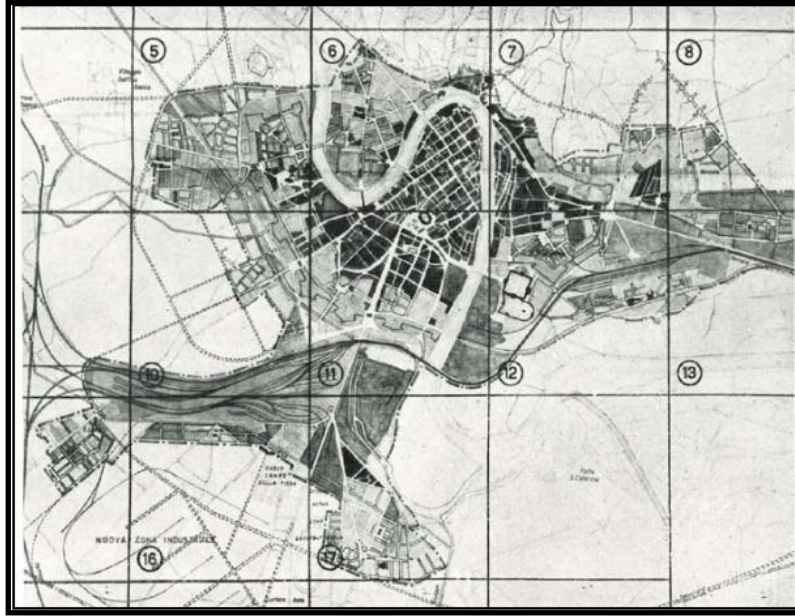
Şekil 2.17. Prof. Zachwatowicz tarafından hazırlanan kentteki yeniden inşa çalışması örnekleri [82]

2.4.1.3. Verona Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi

Kent yıkım öncesinde büyümüş, büyürken kentte bazı eksiklikler tespit edilmiş ve bu nedenle 1939 yılında bir Master Plan hazırlanmıştır. II. Dünya Savaşıyla hasar gören şehirdeki tüm köprüler dahil, kentin % 45'inden fazlası imha edilmiştir. Verona'nın Üstün Mimar mimarı, ICOMOS'un kurucusu ve Venedik Tüzüğü'nün yazarlarından olan Piero Gazzola'nın önderliğinde uzun süreli ve yoğun bir yeniden inşa süreci geçirmiştir. Kentin yeniden inşası için 1939 kent planının revize edilmesi görevi ise Plinio Marconi'ye verilmiştir.

1946 Yeniden İnşa Planı

- Tarihi merkezi, fonksiyonu ve fiziksel yapısının bir bütün halinde korunması gereken, kentin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Bu amaçla plan yeni inşaatları şehrin diğer bölgelerine yönlendirmiştir.
- Yeniden İnşa Planı esasında en büyük yıkımın olduğu merkezin Tomba, Parona ve Santa Lucia bölgeleri vb. düzenlenmesi ve tahrip edilen veya yıkılan yapılara ilişkin göstergelerin özel göstergeleri olmak üzere iki esas konuyla ilgilenilmiştir.
- Yeniden inşanın kentin orijinal dokusun korunarak maksimum özenle yapılması, yıkım sonrasında oluşan boş alanlar ile kentin önceki durumuna ait askeri kışlalar gibi boş alanlara sosyal konutların inşası, modern kent ihtiyaçları için yol genişletmeleri gibi müdahaleleri de içermektedir.
- Ayrıca kentin askeri kimliği nedeniyle surlarla sağlanan mevcut mekansal sürekliliği korunmuş, kentte yapılara müdahale edilirken etrafıyla olan ilişkisi dikkate alınmış ve bu süreklilik sağlanmıştır.
- Verona'nın gelecekteki gelişimi için temel hedeflerin ve kentteki tarihi izlerin takibi, mimar Plinio Marconi tarafından savaş sonrası dönemde hazırlanan planlarda yer almaktadır ve bu bakış açısı planın vizyonunu içerir.
- Marconi'nin öngördüğü çok küçük müdahaleler, savaştan etkilenen tarihi merkezin savaştan etkilenen bölgelerindeki hijyen gereksinimleri, yeşil alan ihtiyacı gibi fonksiyonları da planda yer almıştır.
- Ancak, planın tartışılan yanı, fuar, boario forumu, mezbaha gibi bazı faaliyetlerin 1924'ten beri depoların bulunduğu, Tarım-Sanayi Bölgesi (ZAI) olarak tahsis edilen kentin güneyindeki Cittadella semtine aktarılmasıdır. Aynı zamanda kamu ve özel fonksiyonların transferinin öngörüldüğü boş alanlar, Piazza delle Erbe'den tarihi kentin en eski bölümünde yer alan Piazza Brà and Piazza Cittadella'ya kentin iş merkezi olarak tercih edilmiştir. Son olarak, Cittadella bölgesine ve özellikle Porta Nuova istasyonu ile Piazza Brà (Valverde üzerinden) arasındaki bağlantıya yeni bağlantı yolları planlanmıştır.
- Planda tarihi merkezin, kentin kendine has ve eksiksiz bir parçası olarak anlaşılması, işlevsel ve sembolik boyutuyla büyümenin ortadan kaldırılması ile yeni yerleşim birimlerinin frenlenerek ve başka bir yere yönlendirilmesi tasarlanmıştır.
- Yeniden İnşa Planında yer alan temalar, Marconi'nin 1958 Genel Şehir Planı ile tanımladığı kentin gelecekteki yerleşim planının ana seçeneklerini öngörmektedir [83].

Şekil 2.18. Verona 1946 Yılı Yeniden İnşa Planı [70]

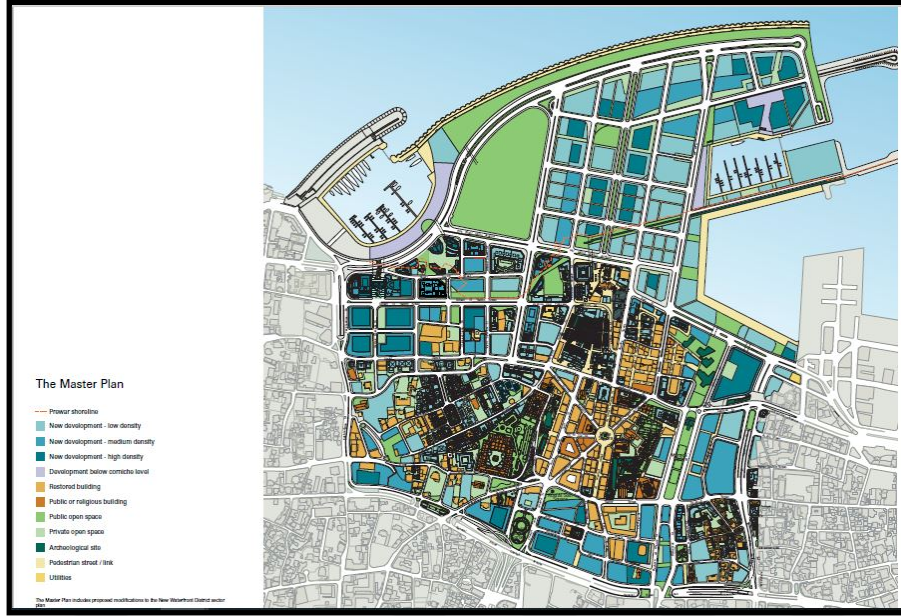
Kent; çok katmanlı gelişimi, zengin tarihi dokusu, mimarlar tarafından modernize edilerek yeniden inşa edilmesi, orijinal Roma kenti özelliği göstermesi, ızgara plan düzeni, kentleşmenin tarihi dokuya zarar vermeden sürmesi ve bu dokular arasındaki ayrımın gözlemlenebilmesi gibi nedenlerle günümüzde UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almaktadır.

2.4.1.4. Beyrut Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi

Kentin yeniden inşası için farklı planlar hazırlanmış olsa da uygulanan plan olarak 1994 Master Planı kentin fiziksel karakterinin çeşitli bileşenlerine yer vermektedir ve bu anlamda geniş bir vizyona sahip olduğu tespit edilmiştir. 1994 Master Planı'nda: Kentin yaşanan iç savaş sonunda fiziksel yapısına ek olarak sosyolojik anlamda da bölünmüş olması nedeniyle, kent dokusunun bütünleştirici olması gerektiği düşünülmüştür. Bu amaçla kentin merkezinin doğu ve batıyı birbiriyle bağlanması, ticari aktivitelere ek olarak sosyal ve kültürel aktivitelerle de entegrasyon yaratması hedeflenmiştir [71].

- Geleneksel merkezi ile modern merkezin bir arada olmasını formüle eden bir plandır, kentte ayakta kalan yapılardan yola çıkılarak kent manzarasını (townscape) dikkate alınmış, kentin su kenarındaki (waterfront) sahilinde düzenlemeler yapılmış, kaliteli çevre hasarını hedeflenmiştir.
- Kentin önceki durumundaki gibi finans, iş, konut, ticaret, turizm, kültürel ve eğlence alanlarına ek olarak, liman bölgesinde düzenlemeler yapılmış, eski ve yeni arasındaki uyumla birlikte karma kullanımlar da dahil edilmiştir.

- Plan Beyrut kent merkezini her birini kendi karakteristiğine göre 10 bölüme ayırmıştır. Bunlardan bazıları yıkım öncesindeki mevcut mahallelerken, diğerleri kent dokusunda yeni üretilen yerleşimlerdir.
- Topografya ve doğal özellikleri yansıtan, kentteki deniz ve dağ perspektifini koruyan, vistalar, meydanlar, bahçeler, teraslar vb. kamusal alanlar üretilmiştir.
- Kent planlaması; inşaat, parselasyon düzenleme, arkeolojik yatırımlar, sokak mobilyaları, altyapı, peyzaj gibi bileşenler içermektedir.
- Bu süreçte ortaya çıkan arkeolojik alanlar belgelenmiş, kamunun kullanımına açılanlar olmuş ve arazi buna göre düzenlenmiştir. SOLİDERE arkeolojik alanlarla kent dokusunu entegre etmiş, müzeler, peyzaj düzenlemeleri, kültürel miras kalıntılarının korunmasıyla desteklemiştir.
- Kentin tarihi merkezi (Foch Allenby ve Etoile Bölgeleri) koruma açısından kayda değer kamuya açık kurumsal ve ticari yapılar içermekteydi. Master planda bu alanda 265 adet yapı ve 27 adet kurumsal ve dini yapının restorasyon gerektiğine karar verilmiş, projedeki kent planı ve sektör planlarıyla birlikte hazırlana restorasyon rehberi doğrultusunda müdahaleler uygulanmıştır.
- Alanda yıkım sonrasındaki hasar analizleri ile orijinal tasarım ve malzeme hakkındaki tarihi araştırmalar için arkeolojik ve fotogrametrik yüzey analizleri yapılmıştır. Bu analizler her örnek için özelleşmiş olarak, tarihi veya mimari değere sahip yapılar için uygulanmış, tasarım ve restorasyon stratejisi için hazırlanan rehberde yer almıştır.
- Ön tasarım, uygulama, restorasyon izinleri, cephe, malzeme örnekleri, uygulama, alanın denetimi, iskan raporu gibi süreçlere izleme süreci de eklenmiş, alanın uzun vadedeki durumu tespit edilmiştir.
- Kent merkezinin özgünlük ve genel görünüşü bir arada düşünülmüş, Foch Allenby ve Maarad bölgelerinde yoğunlaşan taş yapıların tamirâtı, konut alanlarındaki Akdeniz tipolojisi, ofis alanlarında esnek ve en uygun tasarım için açık plan yaklaşımı benimsenmiş, restore edilen binaların bakımı için Beyrut Belediyesi ile anlaşmalar imzalanmıştır [10].

Şekil 2.19. SOLİDERE'nin Beyrut İçin Ürettiği 1994 Master Planı [10]

2.4.1.5. Mostar Kenti Yeniden İnşa Sürecinde Fiziksel Mekan Karakteri İncelemesi

Mostar kenti etnik ve dini sebeplerle tahribata uğramış olması nedeniyle yeniden inşa sürecinde kapsamlılık yaklaşımı benimsenmiş, bu kavram fiziksel ve kullanışlı şemalarla ifade edilmiştir. Öneriler tarihi Mostar'ı canlandırmaya ek olarak kentin karakterini ve dokusunun korunması için de rehber niteliğinde önerilerdir.

- Eski kentin mahalleleri yeniden kullanım şemalarıyla rehabilite edilmiş ve planlara eklemlenmiştir.
- Plan, kentin tarihi yanına ek olarak geleceğe ilişkin düzenlemeleri de içermektedir.
- Geleneksel yapı teknikleri ve malzemeler de öneride belgelenmiş, geleneksel yapı mirasını korumak için uygulamalar teşvik edilmiş ve ileriki zaman diliminde bakım-izleme süreci olması gerektiği önerilmiştir.
- Katolik, Ortodoks ve Müslüman dinlerine ait yapılar, Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Sosyalist Dönemlere ait hem doğu hem batı yakasında restore edilecek 22 adet yapı işaret edilmiştir. Buradaki seçim kriteri mimari önem, çok kültürlü karakter, farklı din ve mezhepler için önem ve çeşitli fonksiyonlar ile kent dokusu içerisindeki konumlarıdır. Mostar'ın bu uzun süreli tarihini ve zengin kültürünü yansıtan yapılarının restorasyonunun asıl amacı mahallelerdeki yatırım cazibesini ve odakları artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktır.
- Seçilen sokaklarda detaylı sokak görünümü (streetscape) planlaması yapılmış ve bu sokaklar çoğunlukla konumlarına göre seçilmiştir. Eski kent ve yeni kent parçaları

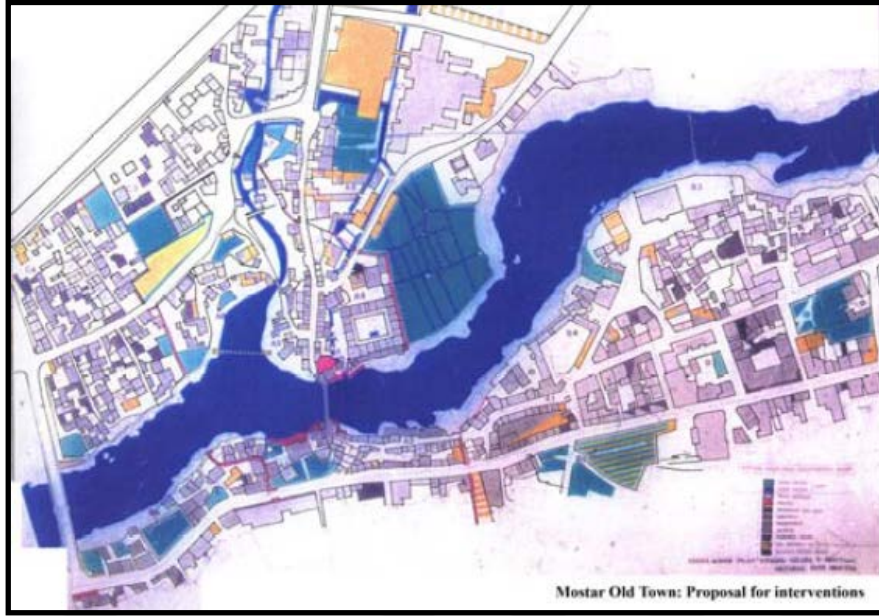
önemli simgesel yapıların olduğu koridorlar boyunca, bütünlük içerisinde bağdaştırılmıştır [11].

Tarihi merkezin yıkım öncesi durumuna yönelik olarak JP “Prostor tarafından 1990 yılında hazırlanan Stari Grad’ın Mostar Kentsel İyileştirme Haritası ve Planı (Mostar Urban Rehabilitation Map and Rehabilitation Plan of Stari Grad), Mostar’ın Eski Kent Master Planı’dır. Plan, kentin gelenekselliği nedeniyle, kent yapısını ve yapılarını niteliklerine ve bütünlüğüne göre 3 farklı bölge halinde tanımlanmıştır:

- A Bölgesi (Eski Kent) kapsamlı olarak bütünlüğünün korunması ve uygulanacak planla sıkı şekilde kontrol edilmesi gereken alandır. Bu bölgenin sınırları olarak doğal sınır (örneğin nehir, deniz, dağlar), tarihi sınır (örneğin şehir surları), işlevsel bölüm (örneğin, çarşı ve mahalle) ve idari-politik bölüm (örneğin; belediye, arazi kullanımı) gibi etkenler dikkate alınmaktadır.
- B Bölgesi (Şehir Merkezi) kentin, daha az kentsel ve mimari bütünlüğü olan bölümünü kapsar; ancak yine de eşsiz bir kentsel sistem olarak kabul edilir ve bu şekilde koordineli müdahaleler aramaktadır.
- C Bölgesi (1918 Tarihi Alan) 1918 sınırları içinde kalan alanı kapsayan, Eski Şehir Koruma ve Geliştirme Ana Planı kapsamında yer almaktadır. Bu alan büyük değişiklikler geçirmiştir ve sadece birkaç değerli kentsel unsuru koruyan bir alandır. Osmanlı zamanına dayanan kent dokusunun en eski bölümüdür, diğer bölümlerden daha fazla tarihi eser içerir, geleneksel doku ve bütünlük koruma kontrolleriyle katı şekilde dikkat edilmelidir. Bu plan 2001 yılında alanda koruma çalışmaları yapan Mostar-Stari Grad Belediyesi (City of Mostar-Stari Grad Municipality), Ağa Han Kültüre Güven (The Aga Khan Trust for Culture), Cenova ve Dünya Anıtlar Fonu (Geneva & World Monuments Fund, New York) gibi aktörler tarafından yeniden düzenlenmiştir.

2001 Master Planı ve beraberindeki düzenlemeler:

- Planın uygulanmasından, izlenmesinden ve ayrıca gelecekteki ayrıntılı planlama çalışmaları ile plana ilişkin periyodik revizyonlardan sorumlu otoritenin belirtilmelidir.
- Planın müdahale birimleri tanımlanmalı ve her bir yapının mimari ve tipolojik karakterine yönelik olarak koruma düzeyine göre tüm binalara uygulanabilecek müdahale şekillerini belirtmeli; yapı ve alanların uygulanacak rehabilitasyon ve yeniden organizasyonu için gerekli koşullar belirlenmelidir.
- Planlama alanında alan kullanımları özelleştirilmelidir.
- Planlama alanındaki araç trafiği, park, yaya dolaşımı tanımlanmalıdır (UNESCO,2005).

Şekil 2.20. Mostar Kenti 2001 Yılı Master Planı [13]

Literatür incelemesinde mekansal karakter dört alt başlıkta incelenmiş, örnek kentlerin yeniden inşalarında da bu başlıklara referansla tarihi kentlerde alt bölgeler oluşturularak, mekan kurgusu yeniden ele alınmıştır. Literatür ve örnek kentlere yönelik çalışmaların incelenmesine referansla; tarihi kentlerin yeniden inşasında kapsamlı belgeleme çalışmaları ve değer analizlerinin ardından fiziksel karakterin yeniden inşanın uygulama aşamasının yer aldığı ve kent mekanının yeniden kurgulandığı tespit edilmiştir. Yeniden inşanın, bir kentin hem fiziksel hem de sosyal karakterinin kurgulanması olduğu düşünüldüğünde; tarihi bir kentin fiziksel karakterinin doğru algılanması daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle kent, fiziksel karakter bileşenleri ile birlikte bütüncül olarak korunmalı ve bu şekilde yeniden inşa edilmelidir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Yeniden inşa kavramı, kültürel miras ögesinin bir bölümünün yahut tamamının hasara uğraması nedeniyle uygulanan teknik bir müdahale biçimidir; bu müdahale biçimin ne olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğine yönelik literatür incelemesi tez çalışmasının yöntemi açıklama konusunda yardımcı olacaktır. ICOMOS, yeniden inşanın yalnızca olağandışı durumlarda gerçekleşmesinin elzem olduğunun, bu eylemin yapının/alanın önceki duruma ait güvenilir belgelemeye dayalı olması gerektiğinin, yeniden inşa edilen anıtsal yapıların kentlerin iyileştirilmesinde sembolik değerlere sahip olduğunun ve yapılacak olan uygulamanın bilimsel yöntemlerle (bilimsel, sanatsal, uzmanlık vb.) titiz bir şekilde gerçekleştirilmesinin doğru olduğunun altını çizmektedir [16]. ICCROM ise yeniden inşayı eserin hasar veya değişime bağlı olarak olağandışı hallerde, mekanın varlığını sürdürdürebilmesi ve kültürel öneminin kurtarılması için; uygun araştırma ve tarihi belgelemeyle, kentsel bütünlükle uyum içerisinde, mevcut çevreye zarar vermeden uygulanması gerektiğini işaret eder [19]. Grimmer'a göre yeniden inşa: kanıtlara dayalı belgelemeyle, karakteri tanımlayıcı özelliklerin adeta birer kayıt/rehber olarak ele alınarak, eserin bulunduğu tarihi çevreye uyumlu (boyut, ölçek, malzeme vb.) olacak şekilde yapılmalıdır; bu, kültürel mirasın tarihinin ve değerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır [84]. Avustralya ICOMOS' un yeniden inşa yaklaşımı: bir mekanın yalnızca hasar veya değişim nedeniyle tamamlanamamış olduğu hallerde, kentsel dokunun önceki halinin yeniden üretimi için yeterli kanıt olduğunda uygun olduğu yönündedir [18]. UNESCO da yukarıdaki tanımlamalara benzer biçimde; yeniden inşanın yalnızca olağandışı durumlarda, detaylı tarihi belgeleme ile hiçbir şekilde varsayıma dayanmayarak, temeline uygun yapılması gerektiğini vurgular [15].

Yeniden inşaya ilişkin farklı kaynaklardaki bakış açılarının incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, yeniden inşa gerek kültürel miras alanının içinde yer aldığı bağlam ile gerek alanın çevresi, gerekse kullanıcısıyla ilişki kurulmasına ihtiyaç duyulan bir olgudur. Bu anlamda yeniden inşa yalnızca teknik bir müdahale biçimi olmaktan da öte, sistematik bir bütündür. Süreçteki söz konusu değişimin (hasara uğrama/yıkım), eserin/alanın yapıli çevrenin bir parçası olması nedeniyle günlük yaşama etki ettiği ve yeniden inşa süreci tamamlandıktan sonra eserin çevresine yabancılaşmamasının temel amaçlar olması gerektiği aşikardır. Bu nedenle yeniden inşa sürecinin bir zaman çizelgesi gibi değerlendirilip, eserin/alanın öncesi ve sonrası üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınması oldukça doğru bir yaklaşım olacaktır. Buradan referansla yeniden inşa sürecinde belgeleme konusu, tez çalışmasının alt başlıklarından biri olarak önem kazanmaktadır. Zira yeniden inşanın, bilimsel kayıtlara dayalı olması gerekmekte, aksi durumda müdahalenin öncesi ve sonrası birbirinden çok farklılaşmakta, bu durum da alanın orijinalliğinin ve özgünlüğün yitirilmesine neden olmaktadır.

Yeniden inşa teknik bir uygulama olmakla birlikte alana dair bilgi sahibi olunmasını da gerekmektedir. Khalaf buna ilişkin olarak: yeniden inşa aşamasındaki uyumun sadece estetik veya görsel olarak değil aynı zamanda da çevresel ve insanca olması gerektiğini vurgulamıştır [85]. Yazar burada yeniden inşanın yalnızca kent mekanına yönelik müdahaleler olmadığını, orada yaşayan halk için de kullanışlı ve günlük hayata eklemlenebilir olması gerektiğini vurgulamıştır. Her kültürel miras alanının bağlamı, kendine özgü bir değeri ve mekansal kurgusu olduğu dikkate alındığında, bu müdahale biçimi giderek daha detaylı hale gelmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bu noktada kültürel miras alanlarının koruma anlamında değerin doğru algılanması oldukça kritik bir çalışmadır; aksi takdirde fiziksel mekanı değerli kılan bileşenlerinin yeniden üretilmemesi durumunda kentin özgünlüğü de kayba uğrayacaktır.

Tez çalışmasında yeniden inşa sürecinde tarihi bir kentin fiziksel karakterinin korunması kabul edilmektedir ve bu çalışmada dikkat edilmesi gereken iki temel olgu bulunmaktadır. Birincisi değerler içeren tarihi bir kentin değerler içermesi, ikinci bu tarihi kentin sahip olduğu fiziksel karakteridir. İlk olarak bir kentin korunmasında neyin/nelerin etkili olduğu incelenerek değer kavramı, tarihsellik kavramıyla bir arada ele alınmalıdır. Bu açıdan The Getty Institute'ün değer olgusuna yaklaşımı oldukça yönlenicidir. Değer, koruma disipliniinde her zaman bir çıkış noktası niteliğindedir [58]. Mekanın değeri korumayı, koruma ise mekanın sürekliliğini sağlar ve bu döngü kültürel miras alanı değerli olarak kabul edildiği sürece devam eder. Bu döngüde tarihi bir kentin sahip olduğu değer onun özgün mirasıdır. Bu miras yapılı çevre içersinde gömülüdür; bulunduğu bağlam içersinde anlamlıdır veya başka bir deyişle mekana bağımlıdır. Bu nedenle de tarihi kent ve değer ilişkisinde, söz konusu değere olan yaklaşım kritik bir noktadır. Zira değer algısının farklı kişi, kurum ve topluluklara göre değişmesi tarihi bir kente olan bakış açısını da değiştirmektedir. Çeşitli bakış açılarının varlığı her ne kadar zenginlik yaratsa da tarihi bir kentin korunması açısından risk de barındırmaktadır, çünkü değer algısı yanlış olduğunda yukarıda bahsi geçen koruma döngüsü bozulacaktır. Bu açıdan tarihi kente ilişkin olarak değer olgusu çalışmanın bir alt başlığı olarak incelenecektir.

İkinci temel olgu olarak tarihi bir kentin fiziksel karakteri; kentin genel mekansal kurgusunun, bu kurgunun alt bileşenlerinin ve bu bileşenler arasındaki parça-bütün ilişkilerinin bir bütündür. Tarihi kentlerin fiziksel karakteri literatürde çeşitli yazarlarca değerlendirilmiş ve bu karakter için: farklılıkların meselesi [73], içinde barındırdığı çeşitliliklerin kentin ayrıştırıcı görselliği olduğu [75], kentin yerelliği [76], parçaların farklı kombinasyonları, kentin çekiciliği [78] gibi çeşitli şekillerde açıklamıştır. Söz konusu karakter uzun erimli süreçler boyunca şekillenmiştir ve buradaki mekansal kurgusunun uzun zamandır korunuyor olması, bir bakıma kentin fiziksel karakterine verilen değerle ilgilidir. Buradan yola çıkılarak tarihi kentlerde, değer ve fiziksel karakter kavramları birbirleriyle iç içedir; yani tarihi bir kentin değeri bağlam

bağımlı bir olgudur. Bu değerin doğru algılanması için fiziksel karakterin bileşenleri doğru analiz edilmeli, değer algısı tarihsellik ve mekansal kurgu ile birlikte değerlendirilmelidir. Buna istinaden tez çalışmasında bir diğer alt başlık olarak kentin fiziksel karakteri incelenecektir.

Bu bölüme kadar literatür çalışmalarından yola çıkılarak yeniden inşa kavramı irdelenmiş ve edinilen bilgiler ışığında yeniden inşanın göz ardı edilemez bileşenleri olduğu tespit edilmiştir. Bu bileşenlerin kültürel miras alanlarının yeniden inşa sürecinde bazı temel adımlar olduğu tespit edilmiştir ve tez çalışmasının yöntemi bu bileşenlere referansla oluşturulacaktır. Bu alt başlıklar:

- Nitelikli belgeleme
- Fiziksel mekana ilişkin değer atfı
- Fiziksel mekanın karakter analizi ve uygulama safhası olarak tespit edilmiştir.

Yeniden inşa kavramına ilişkin çalışmalar incelenmiş ve Türkiye özelinde kent ölçeğinde uygulanan bir müdahale biçimi olmaktan ziyade yapı ölçeğinde uygulanma biçimi olduğu gözlemlenmiştir. Ülkenin planlama geçmişine bakıldığında kentsel ölçekte bir yeniden inşa deneyimine sahip olunmamasından ötürü, örnek bir çalışma da bulunmamaktadır. İlaveten ülkenin koruma alanındaki yasal mevzuatında ihya ile ilgili yönetmelikler, kararlar ve hükümler ancak yapı ölçeğindeki çalışmalar için yönlendiricidir ve kentsel ölçekte bir yeniden inşa çalışması için yetersizdir, sürecin işleyişi ne yasal mevzuatla ne de planlama deneyimleri ile yönlendirememektedir. Bu anlamda Diyarbakır Suriçi 'ndaki yeniden inşa süreci bir öncüdür; daha önce bu kadar büyük oranda fiziksel hasara uğrayan bir kent yeniden inşa edilmemiştir ve örnek alınacak bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeplerden ötürü Diyarbakır Suriçi tez çalışmasında örnek alan olarak seçilmiştir. Bununla birlikte kentin tarihsel süreçteki gelişimi, bu gelişimi şekillendiren fiziksel özellikleri, özgün değerleri ve sahip olduğu mekansal potansiyel gibi girdiler de seçim sebebini desteklemektedir. Diyarbakır Suriçi'ne ait geçmiş veriler, yeniden inşa edilecek alanların tespiti, kentlinin değer atfettiği kent mekanlarının sağlıklı bir şekilde algılanması ve bu analizlerden yola çıkılarak da örnek alanın yeniden inşa sürecinde fiziksel karakterinin korunmasına yönelik bir çalışma olması hedeflenmektedir.

Bir önceki paragrafta Türkiye'de kentsel ölçekte bir yeniden inşa çalışmasının bulunmadığından bahsedilmişti. Araştırma sürecine rehberlik etmesi amacıyla çalışmada beş adet araştırma alanının yeniden inşa süreçleri örnek olarak seçilmiştir. Bu kentler Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar'dır; temel seçilme sebepleri ise örnek alan çalışmasında olduğu gibi kentsel ölçekte yeniden inşa edilmiş olmalarıdır. Çalışma, bu açıdan da karşılaştırmalı bir alan araştırması niteliğindedir. Seçilen beş örnek kentin yeniden inşa süreçleri, kente fiziksel karakterini kazandıran özellikleri üzerinden ele alınmış ve Diyarbakır Suriçi'ne fiziksel karakterini kazandıran unsurları ile benzerlikler kurulması hedeflenmiştir. Örneklerin Diyarbakır Suriçi ile birebir benzerlikleri söz konusu olmamakla birlikte, kentsel

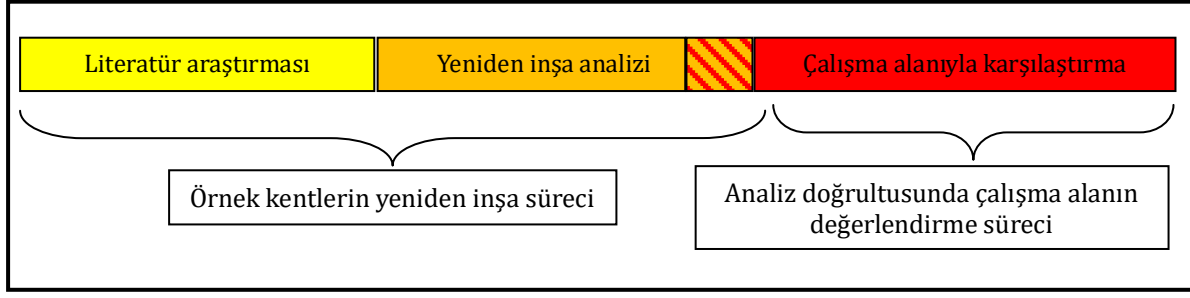
mekanın fiziksel nitelikleri anlamında ortak yanlara sahiptirler. Bu kentler her ne kadar farklı zamanlarda yeniden inşa edilmiş olsa da, kentsel dokuları bütünlük içinde ele alınmıştır ve bu yönleri ile Diyarbakır Suriçi 'nin yeniden inşa süreci için yol gösterici niteliktedir.

Örnek olarak seçilen kentler, Diyarbakır Suriçi ile farklı benzerlikler göstermektedir ve bu doğrultuda seçilmişlerdir. Hamburg'un yeniden inşa edilen Speicherstadt Bölgesi, Diyarbakır Suriçi ile benzer şekilde fiziksel sınırlarla tanımlanan ve kentin fiziksel karakterini şekillenmesinde rol oynayan, kentin geleneksel ticari fonksiyonunu oluşturan tarihi liman bölgesidir. İkinci örnek alan olan Varşova'nın tarihi kent merkezi Diyarbakır Suriçi ile benzer şekilde tescilli yapılara, kent surlarına, geleneksel ticari fonksiyona sahiptir ve kentsel mimarisi bütüncül olarak yeniden inşa edilmiştir. Verona ise Diyarbakır Suriçi ile benzer biçimde kent surları etrafında, farklı dönemlere ait çokça anıtsal yapısı ve organik gelişen kent dokusu ile gelişen bir kenttir, yenden inşa aşamasında bu özellikleri göz önünde bulundurulmuş ve bütüncül olarak değerlendirilmiştir. Beyrut'un yeniden inşasında kentin tarihi liman bölgesi ve mevcut kent merkezinin (downtown) geleneksel ticari fonksiyonu ve çok kültürlü yerleşik hayatın devam etmesi nedeniyle Diyarbakır Suriçi ile benzerlik göstermektedir. Mostar örneğinde ise kentin farklı dönemlere ait çok kültürlü kentsel yerleşimi, kentin fiziksel karakteri ve bu karakteri yansıtan özgün konut yapıları, tescilli yapıları, uzun erimli olarak insan ve doğa arasındaki etkileşime bağlı şekillenen fiziksel gelişimi Diyarbakır Suriçi ile benzer şekildedir. Görüldüğü üzere örnek kentler gerek kentsel anlamda gerekse değerlerini koruyarak ve bütüncül olarak yeniden inşa süreçleri nedeniyle başarılı örneklerdir ve bu nedenle Diyarbakır Suriçi için kılavuzluk etmesi hedeflenmektedir. Buradaki söz konusu gözlemsel ve karşılaştırmalı araştırma yöntemi, örnek kentlerin yeniden inşalarına ilişkin bilimsel verilere dayalı olarak incelenmiştir. Tez çalışması literatür incelemesi, gözlem, yeniden inşanın temel adımlarının (belgelemişlik durumu, fiziksel mekana ilişkin değer atfı ve fiziksel mekanın karakter) sırasıyla analiz edilmesi gibi yöntemler üzerinden ilerlemektedir. Bu yöntemler bütünü, tarihi bir kentin yeniden inşa sürecinin nasıl olması gerektiğine dair analiz sürecidir.

Tablo 3.1. Örnek Kentlerin Seçilim Sebepleri

Örnek Kentler	Diyarbakır Suriçi ile Mekansal Benzerlikler					
	Kentsel ölçekte yeniden inşa edilmesi	Kentin geleneksel ticari fonksiyonu	Kent Surları vb. alanın fiziksel sınırlarla tanımlanması	Aynı süreçte yerleşik hayatın devam etmesi	Çok kültürlü gelişen kentsel doku	Bütünleşik kentsel doku özelliği
Hamburg	✓	✓	✓			✓
Varşova	✓	✓	✓			✓
Verona	✓		✓		✓	✓
Beyrut	✓	✓		✓	✓	✓
Mostar	✓				✓	✓

Ancak Suriçi'ndeki çalışma yöntemi; belgeleme, alanın mekansal değeri ve fiziksel karakterine ilişkin çalışmaların bulunmaması gibi yıkım öncesindeki koruma çalışmalarının eksikliği, diğer kentlerden farklı bir çatışma sürecinin yaşanması ve bundan ötürü oluşan fiziksel tahribat, alanın yıkım sonrası durumuna ilişkin çeşitli kısıtlamaların bulunması gibi sebeplerle; literatürde yeniden inşa süreçleri incelenen Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar kentlerinden farklıdır. Bu farklılık nedeniyle alandaki çalışma yöntemi sırasının değişerek; öncelikle mekanın fiziksel karakterinin analizi, bu karaktere ilişkin değer atfı incelemesi ve son olarak da değerli karakter parametrelerinin belgelenmişlik durumunun incelenmesi şeklinde olmasının daha uygun olacağı tespit edilmiştir. Fiziksel karaktere ilişkin yeterli çalışma yapılmamış olması, tip bir projenin bulunmaması, yeniden inşa sürecinin devam etmekte olması ve uygulamanın mekansal pratiklerinin görülememesi nedeniyle; çalışma yöntemi mevcut yapı çevrenin incelenmesi üzerinden başlayacaktır. Bu karakteri oluşturan fiziksel parametreler uygun ölçüm araçlarıyla (eğim analizleri, halihazır haritalar, morfolojik analizler vb.) kentsel kurgu içerisindeki rolleri incelenecektir. Sonrasında ise bu çevrenin hangi mekansal parametreleri ile değerli olduğu irdelenerek yeniden inşa sürecinde korunması gereken mekansal öğeler belirlenecektir. Diyarbakır Suriçi'nde mekansal değer inceleme yöntemi olarak literatür incelemeleri ile alanda çalışma yapan uzmanlarla görüşmeler yapılacaktır ve özgün bir değer sentezi elde edilecektir. Bu sentezin sonucunda ortaya çıkan fiziksel karakteri oluşturan değerli mekansal bileşenler de belgeleme verilerine dayalı olarak önceki durumundaki gibi yeniden üretilebilecektir. Böylelikle çalışma alanının fiziksel karakteri, bu karakteri oluşturan değer mekansal bileşenlerinin; aslına uygun olarak yeniden üretilmesi ile özgünlüğünü tekrardan elde edecektir ve Diyarbakır Suriçi kentsel koruma disiplini uygun bir şekilde yeniden inşa edilecektir.

Şekil 3.1. Tez Çalışmasında Sürecinin İşleyişi

3.1. Fiziksel Mekanın Karakter Analizine İlişkin Yöntem

Tez çalışmasının bu bölümünde mekansal parametrelerin bir araya geliş biçimleri, birbirleriyle kurdukları ilişkiler ve bu ilişkiler bütünü oluşturduğu üst mekansal çerçeve analiz edilmektedir. Çalışma alanındaki üst mekansal kurgunun nasıl bir perspektiften incelendiği önemlidir; çünkü kentleri oluşturan fiziksel bileşenler her ne kadar aynı bileşenler da olsa, nihayetinde oluşan kent karakteri her kent için özgündür. Bu özgünlüğün algılanması ve tarihi bir kentin fiziksel karakterinin yeniden inşa sürecindeki önemine referansla araştırma yönteminin literatür incelemesiyle başlaması gerektiğine karar verilmiştir.

Bir kentin fiziksel karakteri literatürde incelenmiş; kentin farklılığı, yerel özellikleri, yabancılarca kolay algılanışı, kentin öğelerinin çeşitli kombinasyonları gibi çeşitli şekillerde açıklanmış olduğu tespit edilmiştir. Bu tanımlamalara ek olarak tarihi kentlerde: fiziksel mekandaki fonksiyon değişiklikleri, mekandaki dönmüşümler, tarihsel süreç analizleri vb. farklılıklara da yer verilmesi gerekmektedir. Zira bu farklılıklarla beraber mekanın hangi halinin asıl fiziksel karakteri yansıttığı daha net anlaşılacaktır. Literatür araştırmasından yola çıkılarak tez çalışmasının bu bölümünde kentin fiziksel karakterini oluşturan fiziksel karakter parametreleri incelenerek tablo (tablo 3.2.) haline getirilmiştir. İlgili parametreler fiziksel mekandaki rollerine göre yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği, yapı ölçeği ve diğer olmak üzere dört ana başlık altında toplanarak farklı yazarlarca fiziksel karakterin esas bileşenlerinin ne olduğu analiz edilmesi hedeflenmiştir. İlk sütunda fiziksel mekanın karakterini şekillendiren parametreler yer almaktadır; literatürde fiziksel karaktere olan yaklaşımların çeşitlilikler göstermesi nedeniyle bu parametreler incelenerek yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği, yapı ölçeği ve diğer olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar yapılırken de söz konusu parametrenin fiziksel mekan kurgusundaki rolü dikkate alınmıştır. Başka bir deyişle ilgili parametrenin, genel mekansal kurguyu daha üst ölçekten etkilediği parametreler (topografya, tipomorfoloji, fiziksel sınırlar ve peyzaj) yerleşim ölçeğini, öğeleri direkt olarak fiziksel mekanı şekillendiren parametreler (arazi kullanımı ve fonksiyon, parsel şekli ve büyüklüğü, sokak cepheleleri (duvarlar ve ön cepheleler), sokak örüntüsü, tarihi gelişim, yoğunluk,

doku sınırları, açık alanlar ve sokak bağıntıları, perspektif ve görünüm ve mekansal organizasyon) kentsel doku ölçeğini, mekan yapı ölçeğinde etkileyen parametreler (yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü, mimari formlar, yapı çeşitlilikleri, mevcut kullanım, plan tipleri ve çatılar, özellikler ve işlemler) yapı ölçeğini ve mekansal kurguya diğerlerine oranla en az etki eden parametreler (malzeme ve renk, süslemeler, yapılaşma biçimi) ise diğer ölçeğini oluşturmaktadır. Ayrıca aşağıdaki tabloda, alt sınıflarda incelenen her parametre için bir seçim gerekçesi bulunmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda kentsel doku ve yapı ölçeğindeki alt parametrelerin, kentteki fiziksel karakteri belirlemeye yönelik olarak diğerler kategorilere oranla daha fazla bilgi verdiği tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkılarak da yeniden inşanın temel alt parametrelerin kurguda yer alması, bunların belgelemeye dayalı olarak, ilk hallerine referansla üretilmesi ve her biri değer ifade eden bu bileşenlerin parça-bütün ilişkilerinin doku yeniden kurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bu bulgular sonucunda örnek kentlerdeki fiziksel karakterin yeniden inşa süreçleri, diğer bölümlerde olduğu gibi incelenmiş yapı toplulukları, sokak dokusu, referans verilen planlar ve kentsel korumadaki müdahale biçimleri (yeniden inşa, restorasyon ve diğer) olarak sınıflandırılmış, buradaki süreçler birbirleriyle ilişkili ve geri dönüşlü olması nedeniyle başarılı bulunmuş; tez çalışmasındaki örnek alan olan Diyarbakır Suriçi için de uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 3.2. Fiziksel Mekana Ait Parametrelerin Seçim Sebepleri

Yerleşim ölçeğindeki parametreler	Yerleşim ölçeğindeki parametrelerin seçim sebepleri	Yerleşim ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Yerleşim ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Topografya	Kentin fiziksel sınırlarını ve yerleşim modelini belirlemesidir	Kentsel doku içerisinde topografyaya bağlı farklılaşmaların analizidir	Eğim analizleri Halihazır haritalar
Tipomorfoloji	Tipoloji ve kent dokusunun morfolojisi olması nedeniyle yerleşimin genel kurgusuna ilişkin bilgi vermesidir	Kentsel doku içerisindeki farklı dönemlere ait tipolojiler ve bunların içerisinde bulunduğu kent morfolojisi arasındaki ilişkinin analizidir	Morfolojik analizler Dolu-boş paftaları Hava fotoğrafları
Fiziksel sınırlar	Kentin yerleşim modelindeki belirleyiciliği ve yönlendirmesidir	Kentsel dokunun gelişimi ve sınırlandırılmasında fiziksel sınırların dokuya olan etkisinin analizidir	Eğim haritaları Hava fotoğrafları Planlar Yasal sınırlar
Peyzaj	Kentin yerleşimi ve doğal çevre arasındaki ilişkiler bütünü olmasıdır	Kent dokusunda fiziksel karaktere etki eden peyzaj bileşenleri ve bunların mekansal karakterdeki rolünün analizidir	Hava fotoğrafları Yeşil alanlar paftası

Tablo 3.2. Fiziksel Mekana Ait Parametrelerin Seçilim Sebepleri (devamı)

Kentsel doku ölçeğindeki parametreler	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin seçim sebepleri	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Kentsel kullanımların belirlenmesi, kentsel odakların analizi ve genel mekansal organizasyonu açıklamasıdır	Arazi kullanımları ve fonksiyona bağlı olarak kenti fiziksel dokusunun şekillenışı ve karakter bölgelerinin oluşumunun analizidir	Arazi kullanım paftaları Kentsel doku paftaları Kadastral haritalar
Parsel Şekli ve Büyüklüğü	Kent dokusundaki doluluk ve boşlukların analiz edilebilmesi ile kentsel yerleşim arazi kullanımı hakkında bilgi vermesidir	Parsel büyüklüğü ve şekline bağlı olarak kentsel kullanımlar ve kentin fiziksel dokusu arasındaki ilişkinin analizidir	Alt ölçekli planlar Dolu-boş paftaları Hava fotoğrafları Kadastral haritalar Kentsel doku paftaları
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	Kentteki yapıların yönelişi, iklimsel sebepler ve fiziksel mekanda mülkiyet hakkında bilgi vermesidir	İklimsel nedenlerle fiziksel dokuda sokak cephesinin oluşumu, gölge ihtiyacını giderilmesi ve sokak örüntüsü oluşumunun analizidir	Arazi kullanım paftaları Dolu-boş paftaları Kadastral haritalar Yapı ölçeğinde envanterler Ulaşım paftaları
Sokak Örüntüsü	Kent mekanındaki ulaşım ve dolaşım ağlarının analizidir	Sokak örüntüsü, yol genişlikleri ve sokağın kullanımlarına bağlı olarak kentin fiziksel karakteri arasındaki ilişkilerin analizidir	Arazi kullanım paftaları Dolu-boş paftaları Kadastral haritalar Ulaşım paftaları Yapı ölçeğinde envanterler
Tarihi Gelişim	Tarihi bir kentin fiziksel mekana dair izlerin takip edilebilmesi, kentin geçirmiş olduğu değişimlerin algılanması ve bunların aslına uygunluğun kontrolüdür	Kentin geçmişten gelen mekansal kurgusu, var ise bu kurgudaki değişim ve bunların fiziksel dokusuyla olan etkisinin incelenmesidir	Eski fotoğraf ve gravürler Eski plan ve haritalar Hava fotoğrafları
Yoğunluk	Kentsel odakların belirlenmesi ve kentsel arazi kullanımları hakkında bilgi vermesidir	Kentsel nüfusa bağlı olarak alan kullanımlarının incelenmesiyle yoğunluk eldesi ve bu yoğunluğun kentin fiziksel dokusunu şekillendirmesinin analizidir	Dolu-boş paftaları Kadastral haritalar Nüfus yoğunluk haritaları Yasal sınırlar
Doku Sınırları	Kentsel yerleşimin modeli, doğal eşiklerle olan ilişkilerin analizi ve kentin gelecekteki formunun belirlenebilmesini aydınlatmasıdır	Kent dokusunun doğal veya yapay unsurlara bağlı sınırlarının belirlenmesiyle fiziksel dokusundaki farklılaşmaların analiz edilmesidir	Arazi kullanım paftaları Eğim analizleri Kadastral haritalar
Açık Alanlar ve Sokak Bağlılıkları	Kentteki toplanma alanları, bu alandaki fiziksel kullanımlar ve kentin ulaşım-dolaşımın analiz edilmesidir	Kent kurgusu içersinde bu alanın rolü ve çevresindeki mekansal örüntü ile etkileşimine bağlı olarak kentin fiziksel dokusuna olan etkisinin incelenmesidir	Arazi kullanım paftaları Dolu-boş paftaları Hava fotoğrafları

Tablo 3.2. Fiziksel Mekana Ait Parametrelerin Seçilim Sebepleri (devamı)

Kentsel doku ölçeğindeki parametreler	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin seçim sebepleri	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Perspektif ve Görünümler	Kent dokusundaki yapı kümelerinin yönelimlerinin saptanması, bakı noktalarının ve kentsel odakların analizidir	Kentin odaklarına yönelimin ve görsel bütünlük sağlamanın fiziksel dokuyu nasıl şekillendirdiğinin analizidir	Dolu-boş paftaları Eğim analizleri Yapı yükseklik analizleri
Mekansal Organizasyon	Kentsel dokunun genel kurgusunun analizidir	Kentteki işlevler, kullanımlar ve yer seçimlerine bağlı olarak fiziksel mekanın şekillenişinin analizidir	Arazi kullanım paftaları Dolu-boş paftaları Ulaşım paftaları
Yapı ölçeğindeki parametreler	Yapı ölçeğindeki parametrelerin seçim sebepleri	Yapı ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Yapı ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Yapının Pozisyonu, Şekli ve Büyüklüğü	Kentteki genel yapı özelliklerinin belirlenmesidir	Kentsel doku içerisinde belli bir alandaki yapıların ortak büyüklüğü, yönelimi ve şekline bağlı olarak kentin fiziksel karakterinin şekillenmesinin incelenmesidir	Dolu-boş paftaları Hava fotoğrafları Kadastral haritalar Yapı ölçeğinde envanterler
Mimari Formlar	Kentteki yapılaşmaya hakim olan mimari dönemlerin ve özelliklerin analizidir		Yapı ölçeğinde envanterler
Yapı ölçeğindeki parametreler	Yapı ölçeğindeki parametrelerin seçim sebepleri	Yapı ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Yapı ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Yapının Pozisyonu, Şekli ve Büyüklüğü	Kentteki genel yapı özelliklerinin belirlenmesidir	Kentsel doku içerisinde belli bir alandaki yapıların ortak büyüklüğü, yönelimi ve şekline bağlı olarak kentin fiziksel karakterinin şekillenmesinin incelenmesidir	Dolu-boş paftaları Hava fotoğrafları Kadastral haritalar Yapı ölçeğinde envanterler
Mimari Formlar	Kentteki yapılaşmaya hakim olan mimari dönemlerin ve özelliklerin analizidir		Yapı ölçeğinde envanterler
Yapı Çeşitlilikleri	Kentin özgün fiziksel karakterinin saptanabilmesidir	Kentte özgün olan veya belli bir amaç doğrultusunda çeşitlendirilen yapıların kentsel kurgudaki yeri ve fiziksel dokuya olan etkisinin incelenmesidir	Yapı ölçeğinde envanterler

Tablo 3.2. Fiziksel Mekana Ait Parametrelerin Seçilim Sebepleri (devamı)

Yapı ölçeğindeki parametreler	Yapı ölçeğindeki parametrelerin seçilim sebepleri	Yapı ölçeğindeki parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Yapı ölçeğindeki parametrelerin ölçüm araçları
Mevcut Kullanım	Yapıların aslına uygun fonksiyonlara hizmet esip etmediğinin incelenmesidir	Yapıların kent kurgusu içerisindeki kullanım amaçlarına bağlı olarak fiziksel dokunun farklılaşmasının incelenmesidir	Arazi kullanım paftaları Eski fotoğraf, gravürler ve planlar Yapı ölçeğinde envanterler
Plan Tipleri ve Çatılar	Yapı tipolojisine hakim teknik özelliklerin analizidir		Yapı ölçeğinde envanterler
Özellikler ve İşlemeler	Yapılara ait özelleşmiş detayların belirlenmesidir		Yapı ölçeğinde envanterler
Diğer parametreler	Diğer parametrelerin seçilim sebepleri	Diğer parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar	Diğer parametrelerin ölçüm araçları
Malzeme ve Renk	Yapıların iklimsel özelliklere uygunluğu hakkında bilgi vermesidir		Eski fotoğraf, gravürler ve planlar Malzeme ve yapım tekniği çalışmaları Yapı ölçeğinde envanterler
Süslemeler	Yere özgü bir kültürün fiziksel mekanda yer almasıdır		Eski fotoğraf, gravürler ve planlar Malzeme ve yapım tekniği çalışmaları Yapı ölçeğinde envanterler
Yapılaşma Biçimi	Yapının inşa sürecindeki yerelliğin anlaşılmasıdır		Eski fotoğraf, gravürler ve planlar Malzeme ve yapım tekniği çalışmaları Yapı ölçeğinde envanterler

Yukarıdaki tabloda bir kentin fiziksel mekanın şekillenmesine etki eden parametreler: yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği, yapı ölçeği ve diğer olmak üzere sınıflandırılmış; ilgili her bir parametre seçilim sebepleri, parametrelerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar ve parametrelerin ölçüm araçları alt başlıklarında incelenmiştir. Böylelikle bu parametrelerin kentin fiziksel dokusunun şekillenmesine olan etkileri detaylıca irdelenmiş ve açıklanmıştır. Tez çalışması kentsel koruma alanında yer aldığı için, yerleşim ölçeği ve kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin kentin fiziksel dokusuna daha fazla ettiği saptanarak ağırlıklı olarak incelenmiş,

yapı ölçeğindeki bazı parametreler ile diğer ölçeğindeki parametrelerin kentin genel mekansal kurgusuna etkisinin yetersizliğinden ötürü incelenmesinden elde edilen sonuçlara yer verilmemiştir.

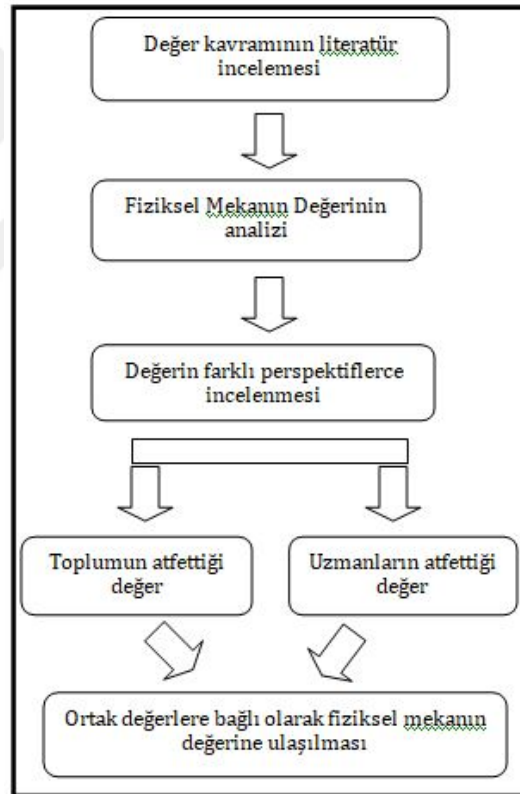
3.2. Değer Atfına Yönelik Yöntem

Tarihi bir kentin fiziksel karakterinin yeniden inşa sürecinin ikinci aşaması fiziksel karaktere yönelik değer atfının analizidir. Sürecin ilk aşamasında fiziksel karakter incelemesi ile yapı çevre hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Bu çalışmalar her ne kadar bilgilendirici olsa da değer algısı çeşitlilikler nedeniyle; değerli atfedilen yapılara/alanlara ilişkin eksiklikler gözlenebilmektedir. Yapılmakta olan tez çalışması kentsel koruma alanına aittir, bu açıdan yaklaşıldığında fiziksel karakter ve değer algısının birebir örtüşmediği durumlar gözlemlenmiştir, zira kentsel korumada mekanın bağlam bağımlılık, parça-bütün ilişkisi, özgünlük, alana ait yerellik vb. inceleme biçimi ile fiziksel karaktere yönelik bilgisizlik, çalışmalarda yetersizlikler, mevcut verilerin kaybı gibi nedenlerle; değer atfedilmiş olan kültürel miras öğeleri de mevcuttur; kısacası her değer atfedilen mekana ilişkin çalışma bulunamayabilir. Özellikle kentsel sit alanları gibi bir aradayken anlam ifade eden yapı toplulukları, mekansal kurgu içerisinde özgün rol sahibi bölümler, sivil mimari örnekleri vb. alanlar değerli olmasına rağmen fiziksel karaktere yönelik eksiklikler nedeniyle yeniden inşa sürecinde gözden kaçabilmekte ve değer atfına yönelik hatalar meydana gelmektedir. Buradaki kültürel miras-değer ilişkisinden yola çıkılarak tez çalışmasının bu bölümünün literatür çalışmasıyla başlaması gerektiği tespit edilmiştir ve bu bölümde fiziksel mekanda değerli olan nedir yanıtına ulaşılmasını hedefleyen bir yöntem geliştirilecektir, bu yöntemin geliştirilebilmesi için ise öncelikle literatürde değere ilişkin bir analiz yapılacaktır.

The Getty Conservation Institute'e göre koruma eylemi neden koruyoruz ile başlarken [55]; Kalman'a göre değer tarihselliği açıklayıcı bir role sahiptir [56]. Jokhilehto için değer bağlam içerisinde sahip olduğu yer nedeniyle incelenmeli [59], Worting ve Bond'un yaklaşımına referansla korumanın amacı değer rolünün açıklanmasıdır [62]. Mason için değer çalışma alanına dair bilgi sahibi olunmasına yardımcıdır [57], Smith içinse değer korumadaki başlangıç noktasıdır [60]. Bunlar ve benzeri birçok tanım, değer kültürel miras öğesiyle olan ilişkisini ve ona yüklenen anlamı desteklemektedir. Çeşitli değer yaklaşımlarının incelenmesiyle yeniden inşa için değer de tıpkı belgeleme gibi kritik bir role sahip olduğu ve tetikleyici rolü anlaşılmaktadır.

Literatür araştırmasına referansla, değer algısının çok çeşitli olduğu, bu çeşitliliğin soyut ve somut miras da dahil olmak üzere birçok çalışma alanında ele alınmış olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda her olgu değerli, her bakış açısı doğrudur gibi bir yaklaşım yeniden inşa

sürecini içinden çıkılmaz hale getirmektedir; o nedenle de değer kavramı hedeflenen çalışma doğrultusunda incelenmelidir. Tez çalışması tarihi bir kentteki fiziksel mekanın değer atfının algılanması ve bu atfın yeniden inşa sürecindeki rolüne yönelik olduğu için, yöntem olarak sadece mekanın fiziksel karakterinin değerine ilişkin çalışmaların incelenmesinin doğru olduğu kanısına varılmıştır. Ancak bu şekilde fiziksel mekana atfedilen değer doğru anlaşılabilir ve yeniden inşa süreci fiziksel kayıplar olmadan gerçekleştirilebilecektir. Buna ilişkin yöntem olarak çeşitli yaklaşımlar incelenmiş, yazar tarafından derlenerek tablo haline getirilmiştir ve tablo 2.5'te fiziksel mekana ilişkin çok çeşitli değer türleri ortaya çıkmıştır. Kültürel miras alanlarının bazen yalnızca bir, bazense birden çok değer türünü içermesi nedeniyle karışıklıklar meydana gelmektedir. Bu noktada hangi değer türünün ne derece önemli olduğu veya hangi bakış açısının daha doğru olduğu sorunsalı ortaya çıkmaktadır; bu nedenle de değeri atfedenin kim olduğu yani kültürel miras-değer-aktör ilişkisinin incelenmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Şekil 3.2. Fiziksel Mekandaki Değer Atfına İlişkin Yöntem

Kültürel miras alanlarında yaşayan toplum, alanla ilgilenen uzmanlar, mülk sahipleri, sivil toplum örgütleri, yetkili kamu kurumları gibi birçok aktör söz sahibidir. Her ilgi grubunun alan hakkındaki bilgi düzeyi, alana yüklediği anlam ve alandan beklentisi çeşitlilik göstermektedir. Bütün bu sebeplerle fiziksel mekana atfedilen değer karmaşılaşmaktadır. Özellikle yeniden inşa sürecinin kırılganlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu değer doğru

algılanması daha da kritik bir hal almaktadır. Tez çalışmasında literatürde değerin aktörlerce farklı ele alınışı, tarihi bir kentin fiziksel mekanında neyin değerli olduğunun tespiti konusunda kafa karıştırıcı olması nedeniyle bir yöntem geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu yöntemde farklı yazarlarca değer atfı yapan aktörler alana yaklaşımları ve alandan beklentileri doğrultusunda iki gruba ayrılmıştır. İlk grup toplumsal değer atfeden gruptur; alanda yaşayan toplumun, mülk sahiplerinin ve sivil toplum örgütlerinin mekanda attığı değer algısını yansıtmaktadır. İkinci grup ise alanla ilgilenen uzmanlar ve yetkili kamu kurumlarının bakış açısını yansıtan uzmansal değer kümesidir. Bu gruplamadan referansla değer tiplerinin kendi içerisinde toplumun attığı değer (t) ve uzmanların attığı değer (u) olarak sınıflandırılmasına karar verilmiştir. Böylelikle hangi değer türlerinin hangi grup için önemli olduğu analiz edilerek hangi değer türlerinin her iki grup için de önemli olduğu belirlenerek ve fiziksel mekanın değeri hakkında genel bir yargıya varılması hedeflenmektedir.

Aktörlerin değer atfındaki perspektiflerine yönelik yapılan çalışmadan (şekil 2.9) yola çıkılarak literatürde uzmanlar için estetik, bilgisel, bilimsel, kaynak, eğitici, tarihi, sembolik, kültürel, miras, dini, özgünlük ve süreklilik değerler tiplerinin; toplum içinse toplumsal, sosyal, tarihi, sembolik, kültürel ve miras değerlerinin en çok vurgulanan değer tipleri olduğu tespit edilmiştir. Tarihi, sembolik, kültürel, miras, dini, özgünlük ve süreklilik değerlerinin her iki grubun da ortak olarak tarihi bir kentin fiziksel karakterini ortak biçimde en fazla yansıtan değerler olduğu saptanmıştır.

Aktörlerin ortak değer yaklaşımlarına ilişkin literatürden elde edilen sonuca ilaveten, Suriçi'nde yönelik literatür çalışmaları ve alanda çalışmalar yapmış olan uzmanlarla görüşülmüştür. Bu incelemeler sonucunda değerin; sokak dokusu, kent surları, geleneksel konut tipi, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve nitelikli yapılar yeniden inşa sürecinde korunması gereken bileşenler olarak saptanmıştır. Nitelikli yapılar kendi içerisinde anıtsal yapılar, tescilli yapılar ve bunlarla uyumlu yapılar olmak üzere bütün halinde incelenmiştir. Bu yapıların/alanların nitelikli belgelemeye dayalı ve aslına uygun olarak yeniden üretilmesi halinde tarihi bir kentin fiziksel karakterinin de yeniden üretilebileceği tespit edilmiş, tez çalışmasındaki örnek alan olan Diyarbakır Suriçi için de uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir.

3.3. Belgelemeye İlişkin Yöntem

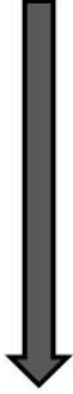
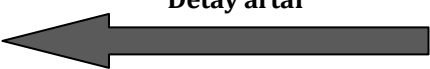
Tez çalışmasının literatür incelemesinde tarihi kentlere ilişkin belgelemenin, yeniden inşanın doğru uygulanması açısından ne denli önemli bir girdi olduğunu vurgulanmıştır; söz konusu tarihi bir kentin fiziksel hasarının geri döndürülebilirliği olduğunda belgeleme aşaması

uygulamanın başlaması için öncelikle yol gösterici, sonrasında ise uygulamanın başarısının kanıtı niteliğindedir. Belgeleme evresinde veri anlamında birden çok girdi olabilmekte, bu girdiler bazen birlikte kullanılabilen ve bunların kullanımıyla ilgili çeşitli yöntemler geliştirilebilmektedir. Literatürde belgelemeyle ilgili çalışmalar incelenmiş, bu alanda sözlü kaynaklar, görsel kaynaklar, mekansal kaynaklar ve detaylı mekansal kaynaklar olmak üzere dört veri türü tespit edilmiştir. Bu kaynaklar tarihi kentin fiziksel örüntüsünü ve genel mekansal kurgusunu ortaya koyarak, yeniden üretilmesi gereken mekansal dokuya ışık tutmaktadır. Belgelemedeki kaynakların her biri kentin geçmişi için oldukça değerlidir, ancak tez çalışmasında tarihi bir kentin fiziksel karakter bileşenleri ve bunların birbirleriyle olan mekansal ilişkisinin belgesi aranmaktadır. Bu nedenle alana ait belgelemedeki kaynaklar incelenirken fiziksel karaktere referans vermesi esas alınmıştır.

Literatür araştırmasından elde edilen sonuçlara göre tarihi bir kentin: yapı ölçeği, kentsel doku ölçeği ve bu fiziksel karakterin şekillenmesinde rol oynadığı düşünülen fonksiyon ölçeği olmak üzere üç başlıkta incelenmesine karar verilmiştir. Bu üç ele alış biçimi literatürde incelendiğinde; yapı ölçeğindeki belgelemenin kentteki anıtsal yapılar, tescilli yapılar, yapıların mimari formları, boyutu, yapının biçimi ve parselde konumlanması, cephe, malzeme, renk vb. ilişkin bilgi verdiği ve yeniden inşa sürecinde en detaylı bilgileri içerdiği tespit edilmiştir. Bu anlamda yapıya ilişkin envanterleme, detaylı çizimler ve yapıların müdahale geçmişlerine ilişkin verilerin diğer kaynaklara oranla daha açıklayıcı olduğu tespit edilmiştir. Elbette ki her çalışma alanına ilişkin eşit miktarda ve eşit detayda veri bulunması her zaman mümkün değildir; bu nedenle de yapı ölçeğinde verilerin bulunmadığı durumlarda kentsel doku ölçeğinde incelenmesine karar verilmiştir. Bu ölçekte kentin genel mekansal kurgusu incelenecek ve fiziksel karakteri şekillendiren parametrelerin bir araya gelişi ve oluşan kentsel örüntü incelenecektir. Bu incelemenin yapı ölçeğine nazaran daha büyük ölçekte olmasından ötürü kent makroformu, fiziksel sınırlar, kentin doğal eşiklerce şekillenışı, sokak dokusu, arazi kullanımı, tarihsel gelişimi, mekansal organizasyonu vb. hakkında bilgi vermesi hedeflenmektedir. Bu amaçla hava fotoğrafları ve halihazır haritaların yeniden inşa için kentsel doku ölçeğinde aydınlatıcı kaynaklar olacağı tespit edilmiştir. Yapı ve kentsel doku ölçeklerindeki incelemelerin yetersiz kaldığı hallerde ise fonksiyon ölçeğinin diğer bir ölçek olarak yönlendirici olduğuna karar verilmiştir. Özellikle tarihi kentlerde; yapının/alanın tarihsel süreç boyunca ne amaçla kullanıldığı yeniden inşa sürecinde yardımcı olabilmektedir. Tarihi bir kentte fonksiyon sahibi yapı/alanlara ait belgelerin çeşitli yeniden inşa süreçlerinde referans olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle de fonksiyon ölçeği göz ardı edilmemesi gereken bir inceleme biçimidir. Literatürdeki araştırmalara dayalı olarak yapının/alanın fonksiyonu ve çevresiyle kurduğu ilişkinin, yeniden inşa sürecinde bazen başlangıç noktası olabileceği gözlemlenmiş; buna yönelik olarak özellikle tarihi fotoğraflar, gravürler ve eski

haritaların fonksiyon ölçeğindeki incelemelerde önemli kaynaklar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sözlü kaynakların belgelemenin bulunmadığı durumlarda inceleme ölçeği fark etmeksizin yönlendirici olabildiği de literatürde yer almaktadır. Bu kaynak biçimi yazılı olmaması nedeniyle diğer kaynaklar kadar güvenilir olmasa da, yine de yeniden inşa için girdi niteliğindedir. Yeniden inşa sürecinde belgelemenin rolüne ilişkin yöntem analizinde literatür incelemesine referansla, verilerin detay düzeyi arttıkça daha doğru bilgiler verdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.3. Belgeleme ve Fiziksel Karaktere İlişkin Değerlendirme Modeli

FİZİKSEL KARAKTERİN BİLEŞENLERİ				
				
	BELGELEME KAYNAKLARI	1. Yapı Ölçeği	2. Kentsel Doku Ölçeği	3.Fonksiyon
	1. Sözlü Kaynaklar	✓	✓	✓
	2. Görsel Kaynaklar Fotoğraflar, Gravürler, Eski Haritalar	✓	✓	✓✓
	3. Mekansal Kaynaklar Hava fotoğrafları, Halihazır Haritalar	✓	✓✓	✓
	4. Detaylı Mekansal Kaynaklar Envanterleme, Yapı Ölçeğinde Detaylı Çizimler, Müdahale Geçmişine İlişkin Veriler	✓✓	✓	✓

İlgili tabloda kentin fiziksel karakterinin bileşenleri ile belgelemede kullanılan kaynaklar alana ait verdiği bilgilerin detay düzeyine göre sınıflandırılmıştır. Tabloya referansla yeniden inşa sürecinde kullanılan verinin detayı arttıkça, yeniden inşanın daha rasyonel biçimde yapılacağı tespit edilmiştir.

Tez çalışması gözlemsel, karşılaştırmalı analizler üzerinden ilerleyen bir çalışma biçimi olması ve örnek kentlerin incelenmesinden yola çıkarak belgelemenin yeniden inşadaki rolü farklı süreçlerce incelenmiştir. Burada amaç hangi kentte hangi belgeleme kaynaklarının bulunduğu, bunların nasıl kullanıldığı, süreci yönlendirişleri ve tezin çalışma alanı olan Diyarbakır Suriçi'nde belgelemenin yeniden inşa sürecinde nasıl bir rol oynayacağı anlaşılmaya çalışılacaktır. Literatürden yola çıkarak, yöntem olarak yapı, kentsel doku ve fonksiyon ölçeklerine referans verdiği tespit edilen kaynaklar (fotoğraf, harita/plan, hava fotoğrafı, detaylı veriler) dört sınıfa ayrılmış; örnek kentlerin yeniden inşa sürecinde kullanılan kaynakların hangi çalışmada ne derece kullanıldığını açıklayan bir tablo üretilmiştir. Aynı zamanda, ilgili alana dair spesifik veri girdisinin olması durumunda tablodaki ilgili kısımlara işlenmiştir. İlgili incelemeler örnek alan çalışması bölümünde; olumlu gelişmeler sarı renkle, olumsuz gelişmeler

kırmızı renkle ve kararın bulunmadığı durumlar ise beyaz renkle temsil edilmiştir. Böylelikle yeniden inşada belgelemenin rolünün çalışma alanına bağlı olarak farklılaşabilmekte olduğu, mevcut verilerin farklı miktarda ve çeşitli yöntemlerle kullanılabilmesi, belgelemeyle birlikte yeniden üretilen mekanın aslına uygun olmasının denetlenebilmekte olduğu tespit edilmiştir. Çalışma alanı olarak seçilen Diyarbakır Suriçi'nin yeniden inşa sürecinin de örnek kentlerde olduğu gibi mevcut belgelemeye bağlı kalınarak yapılması gerektiği; ancak bu şekilde tarihi bir kentin kültürel mirasının korunabileceği tespit edilmiştir.

Tablo 3.4. Yeniden İnşa Sürecinin Alt Bileşenleri ile İncelenerek Tablolaştırılması ve İnceleme Yöntemi

Karakter Parametreleri		Fiziksel Mekana Ait Değer Tipleri		Yeniden İnşa Uygulaması
Yerleşim Ölçeği		Tarihi, Kültürel, Sembolik, Özgünlük, Süreklilik ve Manevi		
Topografya				
Tipomorfoloji		✓		
Fiziksel Sınırlar		✓		
Peyzaj				
Kentsel Doku Ölçeği				
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon		✓		
Parsel Şekil ve Büyüklüğü		✓		
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)		✓		
Sokak Örüntüsü		✓		
Tarihi Gelişim				
Yoğunluk		✓		
Doku Sınırları		✓		
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları		✓		
Perspektif ve Görünümler				
Mekansal Organizasyon		✓		
Yapı Ölçeği				
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü		✓		
Mimari Formlar				
Yapı Çeşitlilikleri		✓		
Mevcut Kullanım		✓		
Plan tipleri ve çatılar		✓		
Özellikler ve İşlemeler				
Diğer				
Malzeme ve Renk		✓		
Süslemeler		✓		
Yapılaşma Biçimi		✓		

Çalışma alanının özgün yöntem incelemesine referansla, Tablo 3.4' te yer alan fiziksel karaktere ait parametreler literatür incelemesine dayalı olarak sınıflandırılmıştır. Böylelikle kentsel ölçekteki bir yeniden inşa çalışmasının hangi bileşenlere referans vererek gerçekleşmesi gerektiği belirlenmiştir. Zira bu sınıflandırmada her bir parametrenin incelenmesi ile alandaki mekansal değişimin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın örnek alan incelemesi bölümünde bu parametreler daha detaylı incelenmiş olup; süreç içerisindeki değişimin Suriçi'nin özgün mekansal karakterine olan etkisi (olumlu ve olumsuz) değerlendirilmiştir.

Bu sınıflandırma sonrasında ilgili parametreler ile alana ilişkin literatür incelemesi, değer atına yönelik görüşmeler ve ortak mekansal değer türleri bir arada incelenerek ilişki kurulmuş ve yeniden inşa sürecinin ilk filtresi olan değer in muhakemesi üzerinden değerlendirilmiştir. Burada değer olgusu ile ilgili parametrenin mekanın fiziksel değerine referans verme durumu, alanın planlama sürecindeki en kapsamlı ve detaylı şekilde veri oluşturulması nedeniyle 2012 Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanırken kullanılan analizler doğrultusunda incelenmiştir. Analizler doğrultusunda ilgili tablodaki işaretli parametrelerin mekanın fiziksel değer algısının oluşmasında etkisi olduğu; bu parametreler içinde de kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin diğer alt gruplara oranla mekanın literatürden elde edilen fiziksel değer algısını (çalışmanın değer algısına ilişkin literatür bölümünden elde edilen, farklı gruplarca ortak biçimde değeri niteleyen tarihi, sembolik, kültürel, miras, dini, özgünlük veya süreklilik açısından) şekillendirildiği tespit edilmiştir.

Bu tespitten sonra ise mekana gerek fiziksel anlamda karakter katan gerekse mekanın değer algısının şekillendirilmesinde rol oynayan parametreler, ikinci bir filtre olarak çalışma alanına ait çeşitli veri setlerine ve literatürden elde edilen bilgilere dayalı olarak değerlendirilmiştir. Belgelenmişlik durumu incelemesinde de alanın mekansal gelişim süreci, çatışma süreci ve yeniden inşa çalışmalarının mekansal yansımalarının, alanın mekansal karakteri üzerindeki etkileri (olumlu ve olumsuz) değerlendirilmiştir. Böylelikle çalışma alanında fiziksel mekanın bilimsel çalışmalarla, farklı ilgi gruplarının alana ilişkin değer atıflarıyla, geri dönüşlü bir çalışma metoduna dayanarak; bütüncül ve nitelikli bir koruma çalışması ile yeniden inşa edilmesi gerektiği sonucuna varılmış ve değerlendirilmiştir.

4. DİYARBAKIR-SURİÇİ TARİHSEL VE MEKANSAL GELİŞİM SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde, örnek alan olarak seçilen Diyarbakır Suriçi'nin fiziksel mekan kurgusu; farklı uygarlıklarca nasıl şekillendiği, tarihi dokudaki çeşitlilikler, değişimler ve dönüşümler, bozulmalar gibi etmenlere dayalı olarak tarihi doku incelenecek ve kentin fiziksel karakterini belirleyen bileşenler analiz edilerek günümüzdeki yeniden inşa tartışması yapılacaktır. Kentin çok kültürlü ve çok katmanlı gelişmesi nedeniyle tarihi dokunun oluşum süreci oldukça karmaşıkmaktadır ve bu sürecin alt bölümlere ayrılarak incelenmesi gerektiği tespit edilmiştir. Diyarbakır Suriçi'ne ilişkin incelenen çalışmaların ardından tarihi ve kültürel mirasın kentsel ölçekte korumasındaki temel kırılmanın Suriçi'nin kentsel sit alanı ilan edilmesi olduğu tespit edilmiş olup, öncesinde kentsel koruma disiplini ışığında herhangi bir çalışma yapılmasa da planlama süreci ve fiziksel mekanın şekillenmesi bu bağlamda incelenecektir.

4.1. Alanın Tarihsel Gelişim Süreci

Diyarbakır Suriçi Türkiye'nin güneybatısında bulunan Diyarbakır ilinin merkez ilçelerinden biri olan Sur ilçesinde yer almaktadır. Diyarbakır, Karacadağ yaylasının doğu kenarında, Dicle vadisinden 100 m yükseklikte, nehir yayının tepesinde yer alan bir düzlükte kurulmuştur. İlin kuzeyden, verimli hilal (anti-Torosların güneye bakan etekleri) kuşağı ile çevrilmiş bulunması, karasal iklim ile tropikal iklim özelliklerinin, üstün bir ekolojik özellik sunması, yerüstü ve yeraltı kaynakları açısından zengin olması, Orta-Doğunun ve Kafkasların tek geçit bölgesi olması, tarihsel işlevinin ve konumunun temel kaynaklarını oluşturmaya zemin hazırlamıştır (Arslan 1999; Kejanlı ve Dinçer, 2011, 96). Varlığı 7500 yıl öncesine kadar giden kentin, tarihsel gelişimi incelendiğinde birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığı görülmektedir [86].

Bu uygarlıklar arasında Diyarbakır'da en fazla tarihi eser ve iz bırakanlar, Romalılar, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Hristiyan ve Osmanlılar olmuştur. Diyarbakır sadece Roma-Bizans değil aynı zamanda Müslüman, Pers, Arap ve Türk devletlerinin zengin tarihi değerlerini taşıyan ortak bir kültür mirası olarak günümüze kadar gelmiştir. Özellikle surlarda birçok medeniyetin izlerini kitabe, süsleme, figür, kapı ve görkemli burç şeklinde görmek mümkündür [87]. Bu anlamda çok kültürlü ve çok katmanlı bir şekilde olarak gelişen kent, farklı süreçler geçirmiş; tarihi kent dokusu zenginleşmiştir.

Kente ait ilk yerleşimin, bugünkü kalenin iç kısmında yer alan bir höyükte olduğu tespit edilmiş (Konyar 1936, Arslan 1999; Eyyüpoğlu, 2018) ve kentin korunması için daha o dönemde surlar inşa edilmiştir [88, 89]. Kentin adını aldığı surlar günümüze kadar korunmuş olup, siyah bazalt taşından yapılmıştır ve 6 km uzunluğa varan surlar boyunca 4 büyük kapı ve 81 burç bulunmaktadır. Beysanoğlu, Subaru Uygarlığı döneminde kentin jeopolitik ve sosyo-ekonomik öneminin artmasıyla; savunma ve korunma ihtiyaçlarının doğduğunu, böylelikle kentteki kale ve

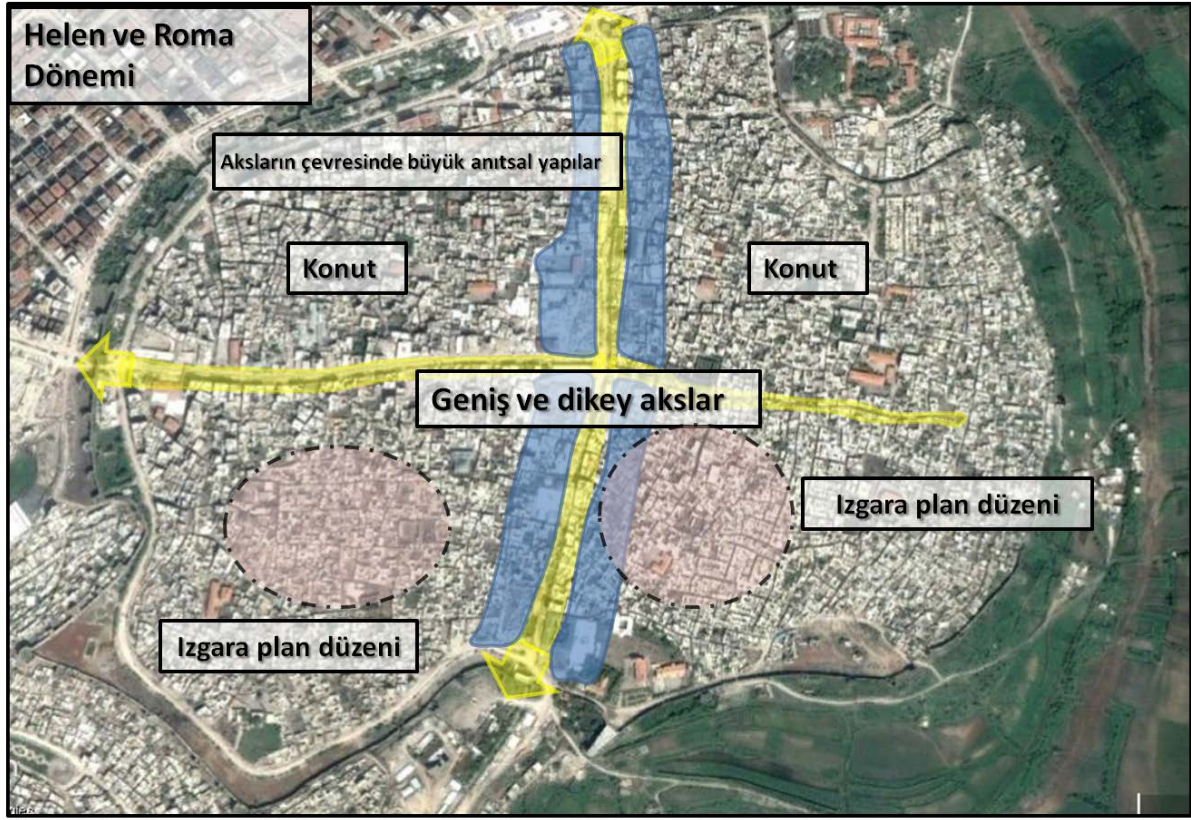
surların inşa edildiğini ifade eder. Aynı zamanda bu dönemde yönetici sınıfın yaşadığı sarayla beraber tapınak, depolama birimleri vb. yapılar da inşa edilerek kentin mekansal organizasyonu başlamıştır (Beysanoğlu 1999; Eyyüpoğlu, 2018). Buradaki surların şehrin savunma ihtiyacı için Roma Dönemi'nde 3. Yy içerisinde inşa edilmeye başlandığı, sonrasında ise çeşitli medeniyetlerce gerek savunma için gerekse surların iç kısmındaki fonksiyonel bütünlüğün sürdürülmesi için kullanıldığı bilinmektedir [88]. Surların dört adet çıkış kapısı (Harput Kapı, Urfa Kapı, Mardin Kapı ve Yeni Kapı) birbirlerine dikey akslarla bağlanmaktadır¹⁰. Bu anlamda surların; kentin fiziksel dokusunu sınırlandırarak tanımlayan bir bileşen olduğu, kapıların bağlantısı ile de surların içerisindeki alt parçalarının şekillendirildiği gözlemlenmektedir. Zira Surlarla çevrili alanın içi Suriçi olarak adlandırılan tarihi kent merkezidir ve bu tanımlı alan camiler, kiliseler, tarihi konaklar, iç avlulu evler, kervansaraylar, medreseler, hanlar, türbeler, hamamlar, askeri yapılar ve yerel mimari örnekleri de dahil olmak üzere çok sayıda kültürel miras ögesi barındırmaktadır [87].

Tarih boyunca Suriçi'nde yaşayan medeniyetler bu alanı farklı şekillendirmiştir. Helenistik Dönem'de altyapı çalışmaları ana caddenin altından geçerek, binaları içerilere doğru gruplandırılmasını sağlamış; böylelikle kentin ana aksları ve bu akslara bağlı olarak da yerleşim yönlendirilmiştir. Bu dönemde kale korunmuş, ikinci surların inşa edilmesiyle dış mahalleler oluşmuş, bu mahallelerdeki yerleşim planı dikey caddelerle tanımlanmıştır. Surların içerisine yönetici sınıfın konutları, kütüphane, silah deposu ve kışla, pazar yeri gibi yapılar inşa edilmiş olup [89]; Helen Dönemi'nde kent caddeler boyunca gelişmiş, kentin sınırları surlarla tanımlanmış ve yapılarla ifade edilmiştir. Helen Dönemi'nde belli bir düzene oturan kent, Roma Dönemi'nde genişlemiş, devlet desteği ile manastır, kilise, ruhban okulları, kütüphane gibi yapılar inşa edilmeye başlanmıştır (Ağaryılmaz, Binoğul, Can. ve Binan 1991; Kejanlı ve Dinçer, 2011) [86]. Roma Dönemi'nde kentin önem kazanmasıyla, kente göçler artmış, ekonomik geçim kaynağı olan tarımda parselasyon yapılmış¹¹, kentte caddelerin inşa edilmesi gerektiği düşünülmüştür [89]. Bu dönemde kent askeri anlamda önem kazanmış, surlarla korunan kent yönetim merkezi olmuş, sur içerisine manastır, kilise, kütüphane gibi kamusal yapılar eklenmiş, kent bugünkü formunu Roma Dönemi'nde elde etmiştir. Bizans dönemi kenti için ise çok fazla veri bulunamamaktadır; zira sonrasında kentin bir İslam Kenti olması nedeniyle yapılarda dönüşümler olmuş ve yalnızca birkaç eser kalmıştır. Helenistik ve Roma Dönemleri'nde kentin fiziksel formunu birbirini dik kesen anıtsal yollar ve çevresindeki büyük yapılar, Bizans

¹⁰ Alper, Karadoğan ve Soyulukaya (2016)

¹¹ Tarımda parselasyonun yapılması kentteki mülkiyet kavramını ve kentteki yerleşik yaşam biçimini ifade etmesine ek olarak, bu dönemde kent önemli hale gelmiş, askeri saldırılar ve yağma gibi tehditlerin varlığına ışık tutarak surların önemini yansıtır.

Dönemi'nde değişime uğrayarak anıtsal özelliğini yitirmiş, bu dönemdeki yapılaşmasında daha küçük boyutlar gözlemlenmeye başlanmıştır.

Şekil 4.1. Suriçi Tarihi Dokusu Helen ve Roma Dönemi Mekansal Tasviri

Bizans döneminde surlar sağlamlaştırılmış, kent anıtsal yapılarla kurgulanmış; Hristiyanlık için bir merkez olması nedeniyle çoğunlukla dini yapılar inşa edilmiş ve bu kent yapısı ile de Ortaçağ kenti özelliğini kazanmıştır. Lakin sonrasında kentin yer aldığı coğrafyanın İslam Coğrafyası'na dönüşümü nedeniyle bu dönemden çok fazla yapı günümüze erişememiştir (Arslan, 1999; Eyyüpoğlu, 2018). Bizans ve sonrasındaki İslam döneminde kent; kilise, cami veya pazar yeri gibi bir odak etrafında, dar sokak dokusu içerisinde Ortaçağ Kenti nitelikleriyle gelişmiştir [88]. Kent, İslam Kenti olduğunda kentin fiziksel formu değişmiş, medrese ve camilerin inşasına ek olarak yeni burçlar da inşa edilmiş ve kent karakteri farklılaşmış, kent yeniden güçlü hale gelmiştir [89]. Osmanlı Dönemiyle cami ve mescitler çevresinde gelişen mahalleler kurulmuş, kent merkezinde konut alanlarına ilaveten meydan, vakıf kurumları, pazaryerleri ve diğer kamu yapıları da yer almaya başlamış; anıtsal yapılar mahallelerle bir bütün oluşturmuştur. Osmanlı Dönemi'ndeki batılılaşma hareketleri ile kent dokusunda değişimler olmuş, kentin kuzey-batısına kamu yapıları inşa edilmeye başlanmış, kentte yönetsel merkez oluşturulmuş ve bu oluşum yatırımlar için çekim yaratmıştır. Bu açıdan Osmanlı Dönemi'nde de kent surlarla sınırlandırılan, kapılar arasındaki caddelerle mahallelere ayrılan,

rağmen; kültürel mirasın kırılganlığı göz ardı edilmiş ve kentin orijinal fiziksel dokusu tahrip edilmiştir [91]. Surların bir bölümünün yıkılması, çeşitli yol genişletmeleri ve hava akımı oluşturma gibi gerekçelerle, sınırları surlarla net bir şekilde tanımlanan kentsel doku tanımsızlaşmaya başlamış, özgün ve anıtsal değeri olan surlardaki bütünlük zarar görmüş, kent makroformu geleneksel Suriçi ve modern sur dışı olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle yapılan müdahaleler kentin gerek fiziksel bütünlüğüne gerekse kültürel değerlerine zarar vermiştir.

İkinci sebep olarak ise; her belediyeye plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu vb. yasal düzenlemeler ile Anadolu kentlerinde modernleşme hedeflenmiş olmasıdır. Bu anlayışla birlikte ana arterler genişletilerek Cumhuriyet meydanlarına bağlanmış, bu meydanlar da yer alan hükümet konakları, resmi kurum binaları vb. ile tanımlanmıştır ve bu model tüm kentler için ortak hale gelmiştir. Ancak bu düzenlemeler yapılırken kültürel miras öğeleri zarar görmüş, dönemin koruma anlayışı ile ¹² anıtların çevresindeki yapılar yıkılarak 1/500¹³ ölçekli uygulama planları hazırlanmıştır. Diyarbakır'da ise bu anlayışla hazırlanan ilk plan 1932 planıdır. Planın hedefi yeni kent akımlarına paralel biçimde kenti surların dışına çıkararak yeni bir kent kurmak ve modern bir kent yaratmaktır; zira bu plan da modern kent planlama anlayışıyla üretilmiştir. Bu nedenle de kültürel miras öğelerinin korunması göz ardı edilmiş, yeni yapıların inşası desteklenmiştir. Bu plan öncesinde nüfusun tamamının Suriçi'nde yaşamakta olduğu, kentin ticaret, konut ve kamu alanlarındaki yapıları arasındaki ilişki bütünlüğü ile kent geleneksel karakterini koruduğu ifade edilmektedir. Ancak 1940'lı yıllarda, 1916 yılındaki düzenlemelerle açılmış olan kuzeydeki İzzet Paşa Caddesi çevresinde konutlar, oteller ve dükkanlar inşa edilmeye başlanmış, cadde ve çevresi merkez haline gelmiştir. Ticari fonksiyonlar bu cadde boyunca Urfa Kapı'ya doğru yer seçmeye başlamış, Sur'un içi ile dışındaki yeni yerleşim alanlarının ilişkisinin sağlanması için surların batısında Çift Kapı açılmıştır. Bu plandaki yol genişletmeleri, anıt eserlerin çevresindeki yapıların yıkılması, yeni cadde üzerindeki yoğunluk artışı ve fonksiyon yüklenerek yeni bir merkez oluşturmasıyla kentin fiziksel kurgusu değişmeye başlamıştır. İlaveten bu dönemde tarımdaki gelişmeler nedeniyle Suriçi'ne dışarıdan alt gelir grubunca yoğun bir göç olmuş ve yerli nüfus ise Sur dışına çıkma eğilimi göstermeye başlamıştır. Artan nüfusla beraber Suriçi'nin mevcut konut sayısı ihtiyacı karşılayamamış ve boş alanlara geleneksel avlulu tarzda Diyarbakır evleri inşa edilmiştir. Özellikle Suriçi'nin güney batısındaki Ali Paşa Mahallesi bu dönemde oluşmuştur [86, 91]. Bu

¹² Bu dönemin koruma anlayışı, anıt eserlerin çevresindeki yapıların temizlenerek eseri ön plana çıkarmaktır. Eser ve çevresi arasındaki ilişki hiçe sayılmakta olup, bütüncüllük yaklaşımı göz ardı edilmektedir.

¹³ Dinçer ve Akın, (1994), "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokiyumu, İstanbul, s. 127-131.

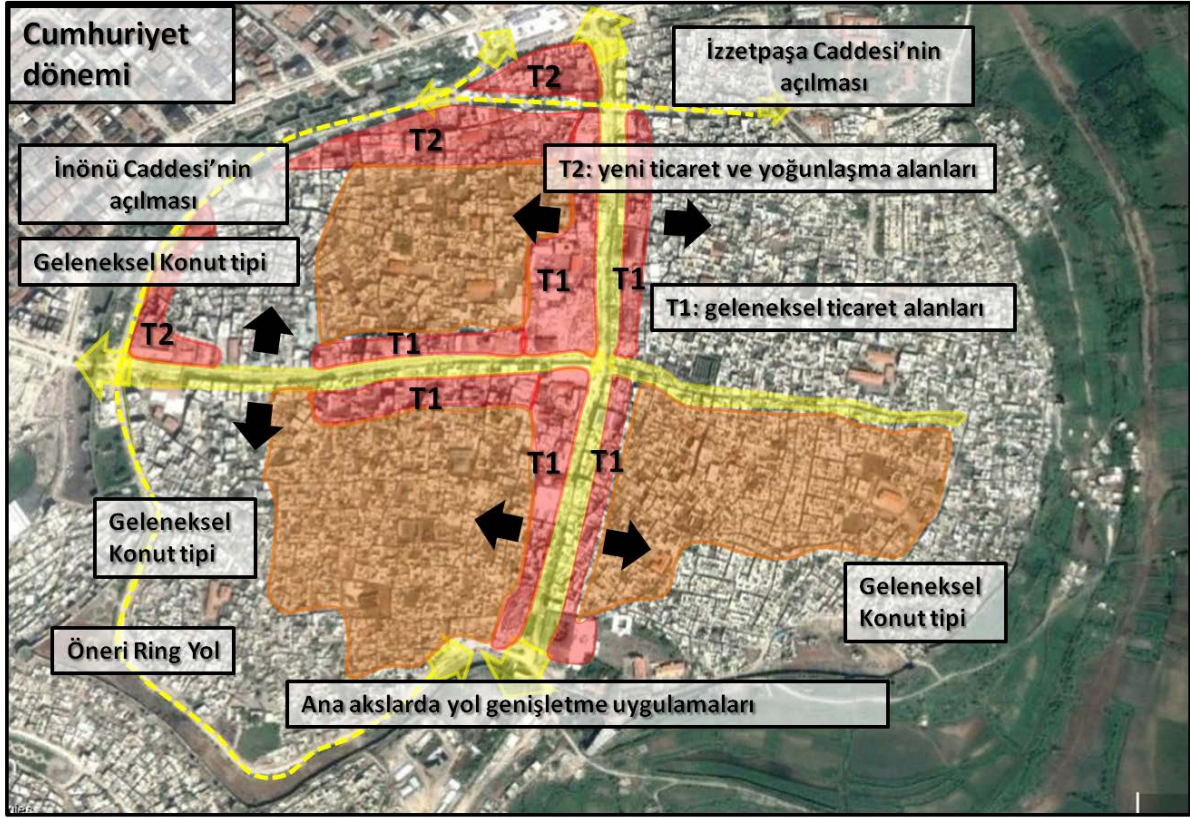
anlamda da Suriçi'nin gerek demografik yapısı değişmiş, gerekse kentsel dokunun kuzeyindeki merkezleşmeye ek olarak güneyinde yeni bir yerleşim gözlemlenmiştir. Böylelikle tarihi dokudaki yoğunluk artmış ve fiziksel kurguda kayda değer değişimler meydana gelmiştir. Bu anlamda 1930'lu ve 1940'lı yıllar yanlış uygulamalar nedeniyle hem kentin fiziksel mekan kurgusunda hem de tarihi dokuda kayda değer tahribat ve bozulmaların yoğun olduğu bir dönemlerdir.

1950'li yıllar, yaşanan gelişmelerin hem tarihi dokuda korumaya ilişkin ilk çalışmaların yapılmaya başlandığı, hem de önceki dönemden süregelen modern kentleşme anlayışıyla tarihi dokuda kayıpların yaşandığı bir dönemdir. 1951 Yılında yürürlüğe giren 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun¹⁴ ile kültürel miras öğelerinin tek yapı ölçeğinde tescilleri yapılmıştır; bu çalışma her ne kadar yetersiz de olsa koruncak eserlerin belgelenmesi açısından kayda değer bir gelişmedir. Aynı zamanda 1954 Yılında çıkarılan 6217 sayılı Kat Mülkiyeti ile İlgili Kanuna dayanarak¹⁵ tarihi niteliğe sahip bazı yapılar yıkılarak, apartman ve işyerleri yapılmaya başlanmış, Diyarbakır ölçeğinde 1-2 katlı geleneksel tipteki avlulu konutlar, çok katlı yapılara dönüşmeye başlamıştır [86, 91]. Merkezdeki bu dönüşüm yoğunlaşmayı; yoğunlaşma ise rant baskısı, fonksiyon değişikliği, geleneksel evlerin yeni kurgu içerisinde yer edinememesi gibi nedenlerle dönüşümü hızlandıran bir döngü haline gelmiştir.

Çıdam ise bu dönüşüme ek olarak bölgedeki terör olaylarından kaynaklı olarak kente göçen alt ve orta gelirli nüfusun buraya yerleşmesiyle bölgede gecekondü dokusunun oluşmaya başladığından bahseder ve bu durumun tarihi dokudaki bozulmalara sebep olduğunu ifade etmektedir. Suriçi'nin göç almasıyla birlikte alandaki boşluklar dolmaya başlamış, önceleri tek bir aile tarafından kullanılan geleneksel tipteki yapılar, artan göç ve konut ihtiyacıyla birden çok aile tarafından kullanılmaya başlanarak alt bölümlere ayrılmış ve orijinalliği zarar görmüştür (Kubat 2001; Çıdam 2007). Hatta 1955 yılından sonra Abdal Dede Mahallesi boş alanlar arasının dolmasıyla yeni bir mahalle olarak kentsel dokuya eklenmiştir [93].

¹⁴ Resmi Gazete 2.07.1951

¹⁵ Bu kanun öncesinde 1951 yılında kentin kadastral haritası hazırlanarak parsel sınırları belirlenmiştir. Esasen bu uygulama kent dokusu içerisinde yapı- parsel ilişkisinin tanımlanması ve korunması açısından oldukça önemlidir. Ancak 1954 yılından sonraki uygulamalarda bu ilişki göz ardı edilmiştir.

Şekil 4.4. Suriçi Tarihi Dokusu Cumhuriyet Dönemi Mekansal Tasviri

1959 yılında hazırlanan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planıyla kentte artan yapılaşma, Sur'un içi ve dışı arasındaki fiziksel bağlantının kurulması, Surlara dayalı olarak inşa edilen gecekonduların temizlenmesi gibi ihtiyaçlara çözüm aranmaya çalışılmıştır. Plan doğrultusunda Suriçi'ndeki ana yolların genişletilmesi (Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi) düşünülmüş, söz konusu caddeler genişletilirken tarihi dokuda yıkımlar yapılmıştır. Yalnızca ana caddelere yönelik bir düzenleme yapılmış olmasından ötürü, ara sokaklar değiştirilmemiştir ve bu durumda tarihi kentte ikili bir sokak dokusu meydana getirilmiştir. Yapılan düzenleme 1916 yılında Suriçi'nin kuzeyindeki İzzet Paşa Caddesi'nin açılması örneğiyle benzer biçimdedir. Cadde çevresinde yoğunluk artışı ve fonksiyon yükleme gibi hükümler içermekle beraber tarihi dokunun içerisine apartmanlar inşa edilmiştir. "1951 yılında GEEAYK kurulmuş olmasına rağmen, yetkisinde henüz kentsel sitler hakkında bir maddenin olmaması, Diyarbakır kale kentinin bütüncül olarak korunmasına imkân vermemiştir" (Kejanlı, 2009, 16). Bu nedenle tarihi doku yeterince korunamamış, plan hükümleri uygulanırken tarihi doku zarar görmüştür. Özetlemek gerekirse 1950'li yıllardaki gelişmeler Suriçi'nin kent silüetini, kentteki mekansal fonksiyon dağılımını, yoğunluğu, sokak dokusunu ve fiziksel karakterini değiştiren; tarihi doku içerisindeki boşlukların dolduğu, gecekondulaşmanın arttığı, bütünsüzlüğün oluşmaya başladığı ve Surlar da dahil olmak üzere tarihi eserlerin zarar gördüğü bir dönemdir. 1950'li yıllardaki düzenlemeler kentin fiziksel mekanının şekillenmesinde etkin rol oynamış ve bu düzenlemeler

1960'lı yıllarda etkisini göstermeye başlamıştır. Önceki döneme ait yol genişletme, fonksiyonel dönüşüm gibi kararlar merkezdeki yoğunlaşmayı arttırmış, bu yoğunlukla birlikte merkeze yakın tarihi yapılar ve geleneksel konutlardaki dönüşüm de artmıştır. Önceki dönemde başlayan Sur'un dışına çıkma eğilimiyle beraber, kentin 1965 yılındaki 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı, Suriçi ve sur dışı olarak hazırlanmıştır. Plan kararlarıyla kentin bugünkü ticari aksını oluşturan caddeler üzerinde kamulaştırmalar yapılarak, tarihi dokuda yıkımlar ve cephesel tahribatlar oluşmuştur. Yol genişletmeleri ile buralardan cephe alan yapıların kat yüksekliğinin artmasıyla çevredeki dokuda bakımsızlıklar ve tahribatlar başlamıştır [86, 91].

1970'li yıllar ise tarihi dokunun korunması açısından ülke ölçeğinde önemli bir kırılma noktasına sahiptir. GEEYAK' ın 1972 Yılı'nda aldığı bir kararla tarihi eserlerin belgelenmesi ve tescillenmesi işlemleri yaygınlaşmış, Diyarbakır Suriçi'nde 115 eser çevresi ile birlikte tescillenmiştir. 1973 Yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu¹⁶ ile korumadaki yasal çerçeve oluşmaya başlamıştır. 1978 yılının sonuna doğru GEEYAK'ın ülkede 30 kentte sit kararı alırken Suriçi'nde almamış olması ve kentin 1965 yılında hazırlanan planındaki korumaya ilişkin kararların, yalnızca mevcut dokudaki muhafazaya ilişkin olması nedeniyle koruma kentsel ölçekte yeterli olamamıştır. GEEYAK' ın 19.01.1980 tarih ve 2082 sayılı yeni kararıyla tescillenen eser listelerinin yeniden hazırlanması gerektiği kararlaştırılmış, anıtsal yapılara ek olarak sivil yapılar da listeye eklenmiştir. Daha önce tescillen 115 anıtsal yapı sayısı 83'e inmiş; ancak 103 adet sivil mimari eseri listeye dahil edilmiştir [86, 91].

Bu iki dönemi açıklamak gerekirse; 1960'lı yıllar Suriçi için 1950'lerdeki uygulamaların yansımaları olup; tarihi dokunun, cephe sürekliliğinin, kat yüksekliğindeki tutarlılığın, sokak dokusunun ve mekansal fonksiyonun değiştiği bir dönemdir; bu anlamda koruma açısından olumsuzluklar barındırmaktadır. 1970'li yıllar ise korumada yasal ve yönetsel düzenlemelerin ilk kez bu denli kapsamlı hale geldiği (daha önceki dönemde GEEYAK' ın düzenlemeleri yetersiz olduğundan), belgeleme ve tescil gibi esasların önem kazanması, kentteki kültürel miras hakkında farkındalığın artması açısından kayda değerdir. Lakin Suriçi bir bütün halinde anlamlıdır, diğer iller gibi sit ilan edilerek korunması gerekmektedir ve bu dönemin çalışmaları tek yapı ölçeğindedir; bu sebepten ötürü de kent hala bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilememiştir.

1980'li yıllar modern koruma anlamında ulusal gelişmelere paralel olarak değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 21 Temmuz 1983 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerine daha geniş kapsamlı olan 2863¹⁷ sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş ve yeni kavramlar korumanın yasal çerçevesinde yer almaya

¹⁶ Resmi Gazete 25.04.1973

¹⁷ Resmi Gazete 21.07.1983

başlamıştır. Bunlardan biri de Suriçi'ni bütüncül bir sit şeklinde korumaya yönelik olan koruma amaçlı imar planı tanımıdır. Böylelikle yeni bir koruma anlayışı doğmuş; ancak sit ilan edilen yerlere yönelik planların hazırlanması uzun sürmüştür. Suriçi için koruma amaçlı imar planı hazırlanması gereken dönemde, 1984 yılında yeni 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ile 1985 yılında 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı hazırlanmıştır. 1984 Planı ile daha önce genişletilmesi düşünülen Melik Ahmet Caddesi çift şeritli hale getirilmiş, ana akslarda bozulmalar olmuş, bu ana akslar üzerinde ticari fonksiyonların yoğunlaşması öngörülmüş, surların batısına içten dolaşan bir bağlantı yolu eklenmiş ve geleneksel dokuda bozulmalar meydana gelmiştir. Bu planda tescilli yapılar yalnızca gösterilmekle kalmış, konut dokusuna yönelik bir karar geliştirilmediğinden 1965 yılına ait plana uygun olarak çok katlı ve betonarme yapıların inşası devam etmiştir. 1985 Planı ise Sur'un iç kısmına yönelik herhangi bir karar getirmemiş, sur dışında yeni gelişen kentin planına yönelerek yapılaşmayı kontrol etmeyi hedeflemiştir. Suriçi'ne yönelik kararlar getirmemesi, 1965 planı hükümlerinin süregelmesi ve alana devam eden göç nedeniyle kaçak yapılar artmıştır.

Tablo 4.1. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI VE DEĞER ÇALIŞMALARI		
1988'deki kentsel sit alanı ilanına kadarki süreç kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	1988'deki kentsel sit alanı ilanına kadarki sürecin değerlendirmesi
Kentin höyük ve çevresinde yerleşimi, koruma amacıyla kale ve surların inşa edilmiştir	Kent Surları Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Bu dönemde kent dokusu oluşmaya başlamış, surların inşasıyla beraber fiziksel sınırları belirlenmiş, dokuya değer atfedilerek koruma altına alınmıştır
Helen Dönemi'nde dikey aksların inşa edilmiştir	Sokak Dokusu Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Dokuya atfedilen değer sürdürülmüş, kent belli bir düzene oturmuş, ana ulaşım şeması oluşmuş, doku içerisinde alt bölgeler oluşarak caddeler boyunca gelişmiştir.
Roma Dönemi'nde dikey aksların varlığını sürdürmesi ve çevresine büyük kütleli yapıların inşa edilmiştir	Sokak Dokusu Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Dokuya atfedilen değere ek olarak sokak dokusu da değerli hale gelmiş, korunmuş, etrafına tanımlayıcı yapılar inşa edilerek bir bütün haline gelmiştir
Bizans Dönemi'nde dikey akslar korunmuş, çevresindeki yapılar daha küçük kütlelerle inşa edilmeye başlanmıştır, aynı zamanda dini yapılar inşa edilmiştir	Sokak Dokusu Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Kent dokusu ve sokak dokusu değerli olarak korunmuş, ancak önceki dönemden kalan anıtsal yapılara değer atfedilmemesi nedeniyle dönüştürülmüş ve yitirilmiştir

Tablo 4.1. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar (devamı)

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI VE DEĞER ÇALIŞMALARI		
1988'deki kentsel sit alanı ilanına kadarki süreç kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	1988'deki kentsel sit alanı ilanına kadarki sürecin değerlendirmesi
Osmanlı Kenti'nde çıkmazlar ile sokak dokusunda değişimler olmuş, kamusal yapılar etrafında gelişen mahalle birimleri meydana gelmiş, kentin anıtsal yapıları dokuyla bütünleşmiştir	Sokak Dokusu Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Kent dokusu ve önceki dönemlerde kentin ana ulaşım ağı örüntüsü olan dikey akslar değerli bileşenler olarak korunmuş; ancak dokunun iç kısımlarında organik ve özgün yeni bir sokak dokusu oluşmuş, kent dokusu bu sokaklar içerisinde gelişmiştir. Böylelikle kentte uyumlu ancak birbirinden farklı ve değerli olan iki sokak dokusu meydana gelmiştir.
1951 Yılında yürürlüğe giren 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun ile kültürel miras öğelerinin tescilleri yapılmıştır	Nitelikli yapılar	Bu tescil işlemleri tek yapı ölçeğinde olsa dahi alanın anıtsal bileşenleri değerli olarak kabul edilmiş ve koruma altına alınmıştır
1959 Planı ile surlara yaslanmış olan gecekondu dokusunun temizlenmesi kararlaştırılmıştır	Kent Surları Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Kent dokusunun sınırlayıcısı olan ve alanda özgün bir değere sahip olan surların korunması ve algılanması için geliştirilen bir koruma kararıdır
1972'de GEEYAK'ın aldığı tescil kararı ve Suriçi'ni kentsel sit ilan etmemesi kararı alınmıştır	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Kentsel ve tarihi bir dokuya sahip olan Suriçi bütüncül bir bakış açısıyla korunamamış, değerli bileşenler kendi içlerinde korunmuş, koruma olgusu bu anlamda yetersiz kalmıştır
1980'de GEEYAK yeni tescil kararı almıştır	Nitelikli yapılar	Bu karar ile 115 adet tescilli yapı sayısı 83'e düşmüş, 103 adet sivil mimari örneği tescillenerek koruma altına alınmıştır

1988 yılı ise Suriçi'nin kentsel sit alanı ilan edilerek, kentsel ölçekte koruma çalışmalarının başlaması açısından önemli bir kırılma noktasıdır. 1 yıl sonra (1989) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun Diyarbakır Bürosu kurulmuş, Diyarbakır Belediyesi'ne 1 yıl içerisinde "Koruma Amaçlı İmar Planı"nın hazırlanarak kurula iletilmesi; plan hazırlanıp yürürlüğe girinceye kadar "Geçici Dönem Yapılanma Kararları"na uyulması gerektiği hükmü verilmiştir. Geçici dönem yapılaşma kararlarında ilk olarak surların korunması ve Suriçi'nde giderek artan çarpık kentleşmenin engellenmesine ilişkin kararlar alınmıştır. Sur diplerinde 50 metrelik bir şeridin koruma alanı ilan edilmesine, bu şeritteki tüm faaliyetler için koruma kurulundan izin alınması gerektiğine,¹⁸Suriçi'ndeki yapılaşmada kısıtlamalara ve koruma amaçlı

¹⁸ İlgili kanun ile koruma kurulları kurulmuş olup, bunlardan biri de Diyarbakır'dadır.

imar planı hazırlanana kadar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo 4.2. 1988'deki Kentsel Sit Alanı İlanına Kadarki Sürecin Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 1988' E KADARKİ MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ			
Mekansal Karakter Parametreleri	1988'deki kentsel sit alanı ilanına kadarki süreç		
Yerleşim Ölçeği			
Topografya			
Tipomorfoloji			
Fiziksel Sınırlar	1916 yılındaki yol genişletme çalışmalarında surların bir bölümü yıkılmıştır		
Peyzaj			
Kentsel Doku Ölçeği			
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Genel mekansal arazi kullanımı korunmuştur	1916 yılında kuzeydeki İzzetpaşa Caddesi'nin açılmasıyla değişikliğe uğramıştır	
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	Alandaki yoğun göçle ikili bir parsel biçimi oluşmuştur		
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)		Ana akslarda yaşanan değişim sokak cephelerinde farklılaşma yaratmıştır	
Sokak Örüntüsü	Yol genişletme çalışmaları yapılmıştır		
Tarihi Gelişim			
Yoğunluk	Cumhuriyet döneminden itibaren artmıştır		
Doku Sınırları			
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları			
Perspektif ve Görünümler	Yapı yüksekliğindeki artışlarla bozulmuştur		
Mekansal Organizasyon	Genel mekansal arazi kullanımı korunmuştur	1916 yılında kuzeydeki İzzetpaşa Caddesi'nin açılmasıyla değişikliğe uğramıştır	
Yapı Ölçeği			
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	Yapı ölçeğinde değişimler yaşanmış, dönüşümler olmuştur		
Mimari Formlar	Geleneksel konutlarda ve nitelikli yapılar dışında, mimari form içeren yapılar bulunmamaktadır		
Yapı Çeşitlilikleri	Geleneksel konutlarda ve nitelikli yapılar dışında yapı çeşitliliği bulunmamaktadır		
Mevcut Kullanım	Özellikle ana akslar çevresinde konuttan ticaret alanlarına dönüşüm olmuştur		
Plan tipleri ve çatılar			
Özellikler ve İşlemeler			
Diğer			
Malzeme ve Renk			
Süslemeler			
Yapılaşma Biçimi			
		Tablo lejantı	
			Süreçteki olumlu gelişmeler
			Süreçteki olumsuz gelişmeler
			Karar bulunmuyor

1990'lı yıllarda ise Suriçi'nin mekansal kurgusunu için iki temel olgu şekillendirmektedir. Bunlardan birincisi göç diğeri ise koruma amaçlı imar planıdır. 1990'lı yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinden göç ile gelen nüfus, daha önceleri Suriçi'ne gelen ailelerinin yanına yerleşmiş; bu süreçte artan barınma ihtiyacı nedeniyle avlulu yapılarda bozulmalar oluşmuş, parseller kendi içinde bölünmüş, kaçak yapılaşma ve yoğunluk artışından ötürü tarihi dokudaki tahribatlar da artmıştır. Aynı zamanda kentin geleneksel ticaret merkezi olan Suriçi'nin ticari akslarındaki yoğunluk artmış, kentin surlarla çevrili olması nedeniyle artan ticari yoğunluk, bu akslara bağlanan sokaklara da yayılmış; buralarda da yoğunlaşmaya ve mekansal dönüşümlere sebep olmuştur. Dönemin diğer gelişmesi ise Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan koruma amaçlı imar planıdır. Plan, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 9.11.1990 tarih ve 609 sayılı kararı ile kabul edilerek yürürlüğe girmiş olup; tarihi ve kültürel dokuyu koruma adına kentsel doku ölçeğinde yapılan ilk çalışmadır [94].

Suriçi'nde yapılan planların incelendiği bu bölümde; tez çalışmasının yaklaşımı gereği kentin fiziksel karakterinin hangi yaklaşımla ele alındığı, tarihi dokunun süreçten nasıl etkilendiği ve tahrip edilmiş dokuya ilişkin verilen mekansal kararlar incelenmiş olup; planlarda yer alan her karara yer verilemiştir. Çalışmanın bu bölümünde Diyarbakır Suriçi'nin planlama tarihi ve bu planlarda mekana yönelik geliştirilen kararlar, çalışmanın literatür kısmından elde edilen bir kentin ilgili parametrelerce (yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği, yapı ölçeği ve diğer ölçeğine ait parametreler) ele alınışı açısından incelenecek ve ortak bir bakış açısıyla yaklaşılabacaktır.

4.1.1. 1990 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı

Bu plan ile Suriçi'ndeki farklı ölçeklere ait problemler ve hedefler belirlenmiş; bu doğrultuda kentsel doku alt parçalara ayrılmıştır. Çalışma yöntemi ve başlangıç noktası açısından başarılı olsa da üretilen kararlar ve işleyiş açısından plan süreci farklı şekillenmiştir. Plan; merkezdeki ticari dokunun geleneksel doku üzerinde giderek artan baskısı, alandaki ulaşım problemi, surlara dayanan kaçak yapılaşma, dokudaki korunması gereken yapıların çevresinin temizlenme gereksinimi gibi mekansal problemlere çözüm üretmek için 1/1000 ölçekte hazırlanmıştır. Suriçi'ndeki tarihi doku en temelde konut, ticaret ve özel planlama alanı olarak üç kategoride incelenmiş olup getirilen kararlar şunlardır:

Yerleşim ölçeğindeki kararlar:

1. Surların çevresindeki kaçak yapılaşmanın temizlenerek, tarihi dokunun algılanabilirliğinin arttırılması kararlaştırılmıştır, bu kararlar kent silueti ve yoğunluk açısından ortak bir düzen oluşturacak, kentte fiziksel sınır özelliği gösteren surların dokudaki mekansal etkisini güçlendirecektir.

Kentsel doku ölçeğindeki kararlar:

1. Bu plan hazırlanırken kentsel ölçekteki olan arazi kullanımı ve fonksiyon parametresi dikkate alınmış; Suriçi'nin tarihi dokusu konut, ticaret ve diğer olarak üç sınıfa ayrılmış, her biri için ortak biçimde geleneksel dokunun varlığına göre yine alt sınıflar oluşturulmuştur. Buradaki sınıflandırmanın ve kararların, fonksiyonu ne olursa olsun geleneksel dokuya atfedilen değer üzerinden üretilmiş olması nedeniyle, tarihi dokunun korunması temel ilke olarak benimsenmiştir.
2. Konut dokusu için mevcut doku: geleneksel dokunun yoğun olduğu ve geleneksel dokunun az yoğun veya bulunmadığı alanlar olarak iki sınıfta incelenmiştir. Burada alanın güneybatısı ve Gazi Caddesi ile doğu surları arasında kalan bölümünde yoğun miktarda geleneksel tipte konut dokusu yer almakta olup; bu konutlar 1-3 katlı, ayırık nizama sahip, yer yer avlulu yapılardır ve ilgili çizimde K2 olarak kodlanmıştır.
3. Bu kullanımlar dışında alanın ağırlıklı olarak kuzeybatısında görülen, yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, geleneksel tipte olmayan yapı-parcel ilişkisinde, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir konut dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde K1 olarak kodlanmıştır.
4. Aynı yaklaşım ticaret alanları için de uygulanmış, ticaret alanları ise geleneksel ticaret dokusunun yoğunluğuna göre dört sınıfa ayrılarak farklı yapılaşma kararları getirilmiştir. Gazi Caddesi'nin kuzeyi, Melik Ahmet Caddesi, İzzetpaşa Caddesi ve İnönü Caddesi boyunca ticari amaçlı kullanımlar hakimdir. Bu ticari doku alanın kuzey-güney ve batı aksı üzerinde, yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, apartman tipinde, yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T2 olarak kodlanmıştır.
5. Gazi Caddesi'nin güneyi ve Melik Ahmet Caddesi'nin bir bölümünde ticari kullanımlar yer almakta olup, yapı yüksekliği 1-3 kat arası değişen, geleneksel tipte yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumlu bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T1 olarak kodlanmıştır.
6. Doku içerisinde farklı bölümlerde yer alan üç alan ise konut, eğitim, kültür ve turizm ile ticaret ve kültür işlevleri verilerek özel planlama alanı olarak belirlenmiş; buralardaki yapılaşma kararları Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun

sorumluluğuna bırakılmıştır. Kısacası doku içerisinde üç temel tipoloji belirlenmiş ve bunların geleneksel doku yoğunluğuna göre alt tipolojileri oluşturulmuştur.

7. Suriçi'nin ulaşım kararlarında ise sokak örüntüsü ve sokak bağlantılarının tarihi doku içerisindeki yeri incelenmiş; buna ilişkin kararlar üretilirken diğer kararlarla benzer biçimde geleneksel dokunun varlığı referans alınmıştır. Önceki dönemlerde surlara paralel şekilde oluşan çevre yolunun doğu bölümü tamamlanması öngörülmüş ve Suriçi'nde erişilebilirliğin artması planlanmıştır.

Geleneksel dokunun yoğun olduğu bölgelerde, dokuyu bozmayacak aksları yakalamak ve bu aksların kesitlerini genişletmek, geleneksel dokunun bozulduğu bölgelerde ise daha operasyonel bir yaklaşımla ulaşılabilirliği artırıcı kesitler oluşturmak, ticaret alanlarını besleyecek akslar tek yönlü trafiğe açılarak düzenlenmiştir. Ayrıca sur içindeki ziyaretçi otopark ihtiyacı, katlı otoparklar ile çözümlenmiştir [94]. Buradaki ring yolun devam ettirilmesi kararı alanın doğu bölümünde mekansal organizasyonu değiştirecek bir karar olup, alanın orijinal sokak dokusunda değişimler yaratacaktır. Ek olarak yoğunluk, arazi kullanımı vb. açısından da dokuyla uyumlu değildir.

8. Çalışma alanındaki yoğunluk ve kat adedi ile ilgili kararlarda, yoğunluk, mekansal organizasyon, yapı ölçeğindeki kullanım gibi mekansal parametreler göz önünde bulundurulmuş, geleneksel dokunun varlığının korunması temel alınarak kararlar üretilmiştir. Konut dokusundaki kat yüksekliği kararları geleneksel dokunun varlığına göre üretilmiş; yoğun olduğu yerlerde iki kat, az yoğun olduğu veya anıtsal yapılar ile sivil mimarlık örneklerinin seyrek olduğu yerlerde dört kat olarak belirlenmiştir. Ticaret alanlarında yine geleneksel dokunun varlığı belirleyici faktör olmuş; geleneksel ticari dokunun hakim olduğu yerlerde kat yüksekliği üç kat, bu dokunun tahrip olduğu yerlerde bitişik düzen dört ve beş kat betonarme olacak şekilde; iyi nitelikte olup, turizm, konaklama, eğlence, büro vb. hizmetleri sunan yapılarda ise altı kat olarak belirlenmiştir. Verilen kararlar özellikle tarihi dokudaki ana akslar ve kuzey bölgesinde değişimler yaratacak, kat yüksekliği ve yoğunluk açısından ikililik oluşturmaya açık, alanda farklılaşma ve bozulmalara sebep olacak niteliktedir.

Diğer kararlar:

1. İlâveten planlama kararlarında; kentin tarihsel gelişim sürecinde üretilen, kentin mekansal organizasyonu içerisinde özgün rol sahibi olan, yapı çeşitliliği ve mevcut kullanımı açısından tarihi dokuyu zenginleştiren anıtsal ve sivil mimarlık örneği yapıların varlığı dikkate alınmıştır. Planın hazırlanma sürecinde 161 anıtsal ve sivil mimarlık örneği için tescil önerisinde bulunulmuş, bunlardan 14 tanesi anıtsal ve 58 tanesi sivil mimarlık örneği olmak üzere toplamda 72 adet yapı tescillenmiştir.

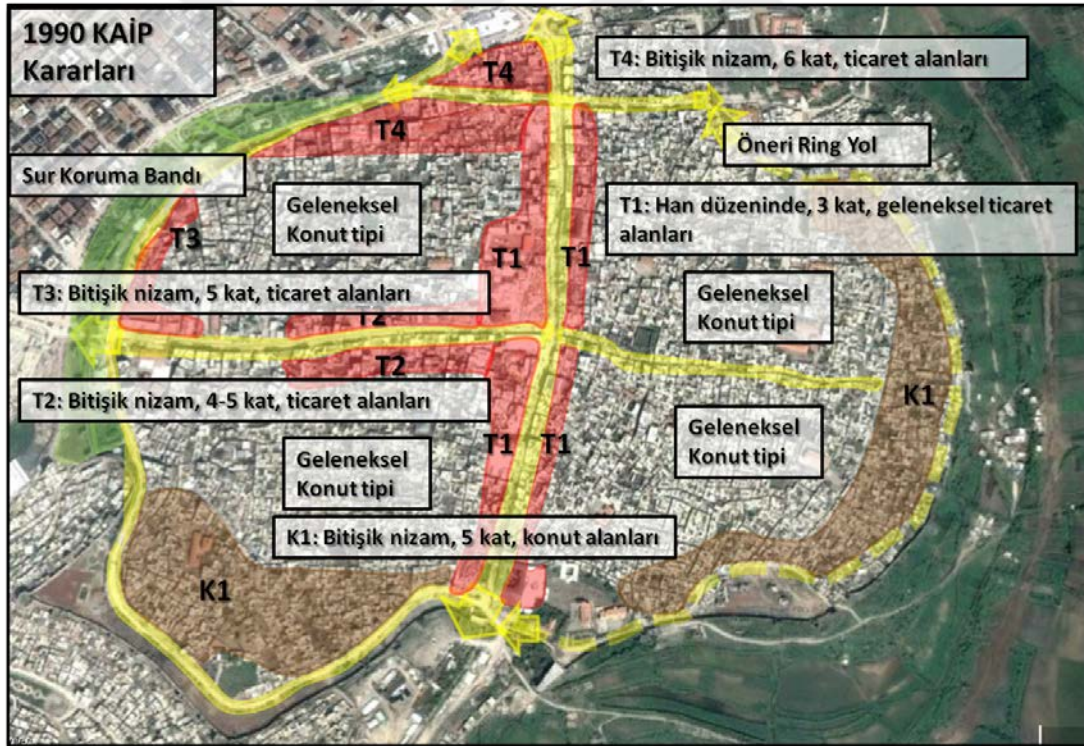
Böylelikle 1992 yılında, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenerek, korunması gereken yapı adedi toplam 267'ye erişmiştir [86]. Bu yapılar mimari özellikleri, nitelikleri, özgünlüğü, fiziksel karakteristikleri, kullanım ve değer atfı açısından korunması gereken mekansal bileşenler olup, tarihi dokuyla bir arada değerlendirilmişlerdir.

Tablo 4.3. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI VE DEĞER ÇALIŞMALARI		
1988 kentsel sit alanı ilanı ve 1990 KAİP kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	1988 kentsel sit alanı ilanı ve 1990 KAİP kararları değerlendirme
Geçici dönem yapılaşma kararları alınmış, yapılaşmada kısıtlamalar getirilmiş, surların korunması için ve Sur diplerinde 50 metrelik bir şeridin koruma alanı ilan edilmiştir.	Kent Surları Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Bu karar ile Suriçi ilk kez bir bütün olarak ele alınmış, giderek artan kaçak yapılaşmanın temizlenmesi ve sur koruma bandıyla alanın silueti ve algılanabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu bant kentin peyzaj anlamında önemli bir bileşendir.
Tarihi doku konut, ticaret ve diğer olarak üç ana kategoriye, bu kategoriler de kendi içlerinde geleneksel dokunun varlığına göre kendi içlerinde alt kategorilere ayrılmıştır	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Bu karar ile tarihi dokuda, geleneksel tipteki yapıların varlığı alanda bir özgünlük göstergesi olarak temel belirleyici kabul edilmiştir.
Tarihi dokudaki kat yüksekliği ve yoğunluk kararında, geleneksel dokunun varlığına göre karar üretilmiştir	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Ancak bu karar bozulma ve dönüşümün en çok görüldüğü ticaret alanlarında, birbirinden çok farklı olmamasına rağmen farklı etkiler getirmiş ve dokudaki tahribatı yasallaştırmıştır
Ulaşım kararları incelendiğinde ring yolun devamı ve katlı otopark çözümleri öngörülmüştür	Sokak Dokusu	Katlı otopark çözümleri alandaki park sorununa yönelik olması açısından olumludur. Ring yolun devamı ise Suriçi'nin sokak dokusu düşünüldüğünde, alanda yoğunlaşma ve sokak örüntüsünde uyumsuzluk yaratacak bir karardır
161 yapı için tescil önerisinde bulunulmuş, bunlardan 72 tanesi tescillenerek; alandaki tescilli yapı sayısı 267 olmuştur.	Nitelikli yapılar	Alanın tarihi ve kültürel zenginliği açısından değerli yapılar koruma altına alınmıştır

Şekil 4.5. Yıldız Üniversitesi Koruma Planlama Grubu Tarafından Hazırlanan 1990 KAİP [94]

Şekil 4.6. 1990 Yılı KAİP Mekansal Plan Kararları

Tablo 4.4. 1990 KAİP'in Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 1990 KAİP İLE MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ		
Mekansal Karakter Parametreleri	1990 KAİP	
Yerleşim Ölçeği		
Topografya		
Tipomorfoloji		
Fiziksel Sınırlar		
Peyzaj	Sur Koruma Bandı kararı ile kentsel ölçekte bir peyzaj ögesi oluşmuştur	
Kentsel Doku Ölçeği		
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon		
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	Alanda farklı parsel büyüklüğünde konut ve ticaret kullanımları önerilmiştir	
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)		
Sokak Örüntüsü	Ring yolun tamamlanması öngörülmüştür	
Tarihi Gelişim		
Yoğunluk	1990 KAİP ile getirilen kararlardan birisi de konut nüfusunu arttırmayarak yoğunluğu sabit tutmaktadır.	
Doku Sınırları		
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	Ring yolun tamamlanması öngörülmüştür	
Perspektif ve Görünümler	Kat yüksekliği geleneksel doku varlığına göre belirlenmiştir	
Mekansal Organizasyon		
Yapı Ölçeği		
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	Geleneksel konutlarda korunmuştur	K1 için farklı parsel boyutları öngörülmüştür
Mimari Formlar	Mimari açıdan olumlu bir gelişme olmasa da mevcut çeşitliliğin korunması desteklenmiştir	
Yapı Çeşitlilikleri	Yapı çeşitliliğine yönelik olumlu bir gelişme olmasa da mevcut çeşitliliğin korunması desteklenmiştir	
Mevcut Kullanım	Bir önceki döneme kıyasla, yapıların orijinal fonksiyonlarının devam ettirilmesi desteklenmiştir	
Plan tipleri ve çatılar	1990 KAİP ile plan tipine ilişkin bir model geliştirilmiştir. Geleneksel Diyarbakır evleri ölçüleri ve avlulu konut tipinde olacaktır. Bina yüksekliği 9.50 metredir, pencere, sokak kapıları, çıkmalar gibi yapı ölçeğinde hükümlere yer verilmiştir.	
Özellikler ve İşlemeler		
Diğer		
Malzeme ve Renk		
Süslemeler	Nitelikli yapıların korunması ile desteklenmiştir	
Yapılaşma Biçimi	Geleneksel dokunun varlığı temel belirleyici nitelikte olduğundan özellikle geleneksel konut tipine uygun yapılaşma biçimi benimsenmiştir	
Tablo lejantı		
		Plan dönemindeki olumlu kararlar
		Plan dönemindeki olumsuz kararlar
		Karar bulunmuyor

Sonuç olarak planda yer alan tespitler ve üretilen kararlar, tez çalışmasının genel kapsamı doğrultusunda incelendiğinde; sınıflandırmanın geleneksel kent dokuya bağlı olarak oluşturulması, mekanı tanımlayan parametrelerin göz önünde bulundurulması ve mekana değer atfı üzerinden yaklaşımı ile rasyoneldir. Kentin silüetinin, mekandaki kullanımların, kat yüksekliği ve yoğunluğun belirlenmesinde yine geleneksel dokunun varlığı; genel mekan kurgusunun ve tarihsel gelişim sürecinin dikkate alınmış olmasıyla olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Plan kararlarıyla tescili önerilen yapıların sayıca artışı ile koruma kapsamı genişletilmiş, mekansal kurgu içerisinde değerli olarak atfedilen yapı sayısı artarak dokudaki bütünlüğün korunması desteklenmiştir. Ayrıca Suriçi'nin kentsel sit olarak ilk kez değerlendirilmesi ve yasal dayanağı açısından da kayda değer bir çalışmadır. Ancak planın işleyişindeki dışsal faktörler, teknik eksiklikler, belediyenin mali yatırımlarından kaynaklı eksiklikler, yaşayan halkın süreçteki katılımının eksikliği gibi nedenlerle başarısızlıklar meydana gelmiş; Suriçi'nin sürekli dışarıdan göç alması ve yerli nüfusun alandan uzaklaşması, gelen nüfusun tahribat yaratması ve alanın çöküntüleşmesi gibi sorunların önüne geçilememiştir. Buna ek olarak geleneksel dokunun bozulduğu yerlerde yoğunluğu arttıracak kararlar verilmiş, bu kararların alanda parçacıl olarak mekansal yansımaları olmuş, bu ikililik nedeniyle kentin plan öncesindeki süreçte tarihi dokusunu tahrip edici kararlar desteklenmiş; plan bu anlamda yetersiz kalmıştır.

4.1.2. 2012 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu

1990 yılında hazırlanan Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı sonrasında, 2006 yılında 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. Ancak bu plan ölçek itibarıyla çalışmanın inceleme alanı olan tarihi dokunun gelişimi ve değişimine referans vermediği için incelenmemiştir. 1990 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yetersizlikleri, planın korumadan ziyade süregelen tahribatı engellemesi, uygun olmayan plan kararlarının değiştirilmesi, mekansal sorunların süregelmesi vb. gerekçelerle planın yenilenmesi uygun görülmüş, 2012 yılında revize edilmiştir. Bu gerekçeler şunlardır:

Yerleşim ölçeğindeki gerekçeler:

1. Alanın göç almasının devamlılığından kaynaklı olarak tarihi dokuda kaçak yapılaşma, kat artışı, bitişik nizam yapılaşma biçimi ve yüksek katlı yeni yapılaşma vb. yönelik imar kararlarının yaratmakta olduğu tahribatlar revizyon gerekçeleridir. Buradaki değişimlerle kentin tipomorfolojisi, genel parsel şekli ve büyüklüğü, yoğunluk, yapının pozisyonu şekli ve büyüklüğü, yapı çeşitliliği gibi birçok parametre açısından tarihi doku içerisinde ciddi tahribatlar meydana gelmiş ve gerekçe olarak ele alınmıştır.

Kentsel doku ölçeğindeki gerekçeler:

1. Ticaret dokusunun ana akslardan, bu akslara bağlanan sokakların iç kısımlarında doğru kayması ve burada bozulmalara neden olduğu gözlemlenmiş; 1990 planıyla da buradaki ticaret alanlarında verilen kararlarla kat ve yoğunluk artmıştır. Bu durum söz konusu bozulmanın olduğu sokakların cephelerinde iki farklı yapılaşma biçimine sebep olmuş, geleneksel avlulu yapılaşma özelliklerinde bozulmalar yaratmış, bitişik düzen yapılaşmalar meydana gelmeye başlamıştır. Buradaki durum arazi kullanımı ve fonksiyon, yoğunluk, sokak cepheleri ve mekansal organizasyon gibi mekansal parametreler açısından ele alındığında; tahribatın tarihi dokudaki çok yönlü etkisi ortaya konulmuş, müdahale edilmesi gereken bir gerekçe haline gelmiştir.

Yapı ölçeğindeki gerekçeler:

1. Revizyon gerekçeleri incelendiğinde 1990 planıyla tescilli yapı sayısındaki artış ve bunlara ilişkin yeni kararların getirilmesi gerektiği gözlemlenmektedir. Zira bu yapılar tescil altına alınmadan önce Suriçi'ndeki ring yolun doğu kısmı tamamlanması önerilmiştir; fakat bu kararın uygulanabilmesi artık mümkün değildir. Tarihi dokunun sokak örüntüsü, sokak bağlantıları, kentin yapı çeşitliliği ve tarihsel gelişimine yönelik değerli bileşenler bir arada değerlendirildiğinde gerekçe koruma açısından uygundur.

Diğer gerekçeler:

1. Daha önceki planda dikkate alınmayan; Suriçi'nde dokuyu tamamlayan ancak avlu duvarı, sokak döşemesi vb. gibi öğeler ve değerli mekansal bileşenler de revizyon kararında etkilidir. 1990 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Planı sonrasında tescillenen anıtsal kültür varlığı, sivil mimari örnekleri ve sokak çeşmesi sayısı artmış; bunların bulunduğu alanlar, geleneksel çarşıların yer aldığı yerler ve Ulu Cami çevresindeki alanlarda plan kararlarının yeniden düzenlenmesi gerekmekte olduğuna karar verilmiştir. Bu açıdan kentin gerek üst ölçekteki sokak cepheleri, süreklilik, perspektif ve görünüm parametreleri, gerekse alt ölçekte süslemeler, mimari formlar ve yapı çeşitlilikleri gibi parametreleri etkili olmuş; tarihi dokuyu zenginleştiren bu bileşenlerden yola çıkılarak, revizyon gerekçesi meydana gelmiştir.

Tüm bu gerekçelerden ötürü, alana bütüncül bir yaklaşımla 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı, bu planın uygulanmasını kolaylaştırmak için 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı ve 1/500 ölçeğinde detaylı planlar hazırlanmıştır. Bu süreçte eski dönemlere ait hava fotoğrafları, güncel haritalar, eski harita, kadastro haritası vb. olmak üzere çeşitli belgeleme kaynakları kullanılmış, alanın öncesi ve sonrası karşılaştırılarak tarihi dokunun orijinal hali ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Üretilen kararlar ise şunlardır:

Yerleşim ölçeğindeki kararlar:

1. Surların çevresindeki kaçak yapılaşmanın temizlenerek, tarihi dokunun algılanabilirliğinin arttırılması ve bu alanlarda yeşil alan düzenlemeleri yapılması kararlaştırılmıştır. Bu karar alanın özellikle batısında tarihi dokunun algılanabilirliği açısından olumlu gelişmeler yaratacaktır.

Kentsel doku ölçeğindeki kararlar:

1. Yapı-parcel ilişkisi, dolu- boş oranları ve yapı-sokak ilişkisi buradaki dokuyu oluşturan bileşenlerdendir. O nedenle dokudaki sokak örüntüsü ve cephe sürekliliği mevcut doku içerisinde korunmuştur. Bu özellikler kentin genel tipomorfolojisini tanımlamasında belirleyici olup; parsel şekli ve büyüklüğü, sokak cephelerinin oluşturulması, yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü dokuyu tanımlayan özelliklerdendir, değerli olarak tanımlanıp korunması öngörülmüştür.
2. Bu kullanımlar dışında alanın ağırlıklı olarak kuzeybatısında görülen, yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, geleneksel tipte olmayan yapı-parcel ilişkisinde, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir konut dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde K1 olarak kodlanmıştır.
3. Alanın güneybatısı ve Gazi Caddesi ile doğu surları arasında kalan bölümünde yoğun miktarda geleneksel tipte konut dokusu yer almakta olup; bu konutlar 1-3 katlı, ayırık nizama sahip, yer yer avlulu yapılardır ve ilgili çizimde K2 olarak kodlanmıştır.
4. Alana işlevini veren ve mekansal dokusunun bileşenlerinden olan geleneksel ticaret alanlarının korunmaya devam etmesi, geri dönülemez biçimde bozulan ticaret alanlarında ise surların yüksekliğini aşmayacak şekilde kat sınırlaması kararı getirilmiştir. Bu amaçla da inşa edilecek yeni yapıların ise bahçeli olarak yapılaşması uygun görülmüştür. Buradaki kentsel arazi kullanımı ve fonksiyonu, mekansal organizasyon ve yoğunluk parametreleri dikkate alınarak, tarihi doku içerisindeki ticari dokunun korunması ve bütünlük içermesi öngörülmüştür.
5. Gazi Caddesi'nin kuzeyi, Melik Ahmet Caddesi, İzzetpaşa Caddesi ve İnönü Caddesi boyunca ticari amaçlı kullanımlar hakimdir. Bu ticari doku alanın kuzey-güney ve batı aksı üzerinde yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, apartman tipinde, yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T2 olarak kodlanmıştır.
6. Gazi Caddesi'nin güneyi ve Melik Ahmet Caddesi'nin bir bölümünde ticari kullanımlar yer almakta olup, yapı yüksekliği 1-3 kat arası değişen, geleneksel tipte yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumlu bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T1 olarak kodlanmıştır.

7. İşlevini yitirmiş kültür varlıklarına yeniden işlev kazandırılması, bu amaçla ilgili koruma müdahalelerinin uygulanması, bu yapıların özgün durumundaki eklentileri (dönem ekleri, hazire, şadırvan, havuz, çeşme, avlu duvarı vb.) ile birlikte korunmasına yönelik düzenlemelerin üretilmesi kararlaştırılmış; mevcut işlevini sürdüren yapılarda ise bu işlevin korunmasının yanında fiziksel dokuya zarar verecek uygulamalar engellenmiştir. Böylelikle tarihi dokunun hem fiziksel boyutu hem de fonksiyonu bir arada ele alınmıştır. Tarihi doku içerisinde yapıların mevcut kullanımları, mimari formları, çeşitlilikleri, özellikleri ve işlemleri vb. değerli olup; korunması uygun görülmüştür.
8. Kaçak yapılar ve geleneksel yapılardaki değişimlerden ötürü bozulan dokunun özgün haline dönmesi kararlaştırılmış, bunun avlulu düzende yapılaşmayla parsel ölçeğindeki çözümlenmesi düşünülmüş, kaçak yapıların yer aldığı yerlerin de temizlenerek yeşil alan ve açık alana dönüştürülmesine karar verilmiştir. Kaçak yapılaşma ile tarihi dokunun karakteristik ve değerli nitelikleri olan parsel şekli ve büyüklüğü, yapının pozisyonu, dokunun genel perspektifi ve görünümü unsurları bir arada değerlendirilerek; bu bütünlüğe zarar veren yapılaşma biçiminin temizlenmesi gerektiğine karar verilmiştir.
9. Geleneksel dokunun dolu-boş oranını korumak için parsel ölçeğinde geliştirilen kararlarla yapı adaları; karakteristik avlulu konutlarla oluşturulmuş ve yoğunluk artışının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Geleneksel konut dokusu, mekansal üst kurgudaki sokak dokusu, parsel şekli ve büyüklüğü, yoğunluk gibi parametrelerin oluşmasında etkili olup; tarihi dokuyu tanımlama açısından değerlidir ve korunması gerekmektedir.
10. Geleneksel dokuda konutlara girişin yapıldığı kapılarla sonlanan çıkmaz sokaklar, sokak ağının ve tarihi dokunun bir bileşeni olarak korunmuştur. Zira bu alandaki sokakların bağlantılarının olmaması, sokak bağlantıları ve perspektifi açısından tarihi dokuyu tanımlayıcı parametrelerdir.
11. Organik sokak dokusunun sürdürülebilmesi ve ulaşım ihtiyaçları talebi doğrultusunda mevcuttaki bozulmuş yollar korunmuş, dokuyu bozacak bir genişletme uygulanmaması kararlaştırılmıştır. Bu ihtiyaca yönelik olarak ise doku içerisinde uygun bazı parsellerin kamulaştırılmasıyla meydan, park, çocuk bahçesi gibi açıklıklar oluşturulması; oluşturulan bu boşluklarla da itfaiye, ambulans ve cenaze aracı vb. hizmet sağlayan araçların alana erişiminin kolaylaşabileceği düşünülmüştür. Böylelikle alanın karakteristik sokak örüntüsü, sokak bağlantıları ve sokakların cepheleri dikkate alınmış, tarihi doku korunmuştur.
12. Alanın kullanımı ve geleceği için Gazi Caddesi'nin yayalaştırılması kararlaştırılmıştır.

13. Tarihi doku içerisinde sokakların kesişim noktası olan, toplanma ve dinlenme alanı gibi özelliklere sahip boşluklar düzenlenmiş; bu boşlukların boyutları düzenlenirken geleneksel dokuyla uyumlu olması dikkate alınmıştır. Tarihi doku, açık alanları ve sokak bağlantıları incelendiğinde, mekandaki dolu-boş ilişkileri açısından özgün bir niteliğe sahiptir; bu özellik dokuda değerli olarak kabul edilerek korunması kararlaştırılmıştır.

Yapı ölçeğindeki kararlar:

1. Konut dokusunun bozulmadığı yerlerde avlulu düzenin devam etmesi, parsel düzeninin avlulu yapılaşmaya uygun olduğu yerlerde de yeni yapılaşma düzeninin bu şekilde devam etmesi kararlaştırılmıştır. Dokudaki parsel izlerinin yok olduğu konut dokusunda ise bu düzenin korunarak yeni yapılaşmalarda iki katlı ve bahçeli olması düşünülmüştür. Zira bu yapılaşma şekli, yapı ölçeğinde başlayıp kentsel dokuyu şekillendiren özgün bir niteliklidir ve korunması gerektiğine karar verilmiştir.
2. Yeni yapıların tarihi dokunun yapı-parcel-sokak ilişkisine uygun olarak üretilmesi, yapıların sokak cephesinde geleneksel düzenin korunması, özgün malzeme ve işçilik ile üretilerek sürekliliğin her ölçekte ele alınması kararlaştırılmış; bunun için avlulu yapıların sokakla kurduğu ilişki temel referans olmuş, mekansal ilişkiler bütünü korunmuştur.

Diğer kararlar:

1. Tescil önerili olmasa dahi tarihi dokunun bir parçası olan, bozulmamış ve çevresel açıdan değerli yapıların malzeme, cephe, gabari, konum ve kütle gibi dokunun fiziksel karakterinin oluşmasında etkili olan bileşenlerinin korunması hedeflenmiş, yenilenmeleri durumunda yapı-parcel ilişkisi göz önünde bulundurulması kararlaştırılarak dokudaki bütünlük korunmaya çalışılmıştır (Egeplan Planlama, 2012).

Şekil 4.7. 2012 Yılı Koruma Amaçlı İmar Planı [95]

2012 Yılındaki Koruma Amaçlı İmar Planı, Suriçi tarihi dokusunun 1990 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Planı'ndan hazırlandığı döneme kadar meydana gelen değişimleri ve sorunları temel alarak yola çıkmış bir plandır. Aradaki 22 yıllık süreçteki değişimler göz önünde bulundurulmuş, yetersizlikler belirlenmiş ve yaklaşım olarak sorunların mekansal karşılığını bulunması hedeflenmiştir. Bu çözümlemeler yapılırken de minimum müdahale ilkesi benimsenmiş, tarihi dokunun orijinalliğinin korunması hedeflenmiştir. Ayrıca dokuya karakter kazandıran ve daha önce göz ardı edilen bileşenler de planlama sürecine dahil edilerek, kapsam genişletilmiştir. Yapılan detaylı araştırmalar, alana gerçekçi yaklaşımı ve mekansal çözümlemeleri ile koruma yaklaşımları açısından başarılı bir plandır.

Tez çalışmasının literatür araştırmasında fiziksel karakteri oluşturan parametrelerin ve açıdan değerli bileşenlerin bir araya gelerek; kentin genel mekansal kurgusunu şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. 2012 Yılındaki Koruma Amaçlı İmar Planı'nda kentsel doku ölçeğindeki parametrelerin, Suriçi'nin tarihi dokusuna diğer parametrelere göre daha fazla referans verdiği tespit edilmiş ve bu tespitten yola çıkılarak Suriçi'ndeki fiziksel parametrelerin tarihi dokuyla kurduğu ilişki irdelenmiştir. Bu çalışma yapılırken, 2012 yılındaki Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanırken, arazi çalışmalarıyla oluşturulan analiz paftalarından, alana yönelik literatür çalışmalarından, kişisel arazi çalışmalarından ve üretilen ilgili görsellerden yararlanılmıştır.

4.1.2.1. Kentsel Dokuya İlişkin Parametrelerin Çalışma Alanındaki Mekansal Kurguyu Şekillendirişi

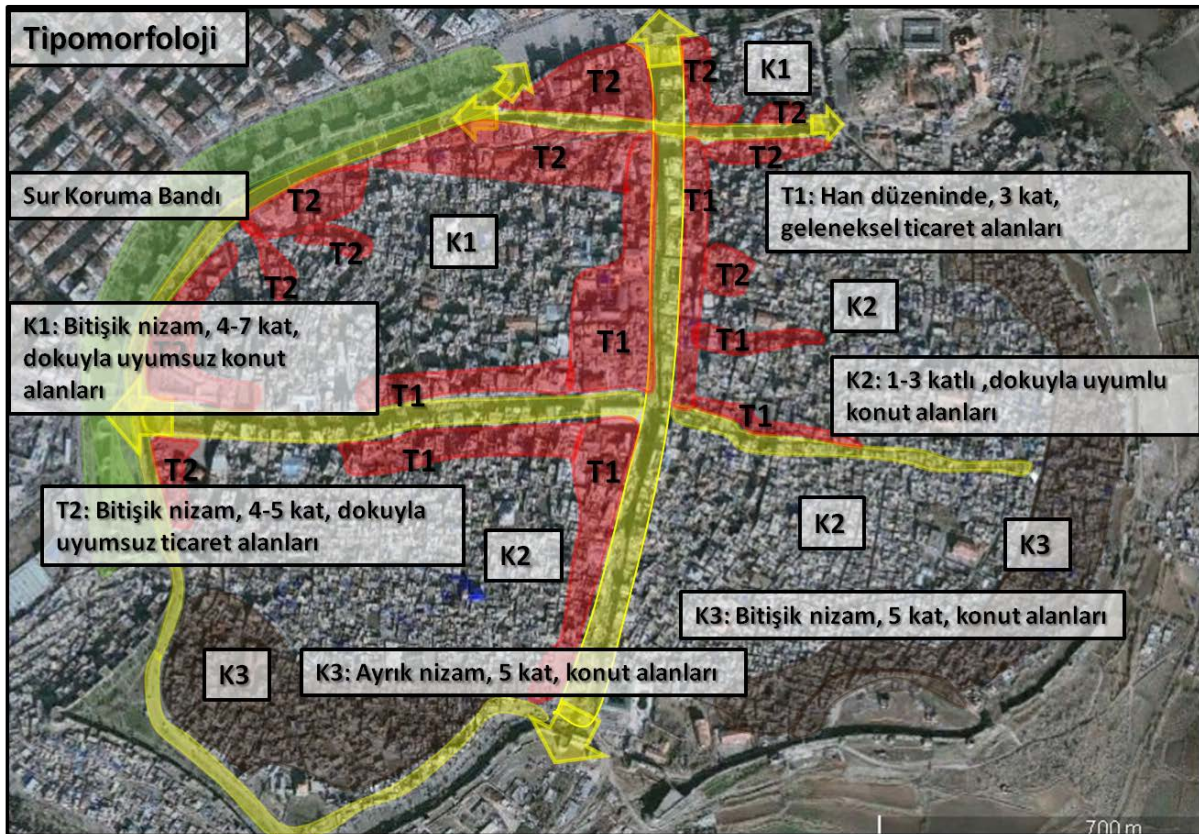
1. Tipomorfoloji: Tipoloji ve kent dokusunun morfolojisi olması nedeniyle yerleşimin genel kurgusuna ilişkin bilgi veren, kent dokusundaki farklı dönemlerin mimari ve kentsel gelişim biçimine ilişkin bilgiler sunan bir bileşendir. Bu bileşen Diyarbakır Suriçi için incelendiğine kentin özellikle Roma ve Helen Dönemi'nde dikey akslar boyunca gelişmiş, ızgara plan dokusu içerisinde bu akslar boyunca Hristiyanlık kültürüne ait anıtsal yapıları inşa edilmiştir. İslam ve Osmanlı kenti döneminde ana akslardaki bu doku korunmuş iç kısımlarda organik doku izleri görülmüş, dokunun iç kısımlarda da mahalleler oluşmuş ve İslam kültürüne ait yapılar inşa edilmiştir. Sonrasındaki Cumhuriyet döneminde ise kentteki değerli yapıların bir bölümü korunurken bir yandan da modern yapılar inşa edilmiştir. Bu anlamda kentin tipomorfolojisi incelendiğinde, Suriçi'nin tipolojisi dönemsel olarak şekillenmiş ve değişimler yaşanmıştır. Bu parametre doğrultusunda Suriçi'nin günümüzdeki tarihi dokusu incelendiğinde ortaya çıkan tipolojiler şunlardır:

- Alan surlarla çevrilidir, bu surlar genel mekansal sınırları belirlemektedir. Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi surların iç kısımlarını geniş aksları ile alanı benzer büyüklükte alt bölümlere ayırmaktadır.
- Gazi Caddesi'nin kuzeyi, Melik Ahmet Caddesi, İzzetpaşa Caddesi ve İnönü Caddesi boyunca ticari amaçlı kullanımlar hakimdir. Bu ticari doku alanın kuzey-güney ve batı aksı üzerinde yer alan, yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, apartman tipinde, yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T2 olarak kodlanmıştır.
- Gazi Caddesi'nin güneyi ve Melik Ahmet Caddesi'nin bir bölümünde ticari kullanımlar yer almakta olup; yapı yüksekliği 1-3 kat arası değişen, geleneksel tipte yapı-parcel ilişkisi, cephe sürekliliği, kat yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumlu bir ticari kullanım dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde T1 olarak kodlanmıştır.
- Tescilli yapılar alanda neredeyse homojen biçimde yayılmış olup, anıtsal yapılar çoğunlukla han tipinde, avlulu, büyük parsel kullanımına sahiptir ve özellikle Gazi Caddesi çevresinde yer almaktadır. Sivil mimari örnekleri ise küçük parsel kullanımına sahip, avlulu tipte olmayan yapılardır ve alanda homojen olarak dağılmışlardır.
- Bu kullanımlar dışında alanın ağırlıklı olarak kuzeybatısında görülen, yapı yüksekliği 4-7 kat arası değişen, geleneksel tipte olmayan yapı-parcel ilişkisinde, cephe sürekliliği, kat

yüksekliği, malzeme vb. açılardan tarihi dokuyla uyumsuz bir konut dokusu görülmektedir ve ilgili çizimde K1 olarak kodlanmıştır.

- Alanın güneybatısı ve Gazi Caddesi ile doğu surları arasında kalan bölümünde yoğun miktarda geleneksel tipte konut dokusu yer almakta olup; bu konutlar 1-3 katlı, ayrıık nizama sahip, yer yer avlulu yapılardır ve ilgili çizimde K2 olarak kodlanmıştır.
- Bunlara ek olarak Sur Koruma Bandı, surların batısı boyunca süreklilik gösteren, açık alan niteliği göstermekte olup, doku içerisinde farklılaşmaktadır.

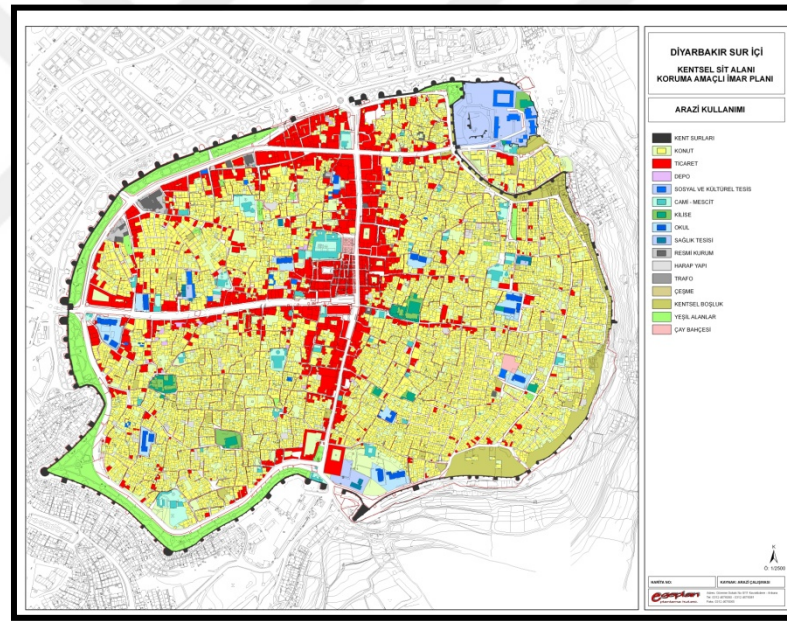
- Bunlara ek olarak Sur Koruma Bandı, surların batısı boyunca süreklilik gösteren, açık alan niteliği göstermekte olup, doku içerisinde farklılaşmaktadır.

Şekil 4.8. Suriçi Tarihi Dokusundaki Tipomorfolojiler

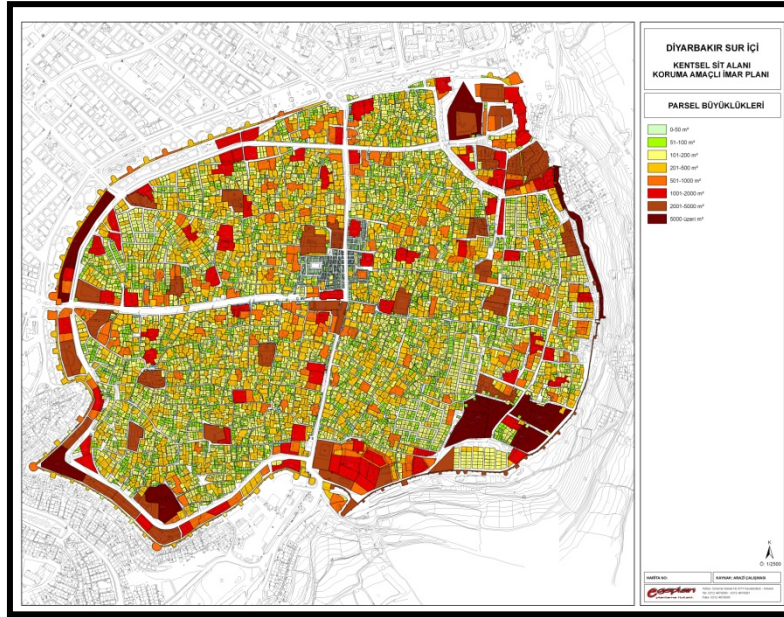
2. Fiziksel sınırlar: Fiziksel sınırlar kentin yerleşimini şekillendiren doğal veya yapay eşiklerdir ve kent dokusunu sınırlandırarak tanımlamaktadır. Diyarbakır Suriçi özelinde kentin sınırları surlarla belirlenmiş ve bu sınırlandırma giderek genişletilerek kentin var oluşundan günümüze değin korunmuştur. Bununla birlikte günümüzde Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi ve İzzetpaşa Caddesi alandaki geleneksel konut dokusu ve geleneksel konut dokusunu farklılaştırması açısından yapay sınır özelliği göstermektedir.

3. Arazi Kullanımı ve Fonksiyon: Kentin bazı dönemlerinde önemi azalmış olsa da Diyarbakır Suriçi jeopolitik konumu itibarıyla geçmişte askeri bir kent olma özelliği kazanmış, ilaveten her dönemde ticaret kenti özelliğini de korumuştur. Geçmişte ana akslar üzerinde ticaret amaçlı kullanılan az katlı yapılar yer almaktadır. Günümüzde de surların içerisindeki mevcut ana akslar ticari fonksiyonunu korumaktadır ve bu akslar boyunca yerleşen yapılar yer yer çok katlı apartman tipine dönüşen, yer yer geleneksel tipte olan yapılar aynı amaçlarla kullanılmaya devam etmektedir. Kentin anıtsal yapıları, tescilli yapıları, sivil mimari örnekleri ve geleneksel konut dokusu ise tarihi doku içerisinde varlığını sürdürmektedir. Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi, İnönü ve İzzetpaşa Caddesi boyunca ticari fonksiyonlar yoğunlaşırken, bu caddeler ve kent surları arasında konut kullanımı görülmekte, sosyal donatı alanları alana yayılmış olup herhangi bir kümelenme yer almakta, tescilli yapılar ve sivil mimari örnekleri alanın doğusu, kuzeybatı ve güneybatısında yoğunlaşmaktadır.

Şekil 4.9. Suriçi Tarihi Dokusundaki Arazi Kullanımları [95]

4. Parsel Şekil ve Büyüklüğü: Bu bileşen kent dokusundaki doluluk-boşlukların analiz edilebilmesi ve kentsel arazi kullanımı hakkında bilgi vermekte, aynı zamanda kentteki arazi kullanımı, parsel büyüklüğü ve şekline bağlı olarak değişmektedir. Çalışma alanı için parsel büyüklüğü ve şekli tarihi dokuyu tanımlayan özgün bir bileşendir. Zira geleneksel konut dokusundaki avlulu yapılar, geleneksel ticaret dokusu, anıtsal yapılar ve sivil mimari örnekleri ortak biçimde küçük parsellerde yerleşmiştir. Buradaki avlular içerisinde konutlar, ticaret alanlarındaki doluluklar, anıtsal yapılar içerisindeki kullanımlar vb. her zaman iklimsel etmenlere göre düzenlenmiş ve sokak dokusundaki

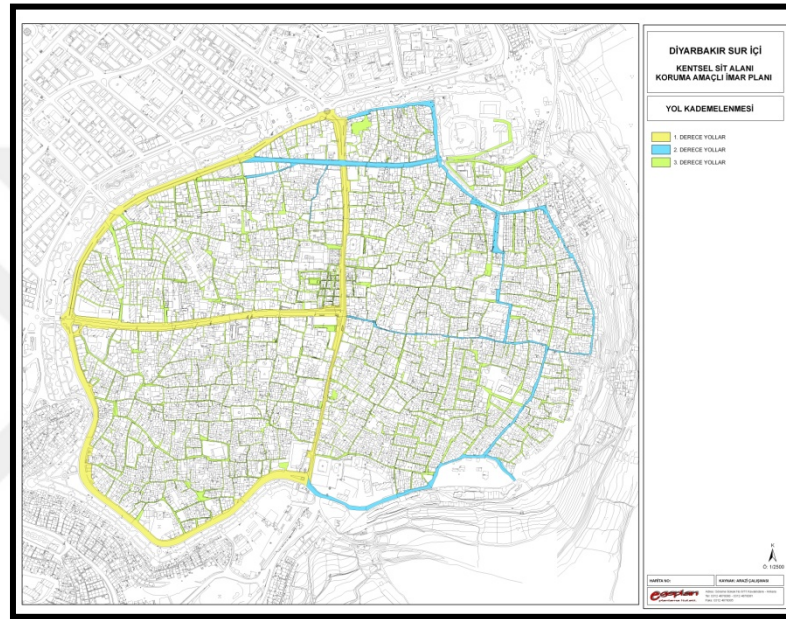
Şekil 4.11. Suriçi Tarihi Dokusundaki Tescilli Yapı Parsel Büyüklükleri [95]

5. **Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler):** Kentteki yapıların yönlenişi, iklimsel sebepler ve fiziksel mekandaki süreklilik vb. hakkında bilgi veren bu parametre; çalışma alanında avlulu konut dokusu aracılığıyla oluşmuş, buradaki cephe sürekliliği ile organik sokak dokusu tanımlanmış, gölgelendirme ihtiyacı ve mahremiyet algısı meydana gelmiştir. Alandaki sokak cepheleri, geleneksel avlulu yapıların duvarları ve tescilli yapılarca tanımlanmış olup; bu süreklilik geleneksel kesme taş yol kaplamasıyla da güçlendirilmiştir. Bu anlamda sokak cephelerinin alanın surlara bitişik kısımlar dışında homojen bir biçimde alana yayıldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4.12. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Sokak İlişkisiyle Oluşan Cephe Örneği [96]

6. Sokak Örüntüsü: Kentin ulaşım ve dolaşım ağlarını oluşturan bu bileşen Roma ve Helen Dönemi'nde geniş ana akslarca tanımlanmış olup; bu akslar genişletilerek geçmişten günümüze değin sokak örüntüsü içerisindeki hiyerarşik varlığını sürdürmüştür. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi, İzzet Paşa Caddesi gibi akslarda sokak genişletmeleri nedeniyle örüntüde bozulmalar olsa da kentin genel sokak dokusunu tanımlamaya devam etmektedir. Ancak kentin özgün sokak örüntüsü organik, dar ve çıkmaz sokaklarca oluşturulmaktadır ve tarihi doku içerisinde mevcudiyetini sürdürmektedir.

Şekil 4.13. Suriçi Tarihi Dokusundaki Sokak Örüntüsü [95]

7. Tarihi Gelişim: Bu bileşen ile kentteki fiziksel mekanın gelişimi ve değişimi, bu süreçler boyunca oluşan mekansal kurgu ve bunların fiziksel dokuya olan etkisini incelenmektedir. Çalışma alanının tarihsel gelişimi incelendiğinde kent dokusunun surlar içerisindeki organik gelişimi çoğunlukla korunmuştur. Ancak kentin tarihsel gelişim sürecindeki farklı uygarlıklar kendi kültürlerine ait yapılar inşa etmiş (kilise, cami, manastır, kütüphane, pazar yeri vb.), bunlardan bazıları korunurken bazıları ise yok olmuştur. En ciddi değişimler Cumhuriyet Dönemi'nde ana akslar üzerindeki yapılardaki kat artışları ile bozulmalar olsa da kentsel doku, tarihsel gelişim boyunca surlar içerisinde, günümüzdeki ana akslar çevresinde gelişerek korunmuştur.

8. Yoğunluk: Kentsel doku içerisinde odak noktaları ve arazi kullanımı hakkında bilgilendirici olan yoğunluk, Diyarbakır Suriçi için arazi kullanımını şekillendiren bir parametredir. Kentin geçmişten günümüze kadarki süreçteki önemine paralel olarak

özellikle ticari faaliyetlerin yoğun olduğu ana akslar boyunca yoğunluk giderek artmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde Suriçi'ne artan göç ile kentin yoğunluk kapasitesi aşılmış ve tarihi dokuda bozulmalar meydana gelmiştir. Kent dokusundaki yoğunluk artışı günümüzde de devam etmekte olup, son dönemde hazırlanan planlar da yapılaşma kararlarıyla bu artışı desteklemektedir.

9. Doku Sınırları: Kentsel doku en dışarıda surlarla sınırlandırılmış olup, doku içerisinde en göze çarpan sınırlar ise ticari fonksiyonların yoğunlaştığı ana akslarca belirlenmiştir. Bu akslarca neredeyse dört alt bölge olarak tanımlanan dokuda, konut ağırlıklı arazi kullanımlarıyla anıtsal ve tescilli yapılar, organik sokaklar boyunca konumlanmıştır. Bu nedenle de tarihi dokuda ana akslar ve surlar dışında belirgin doku sınırlarından bahsedilmemektedir.

10. Açık Alanlar ve Sokak Bağlılıkları: Kentin tarihsel gelişimi incelendiğinde ortak kullanılan (cami, kilise, pazar alanı, kamu yapıları vb.) alanların bulunduğu yerlerin açık alan olarak tanımlandığı ve alanın az da olsa meydan gibi açık alan içerdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.14. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar (Ulu Cami) [97]

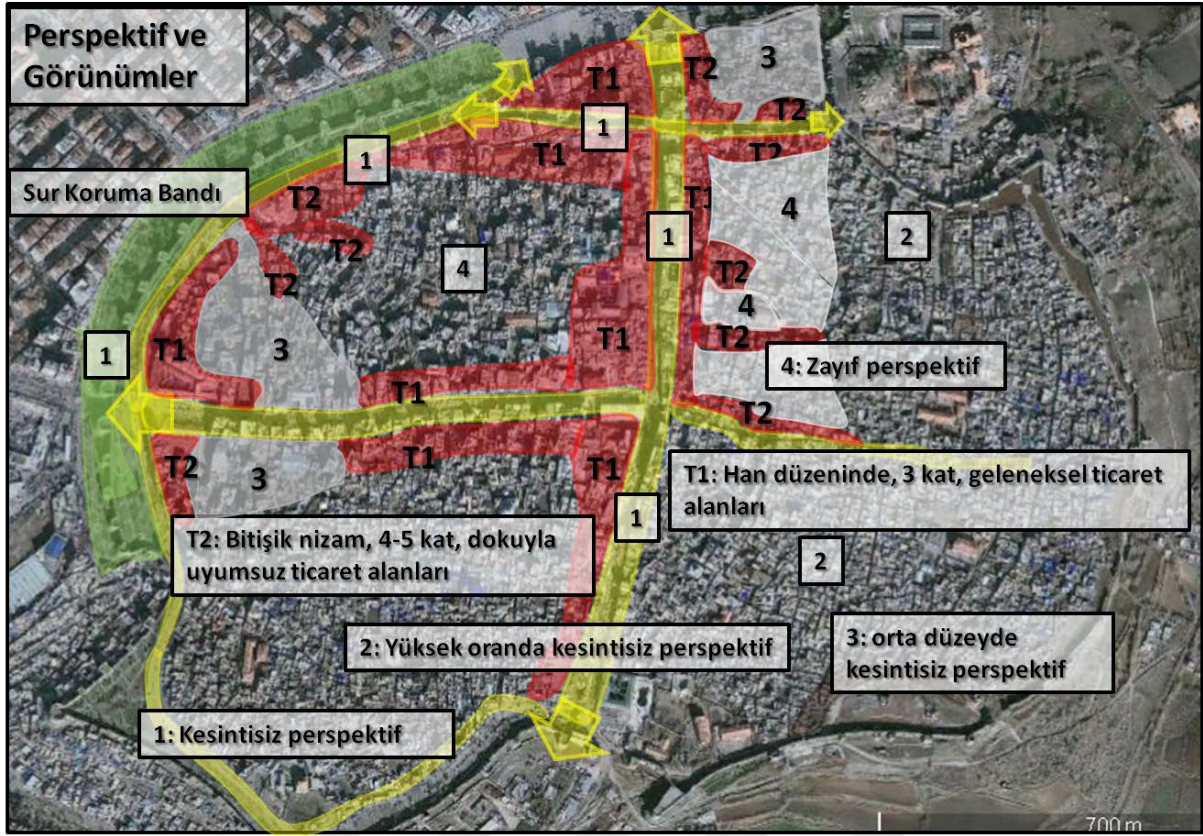
Şekil 4.15. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar (Hasanpaşa Hanı)[98]

Sokak bağlantıları ise tarihi dokunun özgün dar sokaklarınca oluşturulmuş, bu süreklilik avlulu yapılarca da korunarak sokakların açık alanlara yönelimini güçlendirmiş ve kentsel kurguyu meydana getiren bileşenlerden olma rolünü üstlenmiştir. Bu anlamda alandaki sokak bağlantıları ve surların kapıları arasındaki ilişki önemlidir. Alanın kuzeyindeki, Dağ Kapı, kuzeybatısındaki Saray Kapı, güneyindeki Mardin Kapı ve batısındaki Urfa Kapı bu rolü üstlenmektedir. Tarihi doku içerisinde çok fazla açık alan bulunmamakla birlikte bu fonksiyon kamusal alanlarca tanımlanmakta, kentsel boşluklar surlara bitişik olarak alanın doğusunda ve yine surlara bitişik olarak alanın batısındaki sur koruma bandı olarak nitelendirilen yeşil alanlarca ifade edilmektedir.

Şekil 4.16. Suriçi Tarihi Dokusunda Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları

11. Perspektif ve Görünümler: Kent dokusundaki yapıların yönelimleri, görsel ve fiziksel sürekliliğin sağlanması gibi etkileri olan, tarihi dokuyu şekillendiren bu bileşen çalışma alanında kayda değer bir parametredir. Diyarbakır Suriçi'nin dar ve organik sokak dokusu avlulu yapılarca tanımlanmış olup; bu yapıların duvarları kentsel perspektifi oluşturan en temel etmendir. Tarihi dokuda perspektif ve görünümeler incelendiğinde alanda yer alan tescilli yapıların ve geleneksel dokuyla uyumlu yapıların bu özgünlüğün korunmasında etkin olduğu tespit edilmiştir. Tescilli yapılar alanın merkezinde homojen biçimde dağılmış olup; geleneksel dokuyla uyumlu yapılar ise doğusu ve güneybatısında yoğun bir şekilde yer almakla beraber alana yayılmıştır. Alanın perspektifini bozan yüksek katlı yapılar ise Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi çevresi ile alanın kuzeybatısında yer almaktadır. Bu analizlerin sonucunda aşağıdaki şekil oluşturulmuş, ilgili alanlar perspektif sürekliliği açısından dört kategoride sınıflandırılmıştır. 1: kesintisiz perspektife sahip alanlar, 2: yüksek oranda kesintisiz perspektife sahip alanlar 3: orta düzeyde kesintisiz perspektife sahip alanlar 4: zayıf perspektife sahip alanlar olarak tanımlanmıştır.

Şekil 4.17. Suriçi Tarihi Kent Dokusu İçerisinde Perspektif ve Görünümler

Şekil 4.18. Günümüzdeki Adı ile İnönü Bulvarı'ndaki Kesintisiz Perspektif Görünümü [99]

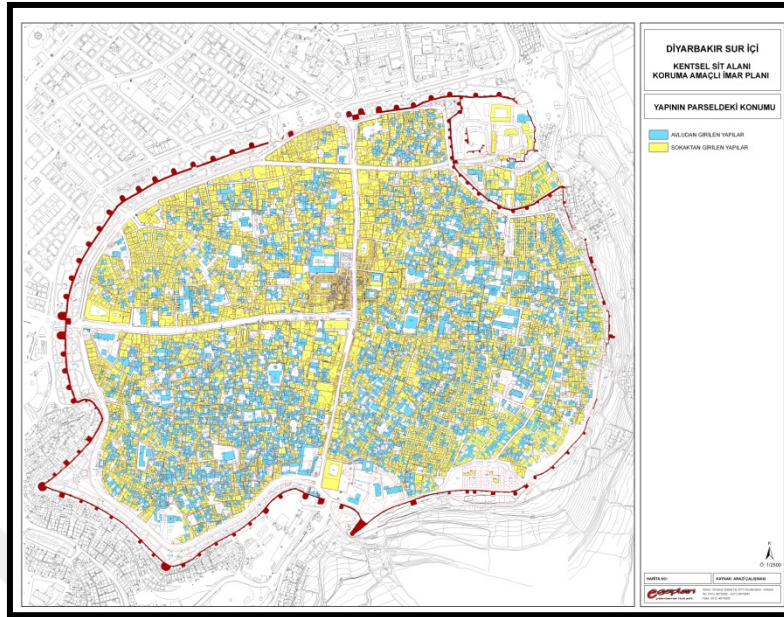

Şekil 4.19. Suriçi Tarihi Kent Dokusu İçerisinde Orta Düzeyde Kesintisiz Perspektif [100] ve Zayıf Perspektif Örnekleri [101]

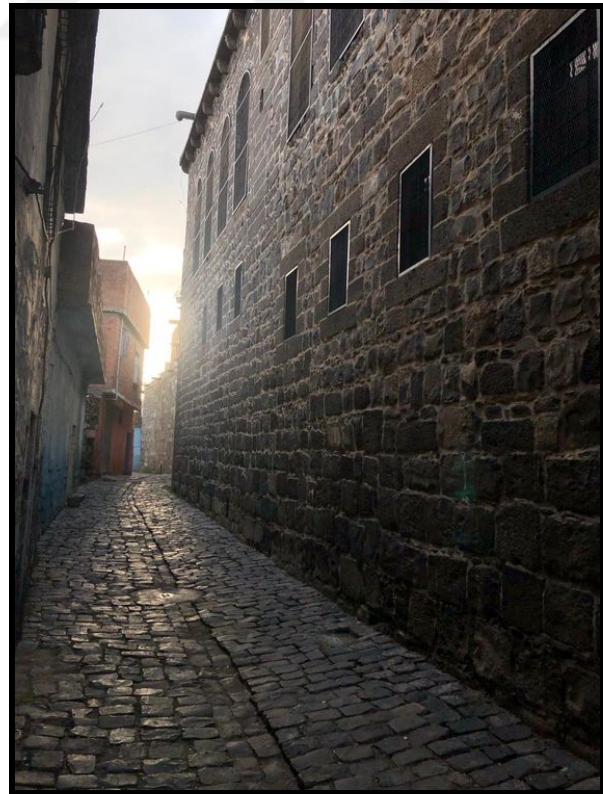
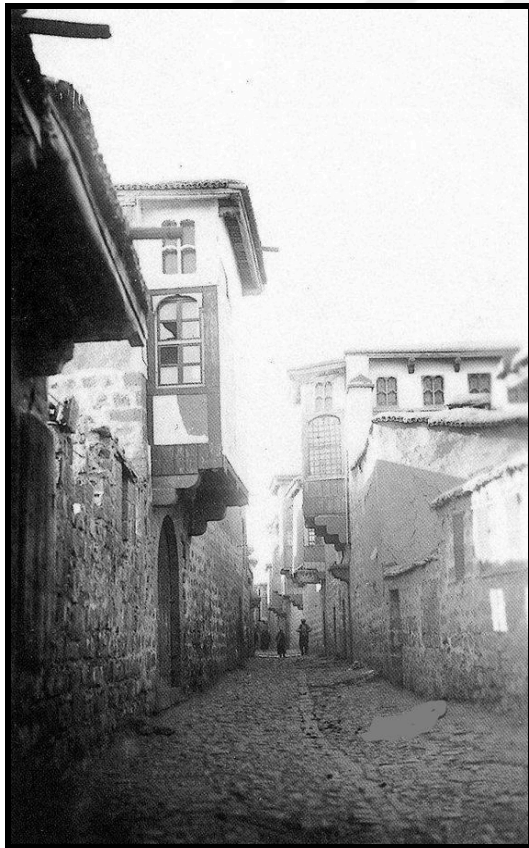
12. Mekansal Organizasyon: Kentteki işlevler, kullanımlar ve bunların yer seçimlerine bağlı olarak fiziksel mekanın şekillenişinin analizini açıklayan bu bileşen, Suriçi içerisinde geçmişten günümüze bozulmadan devam etmektedir. Suriçi'nin ana aksları boyunca ticari fonksiyonlar, doku içerisindeki dar sokaklarda ise konut dokusu, anıtsal yapılar, tescilli yapılar ve sivil mimari örnekleri yer seçmiş olup; mekansal organizasyon sürdürülmektedir. Buradaki mekansal organizasyon arazi kullanımı ve fonksiyon parametresiyle benzer şekilde alanda dağılım göstermektedir.

13. Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü: Çalışma alanının avlulu yapılaşma biçimi; yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü itibarıyla tarihi dokuyu şekillendiren kayda değer bir unsurdur. Dokudaki konutların özellikle iklimsel etmenlerden dolayı avlu içerisinde aynı şekilde konumlanması ve parseldeki yapı oturumu tek tiptir. Parsel-sokak-doku ilişkisi de bu yapılaşma biçimi üzerinden tanımlanmıştır. Lakin günümüzde kentsel dokudaki dönüşümlerle özellikle ana akslar üzerinde bu parametreye ilişkin değişimler olmuş ve tarihi doku tahrip edilmiştir. Avlulu yapılara ek olarak geleneksel ticaret dokusu, anıtsal yapılar, tescilli yapılar ve sivil mimari örnekleri de pozisyon, şekil ve büyüklük itibarıyla tarihi dokuda bütünlük içerisinde yer almaktadır. Suriçi'ndeki yerleşim bu parametre üzerinden değerlendirildiğinde Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi ve İzzetpaşa Caddesi üzerindeki yapılar sokaktan giriş alan yapılar olarak alanın özgün parsel-sokak-doku ilişkisi

açısından tarihi dokuyla uyumsuzdur. Bu aksların çevresindeki yapıların dışındakiler ise avlulu girişlere sahip olması nedeniyle tarihi dokunun özgünlüğüne uyumludur.

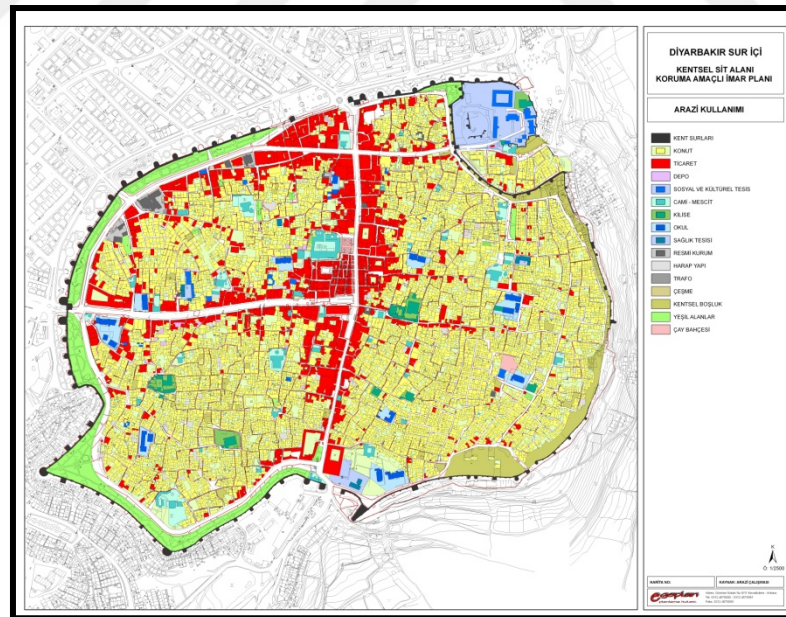
Şekil 4.20. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Parsel İlişkisi [95]

Şekil 4.21. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapı-Parsel-Sokak İlişkisi Örnekleri [102, 103]

14. Yapı Çeşitlilikleri: Kentte özgün olan veya belli bir amaç doğrultusunda çeşitlendirilen yapıların kentsel kurgudaki yeri ve fiziksel dokuya olan etkisinin incelenmesine yönelik olan parametre, Suriçi’nde çeşitlilikler göstermektedir. Bu anlamda tarihi dokudaki yapı çeşitliliği geleneksel konut dokusu, geleneksel ticari yapılar, tescilli yapılar ve sivil mimari örnekleriyle temsil edilmektedir.

15. Mevcut Kullanım: Yapı ölçeğinde kullanım, fonksiyonel uygunlukla ifade edilmekte; böylelikle de kent kurgusu içerisindeki bozulmalar açıklanmaktadır. Bu anlamda Suriçi’ndeki yapılar fonksiyonel rolünü korumuş, özellikle cami, kilise, vb. dini yapılar çok kültürlü gelişen kentin tarihi dokusundaki mevcudiyetini sürdürmektedir. En ciddi bozulma ise ana akla üzerinde yer alan yapıların konut kullanımından ticari amaçlı kullanıma dönmesiyle olmuştur ve buradaki uygun olmayan kullanımlar tarihi dokunun tahribatına sebep olmaktadır. Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi ve İzzetpaşa Caddesi üzerindeki yapılar geçmişten beri ticari amaçlarla kullanılmakta olup mevcut yapı çeşitliliğiyle uyumludur; lakin bu caddelere bağlanan ve ticari kullanıma dönüşmüş olan konutlarda bozulmalar gözlemlenmektedir. Alandaki konut kullanımları ve sosyal donatı alanları ise yapıların çeşitliliği açısından tarihi dokuyla uyumludur.

Şekil 4.22. Suriçi Tarihi Dokusundaki Yapıların Mevcut Kullanım Durumu [95]

4.1.3. 2013 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Plan Açıklama Raporu

Suriçi'nin tarihi dokusunun afet riskli alan olması, 2012 Yılı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu'ndaki geleneksel dokuyla uyumsuz yapıların kaldırılarak dokuya uyumlu biçimde yenilenmesi kararının kısa sürede gerçekleştirilemeyeceği öngörüsü, bunun için yeni yasal dayanaklara ihtiyaç duyulması gerektiği düşüncesi, alanda söz sahibi olan aktörlerin sayısındaki artış, alanın yönetim planı çalışmaları başlatılmasına rağmen sonuçlanmamış olmasının afet riskini önlemesi açısından yetersiz olduğu düşüncesi vb. gerekçelerle yola çıkmaktadır. Bu planın yasal dayanağı 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun¹⁹ olup; çalışmada stratejik kararlar, eylemler ve projeler tanımlanmıştır. Planın oluşum sürecinde Koruma Amaçlı İmar Planı ile benzer kararlar alınmış fakat temelde afet riskini azaltma hedefi benimsenmiştir.

Yerleşim ölçeğindeki kararlar:

1. Bu plan çalışmasında yapıların risk durumları dört sınıfa ayrılarak (deprem riski düşük yapılar, deprem riski orta düşük yapılar, deprem riski orta-yüksek yapılar ve deprem riski yüksek yapılar) sayısal analizler yapılmış ve buna göre kararlar geliştirilmiştir. Ancak söz konusu çalışma alanının kentsel bir sit alanı olmasına rağmen kent dokusu risk üzerinden kategorize edilmiş, bu karar getirilirken kentsel dokuyu ele alan parametreler dikkate alınmamış, tarihi dokudaki değer atfı göz ardı edilmiş; diğer kararlarla benzer biçimde yıkım kararı ile tarihi dokunun tahrip edilmesinin önü açılmıştır.
2. Koruma amaçlı imar planıyla benzer biçimde surlara bitişik yapıların temizlenmesi ile alanın doğusunda açık ve yeşil alan düzenlemeleri yapılması kararlaştırılmıştır. Burada tarihi doku içerisinde perspektif ve görünümlere önem verilmiş, değerli olarak nitelendirilerek, ona zarar veren oluşumların temizlenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Kentsel doku ölçeğindeki kararlar:

1. Geleneksel ticaret dokusunun ve tescilli yapıların korunması, bu alanlarda sokak sağlıklılaştırma vb. projelerin geliştirilmesi; tarihi dokuyla bütünlük oluşturmayan ve çevresindeki yapılara zarar verme olasılığı bulunan afet riski yüksek yapıların anlaşma yoluyla yıkılması; sonrasında da bitişik nizamda iki katlı olarak yeniden üretilmesi kararı alınmış, bunun Suriçi'ndeki değişimin belgelenmesi olacağı düşünülmüştür. Bu

¹⁹ Resmi Gazete 15.12.2012

kararda her ne kadar tarihi dokuya değer atfedilmiş olsa da yeniden yapılaşma biçimiyle tarihi dokuyla uyumlu olmayan bir Tipomorfoloji oluşturacaktır; zira bu doku kentin özgün dokusuyla örtüşmemektedir. Ayrıca parsel şekli ve büyüklüğü, yapının şekli ve büyüklüğü, yapılaşma biçimi vb. parametreler açısından alanla bütüncül niteliklere sahip değildir.

2. Geleneksel konut dokusunun fiziksel özellikleri korunurken, buradaki bozulmaların, riskli yapıların yıkımı ile giderilmesi amaçlanmış, yeni yapılaşmanın ise avlulu düzende olması gerektiğine karar verilmiştir. Dokuya uygun olmadığı tespit edilen yapılarda riskli yapıların yıkılarak yerine bitişik düzende iki katlı ve arka bahçeli yapıların inşa edilmesi kararlaştırılmış, riskli olarak değerlendirilerek yıkılan bu yapıların yeniden inşası ile alandaki değişimin belgelenmesi olması uygun görülmüştür. Bu kararla avlulu düzende yapılaşma biçimi değerli olarak kabul edilerek korunması uygun görülmüş, ancak yeni yapılaşma biçimi parsel şekli ve büyüklüğü, yapının şekli ve büyüklüğü, yapılaşma biçimi vb. parametreler açısından değerlendirildiğinde tarihi dokuya uyumsuz olarak geliştirilen bir karar olduğu saptanmıştır.
3. Bu planda mekan kalitesini arttırmak adına sokak sağlıklılaştırma ve yenileme projeleri geliştirilerek proje paketleri belirtilmiştir. Lakin projelerde detaya girilmemiş, bu alanların nasıl ve neden seçildiği açıklanmamış, çalışmanın başka bölümlerinde en azından deprem riski ibaresinden yola çıkılmış olmasına karşın buradaki yapılar yalnızca riskli olarak atfedilmiş ve projelerin temel gerekçesi tam olarak açıklanmamıştır. Buradaki süreç için de yine riskli yapıların yıkımı ve sonrasında tekrardan üretimine karar verilmiştir. Bütün bu nedenlerden ötürü söz konusu projeler yüzeysel kalmış olup, yalnızca kentsel mekansal dokuda hızlı bir inşaat sürecinden öteye gidemeyecektir.

Yapı ölçeğinde kararlar:

1. Tescilli kültür varlıklarının işlev ve özgünlüğünün korunarak uygun koruma müdahalelerinin uygulanması, bu yapılarla aynı parselde bulunan veya bitişikindeki özgün dönem eki olmayan ve yapıya zarar veren eklentilerin yıkılarak yapıların algılanabilirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Tescilli olmayan ancak tarihi doku ile uyumlu, geleneksel avlulu düzende olan ve inşasında bazalt taş kullanılan yapıların da benzer biçimde risk oluşturan eklerinden arındırılarak aslına uygun biçimde yenilenmesi uygun görülmüştür. İlâveten bu yapıların sokak zemin döşemesi, avlu duvarları, sokak çeşmeleri, kabartılar, geçitler, avlu kapıları, avlularda bulunan havuz ve kuyular, ağaçlar vb. dokunun bir parçası olan öğelerinin korunması gerektiğine karar verilmiştir. Bu karar tarihi dokudaki değer atfı açısından oldukça kapsamlıdır. Alanı alt

ölçekte zenginleştiren bileşenlerin varlığı dikkate alınmış, mimari form, özellikler ve işlemler, malzeme, süsleme gibi parametreler üzerinden değer atfı yapılmıştır [104].

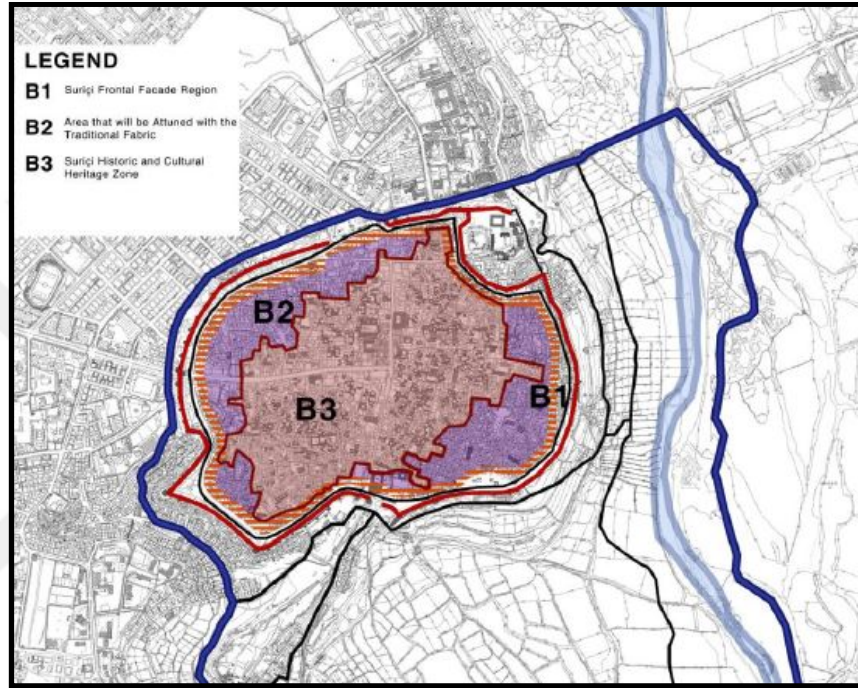
Planda yer alan kararlar incelendiğinde riskli ilan edilen yapıların iyileştirilmesi yerine yıkımı önerilmiş, sonrasında ise alanın gelişiminin göstergesi olması amacıyla yeniden üretilmesi hedeflenmiştir. Bu planda koruma amaçlı imar planıyla benzer kararlar üretildiği ifade edilse de ciddi farklılıklar yaratılması hedeflenmektedir. Zira koruma amaçlı imar planı ilk adımda tarihi dokunun genel görünüşünün korunması hedefiyle (uygun olmayan yapı eklentileri, orijinal dokuya uyumsuz olarak sonradan yapılan kat artışları, geleneksel konutların bölünmesi vb.) yola çıkarak kararlar üretmektedir. Buradaki kararlar, kentsel algıyı etkilemekte olup, yerine getirilmesi zamana yayılan kararlardır; ancak bu planda ise sorunlara karşı ilk çözüm olarak yıkım kararı alınmıştır. Riskli yapı ilan edilen ve bu nedenden ötürü yıkılan yapıların Suriçi'nin zaman içerisinde yaşadığı değişimin belgelenmesi amacıyla yeniden üretilmesi, genel kamu yararına aykırıdır. Zira plan kararlarına göre dokuda yıkım yaşansa bile tarihi dokunun parsel durumunun korunması vurgulanmasına rağmen bu dokunun yeniden üretilmesi, fiziksel karakterdeki tahribatın yenilenerek daha kalıcı hale getirilmesinden bir yaklaşımdan öteye gitmeyecektir. İlaveten niteliği itibarıyla birbirinden farklı olan tescilli yapılar, sivil mimarlık örnekleri, tescil önerili alanlar, konut alanları, ticaret alanları vb. korunması gerektiği düşünülen yapılara yönelik tek düze koruma kararları getirilmiştir. Alandaki genel koruma yaklaşımıyla yıkılmasına karar verilen yapılara yönelik verilen kararlar da fazlasıyla benzer ve yüzeyseldir. Çalışmada yalnızca deprem riski üzerinden değerlendirmeler yapılmış, buralarda fonksiyon değişikliği olarak ise yalnızca turizm ön planda tutulmuştur; oysaki söz konusu alan birçok kültürün ortak birikim süreçlerinden geçmiş, çok katmanlı bir kentsel sit alanıdır ve bu kararlar alanın sahip olduğu potansiyeli değerlendirememektir. Sonuç olarak 2013 yılında TC Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu bu plan risk temelli değerlendirmeleri olan, farklı alan kullanımlara dair kararları fazlasıyla tek düze, yıkıp yeniden üretme gibi bir süreç izleyen, kentin niteliklerinin kullanımı açısından kentsel koruma ilkeleriyle uyumsuz bir plandır.

4.1.4. 2014 Yılı Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı

2014 yılında hazırlanmış olan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı, tez çalışmasının örnek alanı olan Suriçi'ni de kapsayan bütüncül nitelikte bir çalışmadır. Bu çalışma yasal dayanağını 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na tanımlanan yönetim alanı ve alan yönetim planı kavramlarından almaktadır ve her beş yılda bir gözden geçirilmelidir hükmü ile sürekliliği tanımlanmıştır. Bu nedenlerle söz

konusu alanın bitişinde yer alan UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki Hevsel Bahçeleri'nin çevresiyle olan ilişkisi bu çalışmaya dahil edildiğinden, yapılan çalışmada incelenmesi uygun görülmüştür.

Bu çalışmada Suriçi T1, T2 ve T3 olarak üç bölüme ayrılmış²⁰, bu sınıflandırma yapılırken de alanların fiziksel mekan özellikleri dikkate alınmıştır. T1 Suriçi Ön Görünüm Bölgesi, T2 Geleneksel Dokuyla Uyumlanacak Alan ve T3 Suriçi Tarihi Kültürel Miras Alanı olarak alt bölgelere ayrılmıştır [105].

Şekil 4.23. Alan Yönetim Planınca Suriçi bölgelemesi [105]

T1 Alanı konumu itibariyle surlardan cephe almaktadır. Buradaki yapılaşma surların görünümü ve algılanmasını etkilemektedir. Alanın Dağ Kapı'ya yakın olan bölümlerinde yoğun çok katlı yapılaşma görülürken, Mardin Kapı ve Saray Kapı arasında kalan bölümlerinde düşük katlı yapılaşmanın hâkim olduğu tespit edilmiştir. Alan cephe ve kat yüksekliği açısından ikili bir yerleşim dokusuna sahiptir. Alanın Suriçi'nden surlara açılması nedeniyle, koruma amaçlı imar planınca önerilen yapı-parcel-ada düzenince ortak bir dile sahip olması, yeni yapılarda geleneksel malzeme kullanımı, avlu bahçe ve sokak gibi dokunun tamamlayıcı unsurlarını içermesi, surlara açılan sokaklarda zemin kaplamasının farklılaştırılarak bütüncül bir dil oluşturulması önerilmektedir. Tarihi kent dokusunun bu bölümü tarif edilirken yoğunluk, parsel şekli ve büyüklüğü, sokak cepheleri, perspektif ve görünüm gibi kentsel doku ölçeğindeki

²⁰ Çalışmada bu alanlar İngilizce olarak B1, B2 ve B3 olarak tanımlanmıştır

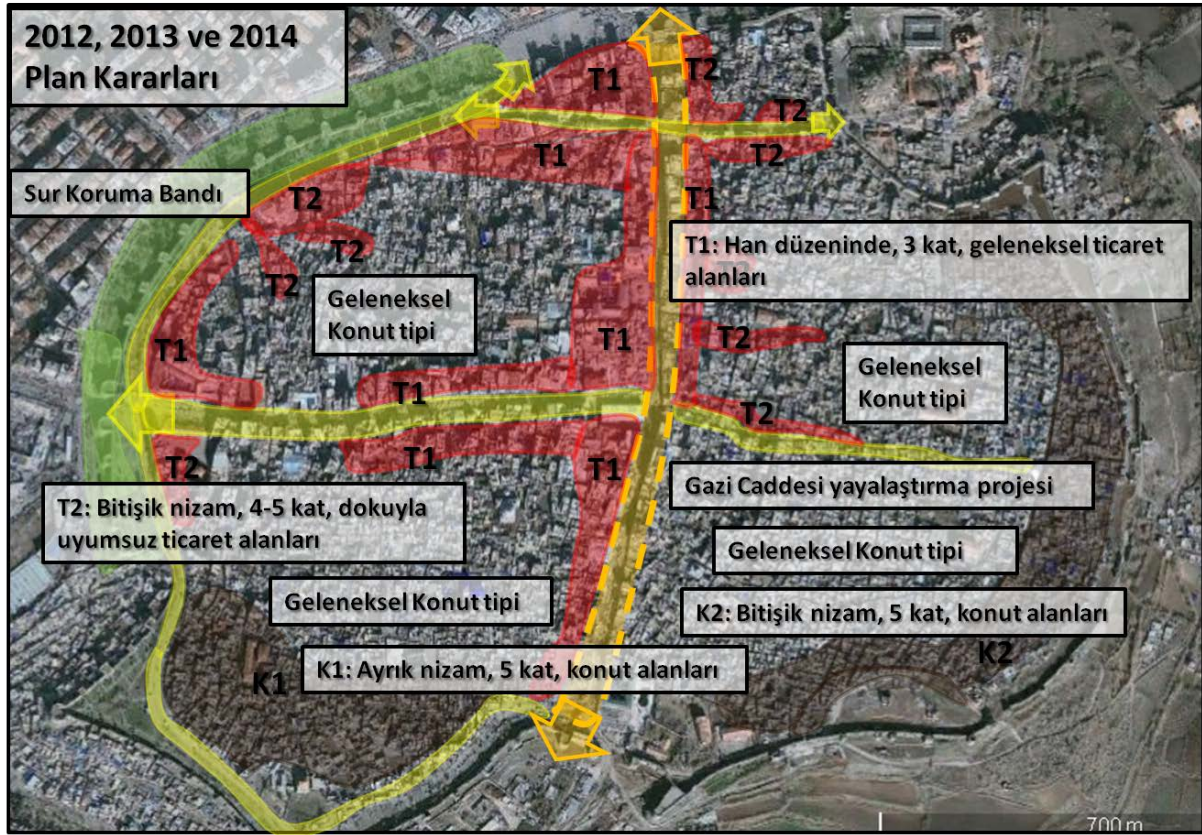
parametreler ile yapının şekli ve büyüklüğü, yapılaşma biçimi gibi yapı ölçeğindeki parametreler dikkate alınmış, bu özelliklerin tarihi dokuyu özgünleştirmesi nedeniyle korunması gerektiğine karar verilmiştir.

T2 Alanı Suriçi'nin tarihsel gelişimi içerisinde parsel ve ada düzeni açısından en çok bozulmaya uğrayan ve çok katlı yapılaşma biçiminin görüldüğü alandır. Buradaki konut yerleşimlerindeki az katlı yapıların çok katlı yapılara dönüşümü ve kat artışları, avlulu yapıların yitirilmesine, sokak dokusunda fiziksel değişim ve bozulmalara neden olmuştur. Bu alanda koruma amaçlı imar planınca tanımlanan fonksiyon, yapı düzeninin korunması, adalardaki yapıların parseldeki oturumu, yapı- sokak ilişkisi, dolu-boş oranlarının bütünlük içerisinde belirlenmesi, bu adalarda yer alan bahçe ve peyzaj düzenlerinin Alan Yönetimi Başkanlığınca belirlenecek uygulama rehberine dayalı olarak düzenlenmesi uygun görülmüştür. Burada da yoğunluk, parsel şekli ve büyüklüğü, sokak cepheleri, perspektif ve görünüm, yapının şekli ve büyüklüğü, yapılaşma biçimine ek olarak yapının parseldeki pozisyonu, şekli ve büyüklüğü de dikkate alınmış, koruma değer görülmüşlerdir.

T3 Alanı tarihi ve kültürel mirasın yoğun olarak yer aldığı, anıtsal yapılar, sivil mimari örnekleri, geleneksel sokak dokusu, sokak-avlu-yapı ilişkisi, mahalle birimleri gibi fiziksel mekan tanımlayıcı özelliklere sahiptir. Alandaki kaçak yapılaşma, sektörel yığılmalar, nüfus yığılması vb. nedenlerle tarihi doku tahrip edilmekte olup, buradaki konut dokusunun asıl sahiplerinin alandan ayrılması, yeni gelen nüfusun kent dokusuna ilişkin talepleri, alanın bilinçsizce kullanımı gibi nedenler doğrultusunda orijinal dokuda bozulmalar meydana gelmektedir. Buna yönelik olarak geleneksel sokak dokusunun, avlulu konut dokusunun korunması ve ek olarak da yeni yapılarda geleneksel malzeme kullanımı, avlu-bahçe-sokak ilişkisinin devam ettirilmesi, sokaklardaki yaya kullanımlarının arttırılması gibi politikalar geliştirilmiştir. T3 alanı için de T1 ve T2 alanlarındaki parametreler göz önünde bulundurulmuş ve tarihi dokunun korunmasında değerli olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışma koruma amaçlı imar planındaki anıtsal yapıların bulunduğu parsellerdeki düzenlemelere, mevcut işlevlerin korunarak sürdürülmesi ile bu alanlarda yeniden işlevlendirme, bu yapılardaki dönem eklerinin korunmasını içeren rölöve, restorasyon, restitüsyon vb. çalışmaları, geleneksel konutlardaki avluların ve buradaki parsel düzeninin korunması, dolu-boş oranları, yoğunluk miktarı, özgün avlu duvarları, çeşme, kuyu, havuz gibi mekansal bileşenler ile özgün sokak kaplamasının korunması ilkelerini kabul etmektedir [105]. Bu çalışma Suriçi'nin tarihi dokusu içerisinde yer alan kültürel mirasına yönelik olarak koruma amaçlı imar planı ile benzer kararlara sahip olup, Suriçi'ni, Sur dışı ve Hevsel Bahçeleri ile bütüncül bir kapsamda ele alınmış, alanın korunmasında işsizlik, göç, istihdam gibi kararları da korumada girdi olarak değerlendirmiştir. Alanın korunmasına olan yaklaşımı belgeleme, kentsel

standartlar, yasal mevzuatlara uyum, farklı kurumlarla işbirliği gibi girdilere sahip olması açısından bütüncüdür ve geleceğe dönük bir çalışmadır.

Şekil 4.24. 2012 KAİP, 2013 ve 2014 Planlarının Mekansal Karşılıkları

Tablo 4.5. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURIÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI ve DEĞER ÇALIŞMALARI		
2012, 2013 ve 2014 Plan Kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	2012, 2013 ve 2014 Plan Değerlendirmeleri
Tescilli yapı sayısında artış olmuştur	Nitelikli yapılar	Özgün mimari özelliklere ve kullanıma sahip, değer atfedilen tescilli yapıların sayısı artmış, bu yapıların korunması desteklenmiştir
Avlu, sokak döşemesi, havuz, kuyu, ağaç vb. tarihi dokunun bileşenlerine yer verilmiştir	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Tarihi dokunun en alt ölçekteki bileşenleri de değerli olarak kabul edilmiş, tarihi dokunun orijinallliği daha geniş bir açıdan ele alınmıştır
Sokak dokusuna minimum müdahalede bulunulmuştur	Sokak Dokusu	Tarihi dokunun değerli bileşenlerinden olan sokak örüntüsünün özgünlüğü korunmuştur
Sokak cepheleri korunmuştur	Sokak Dokusu	Alandaki özgün ve değerli sokak cepheleri ve sürekliliği, mekansal karakterin bir parçası olarak korunmuştur
Geleneksel konut ve ticaret alanlarının devamlılığı öngörülmüştür	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Geleneksel tipteki yapıların sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Bunlar kütle, biçim, avlu duvarı ve yapı-parsel ada ilişkisiyle sokak cephelerini korumaktadır.

Tablo 4.5. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar (devamı)

Alandaki avlulu tipteki konut dokusunun korunması kararlaştırılmıştır	Geleneksel Konut Tipi	Alandaki avlulu konut tipleri, tarihi dokudaki karakteristik konut tipi olup, korunması uygundur
Surların etrafının temizlenmesi kararlaştırılmıştır	Kent Surları	Tarihi dokuyu tanımlayan ve sınırlandıran değerli bir bileşen olarak kent surlarının algılanabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir
Alandaki kaçak yapıların yıkılarak, parsel şekli ve boyutuyla beraber avlulu düzene dönmesi kararlaştırılmıştır	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Alandaki orijinal konut yerleşimleri avlulu tipte olup, parsel büyüklükleri ve bu parseldeki yerleşimleri özgün plan tipine sahiptir
Yeni yapıların avlulu düzende, sokak cephelerine uyumlu olarak, uygun malzeme ve işçilikle üretilmesi kararlaştırılmıştır	Geleneksel Konut Tipi	Suriçi'nin tarihi dokusu avlulu tipteki yapılar ve bu yapıların sokakla kurduğu ilişkiyi içermekte olup; korunması kararı uygundur
Alanda işlevini kaybetmiş yapılara işlev kazandırılması öngörülmüştür	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Fiziksel karakter parametrelerinden olan fonksiyon ve kullanım, tarihi doku içerisindeki köhneleşmeyi engellemek adına olumlu bir yaklaşımdır
Tescil önerili olmasa bile, tarihi doku içerisinde bozulmamış olan yapıların malzeme, cephe, gabari, konum ve kütlesinin korunması öngörülmüştür	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Bu karar ile tarihi dokunun algılanabilirliği, üçüncü boyuttaki görünümü ve kent silueti göz önünde bulundurularak koruma açısından uygun bir karardır

Tablo 4.6. 2012, 2013 ve 2014 Planlarının Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 2012, 2013 ve 2014 PLANLARI ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ	
Mekansal Karakter Parametreleri	2012, 2013 ve 2014 Planları
Yerleşim Ölçeği	
Topografya	
Tipomorfoloji	
Fiziksel Sınırlar	
Peyzaj	
Kentsel Doku Ölçeği	
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	Bir önceki plan sürecinden itibaren, ana akslara bağlanan sokaklarda konuttan ticari kullanımlara dönüşüm gözlenmiş, sokak dokusu içerisinde konut ve ticari kullanımlar bir araya gelmiştir. 2012 KAİP bu uyumsuzluğu gidermeyi hedeflemektedir.
Sokak Örüntüsü	
Tarihi Gelişim	Bu planda alanın özgün dokusuna ait kabul edilen 1952 hava fotoğrafları kullanılmıştır
Yoğunluk	2012 KAİP ile getirilen kararlardan birisi de göçle oluşan alanları, dokudaki kaçak yapılaşmaları ve kat ilavelerini temizleyerek yoğunluğu azaltmaktır.
Doku Sınırları	

Tablo 4.6. 2012, 2013 ve 2014 Planlarının Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi (devamı)

SURİÇİ'NİN 2012, 2013 ve 2014 PLANLARI ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ	
Açık Alanlar ve Sokak Bağlılıkları	
Perspektif ve Görünümler	
Mekansal Organizasyon	Konuttan ticarete dönüşüm sorununun çözülmesi planlanmaktadır
Yapı Ölçeği	
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	
Mimari Formlar	
Yapı Çeşitlilikleri	
Mevcut Kullanım	
Plan tipleri ve çatılar	
Özellikler ve İşlemeler	2012 KAİP daha önce tarihi dokunun bileşeni olarak sayılmayan bahçe, havuz, kuyu, sokak kaplaması gibi bileşenlere de yer vermiştir.
Diğer	
Malzeme ve Renk	2013 yılında hazırlanan Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Plan Açıklama raporu, tescilli olmayan ancak tarihi dokuyla uyumlu, geleneksel avlulu düzende olan ve malzeme olarak bazalt taş kullanılan yapıları da tarihi dokunun bileşeni olarak kabul etmiştir. Böylelikle Suriçi'nin geleneksel konut kullanımında malzeme de bir kriter olarak kabul edilmiştir.
Süslemeler	
Yapılaşma Biçimi	
Tablo lejantı	
	Plan dönemindeki olumlu kararlar
	Plan dönemindeki olumsuz kararlar
	Karar bulunmuyor

4.2. Suriçi'nde Yaşanan Çatışma Süreci ve Tarihi Dokuda Oluşan Tahrifat

2012 yılında Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, UNESCO Dünya Mirası adaylık çalışmaları başlamış, 2015 yılında da Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Dünya Mirası olarak tescillenmiştir. Sur ilçesi ise bu alanın tampon bölgesi olarak belirlenmiş olup, 147 anıtsal, 448 sivil mimarlık örneği olmak üzere toplam 595 adet tescilli yapıya ev sahipliği yapmaktadır [106]. Suriçi 1988 yılında kentsel sit alanı ilan edilmiş, 1990 Yılı'nda ilk Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmış, zaman içerisinde mevcut planın yetersiz kalmasıyla da 2012 Yılı'nda ikinci Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmıştır. Zengin ve özgün kültürel mirasa sahip olan Suriçi'nde 2015 yılında çatışma süreci başlamış, bu süreçte tarihi doku ve içerisindeki birçok yapı tahribata uğramıştır. Bu süreçte "TMMOB Diyarbakır İKK (İl Koordinasyon Kurulu) tarafından yürütülen çalışmada 706 işyeri ve konutun hasar tespit çalışması yapılmış ve 693 yapının basit onarımlarla hasarının giderilebileceği, 13 yapının ise detaylı incelenmesi gerektiği belirtilmiştir"(TMMOB, 2017, 9). Yapılan incelemelerde Kurşunlu

Camii, Hacı Hamit Camii, Paşa Hamamı, Mehmet Uzun Evi, Ermeni Katolik Kilisesi, Dört Ayaklı Minare gibi kimi tescilli yapıların ağır hasarlı olduğu görülmüştür. Bu yapılara ek olarak Hasırlı Cami ile Ticaret ve Sanayi Odası Evi de tamamen yıkılan anıtsal yapılar arasındadır [107].

Çatışma sonrasında ise güvenlik gerekçesi nedeniyle alanda tahribata yönelik bir belgeleme çalışması yapılmamıştır. Literatür çalışmasından edilen bilgiler ışığında, tahribata yönelik belgelemenin yeniden inşa süreçlerinde vazgeçilmez bir girdi olmasına rağmen; Suriçi özelinde yetersiz kalmıştır. Şubat 2016'da başlayan yıkım çalışmaları sonucunda; kentsel sit alanı olan ve Dünya Kültürel Miras Alanının tampon bölgesi olarak korumaya alınan Suriçi, düz bir araziye dönüştürülmüştür. Temmuz 2016'ya kadar alanda tescilli yapıların da yıkıldığı tespit edilmiştir. Yine 2012 Yılı'nda revize edilen Koruma Amaçlı İmar Planı'na işlenen ve kentsel dokuyu tamamladığı için koruma altına alınan çevresel değerlerde yapılar olarak tespit edilen çok sayıda yapının tamamen yıkıldığı tespit edilmiştir [106].

Alanda herhangi bir hasar tespit çalışması yapılmamış olmasına karşın farklı tarihlerde çekilen uydu görüntüleriyle kadastral haritaların karşılaştırılmasıyla tahribat durumu belgelenmiştir. 2016 Yılı Mayıs ayına ait uydu görüntüsünde 10 hektarlık bir alanın, 2016 Yılı Ağustos ayına ait başka bir uydu görüntüsüyle ise 20 hektarlık bir alanda yıkım meydana geldiği tespit edilmiştir. Sonrasında siyasi nedenlerle uydu görüntülerine erişilememiş; ancak uçak yolculukları sırasında çekilen fotoğraflarla Suriçi'nin özellikle doğusunda alanın neredeyse tamamen yıkıldığı gözlemlenmiştir.

10 Mayıs 2016 uydu fotoğrafına göre Suriçi'nde 832 yapının tamamen yıkıldığı ve 257 yapının hasar gördüğü tespit edilmiştir. Yıkılan yapılar arasında tescilli sivil ve anıtsal özellikte mimarlık örnekleri de bulunmaktadır. 36 adet tescilli, 50 adedi çevresel değerli yapı (koruma amaçlı imar planında geleneksel ve tarihi öğelere sahip olan ve kentin tarihi ve kültürel dokusunu tamamlamaları nedeniyle korunması gerekli görülen yapılar) olmak üzere toplamda 86 yapının yıkıldığı, 36 adet yapının kısmen yıkıldığı, 48 yapının zarar gördüğü tespit edilmiştir. Alandaki yapıların 76 sı tescilli sivil, 13 adedi anıtsal ve 81 adedi de çevresel değerli yapıdır. Ağustos 2016 tarihinde çekilen en son uydu görüntüsünden 1519 yapının tamamen yıkıldığı tespit edilmiştir (Soylukaya, 2017, 12). Alanda yaşanan çatışma sürecinde tamamen yıkılan 1519 yapıya ek olarak; 500'den fazla yapı kısmen yıkılmıştır ve dağılımı şöyledir [106].

- Bunların içinde 33 sivil mimari örneği, 3 anıtsal yapı, 53 adet çevresel açıdan önemli yapı tamamen yıkılmıştır.
- 17 sivil mimari örneği, 7 anıtsal yapı, 15 adet çevresel açıdan önemli yapı kısmen yıkılmıştır. 25 sivil mimari örneği, 3 anıtsal yapı, 13 adet çevresel açıdan önemli hasar görmüştür.
- Bu süreçte Diyarbakır Suriçi içerisinde toplamda 170 adet tescil kaydı olan yapı zarar görmüş; tescilli yapılar, tescil önerili nitelikteki yapılar, özgün sokak dokusu ve sivil mimari örnekleri zarar görerek tarihi doku kayıplar yaşamıştır [108].

Şekil 4.25. Suriçi Tarihi Dokusunun Tahribatına İlişkin 2016 Mayıs ve 2016 Ağustos Tarihli Uydu Görüntüleri [107]

Şekil 4.26. Suriçi Tarihi Dokusunun Tahribatına İlişkin 2017 Temmuz Tarihli Uydu Görüntüsü [107]

YIKILAN ÖNEMLİ YAPILAR	
MAHALLE	YAPI
Cemal Yılmaz	Cumhuriyet İ.Ö.O
Fatihpaşa	Süleyman Nazif İ.Ö.O
Hasırlı	Büyükşehir Belediyesi Çamaşırhanesi
Hasırlı	Arap Şeyh Cami
Cemil Yılmaz	Hocaoğlu Cami
Cemil Yılmaz	Saloş Cami
Hasırlı	Hacı Ramazan Cami
Fatihpaşa	Zincir Kıran Türbesi

HASARLI ÖNEMLİ YAPILAR	
MAHALLE	YAPI
Fatihpaşa	Yeni Kapı Sağlık Ocağı
Hasırlı	Paşa Hamamı
Savaş	SODES Kreş
Fatihpaşa	Kurşunlu Cami
Savaş	Hacı Hamit Cami
Savaş	Dört Ayaklı Minare
Savaş	Şeyh Muttahar Cami
Hasırlı	Ermeni Katolik Kilisesi
Hasırlı	Mehmet Uzun Evi
Dabanoğlu	Şeyhzadeler Konağı
Cemal Yılmaz	Protestan Kilisesi
Savaş	Surp Giragos Kilisesi
Savaş	Marpetyum Keldani Kilisesi
Cemal Yılmaz	Hüsrev Paşa Cami
Dabanoğlu	Nasuh Paşa Cami
Dabanoğlu	Yavuz Selim İ.Ö.O
Fatihpaşa	Esmâ Ocak Evi
Ziya Gökalp	Dengbej Evi

Şekil 4.27. Suriçi Tarihi Dokusundaki Nitelikli Yapıların Tahribatına İlişkin Analiz [107]

Suriçi'nin kültürel mirasına ek olarak dokunun tarihi geçmişi, uzun zamandır mevcudiyetini sürdürmesi ve özgün yapısı göz önünde bulundurulduğunda yaşanan tahribatın etkisi açıkça ortadadır. Tarihi dokudaki çatışma süreci alana zarar verirken, Bakanlar Kurulu 21.03.2016 tarih ve 2016/8659 sayılı kararı²¹ ile Suriçi'ndeki riskli alan sınırları içerisinde yer alan taşınmazların Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından acele kamulaştırılması kararı ve güvenlik gerekçeleriyle 2012 yılında hazırlanan Suriçi'ndeki Koruma Amaçlı İmar Planı için revizyon kararı almıştır. Böylelikle Suriçi için yeniden inşa süreci başlamıştır.

Şekil 4.28. Suriçi'nde Kamulaştırılan Parseller [107]

²¹ Resmi Gazete 21.03.2016

Tablo 4.7. 2015-2016 Çatışma Sürecinin Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 2015-2016 ÇATIŞMA SÜRECİ ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ	
Mekansal Karakter Parametreleri	2015-2016 Çatışma Süreci
Yerleşim Ölçeği	
Topografya	
Tipomorfoloji	Alanda tipomorfolojik kayıplar meydana gelmiştir
Fiziksel Sınırlar	
Peyzaj	
Kentsel Doku Ölçeği	
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Suriçi'nin arazi kullanımı değişmiş, ana akslarca tanımlanan bölgeler homojen özelliğini yitirmiştir
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	Alandaki yapıların hasar görmesiyle sokak cepheleri tanımsızlaşmıştır
Sokak Örüntüsü	Alanda sokak örüntüsü izleri yitirilmiştir
Tarihi Gelişim	Alanın tarihsel gelişimine dair izler silinmiştir
Yoğunluk	
Doku Sınırları	
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	Alandaki tahribatla beraber bu tanım zarar görmüştür
Perspektif ve Görünümler	
Mekansal Organizasyon	
Yapı Ölçeği	
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	
Mimari Formlar	Anıtsal yapılarda kayıplar yaşanmıştır
Yapı Çeşitlilikleri	Alandaki nitelikli yapıların sağladığı çeşitlilik zarar görmüştür
Mevcut Kullanım	
Plan tipleri ve çatılar	
Özellikler ve İşlemeler	
Diğer	
Malzeme ve Renk	
Süslemeler	
Yapılaşma Biçimi	

Tablo lejantı	
	Çatışma sürecinin tarihi dokudaki etkileri
	Karar bulunmuyor

4.2.1. 2016 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Raporu

TC. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı'nca 2016 Yılı'nda hazırlanan Plan Değişikliği Raporu'nda 6306 Sayılı Yasa'ya dayanarak, Suriçi'nin sağlıklı yapılardan arındırılarak tarihi dokusunun ortaya çıkarılması temel hedef olarak belirlenmiştir. Tarihi dokuda konut stokunun korunarak, koruma eksenli bir kentsel dönüşüm politikası benimsenmiştir. Suriçi'nin zengin tarihi ve mimari dokusunun, bölgede yaşanan yoğun göç ve terör olayları nedeniyle tahrip olduğu ifade edilmiştir [109]. Bu planın hazırlanmasında gerekçe olarak;

Kentsel doku ölçeğindeki gerekçeler:

1. Mevcut koruma amaçlı imar planının projeksiyon dönemi tamamlanmadan Cevat Paşa, Dabanoğlu, Savaş, Cemal, Yılmaz, Hasırlı ve Fatih Paşa mahallelerindeki yıkımlarla uygulanmasının çözümsüz hale gelmiş olması belirtilmiştir.
2. Koruma Amaçlı İmar Planı'ndaki sokak sağlıklaştırma ve mimari projelerin farklı kurumlarca uygulanması kentin fiziksel mekanında bozulmalar yaratmıştır. Koruma amaçlı imar planlarının ardından uygulanan mimari projelerin parsel ölçeğinde kalması sosyal ve ekonomik problemler nedeniyle koruma kararlarının uygulanmasını engellemektedir.
3. Koruma amaçlı imar planının ulaşım konusundaki eksikliklerinin giderilmesi, bölgedeki terör sebebiyle oluşabilecek güvenlik kayıplarının ortadan kaldırılmasına yönelik bir ulaşım ağının geliştirilmesi, ambulans, itfaiye vb. araçların ulaşılabilirliğinin artırılması amacıyla bazı ulaşım şemalarının yeniden ele alınması gerekmektedir.

Kentsel doku ölçeğindeki kararlar:

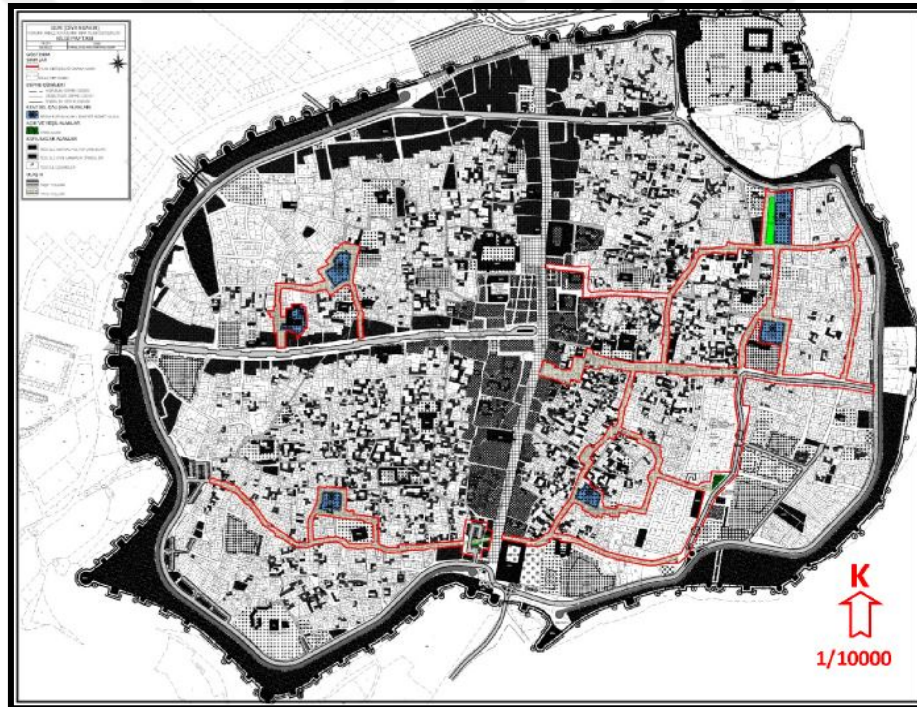
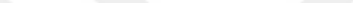
1. Kentsel tasarıma ilişkin uygulama hükümlerinin oluşturulacaktır.
 2. Koruma planında yer alan bazı imar yollarının genişletilecektir.
 3. Emniyet hizmet alanlarına ilişkin değişiklikler yapılacaktır.
-
1. Koruma amaçlı imar planı ve mimari projeler arasında kentsel tasarım projeleri geliştirilerek bütünlük sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu amaçla Kültür Bakanlığı'nın Koruma Amaçlı Teknik Şartnamesi'ndeki ve Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'ndeki kentsel tasarım projeleri tanımlarına yer verilmiş; bu açıklamalara ek olarak "mevcutta yaşanan ve yaşanmaya devam eden terör olaylarının verdiği olumsuz etkileri ortadan kaldırmaya yönelik mevcut dokunun korunması (...)" (TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016, 10) ibaresinin de kentsel tasarım projelerinin hazırlanmasında göz önünde bulundurulacağı vurgulanmıştır. Ancak söz konusu açıklamalarda bu ifadeye referans veren, alanın tarihi dokusunun korunmasıyla ilgili veya benzer amaç içeren herhangi bir tanım yer almamaktadır. Elbette ki, tarihi dokunun bütünlüğünün korunması amaçlanmalı, bu amaçla da gerekli olduğunda plan, proje ve kentsel tasarım projeleri geliştirilerek kentsel koruma müdahaleleri uygulanmalıdır. Ancak alandaki terör olaylarına bağlı proje geliştirilmesi, yalnızca tarihi dokunun tahribata uğradığı hallerde, orijinal haline döndürülmesi için geçerli bir sebep olabilir. Bu amaç da kentsel tasarım projeleri ile yeni çalışmalar yapılarak değil; uygun belgelemeye dayalı olarak mevcut dokunun iyileştirilmesiyle sağlanabilir. Burada öngörülen kentsel tasarım projeleri mevcut dokunun korunmasından ziyade yaşanan

değişimlere dayalı olarak tarihi dokuda yeni projelerin geliştirilmesi anlamına gelmektedir ve dokunun orijinalliğinin korunmasına zarar verecektir. Bu nedenle terör olayları ve alanın tarihi dokusunun korunması ifadelerinin bir arada ele alınışı kentsel koruma disiplini içerisinde rasyonel bir zemine oturmamaktadır ve uygulanması durumunda tarihi dokunun özgünlüğüne zarar verecektir.

İlaveten buradaki yaklaşımda kentsel tasarım projelerinin mekansal kurgusuna ve üçüncü boyutta tarihi doku içerisindeki yansımalarına yönelik herhangi bir açıklama bulunmamaktadır; 2016 Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nın da diğer planlarla benzer biçimde bir kentin mekansal oluşumunu ifade eden ve mekansal değere sahip fiziksel parametrelerle açıklanması; tarihi dokuda hangi bileşenin değerli olarak korunması gerektiğini saptadıktan sonra projelerin üretilmesi daha doğru olacaktır.

2. Planda imar yollarının genişletilmesi kararı için; çarpık kentleşmenin sokak dokusu üzerindeki tahribatı, artan trafik yoğunluğu, otopark sorunları, yolların fiziksel kapasitesinin eksikliğinden dolayı güvenlik, itfaiye, ambulans vb. araçların hizmet yetersizliği problemi gerekçe olarak gösterilmektedir. Bu sorunların fiziksel mekandaki karşılığı olarak ise Koruma Amaçlı İmar Planı'nda Gazi Caddesi'nin yayalaştırılması kararı ve Gazi Caddesi'nin Melik Ahmet Caddesi ile kesiştiği yerden Yeni Kapı'ya kadar olan kısımda yolun devamlılığının sağlanmadığı (mevcut yol ağının korunması ve yeni bir yol açılmaması nedeniyle) belirtilmektedir. Çözüm olarak ise Melik Ahmet Caddesi'nin devamı niteliğinde Yeni Kapı'ya kadarki yolun 15 metreye çıkartılması ve geleneksel sokak dokusunun korunarak planda belirlenen sokakların 7 metreye kadar genişletilmesi önerilmiştir.

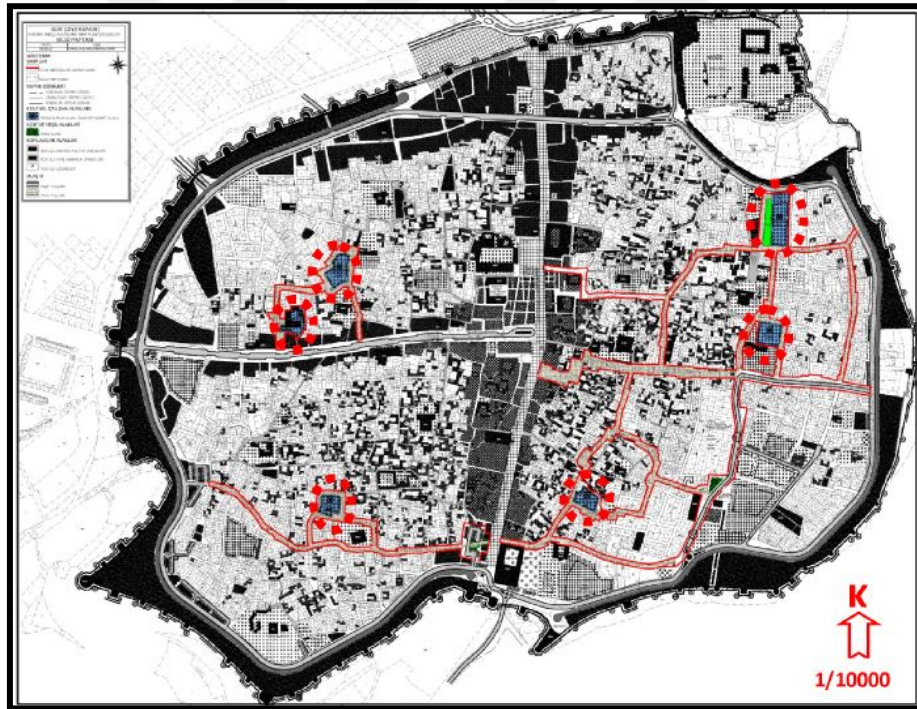
Buradaki gerekçeler incelendiğinde; yapılaşmanın özgün sokak dokusunda tahribata yol açacağı açıkça gözlemlenebilmektedir ve bu sorunun çözülmesi için yol genişletme uygulaması yerine soruna neden olan çarpık kentleşme ve gecekondulaşma sorunlarının çözümlenerek özgün sokak dokusunun korunması daha doğru bir çözüm olacaktır. Diğer bir gerekçe olarak otopark problemi için ise alanın yaya karakteri potansiyeli göz önünde bulundurularak öncelikle yaya dolaşımının artırılması, beraberinde toplu taşıma kapasitesinin iyileştirilmesi ve 2012 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Planı'nda belirtildiği üzere gerekli noktalarda minimum müdahale ile otoparkların oluşturulması daha uygun olacaktır. İtfaiye, ambulans vb. hizmet araçlarının alana girişi sorunu ise mevcuttaki geniş ana akslar ve o akslara bağlanan dar sokakların bir bölümü üzerinden sağlanabilecek durumdadır. Elbette ki bu tarz araçların alana girebilmesi gereklidir, ancak buradaki dar ve yer çıkmaz sokaklar, kentin tarihsel sürecinde organik olarak şekillenmiş olan sokak dokusunun özgün bileşenlerindendir. Buradaki sokak dokusunun ortalama genişliği göz önünde bulundurulduğunda 7

Genişletme Çalışmaları [109]

3. Raporda yer alan, emniyet hizmetlerinin yürütülebilmesi için tarihi kent dokusu içersine emsal: 1.00, Yençok: 8 metre olacak şekilde 6 adet emniyet noktası önerilmiştir. Ancak bu yapılaşma biçimi için önerilen emsal oranı, tarihi kent dokusunun avlulu yapılaşma biçimi, geleneksel sokak dokusu, yapı-parsel ilişkisi, alanın zemindeki dolu-boş ilişkisi ve kat yüksekliği açısından değerlendirildiğinde; tarihi dokunun korunması ve bunun koruma amaçlı imar planı ile desteklenmesi gerektiği düşüncesi ile ters düşmektedir.

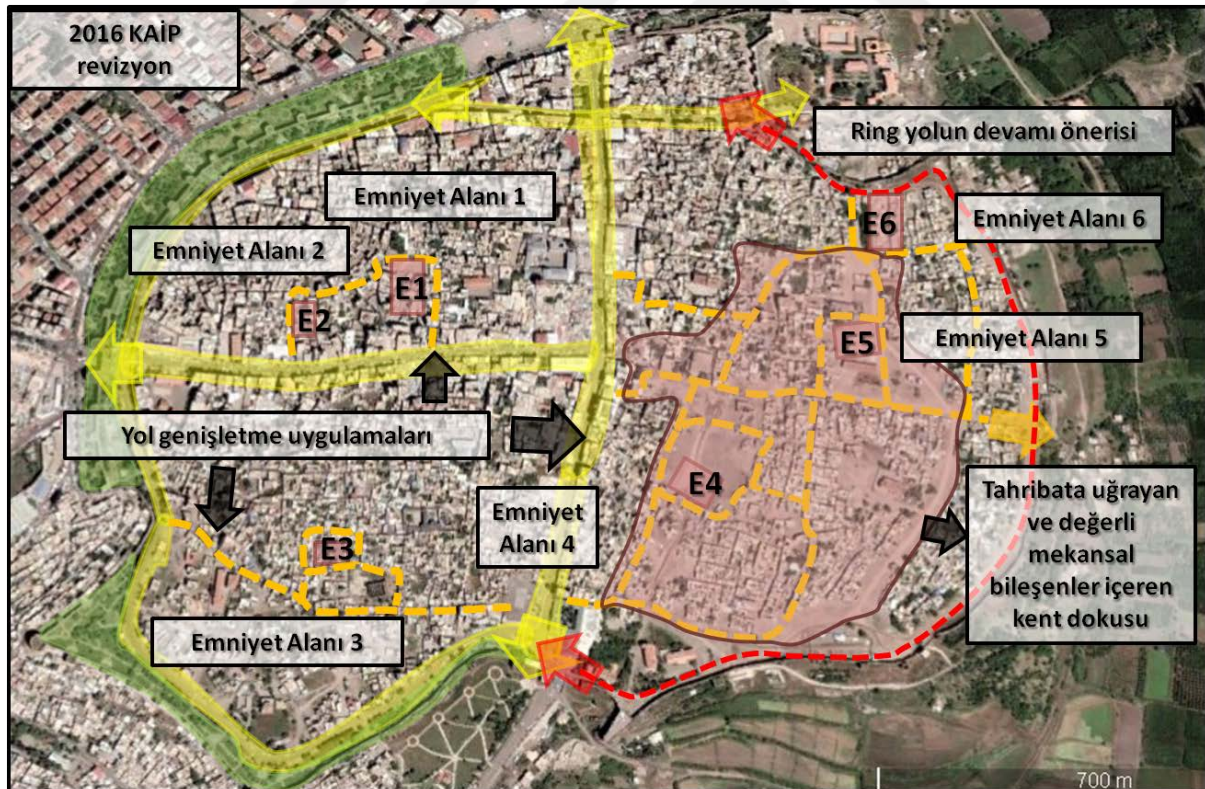
Zira buradaki tarihi dokudaki parsel şekil ve büyüklüğü, yoğunluk, perspektif ve görüntüler, sokak örüntüsü vb. fiziksel parametrelerce özgün ve açık bir şekilde tanımlanabilmekte olup; bu müdahale tarihi dokuyla bütünleşememekte ve tanımsızlaşmaktadır. Altı noktada planlanan emniyet hizmet alanları tarihi dokunun algılanmasında, fiziksel görünümünde ve doku içerisindeki mekansal bütünlük çerçevesinde değişiklikler meydana getirecek, dokunun orijinalliği bozulacaktır; bu anlamda söz konusu karar tarihi dokuyla uyumlu değildir. İlaveten TMMOB Diyarbakır İKK' nın yapmış olduğu tespit çalışmasına göre, bu planın uygulanması için 59 adet tescilli ve tescile değer yapının yıkımı gerçekleştirilecektir. Yeni açılacak yollar ve emniyet hizmet alanları olarak ayrılan alanlar içerisinde 17 adet tescilli yapı, 42 adet korunmaya değer geleneksel yapı olmak üzere toplamda 976 adet yapının plan kararı ile yıkımı öngörülmektedir. 2016 Yılı'nda Suriçi için hazırlanan Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ile Suriçi'nin tarihi ve kültürel mirası çok net bir şekilde kayıp yaşayacaktır; bu nedenle söz konusu plan buradaki tarihi doku için uygun değildir [107].

Şekil 4.30. 2016 Yılı Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Raporunda Öngörülen Emniyet Noktaları [109]

Tablo 4.8. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI ve DEĞER ÇALIŞMALARI		
2016 KAİP revizyon planı kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	2016 KAİP revizyon planı kararları değerlendirme
1. Kentsel tasarıma ilişkin uygulama hükümlerinin oluşturulması kararı	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. Tarihi dokunun çok miktarda nitelikli yapı ve geleneksel konut içerdiği düşünüldüğünde, projelerde alanın bu bileşenleri göz ardı edilmekte, koruma anlamında yetersiz kalmaktadır.
2. Bazı imar yollarının genişletilmesi kararlaştırılmıştır.	Sokak Dokusu	2. İlgili karar sokak dokusunda ve dolayısıyla da tarihi dokuda bozulmaya sebep olacaktır.
3. Emniyet hizmet alanlarının inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	3. Karar kütle, alanın genel yapı- parsel ve dolu- boş ilişkileri, sokak örüntüsü ve parsel büyüklüğü açısından uyumsuzdur, tarihi dokuyla bütünleşemeyecektir.
2016 KAİP Revizyon Planı Genel Değerlendirme: Kent dokusunun değerli bileşenleri barındırdığı düşünüldüğünde, alandaki nitelikli yapılar, geleneksel konutlar, sokak dokusu ve çok katmanlı gelişen kent dokusu bu kararlarla zarar görmeye açıktır. Plan kararları, tarihi dokunun karakteristiğini temel bağlayıcı olarak görmemekte, plan hedeflerini farklı belirlemektedir. Meydana gelecek değişimler Suriçi tarihi dokusu ile bütünlük yakalayamayacak ve alanın özgünlüğü kaybedilecektir.		

Şekil 4.31. 2016 KAİP Revizyon Mekansal Kararları

Tablo 4.9. 2016 KAİP'in Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 2016 KAİP REVİZYON ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ		
Mekansal Karakter Parametreleri	2015-2016 Çatışma Süreci	2016 KAİP REVİZYON
Yerleşim Ölçeği		
Topografya		
Tipomorfoloji		
Fiziksel Sınırlar		
Peyzaj		
Kentsel Doku Ölçeği		
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon		
Parsel Şekil ve Büyüklüğü		Emniyet hizmet alanları parseldeki parsel şekli ve büyüklüğü açısından dokuyla uyumsuzdur
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)		Sokak genişletme karalarıyla özgün sokak cephesi zarar görecektir
Sokak Örüntüsü		Sokak genişletme karaları sokak örüntüsünde bozulma yaratacaktır
Tarihi Gelişim		
Yoğunluk		Emniyet hizmet alanları kütle, yapılaşma özellikleri açısından yoğunluk artırıcı niteliktedir
Doku Sınırları		Doku içerisinde fiziksel sınır özelliği gösteren sokak dokusu bozulacaktır
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları		Sokak genişletme karaları ile tarihi dokudaki sokak bağlantıları bozulmaya uğrayacaktır
Perspektif ve Görünümler		Sokak cephesi, sokak bağlantıları ve avlu duvarlarındaki değişimler perspektif ve görünüm açısından olumsuzdur
Mekansal Organizasyon		Emniyet hizmet alanları genel mekansal organizasyon içinde yabancılaşmaktadır
Yapı Ölçeği		
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü		Emniyet hizmet alanları yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü açısından tarihi dokuyla uyumsuzdur
Mimari Formlar		
Yapı Çeşitlilikleri		
Mevcut Kullanım		
Plan tipleri ve çatılar		
Özellikler ve İşlemeler		
Diğer		
Malzeme ve Renk		
Süslemeler		
Yapılaşma Biçimi		Terör gerekçesiyle üretilen kararlar yapılaşma biçimi açısından tarihi dokuyla bütünleşmemektedir

Tablo lejantı	
	Plan dönemindeki olumlu kararlar
	Plan dönemindeki olumsuz kararlar
	Çatışma sürecinin tarihi dokudaki etkileri
	Karar bulunmuyor

4.2.2. Suriçi 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu

Suriçi'nin sosyal ve kültürel mirasını koruyan, bu mirasın bozulan kısımlarını tekrar ortaya çıkaran, sürdürülebilir, bütüncül bir strateji ve kentsel tasarım ile mekansal, sosyal ve ekonomik kalitesi artmış, bunun yanında kamu hizmetlerinin kalite ve etkinliği ile beşeri gelişme ve sosyal dayanışma imkanlarını geliştirmiş, inanç ve kültür turizmi açısından öne çıkan, rekabetçi ve marka şehir haline gelmiş bir Suriçi oluşturmak vizyonu ile yola çıkan bir proje olarak ifade edilmektedir. Bu vizyon dahilinde gerçekleştirilecek kentsel tasarım projelerinde Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nın belirlediği genel kararlara uygun olarak yenileme projeleri, mülkiyet durumları, terör olayları nedeniyle değişen ve gelişen ihtiyaçlar, kamu yatırımları vb. doğrultusunda parsel detayında belirlenen kütle kararlari üretileceği belirtilmiştir [110].

Yerleşim ölçeğindeki kararlari:

1. Planlama alanı (A bölgesi) belirlenirken geleneksel dokunun varlığı dikkate alınmış, geleneksel avlulu konut dokusunun var olduğu, kısmen bozulmalara uğramış olsa da geleneksel dokuya ilişkin izlerin belirlenebildiği, parsel düzeninin aslına uygun olduğu, yeni yapılaşmaların da bu düzene uyacak şekilde gerçekleşeceği alan olarak tanımlanmıştır. İkinci kategori olan bitişik düzendeki yerleşik konut alanları ise geleneksel mülkiyet dokusunun bozulmaya uğradığı, eski doku izlerinin silindiği, büyük bölümü yapılaşmış olan alanlardır. İmar planı kararlari doğrultusunda bölünmeye uğramış parsel yapısı da dikkate alınarak bitişik düzen yapılaşma kararı ile ayrıştırılmış ve planlama alanı dışında bırakılmıştır. Buradaki A Bölgesi'nin tanımlanışı dikkate alındığında, planlama sınırlarıyla örtüşmemektedir, zira A Bölgesi Suriçi tarihi dokusu içerisinde çok büyük bir alandır, tanımlandığı gibi homojen bir yapıya sahip değildir, geleneksel dokuyla uyumsuzluklar çok fazladır ve tahrip olan alanı tamamen ayrıştırmaktadır. Bu anlamda Suriçi 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu, daha planlama alanı tanımlama aşamasında tutarsızlıklar içermektedir.

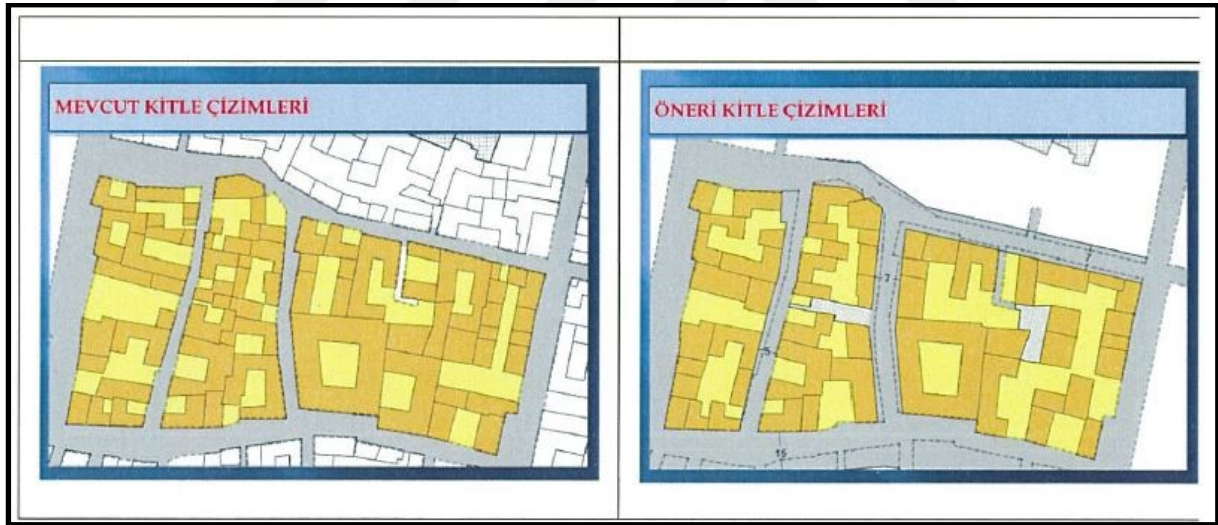
Şekil 4.32. Projede İfade Edilen A Bölgesi [110]

Kentsel doku ölçeğindeki kararlar:

1. Alandaki tasarım ve fonksiyon kararlarında, Koruma Amaçlı İmar Planı'nın genel kararlarının dikkate alınacağı belirtilmiş, parsel bazında kararlar geliştirilerek her parselde fonksiyon kazandırılmıştır. Bu amaçla geleneksel mimariye uygunluk, yapılar arası mahremiyet, aydınlatma vb. kararlar alınmıştır. Ancak her yapının ulaşım sistemi ile bağlantısının olması, ebatlarının günümüz ihtiyaçlarına göre belirlenecek olması hükümleri tarihi dokunun mekansal karakteristiği ile uyumsuzdur. Zira bu karar Suriçi'nin mekansal karakteri bütününde inceldiğinde her yapı sokaktan cephe almamakta, yapılar organik ve çıkmazlarla tanımlanan sokak dokusuyla özgün bir ilişki kurmaktadır. Ayrıca yapıların kültesi ve parsel boyutu, şekli, parseldeki pozisyonunun küçük ebatlarla ve iklimsel özelliklerle tanımlandığı düşünüldüğünde; günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmasının tarihi dokuyla uyumsuzluk yaratacağı açıktır.
2. Raporda yeni bir tanım olarak ele alınan nitelikli ticaret alanları (2C alanları), Yeni oluşturulan Yenikapı Caddesi üzeri ile dini odak noktaları olan Hz. Süleyman Cami, Nasuhpaşa ve Fatihpaşa (Kurşunlu) Camileri ile yine sanat alanında tanınmış kişilerin isimlerinin yaşatılacağı edebiyat, resim ve sinema müzeleri ve Harıçepek (Gavur) Meydanı Özel Proje alanının odak noktası özelliği göstermelerinden dolayı bu akslar üzerinde Ticaret 2C olarak tanımlanan ve içerisinde nitelikli turizm tesisleri ile butik, cafe, restoran, alışveriş yerleri ile butik otel niteliğinde konaklama tesislerinin bulunacağı ticari işlevlendirme yapılmıştır. Bu işlevlendirme Suriçi'nin kültür ve inanç turizmi açısından marka şehir haline gelmesi vizyonuna

destek olacak şekilde öngörülmüştür ifadesi olarak açıklanmıştır (TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017, 26). Bu kararla nitelikli tanımlı tam olarak açıklanamamakta, söz konusu işlevler birbiri içerisinde fonksiyonel bütünlüğe sahip olmamakla beraber mekansal olarak da uzaktır. Bu tanımlama ile herhangi bir bütünlük sağlanamamakta, plan kararı muğlaklaşmaktadır. Suriçi tarihi dokusunun özgünlüğü ve mekansal organizasyonu düşünüldüğünde böyle bir tanımlamadan baz alan proje alanlarının geliştirilmesi doku içerisinde uyumsuzluklar yaratacaktır.

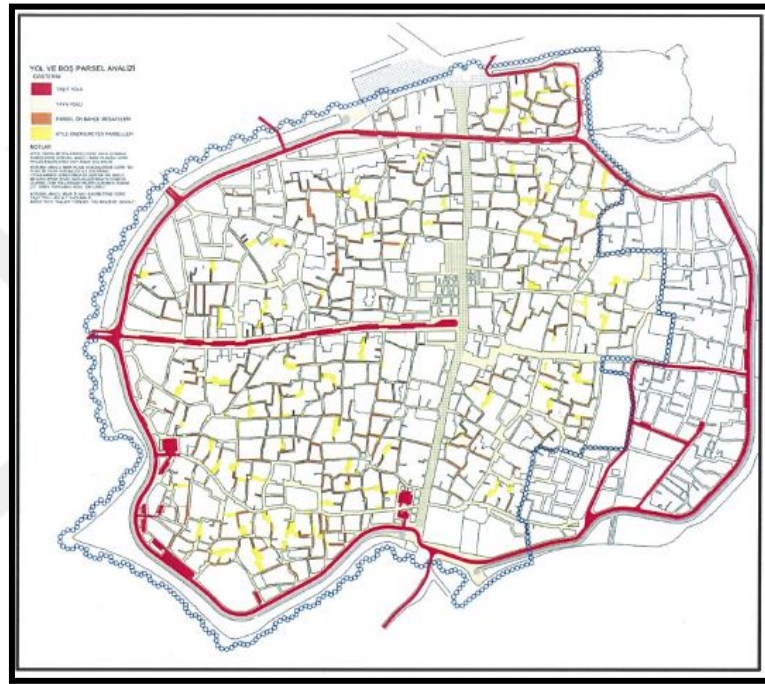
3. Projede Koruma Amaçlı İmar Planı'nın genel kararlarının kabul edildiği, ada formlarının korunduğu ve kadastral duruma müdahale edilmediği ifade edilse de güvenlik gerekçesiyle bazı küteller geri çekilerek sokak genişletmeleri yapılmıştır. Buradaki müdahale alanın sokak örüntüsüne zarar vermekte, yapı-ada-parcel ilişkisini bozmaktadır. Bununla birlikte ada içi bazı parsellerde boşluklar yaratılması planlanmıştır ve alanın karakteristiğini oluşturan yapı-ada-parcel ilişkisi, dolu-boş ilişkisi zarar görecektir. Bu kararlar yapılan değişiklikler alanın çok katmanlı kent dokusunda ve sokak dokusunda değişimlere neden olacaktır ve Koruma Amaçlı İmar Planının Kararları'na uyulduğu ifadesiyle örtüşmemektedir [110].

Şekil 4.33. Projede Kütellerde Yapılan Değişikliğin Sokak Dokusu ve Kent Dokusundaki Yansımaları [110]

4. Bu planda çok sayıda parseldeki geri çekilmeye ek olarak çok sayıda parselde kütle önerilmemiş parsel bulunmaktadır. Bu müdahale ile hem mevcut yapı-sokak-parcel ilişkisi hem de arazi kullanımı ve mekansal organizasyon açısından ciddi değişiklikler planlanmıştır; alanın karakteristiğini değiştirerek zarar verecek bir uygulama olup tarihi dokuyla uyumsuzdur.

5. Alandaki yaşayanların ihtiyaçları nedeniyle yol genişletmeleri beklentisi olduğu, bu beklenti ile koruma kararları arasında dengeyi gözeterek planlama kararları üretileceği ifade edilmiş, burada 2016 Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı kararlarına bağlı kalınacağı belirtilmiştir. Söz konusu kararla başta Yenikapı Sokak olmak üzere genişletilmesi planlanan yollardaki değişikliklerle sokak dokusunun bozulacağı aşıkardır. Zira özgün sokak dokusu dar ve çıkmaz sokaklarıyla bir bütündür, gerekli ihtiyaçlar ise alandaki mevcut taşıt yolları ve orijinalliği bozulmuş, taşıt kullanımına uygun yollar aracılığıyla çözümlenebilmektedir.

Şekil 4.34. Projedeki Değişikliğin Sokak Dokusu ve Kent Dokusundaki Yansımaları [110]

Yapı ölçeğindeki kararlar:

1. Yapılarda kentsel tasarım projeleriyle tanımlanacak yeni işlevlerde alandaki eksikliklerin giderilmesi ve olası afet risklerine karşın daha dayanıklı hale gelmesi hedeflenmiştir. Buna yönelik olarak da mevcut yapıların kütle, gabari ve kat yükseklikleri değiştirilecek ve yenilenecek şekilde tasarlanmıştır. Yenileme ve iyileştirme çalışmaları yapılırken tarihi dokunun özgünlüğü temel alınması gerekirken, burada kütle, kat yüksekliği, yoğunluk gibi mekansal organizasyonu değiştirecek kararlar alınmış, alanın mekansal karakteristiğine zarar verecek uygulamaların önü açılmıştır, bu nedenle de uygulamaların koruma çerçevesi içerisinde bütünlük sağlayamayacağı ortadadır.
2. Geleneksel konut dokusunun mimarisi ve yapısal özellikleri açıklanmış; plan tipleri tespit edilerek yeni yapılarda başta avlu olmak üzere bu niteliklerin korunarak inşa edileceği ve alanda bütünlük yakalanması hedeflendiği belirtilmiştir. Ancak üst ölçekte

üretilen ada-parcel-yapı ilişkisi Suriçi'nin özgün konut dokusuyla uyumsuz olacağı için bu karar da anlamsızlaşmakta, tarihi doku içerisinde özgün bir benzerlik yaratmamaktadır.

Diğer kararlar:

1. Planda altyapı önerileri başlığı altında birden çok konuya ilişkin kararlar üretilmiş; lakin bu kararlar yeterince açıklanmamıştır. Böylesine belirsiz ve yüzeysel mekansal uygulamaların Suriçi'nde yaratabileceği değişim engellenmeli, tarihi doku özgünlüğüyle korunmalı ve uygun projeler geliştirilmelidir [110].

Tablo 4.10. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI ve DEĞER ÇALIŞMALARI		
2017 Suriçi 126 ha kentsel tasarım projesi raporu kararları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	2017 Suriçi 126 ha kentsel tasarım projesi raporu değerlendirme
1. Planlama alanı geleneksel dokunun varlığına göre ayrıştırılmış ve A bölgesi olarak isimlendirilmiştir	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. A bölgesi bahsedildiği gibi belirgin bir dokuyu tanımlamamakta, çalışma alanı muğlaklaşmaktadır.
2. Güvenlik gerekçesiyle yapılarda çekmeler yapılarak sokak genişletmeleri planlanmış, dokuda boşluklar oluşturulmuştur	Çok katmanlı gelişen kent dokusu Sokak Dokusu	2. Özgün sokak dokusu, doku içerisindeki yapı-parcel-sokak ve dolu-boş ilişkileri değişecektir.
3. Yapıların kütle, gabari ve kat yüksekliklerinde değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	3. Tarihi dokunun kütle, kat yüksekliği, yoğunluk gibi mekansal organizasyonu, silueti gibi özellikleri değişecektir.
4. Alandaki her yapının ulaşım ağı ile bağlantısı olacağı ve yapı boyutlarının günümüz ihtiyaçlarına uygun olarak belirleneceği ifade edilmiştir.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu Sokak Dokusu	4. Yapılar parsel büyüklüğü, parseldeki oturumları ve yapı-sokak ilişkileri ile özgündür, bu karar mekansal bütünlüğü bozacaktır.
2017 Suriçi 126 Ha Kentsel Tasarım Projesi Raporu Genel Değerlendirme: Bu plandaki kararlar ile geleneksel konutlar, sokak dokusu ve çok katmanlı gelişen kent dokusunda bozulmalara neden olacak kararlar geliştirilmiş olup; Suriçi'nin tarihi dokusuyla bütünsüzlük yaratacak olup, tarihi dokuyla uyumsuzdur.		

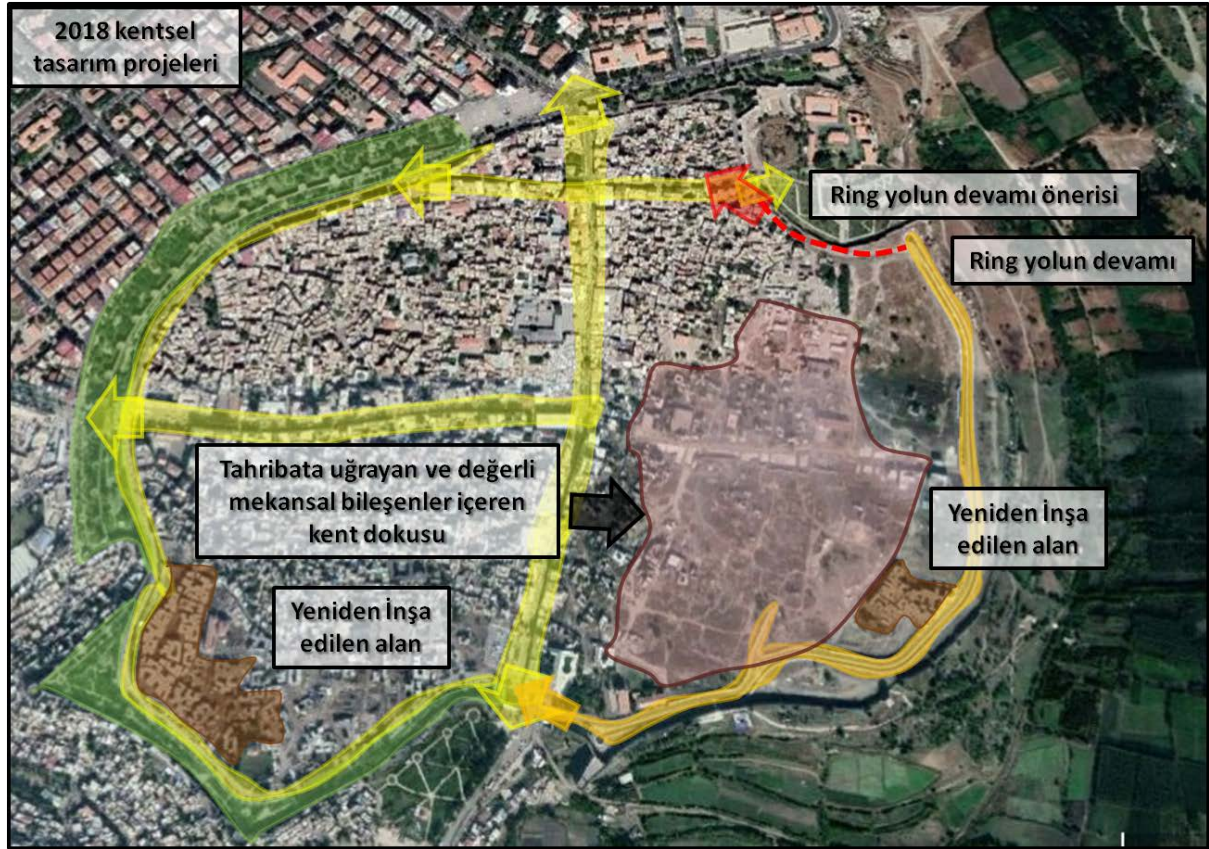
Tablo 4.11. 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 2017 YILI 126 HA ALANDA KENTSEL TASARIM PROJESİ KENTSEL TASARIM PROJE RAPORU ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ	
Mekansal Karakter Parametreleri	2017 yılı 126 ha alanda kentsel tasarım projesi kentsel tasarım proje raporu
Yerleşim Ölçeği	
Topografya	
Tipomorfoloji	A bölgesi bütüncül bir doku özelliği göstermemektedir
Fiziksel Sınırlar	
Peyzaj	
Kentsel Doku Ölçeği	
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Parsel bazında fonksiyon yükleme kararı alınırken, yapıların erişilebilirlik olgusu ve boyutlarında değişim planlanmıştır. İlaveten nitelikli ticaret alanları tanımı, bütüncül değildir. 2C Nitelikli Ticaret Alanları ve dini odak noktaları uyum içerisinde değildir.
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	Yapıların geri çekilmesiyle, tarihi dokudaki özgün yapı-parsel ilişkisi bozulacaktır
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	Yapıların geri çekilmesiyle ve sokak genişletmelerle, özgün sokak cephesi zarar görecektir
Sokak Örüntüsü	Yapıların geri çekilmesi ve sokak genişletmelerle kararları, sokak örüntüsünde bozulma yaratacaktır
Tarihi Gelişim	
Yoğunluk	Kentsel tasarım projeleriyle değişecek ve tarihi dokuyla uyumsuz hale gelecektir
Doku Sınırları	Yapıların geri çekilmesiyle, doku içerisinde fiziksel sınır özelliği gösteren sokak dokusu bozulacaktır
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	Yapıların geri çekilmesi ve sokak genişletmeleriyle, tarihi dokudaki sokak bağlantıları bozulmaya uğrayacaktır
Perspektif ve Görünümler	Yapıların geri çekilmesi ve ada içi boşlukların yaratılması kararları, tarihi dokudaki perspektif ve görünümleri bozacaktır
Mekansal Organizasyon	
Yapı Ölçeği	
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	Yapıların geri çekilmesiyle, yapı-parsel ilişkisi; kentsel tasarım projelerindeki kat yüksekliği ve kütle değişimleriyle de dokunun özgünlüğü bozulacaktır
Mimari Formlar	
Yapı Çeşitlilikleri	
Mevcut Kullanım	
Plan tipleri ve çatılar	
Özellikler ve İşlemeler	
Diğer	
Malzeme ve Renk	
Süslemeler	
Yapılaşma Biçimi	

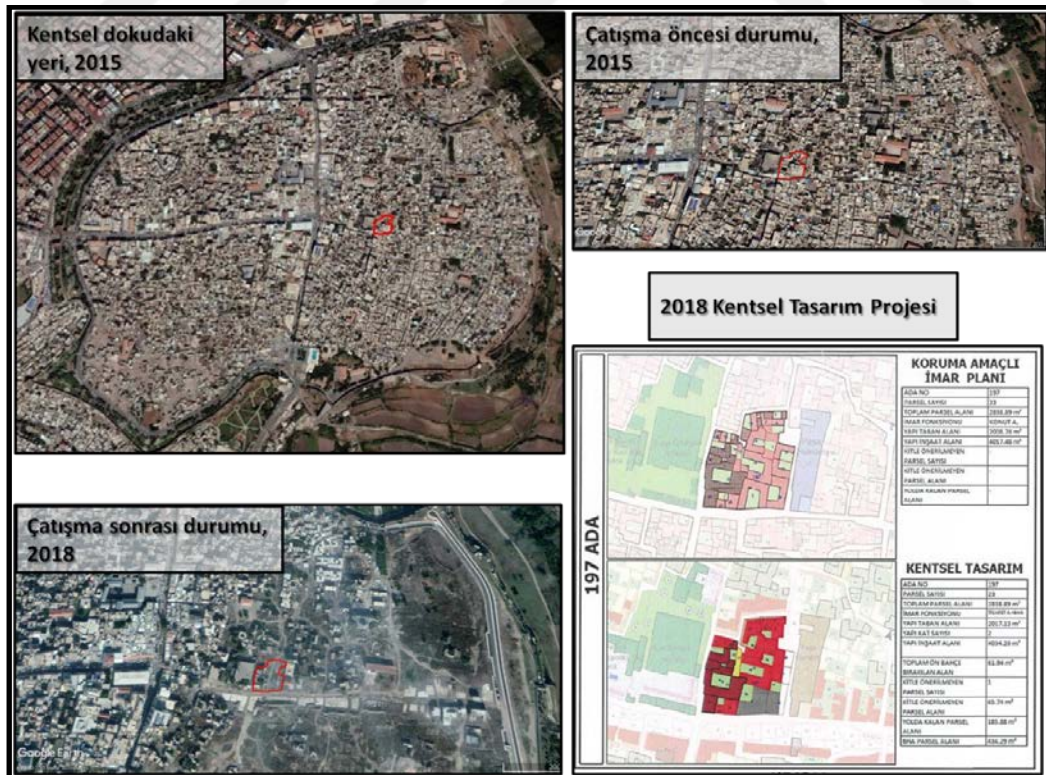
Tablo lejantı	
	Plan dönemindeki olumlu kararlar
	Plan dönemindeki olumsuz kararlar
	Karar bulunmuyor

4.2.3. 2018 Yılı'nda Hazırlanan Kentsel Tasarım Projeleri

Buradaki söz konusu projeler Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'ne yönelik hazırlanmış olup, mevcutta 2017 Yılı 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu'nda bulunmamaktadır. Bu rapor çok genel olup, mekan ölçeğine inememekte ve plan görselleri değerlendirildiğinde tarihi dokunun en temelde güvenlik gerekçesiyle şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda projeler incelendiğinde 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'ndan mekansal anlamda oldukça farklılaşmakta olduğu gözlemlenmiştir. Yapı adalarının fonksiyonu, zemindeki oturumu, toplam inşaat alanı, kat yüksekliği, yoğunluk, dolu-boş ilişkisi vb. unsurlar değiştirilmiş, yeni bir kentsel doku üretilmesi kararlaştırılmıştır. Alanın geleneksel konutları, sokak dokusu ve çok katmanlı kent dokusunda bozulmalar yaratacak kararlar geliştirilmiştir. Suriçi bütün bileşenleri bir aradayken özgün mekansal bir karaktere sahip olup, korunması gerekmektedir; söz konusu projeler ile bu bileşenler göz ardı edilmektedir. Bu açıdan planlar arası koordinasyon ve plan hiyerarşisi göz ardı edilmiş olup, daha teknik anlamda dahi bir bütünlük sağlanamamıştır. Planda Savaş ve Hasırlı Mahalleleri'nde yeniden inşa edilmiş alanlar olduğu, Fatihpaşa Mahallesi'nde ise yeniden inşa edilmesi planlanan alanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu alanlar seçilirken tarihi dokunun mekansal niteliklerini taşıyan alanlar geri planda kalmış, mahalle sınırları dikkate alınmamış ve alanlar arasında mekansal ilişki kurgulanmamıştır. Neye göre seçildiği anlaşılamayan iki mahallenin yeniden inşasına ek olarak doğudaki ring yolun tamamlandığı, eksik kısmın da tamamlanmasının planlandığı gözlemlenmektedir. Bu müdahalelerin sokak dokusu, geleneksel konut tipi ve çok katmanlı gelişen kent dokusu üzerinde zarar veren uygulamalar içerdiği tespit edilmiştir. İlaveten projede ada bazında tasarımlar yapılmış, olup bu tasarımların Suriçi tarihi dokusunda yaratacağı farklılaşmalar aşağıda örneklerle incelenmiştir [111].

Şekil 4.35. 2018 Kentsel Tasarım Projelerinin Mekansal Kararları

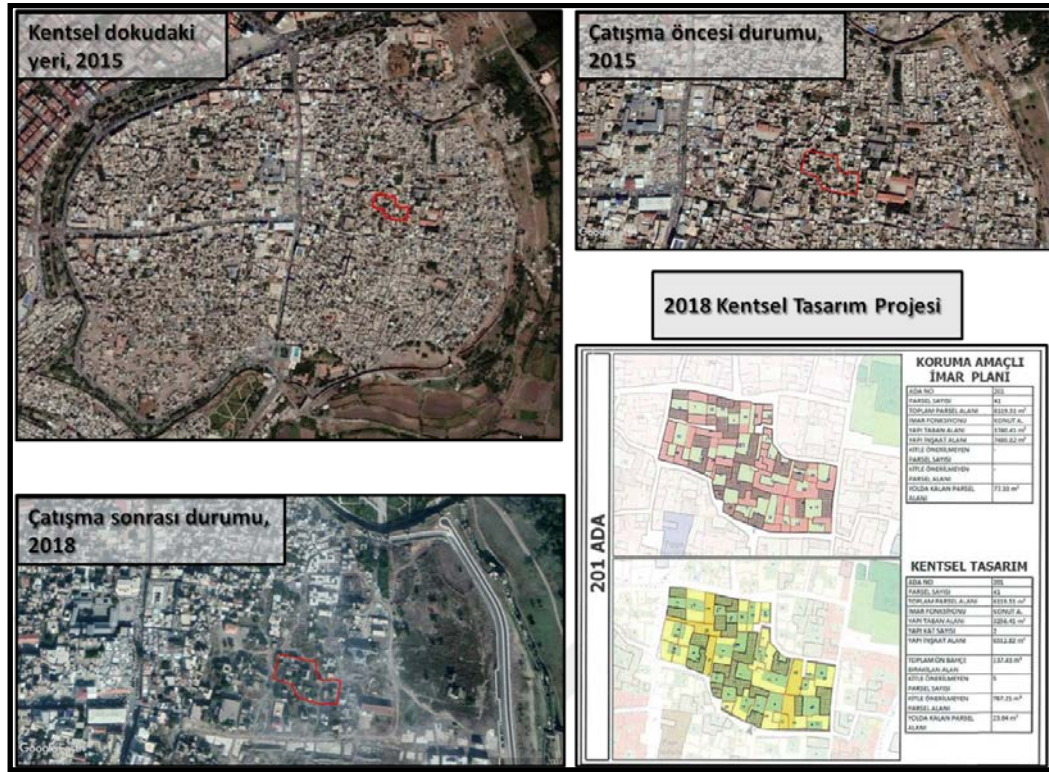

Şekil 4.36. 197 Numaralı Adanın Değişimi [110, 112]

197 numaralı ada, yeniden inşa sürecinde şu şekilde düzenlenişi, çalışmadaki mekansal parametrelere göre incelendiğinde:

	Öncesi	Sonrası
İmar Fonksiyonu	Konut	Ticaret ve Belediye Hizmet Alanı
Yapı Taban Alanı	2008,74 m ²	2007,13 m ²
Yapı İnşaat Alanı	4017,48 m ²	4034,26 m ²
Yolda Kalan Parsel Alanı	-	185,88 m ²
Belediye Hizmet Alanı Parsel Alanı	-	434,29 m ²
Toplam Ön Bahçe Bırakılan Alan	-	61,94 m ²
Kitle Önerilmeyen Parsel Sayısı	-	1
Kitle Önerilmeyen Parsel Alanı	-	65,74 m ²

- Alanın arazi kullanımı ve fonksiyonu değiştirilmiştir, öncesinde konut alanı olan yapı adası ticaret ve belediye hizmet alanı olmuştur.
- Alandaki yapı taban alanı ve yapı inşaat alanı parsel bazlı değişmekte olsa da özgün yapı-parcel ilişkisi düşünüldüğünde, bu değişim çok katmanlı gelişen kent dokusunda değişimlere neden olmuştur.
- Alandaki yapılar avluları ile sokakla direkt olarak ilişki kurmakta iken; yeni düzenleme ile yapılar geri çekilmiş ve ön bahçeler oluşturulmuştur. Bu nedenle yapı-parcel-ada ilişkisi değişmiştir.
- Yapılardaki yola terki ve avluların geri çekilmesi nedeniyle alandaki ortalama 1.9- 2.5 metre olan sokak genişliği artmış, yapı-sokak ilişkisi ve sokak örüntüsü değişmiştir.
- Tarihi dokuda ön bahçe yoktur, yapay boşluklar yaratılmıştır; boşluklar avluyla sağlanmaktadır dolu-boş ilişkisi değişmiştir.
- Alandaki ortalama parsel büyüklüğü ortalama olarak 100-200 m²'dir, kitle önerilmeyen parsellerin bulunması çok katmanlı gelişen kent dokusunun dolu-boş ilişkisini ve yoğunluğunu değiştirmiş; sokak sürekliliğinin avlularla sağlandığı düşünüldüğünde sokak dokusu açısından da uyumsuz olup, kent dokusu içerisinde uyumsuzluklar yaratmıştır.

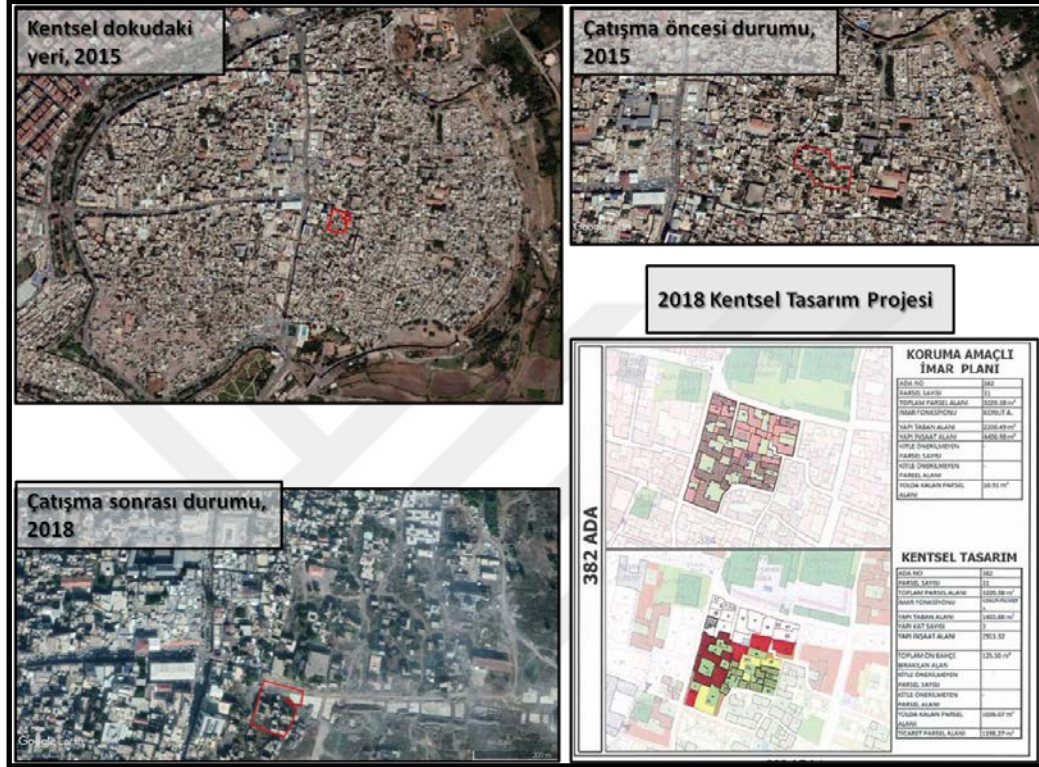
Şekil 4.37. 201 Numaralı Adanın Değişimi [110, 112]

201 numaralı ada, yeniden inşa sürecinde şu şekilde düzenlenişi, çalışmadaki mekansal parametrelere göre incelendiğinde:

	Öncesi	Sonrası
Yapı Taban Alanı	3740,41 m ²	3256,41 m ²
Yapı İnşaat Alanı	7480,82 m ²	6512,82 m ²
Yolda Kalan Parsel Alanı	77,33 m ²	23,64 m ²
Ticaret Parsel Alanı	-	1198,27 m ²
Toplam Ön Bahçe Bırakılan Alan	-	137,43 m ²
Kitle Önerilmeyen Parsel Sayısı	-	5
Kitle Önerilmeyen Parsel Alanı	-	767,21 m ²

- Alandaki yapı taban alanı ve yapı inşaat alanı parsel bazlı değişmekte olsa da özgün yapı-parcel ilişkisi düşünüldüğünde, bu değişim çok katmanlı gelişen kent dokusunda değişimlere neden olmuştur.
- Alandaki yapılar avluları ile sokakla direkt olarak ilişki kurmakta iken; yeni düzenleme ile yapılar geri çekilmiş ve ön bahçeler oluşturulmuştur. Bu nedenle yapı-parcel-ada ilişkisi değişmiştir.
- Yapılardaki yola terki ve avluların geri çekilmesi nedeniyle alandaki ortalama 1.9- 2.5 metre olan sokak genişliği artmış, yapı-sokak ilişkisi ve sokak örüntüsü değişmiştir.
- Tarihi dokuda ön bahçe yoktur, yapay boşluklar yaratılmıştır; boşluklar avluyla sağlanmaktadır dolu-boş ilişkisi değişmiştir.

- Alandaki ortalama parsel büyüklüğü ortalama olarak 100-200 m²'dir, kitle önerilmeyen parsellerin bulunması çok katmanlı gelişen kent dokusunun dolu-boş ilişkisini ve yoğunluğunu değiştirmiş; sokak sürekliliğinin avlularla sağlandığı düşünüldüğünde sokak dokusu açısından da uyumsuz olup, kent dokusu içerisinde uyumsuzluklar yaratmıştır.

Şekil 4.38. 382 Numaralı Adanın Değişimi [110, 112]

382 numaralı ada, yeniden inşa sürecinde şu şekilde düzenlenişi, çalışmadaki mekansal parametrelere göre incelendiğinde:

	Öncesi	Sonrası
İmar Fonksiyonu	Konut	Konut ve ticaret
Yapı Taban Alanı	2200,49 m ²	1455,66 m ²
Yapı İnşaat Alanı	4400,98 m ²	2911,32 m ²
Yolda Kalan Parsel Alanı	10,91 m ²	1036,07 m ²
Ticaret Parsel Alanı	-	1198,27 m ²
Toplam Ön Bahçe Bırakılan Alan	-	125,5 m ²

- Alanın arazi kullanımı ve fonksiyonu değiştirilmiştir, öncesinde konut alanı olan yapı adası konut ve ticaret alanı olmuştur.
- Alandaki yapı taban alanı ve yapı inşaat alanı parsel bazlı değişmekte olsa da özgün yapı-parcel ilişkisi düşünüldüğünde, bu değişim çok katmanlı gelişen kent dokusunda değişimlere neden olmuştur.

- Alandaki yapılar avluları ile sokakla direkt olarak ilişki kurmakta iken; yeni düzenleme ile yapılar geri çekilmiş ve ön bahçeler oluşturulmuştur. Bu nedenle yapı-parcel-ada ilişkisi değişmiştir.
- Yapılardaki yola terki ve avluların geri çekilmesi nedeniyle alandaki ortalama 1.9- 2.5 metre olan sokak genişliği artmış, yapı-sokak ilişkisi ve sokak örüntüsü değişmiştir.
- Tarihi dokuda ön bahçe yoktur, yapay boşluklar yaratılmıştır; boşluklar avluyla sağlanmaktadır dolu-boş ilişkisi değişmiştir.
- Alandaki ortalama parcel büyüklüğü ortalama olarak 100-200 m²'dir, kitle önerilmeyen parsellerin bulunması çok katmanlı gelişen kent dokusunun dolu-boş ilişkisini ve yoğunluğunu değiştirmiş; sokak sürekliliğinin avlularla sağlandığı düşünüldüğünde sokak dokusu açısından da uyumsuz olup, kent dokusu içerisinde uyumsuzluklar yaratmıştır.

Ada bazında yapılan düzenlemelerdeki değişimler karşılaştırılarak incelenmiş; yeni düzenlemelerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadığı ve birbirleriyle uyum sağlayamadığı tespit edilmiştir. 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Revizyon Planı'na referans verdiği ifade edilen 2018 Yılı Kentsel Tasarım Projeleri'nin, Suriçi'nde fonksiyon, yapı-parcel-sokak ilişkisi, sokak örüntüsü, sokak cepheleri, yoğunluk gibi birçok parametreyi değiştiren ve tarihi dokuyla uyumsuzlaştıran uygulamalar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.12. Suriçi'nin Fiziksel Karakterinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

SURİÇİ'NİN FİZİKSEL KARAKTERİNİN KORUNMASI ve DEĞER ÇALIŞMALARI		
2018 Yılı kentsel tasarım projeleri uygulamaları	Suriçi'nin değer atfedilen fiziksel bileşen	2018 Yılı kentsel tasarım projeleri uygulamaları değerlendirme
1. Projeler Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa mahallelerindeki alanlara yönelik olup, ada bazında düzenlemeler yapılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. Yapı-parcel-sokak ilişkileri, kat yüksekliği, avlu duvarlarına, yoğunluğa, dolu-boş ilişkilerine uygun olmayan, tarihi dokunun mekansal organizasyonunu değiştirmektedir.
2018 Yılı Kentsel Tasarım Projeleri Uygulamaları Genel Değerlendirme: Bu süreçte üretilen projeler alanın değerli bileşenleri olan sokak dokusu, geleneksel konut tipleri, bunların özgün avlu duvarları ve sokak dokusuyla olan ilişkisini, alandaki tarihi kent dokusunu bozacak kararlardır.		

Tablo 4.13. 2018 Yılı'nda Hazırlanan Kentsel Tasarım Projeleri Suriçi'nin Mekansal Biçimlenişindeki Etkisi

SURİÇİ'NİN 2018 YILI'NDA HAZIRLANAN KENTSEL TASARIM PROJELERİ ile MEKANSAL BİÇİMLENİŞİ	
Mekansal Karakter Parametreleri	2018 yılında hazırlanan kentsel tasarım projeleri
Yerleşim Ölçeği	
Topografya	
Tipomorfoloji	Parsel düzeninde yaratılan değişimlerle, tarihi dokunun özgün tipomorfolojileri değişecektir
Fiziksel Sınırlar	
Peyzaj	
Kentsel Doku Ölçeği	
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Adaların yeniden ele alınışı ile ada içi fonksiyonlar değişmektedir.
Parsel Şekil ve Büyüklüğü	Parsel şekli ve büyüklüğüne yönelik ada bazlı yapılan değişimler bozulma yaratacaktır
Sokak Cepheleri (Duvarlar ve Ön Cepheler)	
Sokak Örüntüsü	Ada bazlı yapılan değişimler ve ring yolun devamı sokak örüntüsü açısından bozulma yaratacaktır
Tarihi Gelişim	
Yoğunluk	Yeni kat yüksekliği ve inşaat alanı kararları tarihi dokuda yoğunluğu değiştirecektir
Doku Sınırları	
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	
Perspektif ve Görünümler	Yeni kat yüksekliği ve inşaat alanı kararları tarihi dokudaki perspektif ve görünümleri değiştirecektir
Mekansal Organizasyon	Yeni fonksiyon değişiklikleri alanın genel mekansal organizasyonunu değiştirecektir
Yapı Ölçeği	
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü	Yapılan düzenlemeler alanın özgün yapı-parsel ilişkisini bozacaktır
Mimari Formlar	
Yapı Çeşitlilikleri	
Mevcut Kullanım	Parsel bazlı yeni kullanımlar alandaki özgün kullanımlarla bütünleşmemektedir
Plan tipleri ve çatılar	
Özellikler ve İşlemeler	
Diğer	
Malzeme ve Renk	
Süslemeler	
Yapılaşma Biçimi	

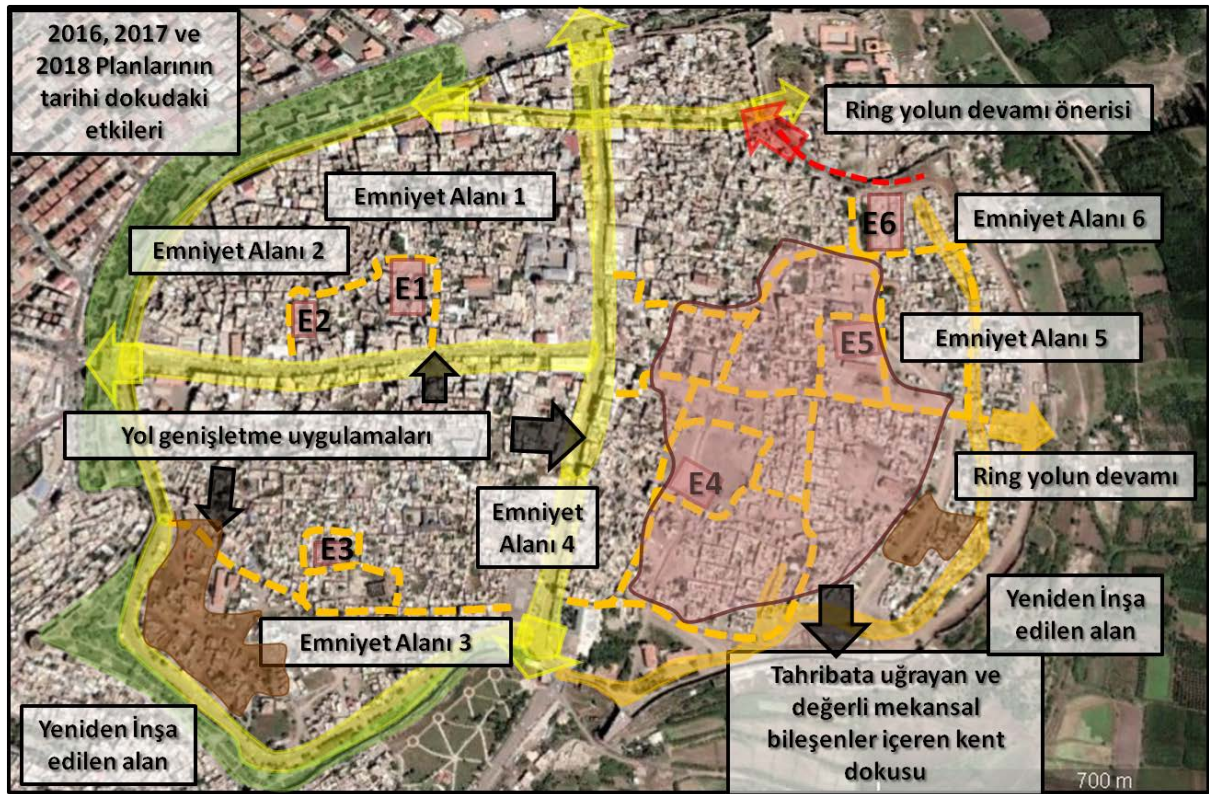
Tablo lejantı	
	Plan dönemindeki olumlu kararlar
	Plan dönemindeki olumsuz kararlar
	Karar bulunmuyor

Tablo 4.14. 2015 Çatışma Süreci Başlangıcı ve Yeniden İnşa Kararlarının Mekansal Değer Bileşenleri Üzerinden Değerlendirilmesi

2015 ÇATIŞMA SÜRECİ BAŞLANGICI ve YENİDEN İNŞA KARARLARI		
2016 KAİP revizyon planı kararları	Karardan etkilenen mekansal bileşenleri	2016 KAİP revizyon planı kararları değerlendirme
1. Kentsel tasarıma ilişkin uygulama hükümlerinin oluşturulması kararı	Sokak Dokusu Geleneksel Konut Tipi Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. Tarihi dokunun çok miktarda nitelikli yapı ve geleneksel konut içerdiği düşünüldüğünde, projelerde alanın bu bileşenleri göz ardı edilmekte, koruma anlamında yetersiz kalmaktadır.
2. Bazı imar yollarının genişletilmesi kararlaştırılmıştır.	Sokak Dokusu	2. İlgili karar sokak dokusunda ve dolayısıyla da tarihi dokuda bozulmaya sebep olacaktır.
3. Emniyet hizmet alanlarının inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu Sokak Dokusu	3. Karar kütle, alanın genel yapı- parsel ve dolu- boş ilişkileri, sokak örüntüsü ve parsel büyüklüğü açısından uyumsuzdur, tarihi dokuyla bütünleşemeyecektir.
2016 KAİP Revizyon Planı Genel Değerlendirme: Kent dokusunun değerli bileşenleri barındırdığı düşünüldüğünde, alandaki nitelikli yapılar, geleneksel konutlar, sokak dokusu ve çok katmanlı gelişen kent dokusu bu kararlarla zarar görmeye açıktır. Plan kararları, tarihi dokunun karakteristiğini temel bağlayıcı olarak görmemekte, plan hedeflerini farklı belirlemektedir. Meydana gelecek değişimler Suriçi tarihi dokusu ile bütünlük yakalayamayacak ve alanın özgünlüğü kaybedilecektir.		
2017 Suriçi 126 ha kentsel tasarım projesi raporu kararları	Karardan etkilenen mekansal bileşenleri	2017 Suriçi 126 ha kentsel tasarım projesi raporu değerlendirme
1. Planlama alanı geleneksel dokunun varlığına göre ayrıştırılmış ve A bölgesi olarak isimlendirilmiştir	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. A bölgesi bahsedildiği gibi belirgin bir dokuyu tanımlamamakta, çalışma alanı muğlaklaşmaktadır.
2. Güvenlik gerekçesiyle yapılarda çekmeler yapılarak sokak genişletmeleri planlanmış, dokuda boşluklar oluşturulmuştur	Çok katmanlı gelişen kent dokusu Sokak Dokusu	2. Özgün sokak dokusu, doku içerisindeki yapı-parcel-sokak ve dolu-boş ilişkileri değişecektir.
3. Yapıların kütle, gabari ve kat yüksekliklerinde değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	3. Tarihi dokunun kütle, kat yüksekliği, yoğunluk gibi mekansal organizasyonu, silueti gibi özellikleri değişecektir.
4. Alandaki her yapının ulaşım ağı ile bağlantısı olacağı ve yapı boyutlarının günümüz ihtiyaçlarına uygun olarak belirleneceği ifade edilmiştir.	Sokak Dokusu	4. Yapılar parsel büyüklüğü, parseldeki oturumları ve yapı-sokak ilişkileri ile özgündür, bu karar mekansal bütünlüğü bozacaktır.
2017 Suriçi 126 Ha Kentsel Tasarım Projesi Raporu Genel Değerlendirme: Bu plandaki kararlar ile geleneksel konutlar, sokak dokusu ve çok katmanlı gelişen kent dokusunda bozulmalara neden olacak kararlar geliştirilmiş olup; Suriçi'nin tarihi dokusuyla bütünsüzlük yaratacak olup, tarihi dokuyla uyumsuzdur.		

Tablo 4.14. 2015 Çatışma Süreci Başlangıcı ve Yeniden İnşa Kararlarının Mekansal Değer Bileşenleri Üzerinden Değerlendirilmesi (devamı)

2015 ÇATIŞMA SÜRECİ BAŞLANGICI ve YENİDEN İNŞA KARARLARI		
2018 Yılı kentsel tasarım projeleri uygulamaları	Karardan etkilenen mekansal bileşenleri	2018 Yılı kentsel tasarım projeleri uygulamaları değerlendirme
1. Projeler Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa mahallelerindeki alanlara yönelik olup, ada bazında düzenlemeler yapılmıştır.	Çok katmanlı gelişen kent dokusu	1. Yapı-parsel-sokak ilişkileri, kat yüksekliği, avlu duvarlarına, yoğunluğa, dolu-boş ilişkilerine uygun olmayan, tarihi dokunun mekansal organizasyonunu değiştirmektedir.
2018 Yılı Kentsel Tasarım Projeleri Uygulamaları Genel Değerlendirme: Bu süreçte üretilen projeler alanın değerli bileşenleri olan sokak dokusu, geleneksel konut tipleri, bunların özgün avlu duvarları ve sokak dokusuyla olan ilişkisini, alandaki tarihi kent dokusunu bozacak kararlardır.		

Şekil 4.39. Çatışma Süreci Sonrasındaki Planların Mekansal Karşılıkları

Tablo 4.15. Suriçi'nin Mekansal Biçimleniş Sürecinin Değerlendirilmesi

"SÜRİÇİ" NİN MEKANSAL BİÇİMLENİŞ SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ							
Karakter Parametreleri	1988'deki kentsel sit ilanına kadar-ki süreç	1990 KAİP	2012, 2013 ve 2014 Planları	2015-2016 Çatışma Süreci	2016 KAİP	2017 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Proje Raporu	2018 yılında hazırlanan kentsel tasarım projeleri
Yerleşim Ölçeği							
Topografi							
Tipoloji							
Fiziksel Sınırlar							
Peyzaj							
Kentsel Doku Ölçeği							
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon							
Parsel Şekli ve Büyüklüğü							
Sokak Cephe (Duvarlar ve Ön Cephe)							
Sokak Örtüsü							
Tarihi Gelişim							
Yoğunluk							
Doku Sınırları							
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları							
Perspektif ve Görüntüler							
Mekansal Organizasyon							
Yapı Ölçeği							
Yapının pozisyonu, şekli ve büyüklüğü							
Mimari Formlar							
Yapı Çeşitlilikleri							
Mevcut Kullanım							
Plan tipleri ve çatılar							
Özellikler ve İşlemler							
Diğer							
Malzeme ve Renk							
Süslemeler							
Yapılaşma Biçimi							
Tablo İle ilgili							
							Plan dönemindeki olumlu kararlar
							Plan dönemindeki olumsuz kararlar
							Çatışma sürecinin tarihi dokudaki etkileri
							Karar bulunmuyor

Suriçi'ndeki ilk koruma çalışmalarının 1980 yılındaki kentsel sit alanı ilanına kadar neredeyse yapılmadığı, 1990 KAİP ile başlamış olmasına rağmen ciddi eksiklikler olduğu, en kapsamlı çalışmaların ise 2012 KAİP revizyon, 2013 ve 2014 plan döneminde olduğu tespit edilmiştir. 2015-2016 yılları arasındaki çatışma sürecinde alan özellikle kentsel doku ölçeğinde tahrip edilmiş olup, sonrasındaki yeniden inşaya yönelik planlama sürecinde Suriçi'nin özgün değeri ve mekansal özellikleri göz ardı edilmiştir. Çalışmada ise göz ardı edilen özgün değer ve yeniden inşa uygulamalarının bu mekansal değerlere olan etkisi dikkate alınmıştır. Suriçi'nin mekansal biçimleniş süreci her ne kadar mekansal parametreler üzerinden yapılmış gibi görünen bir değerlendirme olsa da, literatürden elde edilen bilgiler ışığında buradaki parametrelerin değerli mekansal parametreler olduğu sonucuna varılmış; yeniden inşanın mekansal yansımaları bu bağlamda incelenmiştir.

4.3. Yeniden İnşanın Mekansal Yansımaları

Yeniden inşa çalışmaları 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ile başlamış, 2017 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Raporu ve 2018 Kentsel Tasarım Projeleri ile sürdürülmektedir. Bu süreçte emniyet hizmet alanları, sokak genişletme çalışmaları ve ada bazında kentsel tasarım projelerine yönelik olarak kararlar üretilmiş ve 2019 yılında mekansal yansımaları gözlemlenmeye başlamıştır. Çalışmanın kapsamına dayalı olarak buradaki mekansal uygulamaların Suriçi tarihi dokusunda yaratacağı etkiler incelenecektir.

4.3.1. Emniyet Hizmet Alanları

Emniyet hizmet alanlarının Suriçi'nde yer alması ilk olarak 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planında gündeme gelmiş, 2017 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Projeleri ve 2018 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Uygulamaları ile desteklenmiştir. Gerekçe olarak terör nedeniyle artan güvenlik ihtiyacının giderilmesi, kamu güvenliğinin sağlanması ve sosyal donatı ihtiyacının giderilmesi gösterilmiştir. Buna yönelik olarak planda 6 adet emniyet hizmet alanı, Emsal:1.00 Yençok:8.00 m olacak şekilde planlanmıştır [109]. Bu alanlar emsal oranı, yapılaşma biçimi, çevresinde planlanan sokak genişletme çalışmaları, yapı-parcel ilişkisi, dolu-boş ilişkisi ve kat yüksekliği açısından değerlendirildiğinde; tarihi dokunun korunması düşüncesiyle ters düşmektedir. Zira buradaki tarihi dokudaki parsel şekil ve büyüklüğü, yoğunluk, perspektif ve görüntüler, sokak örüntüsü vb. fiziksel parametrelerce özgün bir şekilde tanımlanabilmektedir. Bu karar tarihi dokuyla bütünleşememekte ve tanımsızlaşmaktadır. Altı noktada planlanan emniyet hizmet alanları tarihi dokunun algılanmasında, fiziksel görünümünde ve dokunun mekansal bütünlüğünde değişiklikler meydana getirecek; dokunun orijinallliği bozulacaktır; bu nedenle söz konusu karar tarihi dokuyla uyumlu değildir. Emniyet hizmet alanlarının önerildiği

yerler incelendiğinde üç adedinin alanın doğusundaki tahribata uğrayan kısmında, üç adedinin ise tahribata uğramayan batı kısmında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sebepten ötürü emniyet hizmet alanları kendi içlerinde boş alanlara inşa edilenler ve yık-yap yöntemiyle inşa edilecek olanlar olarak farklılaşmaktadır.

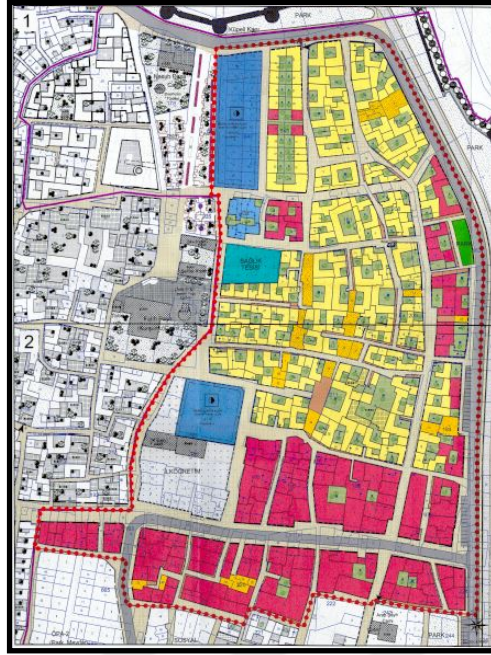
4.3.1.1. Boş Alanlara İnşa Edilecek Olanlar

Bu gruptaki emniyet hizmet alanları alanda Gazi Caddesi'nin doğusunda tahribata uğrayan doğu kısmında yer almaktadır. Bunlardan ikisi Suriçi'nin kuzeydoğu kısmındaki Fatihpaşa Mahallesi, diğer bir tanesi ise Hasırlı Mahallesi sınırları içerisindedir.

1 numaralı emniyet alanı 2012 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı İmar Planı'nda tarihi dokunun ada-parcel düzeniyle uyumsuz, bitişik nizam 2 katlı yerleşim düzenine sahip, konut alanı fonksiyonundadır. Bu alanın tahribata uğramasıyla beraber 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda 647 numaralı yapı adası emniyet hizmet alanı olarak düzenlenmiştir. İlaveten çevresinde bu alana erişim sağlanması amacıyla sokak genişletme çalışmaları öngörülmüş; arazi kullanım ve fonksiyonda değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenleme henüz gerçekleşmemesine rağmen kentsel tasarım projesinde de görüldüğü üzere tarihi dokuyla uyumsuzdur. Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu ve özgün sokak dokusu üzerinde bozulmalara neden olacaktır.

Şekil 4.40. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu [112]

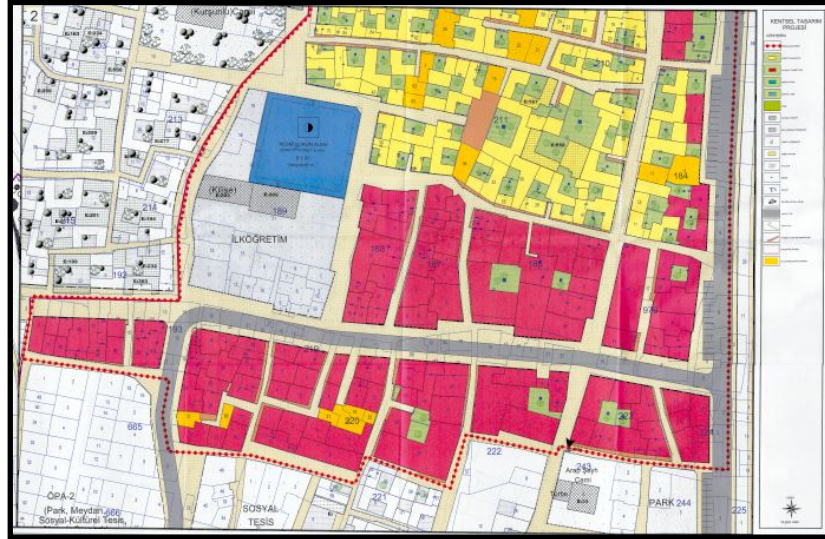

Şekil 4.41. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu [111]

2 numaralı emniyet alanı alanın kuzeydoğusundaki Fatihpaşa Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Alan çatışma süreci öncesinde Süleyman Nazif İlkokulu'dur; ancak fiziksel tahribata uğradıktan sonra 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda eğitim alanının bir bölümü emniyet hizmet alanı olarak tasarlanmıştır. Bu alana hizmet etmesi amacıyla da çevresinde sokak genişletme çalışmaları yapılmış, arazi kullanım ve fonksiyonunda değişiklik ile birlikte 189 numaralı yapı adası emniyet hizmet alanı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme henüz gerçekleşmemesine rağmen kentsel tasarım projesinde de görüldüğü üzere tarihi dokuyla uyumsuzdur. Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu ve özgün sokak dokusu üzerinde bozulmalara neden olacaktır.

Şekil 4.42. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu [112]

Şekil 4.43. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu [111]

3 numaralı emniyet alanı esasen alanın güneyindeki Hasırlı Mahallesi sınırları içerisinde yer almasına rağmen Savaş ve Hasırlı Mahalleleri için hazırlanmış olan kentsel tasarım projesi sınırları içerisine dahil edilmiştir. Söz konusu düzenleme, ilgili mahallelerin yalnızca bir bölümünü kapsayan bir kentsel tasarım projesi olarak her şeyden önce mekansal bütünlüğe sahip değildir.

Bu alan çatışma süreci öncesinde Cumhuriyet İlkokulu'dur; ancak fiziksel tahribata uğradıktan sonra 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda emniyet hizmet alanı olarak tasarlanmıştır. Bu düzenleme yapılırken bazı yapılar kaldırılarak yapı adası formunda değişim meydana gelmiş, alana erişimin artması için çevresinde sokak genişletme çalışmaları öngörülmüş, arazi kullanım ve fonksiyonunda değişikliklerle birlikte 673 numaralı yapı adası emniyet hizmet alanı olarak düzenlenmiştir. Diğerlerinden farklı olarak ise buradaki karar, çalışmada tahribata uğrayan ve değerli mekansal bileşenler içeren kent dokusu sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle tarihi dokunun korunması ve sürdürülmesi açısından diğer emniyet hizmet alanlarına göre daha yanlış bir yaklaşımdır; zira bu alan sokak dokusu, çok katmanlı gelişen kent dokusu, nitelikli yapıların varlığı ve geleneksel konut tipi örneklerinin yer alması nedeniyle yeniden inşa sürecinde daha detaylı çalışılması gereken bir alandır. Bu düzenleme henüz gerçekleşmemesine rağmen kentsel tasarım projesinde de görüldüğü üzere tarihi dokuyla uyumsuzdur.

Şekil 4.44. Hasırlı Mahallesi’ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu [112]

Şekil 4.45. Hasırlı Mahallesi’ndeki Emniyet Hizmet Alanının Yeni Fonksiyonu [111]

4.3.1.2. Yık-Yap Yöntemiyle İnşa Edilecek Olanlar

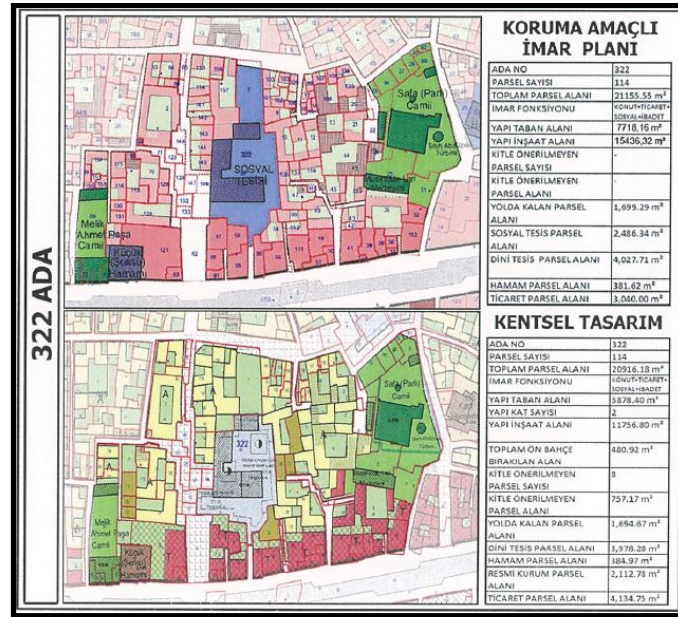
Alanda inşa edilmesi planlanan diğer üç emniyet hizmet alanı ise Gazi Caddesi’nin batısında, herhangi bir fiziksel tahribata uğramamış kentsel doku içerisinde yer almaktadır. Bunlardan en kuzeyde olanı Suriçi’nin kuzeybatı kısmındaki İskenderpaşa Mahallesi, daha güneyinde kalanı Melikahmet Mahallesi ve en güneydeki Alipaşa Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu üç emniyet alanı 2016 Yılı’ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı’nda kararlaştırılmış olup; İskenderpaşa Mahallesi’ndeki TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca 2017

Yılı'nda hazırlanan 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Projesi'nde A bölgesi olarak tanımlanan planlama sınırında da yer almaktadır. A bölgesine ilişkin detaylı bir kentsel tasarım projesi geliştirilmemiş olması ve 2018 Yılı'nda TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan Kentsel Tasarım Projeleri'nin de Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'ne yönelik hazırlanması nedeniyle bu karara ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Melikahmet Mahallesi'ndeki alan, ada formu itibarıyla organik gelişen, çıkmaz sokakları, farklı mekansal kullanımları (konut, ticaret, ibadet ve sosyal tesis alanı) ve çeşitli parsel büyüklükleri ile özgün bir yapı adasıdır. Çatışma sürecinde herhangi bir fiziksel hasara uğramamasına rağmen 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda emniyet hizmet alanı olarak planlanmış, 2017 Yılı'nda hazırlanan Ada Bazlı Kentsel Tasarım Projesi'nde de aynı şekilde tasarlanmıştır. Alan fiziksel hasar görmediği için, mevcut durumundaki bu düzenleme yapılırken bazı yapılar kaldırılarak yapı adası formunda değişim meydana gelmiş, alana erişimin artması için çevresinde sokak genişletme çalışmaları öngörülmüş, dolu-boş ilişkilerinde, arazi kullanım ve fonksiyonda değişiklik ile birlikte 322 numaralı yapı adası emniyet hizmet alanı olarak düzenlenmiştir. Buradaki düzenleme yık-yap yöntemi ile tarihi dokuda değişim yaratacak olması nedeniyle Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu, sokak dokusunda değişiklikler meydana getirecek olup; kentsel koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

Şekil 4.46. Melikahmet Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Tahribat Sonrası Durumu, 2019 [112]

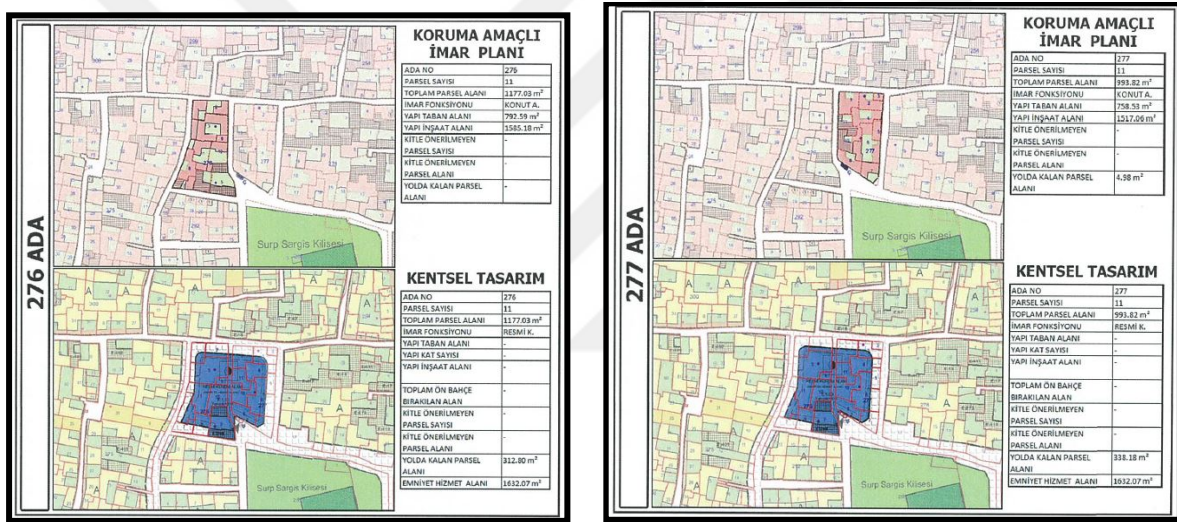

Şekil 4.47. Melikahmet Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanının Düzenlenmesi [111]

Bu yöntemle planlanan üçüncü emniyet hizmet alanı ise Alipaşa Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu alan da 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda emniyet hizmet alanı olarak planlanmış, 2017 Yılı'nda hazırlanan Ada Bazlı Kentsel Tasarım Projesi'nde aynı şekilde tasarlanmıştır. Alipaşa Mahallesi, çatışma süreci öncesinde TOKİ tarafından 2012 yılında kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Herhangi bir fiziksel tahribata uğramamasına rağmen, yeni düzenleme birlikte konut alanından emniyet hizmet alanına dönüşmüştür. Bu düzenleme yapılırken içerisindeki yapılar kaldırılarak yapı adası formunda değişim meydana gelmiş, alana erişimin artması için çevresinde sokak genişletme çalışmaları öngörülmüş, dolu-boş ilişkilerinde, arazi kullanım ve fonksiyonundaki değişiklik ile birlikte 276 ve 277 numaralı yapı adaları emniyet hizmet alanı olarak düzenlenmiştir. Buradaki düzenleme yık-yap yöntemi ile tarihi dokuda değişim yaratacak olması nedeniyle Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu, sokak dokusunda değişiklikler meydana getirecek olup kentsel koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

Şekil 4.48. Alipaşa Mahallesi’ndeki Emniyet Hizmet Alanının 2014 Yılına Ait Tahribat Öncesi Durumu [112]

Şekil 4.49. Ali Paşa Mahallesi’ndeki Emniyet Hizmet Alanının Düzenlenmesi [111]

4.3.2. Sokak Genişletme Çalışmaları

Sokak genişletme çalışmaları; yıllar içerisinde tarihi dokuda oluşan çarpık kentleşmenin ulaşım ve otopark sorunlarını beraberinde getirmesi, kamu hizmet araçlarının alana erişiminin zor olması, alanda artan trafik yoğunluğu gibi sebeplerden ötürü 2016 Yılı’ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı’nda gündeme gelmiştir. Bu nedenle geleneksel yapı- sokak ilişkisinin korunarak, bazı sokakların genişletilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu düzenlemelerde Yenikapı Sokak maksimum 15 m, diğer sokaklar ise maksimum 7 m olacak şekilde düzenlenmiştir. Alandaki sokak genişletme çalışmaları incelendiğinde üç adet sokak genişletme modelinin bulunduğu tespit edilmiştir.

4.3.2.1. Yenikapı Sokak'ın Genişletilmesi ve Ring Yolun Devamı ile Sokak Genişletme Çalışmaları

Yenikapı Sokak alanının ana akslarından olan Gazi Caddesi ve Melikahmet Caddesi ile kesişmekte olup; genişliği itibariyle sokak kademelenmesinde 2. derece yol olarak sınıflandırılabilir; konumu, çevresindeki alanların erişilebilirliği, üzerindeki nitelikli yapılar, doğu surlarına ana erişim ağı olması gibi özellikleri ile alandaki diğer sokaklardan ayrılmaktadır. Bu sokak, çatışma sürecinde ciddi fiziksel hasar görmüş, Keldani Kilisesi ve Surp Giregos Kilisesi karşısındaki güney kısmı ile kuzeyindeki Süleyman Nazif İlkokulu ve bitişindeki yapı adası tamamen yıkılmıştır. 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ise Yenikapı Sokak'ın 15 metreye kadar genişletilmesini uygun görmüştür. Yenikapı Sokak'ın alan içindeki işlevi ve Suriçi'ndeki erişilebilirlik sorunlarına çözüm sağlayabilme potansiyeline karşın üzerindeki nitelikli yapılar, geleneksel konut dokusu, kaldırılacak yapıların bulunması, yapı-sokak ilişkisi, alandaki dolu-boş ilişkileri, arazi kullanımı ve çevresindeki çokça yol genişletme çalışmaları gibi özgün parametreler açısından değerlendirildiğinde tarihi dokuya uygun bir müdahale değildir.

Şekil 4.50. Yenikapı Sokak'ın Batı Kısımındaki Sokak Genişletme Çalışması [111]

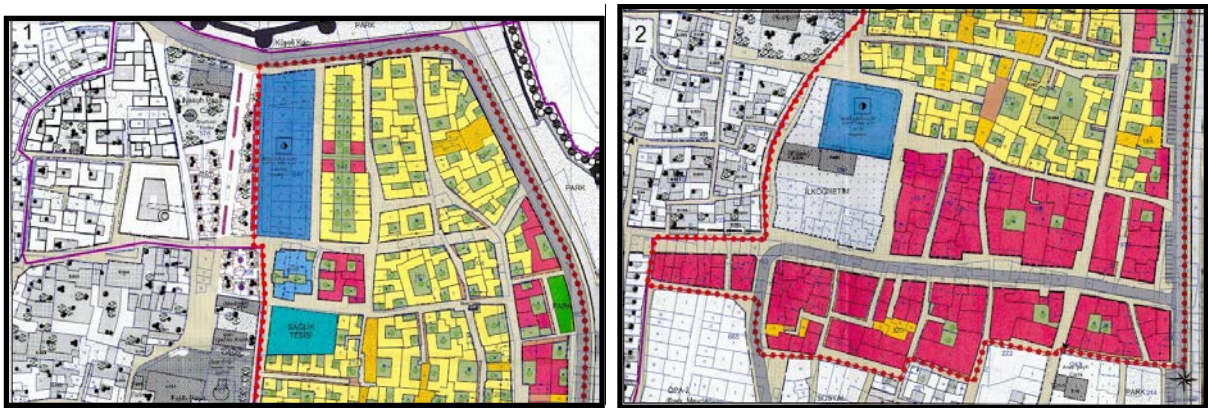

Şekil 4.51. Yenikapı Sokak'ın Doğu Kısımındaki Sokak Genişletme Çalışması [111]

4.3.2.2. Emniyet Hizmet Alanlarını Tanımlayan Sokakların Genişletmeleri

2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı incelendiğinde sokak genişletme çalışmalarının çoğunlukla alanın doğusundaki tahribata uğramış kısımda planlandığı gözlemlenmektedir. Fatihpaşa Mahallesi sınırlarında yer alan iki emniyet hizmet alanını çevreleyen sokaklar genişletilerek birbirlerine, Gazi Caddesi'ne, Yenikapı Sokak'a ve doğudaki ring yola bağlanmıştır. Alanın güneydoğusundaki diğer emniyet hizmet alanını çevreleyen sokak da benzer şekilde genişletilerek Gazi Caddesi, Yenikapı Sokak ve doğudaki ring yola bağlanmıştır. Alanın güneybatısında Alipaşa Mahallesi sınırındaki emniyet hizmet alanının bitişiğindeki yol ağı genişletilerek Gazi Caddesi ve batıdaki ring yol ile bağlantısı kurulmuştur. Son olarak alanın kuzeybatısında Melikahmet ve İskenderpaşa Mahalleleri'ndeki iki adet emniyet hizmet alanı etrafındaki yolların genişletilmesi, birbirlerine ve Melikahmet Caddesi'ne bağlanması ile tasarlanmıştır.

Buradaki yol genişletmeleri; nitelikli yapılar, geleneksel konut dokusu, kaldırılacak yapıların bulunması, yapı-sokak ilişkisi, alandaki dolu-boş ilişkileri, arazi kullanımı ve çevresindeki çokça yol genişletme çalışmaları gibi özgün parametreler açısından değerlendirildiğinde tarihi dokuya uygun bir müdahale değildir. Süleyman Nazif İlkokulu'nun yerine yapılacak olan emniyet hizmet alanı çevresindeki yol tahribata uğrayan ve değerli mekansal bileşenler içeren tarihi doku sınırları içerisinde yer alması nedeniyle kentsel koruma disiplini açısından en uygunsuz, Melikahmet, İskenderpaşa ve Alipaşa Mahalleleri'ndeki sokak genişletme çalışmaları ise tahrip edilmemiş dokunun yıkılarak yeniden yapılması açısından ise en anlamsız müdahaleler olarak tespit edilmiştir.

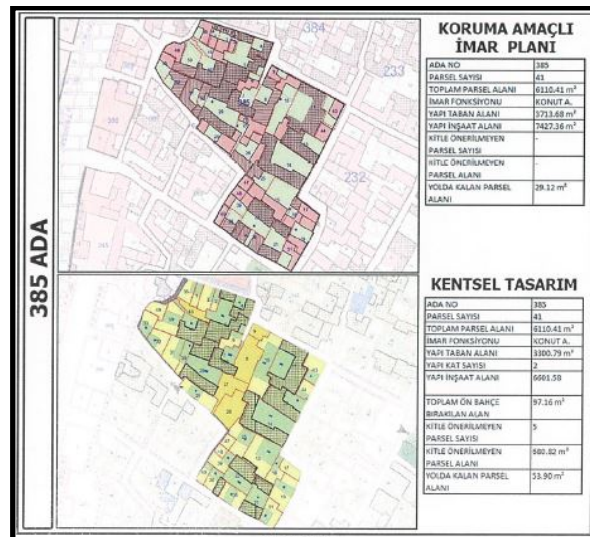
Şekil 4.52. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanları ve Sokak Genişletme Çalışmaları

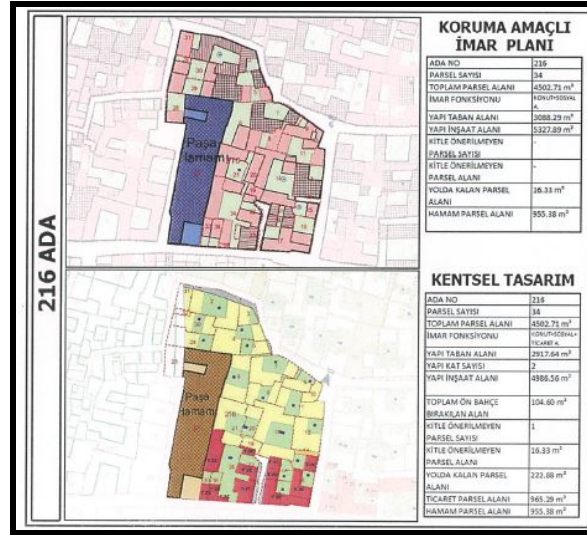
Şekil 4.53. Hasırlı Mahallesi'ndeki Emniyet Hizmet Alanı ve Sokak Genişletme Çalışmaları [111]

4.3.2.3. Yapı Adaları İçerisinde Boşluklar Oluşturarak Ve Yapıların Geri Çekilmesiyle Sokak Genişletme Çalışmaları

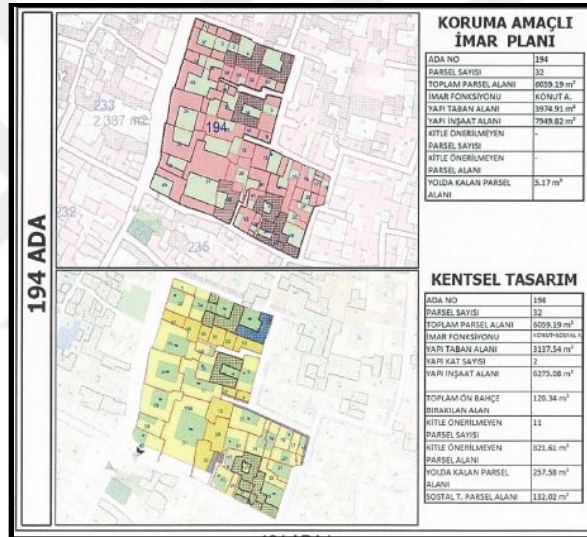
Buradaki sokak genişletme uygulamaları 2017 Yılı'nda hazırlanan 126 Ha Alanda Kentsel Tasarım Proje Raporu'nda yer almaktadır. Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda belirlenmiş ada kenarlarının korunarak bazı parsellerin içerisinde boşluklar oluşturulduğu ve yapıların geri çekilerek sokak genişletme çalışmaları yapıldığını ifade etmektedir. Alandaki bu müdahalenin bazı örnekleri Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'nde gözlemlenebilmektedir.

Şekil 4.54. Savaş Mahallesi'ndeki Yapı Adası İç Sokak Genişletme Çalışmaları [111]

Şekil 4.55. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki Yapı Adası İç Sokak Geniştirme Çalışmaları [111]

Şekil 4.56. Hasırlı Mahallesi'ndeki Yapı Adası İç Sokak Geniştirme Çalışmaları [111]

Bu müdahaleler uygulanırken gerekçe gösterilmemiş, herhangi bir ortak tasarım modeli geliştirilmemiş ve hangi yapı adalarının değiştirileceği açıklanmamıştır. Buradaki müdahale ile Suriçi'nin sokak dokusunun özgünlüğü bu müdahale ile bozulacak, yol kademelenmesi değişecek, yapılaşma önerilmeyen parseller nedeniyle tarihi kent dokusu değişime uğrayacaktır. İlaveten yapılarda ön bahçe alanı bırakılmış, yapı adasının fonksiyonu da değiştirilmiştir. Müdahale, çalışmanın inceleme yöntemi olan mekansal parametreler üzerinden değerlendirildiğinde Suriçi'nin zaman içerisinde oluşmuş tarihi dokusu, nitelikli yapılar, sokak dokusu, ada-parcel ilişkisi, dolu-boş ilişkisi, sokak cepheleri, yoğunluk, alandaki perspektif ve görünümleri değişecektir. Bu nedenle de müdahale tarihi dokuyla uyumsuzdur.

4.3.3. Ada Bazında Kentsel Tasarım Uygulamaları

Ada bazında kentsel tasarım uygulamaları 2016 Yılı'ndaki Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nda; terör olaylarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırırken mevcut dokunun korunması, ulaşım, açık alan düzenlemeleri gibi mekansal karşılıkları olan projeler olarak çok genel ve yüzeysel bir şekilde açıklanmıştır. Sonrasında 2017 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Projeleri ve 2018 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Uygulamaları ile desteklenmiştir. 2017 Kentsel Tasarım Proje Raporu incelendiğinde geliştirilen projelerle; Suriçi'nin özgün geleneksel konut tipi, çok katmanlı kent dokusu, sokak dokusu ve nitelikli yapılarda köklü mekansal değişimler öngörmüştür. 2018 Yılı Kentsel Tasarım Uygulamaları'nda ise bu müdahale Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'nde örneklendirilmiştir. Buradaki müdahaleler incelendiğinde net bir mekansal yaklaşım ve ortak dilin bulunmadığı; müdahalelerin yalnızca Savaş, Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'ndeki kararların yansımaları gözlemlenmeden diğer alanlar için de aynı yaklaşımla tasarlandığı, hangi yapı adasının hangi sebeple seçildiğinin netleşmediği, belgelemeye dayalı olmadığı ve herhangi bir mekan hiyerarşisi gözetilmediği saptanmıştır.

Geleneksel konut tipine yönelik olarak;

Parsel düzeyinde çekmeler yaratılarak boşluklar oluşturulmuş, bu alanlar ön bahçe halinde tasarlanmıştır. Söz konusu düzenleme tarihi dokunun özgün yapı-parsel oturumu ile uyuşmamaktadır. İlaveten Suriçi iklimsel gerekçelerden ötürü ön bahçeli yapılara sahip değildir. Bu düzenleme yapı ölçeğinde dolu-boş ilişkisini ve avlu duvarlarıyla tanımlanan sokak cephelerini değiştirmektedir.

Sokak genişletmelerine yönelik olarak;

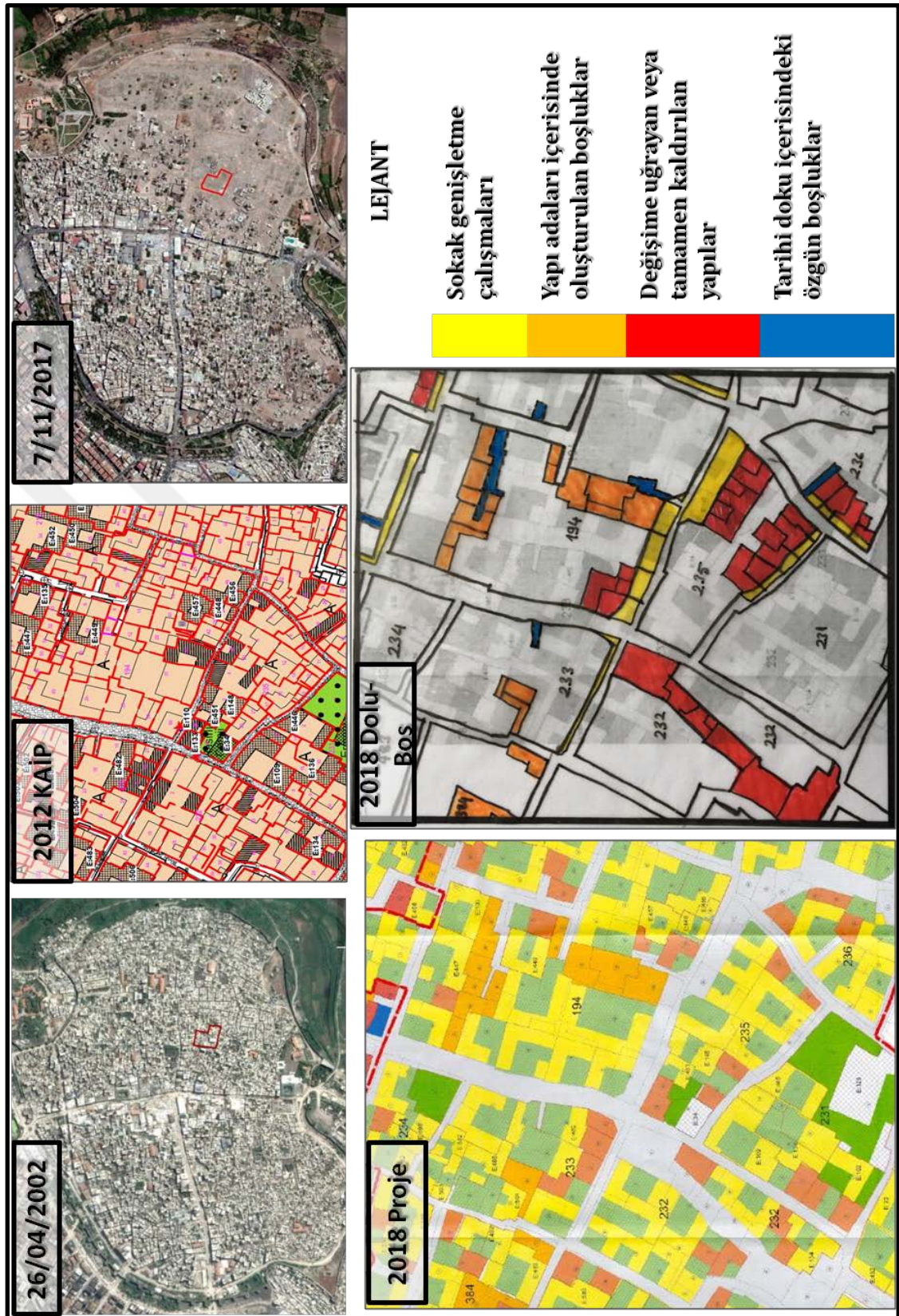
Dar ve organik sokaklar genişletilmiş, bu uygulama için yapı adaları içersinde bazı yapıların kaldırılması öngörülmüş, her adaya erişilebilirlik sağlanmış, bu durum ring yolun devamı ve emniyet hizmet alanlarını çevreleyen sokakların açılması ile desteklenmiştir. Bu müdahaleyle özgün sokak örüntüsüne çok miktarda yeni sokak eklenmiş, sokak hiyerarşisinde değişimler meydana gelmiş, alandaki dar ve kesintili sokak perspektifleri zarar görmüştür.

Çok katmanlı gelişen kent dokusuna yönelik olarak;

Yapı adaları boşluklara sahip, erişilebilirliği maksimum düzeyde olan, yeni sokak dokusu için yapıların kaldırıldığı, ada-parsel düzeninin, arazi kullanımlarının, sokak cephelerinin, özgün dolu-boş ilişkisinin değiştiği ve parça-bütün ilişkisine sahip olmayan kentsel alanlara dönmüş, Suriçi'nin bu özgün bileşeni en fazla tahribata uğrayan fiziksel öge haline gelmiştir.

Nitelikli yapılara yönelik olarak;

Yapı adaları içerisindeki düzenlemelere sokak genişletme çalışmaları, ada içerisinde boşlukların oluşturulması, yapıların kaldırılması, ada-parsel düzeninin, arazi kullanımlarının, sokak cephelerinin değişmesi nedeniyle alandaki özgün yapılar da zarar görmüştür.

Şekil 4.57. Hasırlı Mahallesi'ndeki 194 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Geniştirme Uygulamaları [95, 111, 112]

Hasırlı Mahallesi'nde yer alan 194 numaralı yapı adası ve çevresindeki süreç incelendiğinde;

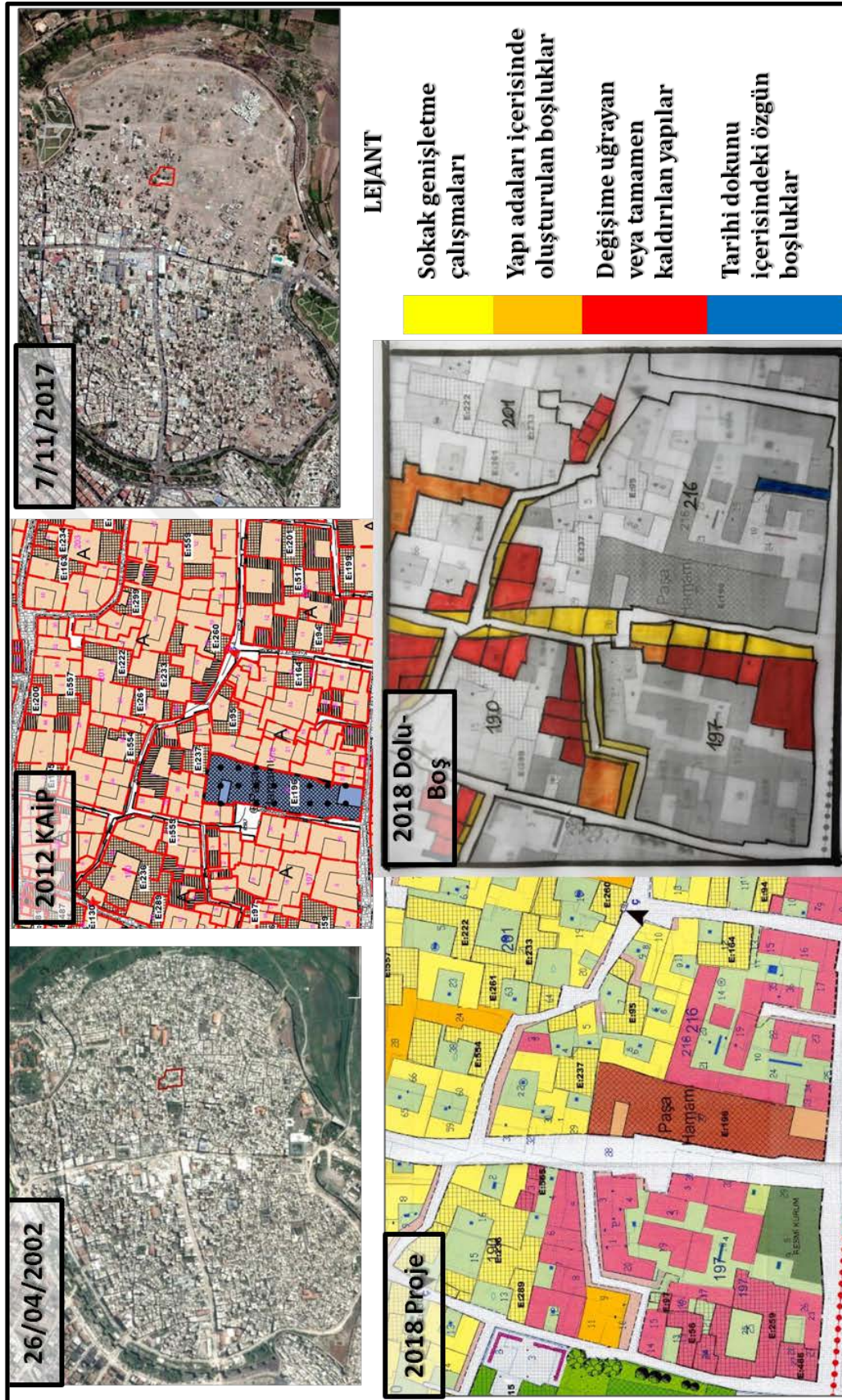
Alan öncesinde: Organik formda oluşmuş, organik sokak dokusu ile çevrili, özgün yapı-sokak ilişkisine sahip, ada içi boşlukların az olduğu, tescilli yapılar barındıran konut alanı olarak kullanılan bir alandır.

2012 KAİP: Plan sürecinde alanın bu özgün nitelikleri korunmuştur.

Çatışma Süreci: Tamamen tahribata uğrayarak dokunun nitelikleri yitirilmiştir.

2017 düzenlemesi: Yapı adasının güneyinde yer alan tescilli yapılar zarar görmüş, organik sokak dokusunda genişletmeler yapılmış, özgün yapı-sokak ilişkisi, özgün dolu-boş ilişkisi zarar görmüş, özgün tarihi dokuyla uyumsuz şekilde ada içerisinde boşluklar oluşturulmuş, fonksiyonu konut ve sosyal alan kullanımı olarak değiştirilmiş olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4.58. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki 216 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Geniştirme Uygulamaları [95, 111, 112]

Fatihpaşa Mahallesi'nde yer alan 216 numaralı yapı adası ve çevresindeki süreç incelendiğinde;

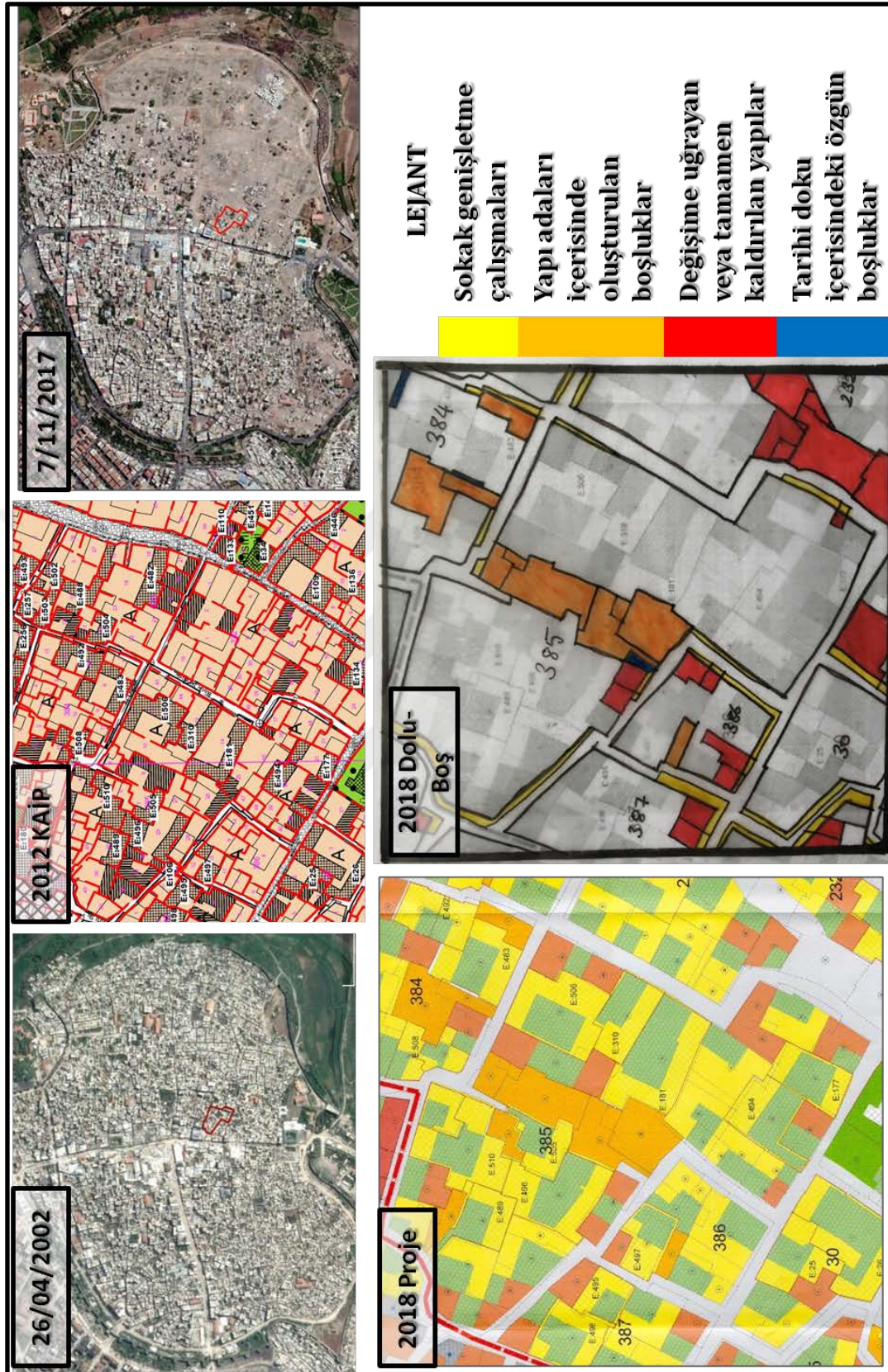
Alan öncesinde: Organik formda oluşmuş, organik sokak dokusu ile çevrili, özgün yapı-sokak ilişkisine sahip, ada içi boşlukların az olduğu, tescilli yapılar barındıran konut alanı olarak kullanılan bir alandır.

2012 KAİP: Plan sürecinde alanın bu özgün nitelikleri korunmuştur.

Çatışma Süreci: Tamamen tahribata uğrayarak dokunun nitelikleri yitirilmiştir.

2017 düzenlemesi: Yapı adasının kuzeyinde yer alan tescilli yapılar zarar görmüş, organik sokak dokusunda genişletmeler yapılmış, özgün yapı-sokak ilişkisi, özgün dolu-boş ilişkisi zarar görmüş, fonksiyonu konut ve ticaret alan kullanımı olarak değiştirilmiş olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4.59. Savaş Mahallesi'ndeki 385 Numaralı Yapı Adası ve Çevresindeki Ada İçi Boşluk Yaratma, Mevcut Yapılarda Küçülmeler ve Sokak Geniştirme Uygulamaları [95, 111, 112]

Savaş Mahallesi'nde yer alan 385 numaralı yapı adası ve çevresindeki süreç incelendiğinde;

Alan öncesinde: Organik formda oluşmuş, organik sokak dokusu ile çevrili, özgün yapı-sokak ilişkisine sahip, ada içi boşlukların bulunmadığı, tescilli yapılar barındıran konut alanı olarak kullanılan bir alandır.

2012 KAİP: Plan sürecinde alanın bu özgün nitelikleri korunmuştur.

Çatışma Süreci: Tamamen tahribata uğrayarak dokunun nitelikleri yitirilmiştir.

2017 düzenlemesi: Yapı adasının güneyinde yer alan tescilli yapılar zarar görmüş, organik sokak dokusunda genişletmeler yapılmış, özgün yapı-sokak ilişkisi, özgün dolu-boş ilişkisi zarar görmüş, özgün tarihi dokuyla uyumsuz şekilde ada içerisinde boşluklar oluşturulmuş olduğu tespit edilmiştir.

Alanda, çatışma sürecinden kaynaklı olarak fiziksel hasar oluşmuş ve bu fiziksel hasarın ardından 2016 Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ile yeniden inşa çalışmaları başlamıştır. 2017 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Proje Raporu ve 2018 Yılı'ndaki Kentsel Tasarım Projeleri ile uygulamanın mekansal yansımaları gözlemlenmeye başlamıştır. Savaş, Fatihpaşa ve Hasırlı Mahalleleri'nde örnekleri gözlenebilen emniyet hizmet alanları, sokak genişletme uygulamaları ve ada bazındaki kentsel tasarım projelerinin mekansal kararları; Suriçi'nin belgelenmişlik durumu incelemesine referansla sokak dokusu, geleneksel konut tipi, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve nitelikli yapılar üzerinde tarihi dokunun aslına uygun olmayan değişimlere sebep olmuştur. Bu bileşenler alandaki belgeleme çalışmaları ve değer atfına referansla korunması gereken bileşenler olmasına rağmen göz ardı edilerek zarar görmüştür. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Suriçi özelindeki yeniden inşa uygulamalarının, söz konusu dört mekansal parametreye olan etkisi incelenmiştir.

4.4. Kentsel Doku İçersinde Değer Atfedilen Mekansal Bileşenlerin İncelenmesi

Tez çalışmasının daha önceki bölümlerinde, bir kentin fiziksel mekan kurgusu içerisinde değer algısının şekillenışı incelenmiş, bu algının farklı ilgi gruplarının kentle kurduğu ilişkiye bağlı olarak değiştiği tespit edilmiştir. Bu nedenle bir kentte fiziksel mekanda değer atfı çalışması yapılırken, doğru bir değer atfı analizi elde etmek için, her bir grubu temsilen kişi ve kurumlarca görüşülmesi gerekmektedir. Ancak bu çalışma kapsam itibarıyla tarihi dokuya ve kültürel mirasın mekansal boyutuna odaklanmaktadır; bu nedenle alana yönelik sosyal/toplumsal değer atfı, alanın güncel durumu ve siyasi boyutu nedeniyle çalışmaya dahil edilmeyerek kapsam dışı bırakılmıştır. Böylelikle çalışmada yalnızca tarihi dokunun özgün mekansal boyutuna yönelik değer incelemesi yapılacaktır. Suriçi'nde değer atfına yönelik akademik çalışmaların incelenmesi ve alanda çalışmalar yapmış olan kişilerle yapılan görüşmelerle, kentin tarihi dokudaki değer atfına ilişkin fikir sahibi olunabilecektir. Burada

yöntem olarak farklı kişilerce değerli olarak tanımlanan fiziksel mekan bileşenleri detaylıca incelenerek hangi bileşenlerin korunması gerektiği ve bunların çalışma alanının yeniden inşa sürecindeki yeri saptanabilecektir. Kentin değer atfedilen bileşenlerine ilişkin açıklamalarda tablo 4.16'dan referans alınarak Suriçi'nde söz konusu değerli bileşenler ilgili kaynaklarca incelenmiştir.

Bu incelemede yazarların farklı ifadeler kullansa da aynı mekansal bileşene değer atfettiği tespit edilmiştir; örneğin sokak dokusu yazarlarca tarif edilirken geleneksel sokak dokusu, özgün sokak dokusu, organik sokak dokusu, dar ve çıkmaz sokaklar gibi farklı ifadeler kullanılmıştır. Geleneksel konut tipi için geleneksel konut dokusu, özgün konut dokusu, avlulu konut dokusu, avlulu konut tipi vb. ifadeler yer almaktadır. Çok katmanlı gelişen kent dokusu organik kentsel doku, özgün kent dokusu, tarihi kentsel doku gibi çeşitli şekillerde açıklanmış; nitelikli yapılar da benzer şekilde anıtsal yapılar, tescilli yapılar ve tarihi ve kültürel yapılar olarak ifade edilmiştir. Buna ilaveten yazarlarca değer atfı yapılan, Suriçi'nin diğer mekansal özgünlüklerine de yer verilmiştir. Dinçer (2016) [113], Çıdam (2007) [93], Durak (2014) [114], Gölcük (2010) [90] ve Yıldırım (2002) [115] geleneksel ticari fonksiyonların varlığını; UNESCO (2014) [116] ve İkarya (2015) [105] özgün yapı-sokak ilişkisini; Egeplan Planlama (2012) [95] ve Baran (2017) [117] sokak cephelerini mekanın karakteristik özelliği olarak tanımlamıştır. Oruç (2015) [118], Baran (2017), Oruç (2017) [119], Sis (1993) [120], Soylukaya (2018) [121], İkarya (2015) [95], Özbudak Akça, Aykal ve Çakır Aydın (2017) [122], Payaslı Oğuz ve Halifeoğlu (2017) [123] yapılaşma biçimi, küçük parselde konumlanma, ada-parcel düzeni gibi Suriçi'ndeki yapılaşma biçimine ait özgünlükleri vurgulamış ve değer atfetmişlerdir.

Tablo 4.16. Suriçi'nin Mekansal Değer Bileşenlerine Yönelik Literatür İncelemesi

Yazarlar	Mekansal Değer Bileşenleri				
	Sokak Dokusu	Kent Surları	Geleneksel Konut Tipi	Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusu	Nitelikli Yapılar
Dinçer (2016)	✓	✓			✓
UNESCO (2014)	✓	✓	✓	✓	
Kejanlı ve Dinçer (2011)	✓	✓	✓	✓	✓
Ege Planlama (2012)	✓	✓	✓	✓	✓
Oruç (2015)	✓	✓	✓	✓	
Çıdam (2007)	✓	✓	✓		✓
Durak (2014)	✓	✓	✓	✓	
World Heritage Watch (2017)	✓	✓		✓	✓
Özyılmaz (2007) [124]	✓	✓	✓		✓
Baran (2017)	✓	✓	✓		✓
Gölcük (2010)	✓	✓	✓		✓
Kejanlı (2004)	✓	✓	✓	✓	✓
Yıldırım (2002)	✓	✓	✓		
Dalkılıç ve Bekleyen (2011) [125]	✓	✓	✓		
Payaslı Oğuz ve Halifeoğlu (2017)		✓			
Oruç (2017)	✓	✓	✓	✓	
Sis (1993)	✓	✓	✓		✓
İkary (2015)	✓	✓	✓		✓
Özbudak Akça, Aykal ve Çakır Aydın (2017)	✓	✓	✓		
ICOMOS (2015)		✓	✓	✓	✓
Soylukaya (2018)	✓	✓		✓	✓
Eyyüpoğlu (2018)	✓	✓	✓		✓

4.4.1. Alandaki Değer Atfı Tespitine Yönelik Görüşmeler

Çalışmanın bu bölümünde alana yönelik bir değer atfı olan ve gerek meslekleri gerekse alanla ilgili çalışmalar yapmış olmaları nedeniyle; değer atfında uzman bakış açısını temsil eden kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Buradaki görüşmelerde kişilere tarihi dokuya nasıl yaklaştıkları ve bu dokuyu hangi öğeler üzerinden açıkladıkları aynı sorularca sorularak, Diyarbakır Suriçi'nde ortak bir değer atfı tutumu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda literatür çalışmalarına paralel olarak; sokak dokusu, kent surları, geleneksel konut tipi, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve nitelikli yapılar değerli olarak ifade edilmiştir.

Tablo 4.17. Alandaki Değer Atfı Tespitine Yönelik Uzman Görüşmeleri

İsim	Meslek	Alanla İlişkisi	Mekansal Değer Yaklaşımı
Necati Uyar	Şehir Plancısı	2012 KAİP Planı müellifi	Avlulu yapılaşma biçimi, bahçe duvarı sokak karakteri, yapı kütleleri, özgün dönem ekleri, özgün malzeme kullanımı
Serdar Nizamoglu	Şehir Plancısı	2014 Alan Yönetim Planı müellifi	Cepheler, surların görünümü ve algılanması, kat yüksekliği, yapı-parcel-ada düzeni, avlu, bahçe, sokaklarda zemin kaplaması, dolu-boş, özgün malzeme kullanımı
Nevin Soylukaya	Arkeolog	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi Eski Koordinatörü	Anıtsal yapılar, çevresel açıdan değerli yapılar, ada-parcel ilişkisi, dar sokaklar, avlu duvarları, mimari özellikler
Ayşe Teyfur	Şehir Plancısı	Sur Belediyesi Şehir Plancısı	Tescilli yapılar, avlulu yapılar, organik, dar ve çıkmaz sokak dokusu, mimari özellikler

Suriçi'ndeki akademik çalışmaların ve uzmanlarla yapılan değer atfına yönelik gelişmelerin ardından sokak dokusu, kent surları, geleneksel konut tipi, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve nitelikli yapıların alanın korunması gereken, özgün ve değerli mekansal bileşenleri olduğu tespit edilmiştir.

4.4.1.1. Sokak Dokusu

- Sokak- yapı-avlu ilişkisi ve bu ilişkiye dayalı olarak üçüncü boyutta oluşan özgün bir sokak silüetine sahiptir.
- Genişliği az olan, avlulu yapılarca tanımlanan, yüksek cepheli ve sürekliliğe sahip bir sokak modeli yer almaktadır.
- Özgün sokak döşemesi, çeşmeler, avlular gibi sokağı tanımlayan öğelere sahip sokakların varlığı mevcuttur.

- Yapıların giriş aldığı ve bunların komşun parsellerle ilişkisiyle oluşan dar, organik ve çıkmaz sokak tipleri mevcuttur.
- İklimsel sebepleri dikkate alan dar sokakların yönelimi kuzey-güney veya doğu-batı ekseninde olmasıyla hava akımı yaratmakta; yüksek avlu duvarlarıyla da gölgelendirilme sağlanmaktadır.
- Kentin sokak genişliği ortalama 1.90-2.50 metre arasında değişmekle beraber 3-4 metreye kadar da çıkabilmektedir.
- Sokak kaplaması Gazi Caddesi-Dağ Kapı arasındaki bölüm ve Melik Ahmet Caddesi için küp taş, dokunun orijinalliğini koruduğu yerlerde kesme taştır. Alanın çevresindeki ring yol ve Gazi Caddesi-Mardin Kapı arasındaki bölümde asfalt, yalnızca Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi'nin kesiştiği kısımda bazalt taş ve geri kalan kısımlarda kilit parke döşemidir.

4.4.1.2. Kent Surları

- Kentin tarihinde üstelenmiş olduğu askeri kimliği, önemi vb. nedenlerle savunma işlevinin mimari bir anlayışla inşa edilmiştir.
- Kentsel dokunun gelişimini ve yerleşimini sınırlandırarak tanımlamaktadır.
- Farklı dönemlerde inşa edilmesine rağmen surların fiziksel ve fonksiyonel özelliklerini sürdürmektedir.
- Sur duvarları, kuleleri ve kapılarıyla bir bütündür.

4.4.1.3. Geleneksel Konut Tipi

- Yapının avludaki konumlanması ve az katlı olmasıyla mahremiyetin korunması sağlanmaktadır.
- Yapı-parcel ilişkisi ve parseldeki dolu-boş oranı ile konut dokusu ortak bir dile sahiptir.
- Dar sokaklardan giriş alan ve yapı yükseklikleri benzer konutların ortak bir yapı-sokak ilişkisine sahiptir ve kentsel dokuda bir silüet yaratmaktadır.
- Bu konut tipinin avlu, bahçe, havuz vb. yapıyı tamamlayan elemanları vardır ve bunların kentsel doku içersinde çeşitlik yaratmaktadır.
- İklimsel durumla uyumlu olarak birbirine yakın konumlanan, sokağa çıkmalar yapan cepheleri olan geleneksel konut tipi; bu özellikleriyle perspektif ve hava akımı oluşturmaktadır.
- Konutlar birbirlerine yakın konumlanmasına rağmen, mahremiyet yüksek avlu duvarları ile sağlanmaktadır.

- Yapı yükseklikleri 9.50 metredir, yapılar en fazla iki katlıdır. Avlulu tipte plana sahiptir, pencere, sokak kapıları ve çıkmalara ait mimari sınırlandırmalar ve düzenlemeler yer almaktadır.
- Ana malzeme bazalt taşı olmakla beraber, cephelerde yöresel taş, ahşap ve demir doğrama da kullanılmaktadır.
- Evin yazlık ve kışlık bölümleri uygun güneş yönünde konumlandırılır ve genel olarak odalar avlu içine baktırılır. Evin yazlık bölümü güneyde yer alır ancak açıklıkları güneşin az, rüzgârın ise fazla aldığı kuzey yönüne açılır. Evlerin eyvanı genellikle bu bölüme bakar. Kışlık bölümdeki mekânlar kuzeyde yer alır ve güneşi alması açısından güneye bakar [126].

4.4.1.4. Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusu

- Farklı kültürlere ait yapılar kültürel miras ögesi olarak tarihi dokuda yer almaktadır ve bunlar kent kurgusunun bir parçasıdır.
- Kentin tarihsel gelişiminin, kültürel ve mimari zenginliğinin fiziksel mekandaki yansımaları olup; tarihi ve kültürel dokudaki sürekliliğin sağlamaktadır.
- Kent Helen ve Roma Dönemi'nde ızgara plan düzeninde yerleşime sahipken, İslam ve Osmanlı Dönemi'nde organik doku içerisinde şekillenmiştir. Günümüzde bozulmalara rağmen alanda her ikisi de gözlemlenebilmektedir.
- Alandaki parsel büyüklükleri ortalama 100-200 m²'dir.
- Kent dokusu dolu-boş ilişkisi açısından ele alındığında; doluluğun fazla olduğu, boşlukların ise çoğunlukla yol ve avlulu yapılara ait boşluklar olduğu tespit edilmiştir.
- Buradaki geleneksel tipteki yapılar avludan giriş alırken, tarihi dokuyla uyumsuz ve yeni yapılar (özellikle ana akslar üzerinde ve kuzeyde) direkt olarak sokaktan giriş almaktadır.

4.4.1.5. Nitelikli Yapılar

- Kent dokusu içerisinde görsel uyum, mimari ve estetik zenginlik ile alanın tarihsel süreçteki gelişimine dair kalıcı eserlerdir.
- İnşa edildiği dönemin kültürünü yansıtmakta, orijinal ve kendine özgü fonksiyonlara sahiplerdir.
- Tarihi dokunun bir parçasıdır, mekansal kurgudaki rolü ve çeşitliliğiyle koruma olgusunu güçlendirmektedir.
- Tescilli yapılar alanda Gazi Caddesi ve Melik Ahmet Caddesi çevresinde toplanmış olup, parsel büyüklükleri de alanın geneliyle uyumlu olup çoğunlukla 100-200 m²'dir, ancak han vb. yapılarda bu büyüklük 500-2000 m² arasında değişebilmektedir.

- Alandaki anıtsal yapılar han düzeninde olup, büyük kütleli ve alana yayılmış iken; sivil mimarlık örnekleri daha küçük kütlelidir ve bir aradadır.
- Nitelikli yapılar tescil dönemlerine göre incelendiğinde öncelikle alandaki anıtsal yapıların tescillendiği; alanın doğu ve güney batısındaki sivil mimari örneklerinin ise daha sonrasında tescillenerek koruma altına alındığı tespit edilmiştir.

4.5. Kentsel Doku İçersinde Belgelenmişlik Durumu İncelemesi

4.5.1. Mekansal Karakter Parametreleri Üzerinden İnceleme

Suriçi tarihi dokusuna ait önceki çalışmalarda, alanı şekillendiren mekansal karakter parametreleri ve alanın değerli mekansal bileşenleri incelenmiş, bunun sonucunda sokak dokusu, kent surları, geleneksel konut tipi, çok katmanlı olarak gelişen kent dokusu ve nitelikli yapıların tarihi doku içerisinde korunması gereken bileşenler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bölümde ise söz konusu bileşenlerin belgelenmişlik durumu ve korunmuşluk düzeyi çalışmanın belgelemeye ilişkin yöntemine dayalı olarak incelenecek; böylelikle tarihi dokunun yeniden üretimi aşamasında dokunun orijinalliğinin korunmasına katkı sağlayacaktır. Belgelemeye ilişkin yöntemde incelenen veri türleri sözlü, görsel, mekansal ve detaylı veriler olarak dört başlıkta sınıflandırılmış; bu verilerin yapı, kentsel doku ve fonksiyon ölçeklerine farklı düzeylerde referanslar vererek alanın belgelenmişlik durumunu yansıttığı ortaya konulmuştur. Bu yöntem ile Suriçi'nin beş değerli mekansal bileşeni incelenerek belgelenmişlik durumu analiz edilecektir.

4.5.1.1. Sokak Dokusu

Suriçi tarihi dokusuna yönelik literatür araştırmaları ve değer tespit görüşmeleri incelendiğinde; sokak örüntüsü, sokak cepheleri, yapı-sokak ilişkisi, sokak döşemesi, sokak dokusu içerisindeki sokak tipleri, sokak genişliğine ilişkin veriler bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu bileşenlerin tamamı Suriçi'nin karakteristik sokak dokusunun oluşmasına katkı sağlamaktadır. Lakin bu bileşene ilişkin detaylı veriler bulunmasına rağmen özel ve bütüncül bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Suriçi'nin sokak dokusunun belgelenmişliği; verilerin bulunmasına rağmen belgeleme çalışmalarının düzensiz ve bütüncül olmaması nedeniyle orta düzeydedir. Ayrıca alandaki tahribata yönelik özel bir belgeleme çalışması bulunmamasına rağmen uydu görüntüleri, kadastral haritalar ve hava fotoğraflarıyla yapılan belgeleme çalışmaları kentsel doku ölçeğine referans vermektedir. Sokak dokusundaki değişimlerin bu ölçekte algılanabilmesi kolaydır, bu nedenle de tahribat sonrası belgelenmişlik düzeyi yüksektir.

4.5.1.2. Kent Surları

Bu mekansal bileşen gerek Suriçi özelinde gerekse UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'nde yer alması nedeniyle küresel ölçekte çok özgün ve değerli bir bileşendir. Literatürde fonksiyonuna, boyutuna, malzemesine, burçlarına, kapılarına, yüksekliğine, özgünlüğüne vb. yönelik açıklamalar bulunmaktadır ve belgelenmişlik düzeyi yüksektir. Kent surları, alanda yaşanan çatışma sürecinde herhangi bir tahribata maruz kalmadığından otürü tahribat sonrası belgelenmişlik düzeyi düşüktür.

4.5.1.3. Geleneksel Konut Tipi

Suriçi'nin özgün geleneksel konut tipi incelendiğinde bu bileşenin plan tipi, mimari özellikler, yapı yükseklikleri, yapı-parcel ilişkisi, kat sayısı, parcel büyüklükleri ve malzeme gibi özelliklerine dair detaylı bilgiler bulunmaktadır ve belgelenmişlik düzeyi yüksektir. Tahribata yönelik belgeleme çalışmalarında bu bileşene yönelik özel bir çalışma yapılmamıştır. Ancak uydu görüntüleri, kadastral haritalar ve hava fotoğraflarıyla yapılan incelemelerin kentsel doku ölçeğine referans vermekte; geleneksel tipteki konutlardaki hasar tespiti bu ölçek içerisinde tam olarak gözlemlenememektedir. Bu nedenle tahribat sonrası belgelenmişlik düzeyi ortadır.

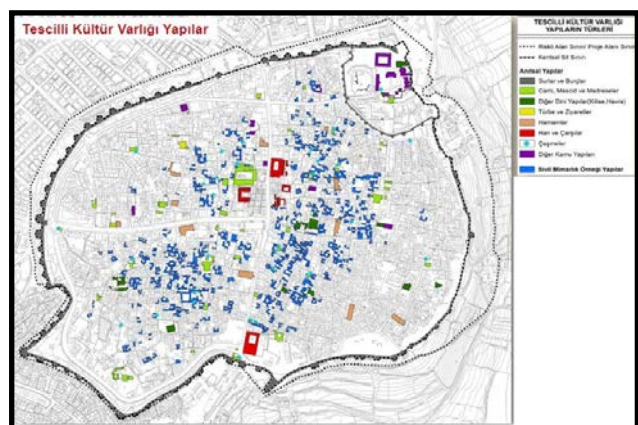
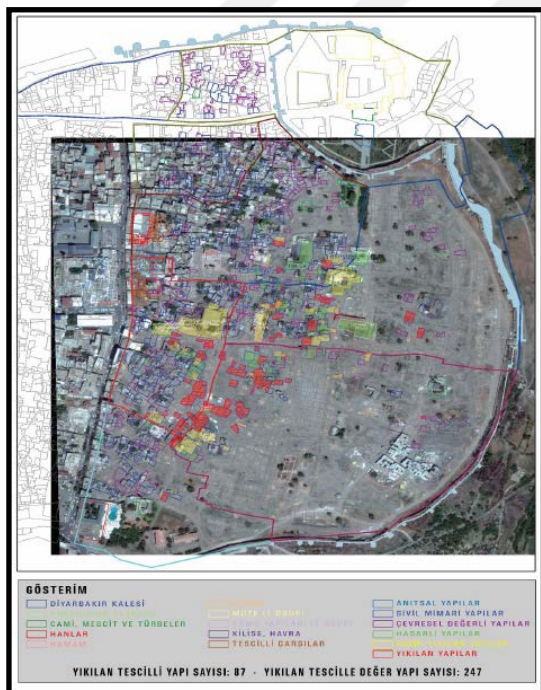
4.5.1.4. Çok Katmanlı Olarak Gelişen Kent Dokusu

Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu; sokak dokusunu, kent surlarını, geleneksel konutları ve nitelikli yapıları birbirleriyle ilişkili ve uyumlu olarak barındırmaktadır. Bu bileşene yönelik çalışmalar incelendiğinde dokunun şekillenışı süreci, geçirdiği değişimler, kentin mekansal organizasyonuna ilişkin bilgiler, arazi kullanımı, parcel büyüklükleri vb. hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu bileşen Suriçi'nde zaman içerisinde oluşan ve değişen kent dokusu çalışmalarda değinilmiş olmasına rağmen; bütüncül bir çalışma yapılmamıştır ve belgelenmişlik düzeyi düşüktür. Alandaki tahribata yönelik belgeleme çalışmalarının kentsel doku ölçeğinde yapılmakta olması nedeniyle çok katmanlı gelişen kent dokusundaki değişimlerin algılanabilmesi daha kolaydır ve tahribat sonrası belgelenmişlik düzeyi yüksektir.

4.5.1.5. Nitelikli Yapılar

Suriçi tarihi kent dokusu anıtsal yapıları ve sivil mimari örnekleriyle zengin bir doku özelliğindedir. 147 anıtsal, 448 sivil mimarlık örneği olmak üzere toplam 595 adet tescilli yapıyı içermektedir. Bu yapıların doku içerisindeki konumları, mimari özellikleri, fonksiyon, parsel büyüklükleri vb. ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Gerek yapı ölçeğinde gerekse kent ölçeğinde yapılan çalışmalarda yer almakta olup belgelenmişlik düzeyi yüksektir. Nitelikli yapılar ise gerek yapı ölçeğinde gerekse kentsel doku ölçeğinde kayda değer olması nedeniyle hasar tespit analizleri daha detaylı yapılabilmektedir ve tahribat sonrası belgelenmişlik düzeyi yüksektir. Tahribat sonrası yapılan tespitler ise şöyledir:

- 87 adet tescilli yapı ve 247 adet tescile değer yapı yıkılmıştır. Buradaki 86 yapının 33'ü sivil mimari, 3 tanesi anıt yapı ve 53 tane çevresel açıdan değerli yapıdır.
- Yapısal hasarlı/ kısmen yıkılmış yapıların analizi: 17 sivil mimari, 7 anıt yapı ve 15 çevresel açıdan önemli bina kısmen tahrip olmuştur.
- Hafif hasarlı yapıların analizi: 5 sivil mimari, 3 anıt yapı ve 13 çevresel açıdan önemli yapı zarar görmüştür.

Şekil 4.60. Suriçi Tarihi Dokusundaki Nitelikli Yapılar [104]

Şekil 4.61. Nitelikli Yapılardaki Hasar Tespiti [107]

Tablo 4.18. Suriçi Tarihi Dokusunda Belgelenmişlik İncelemesi

SURİÇİ TARİHİ DOKUSUNUN BELGELENMİŞLİK İNCELEMESİ			
Mekansal karakter parametreleri	Mevcut Kaynak Türü	Değerlendirmeler	Belgelenmişlik düzeyi
Sokak dokusu	Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar	Sokak dokusuna ilişkin açıklamalara çeşitli çalışmalarda yer verilmiştir, ancak özel bir çalışma bulunmamaktadır.	Orta
Kent surları	Sözlü Kaynaklar Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar Detaylı Mekansal Kaynaklar	Kent surları Suriçi için her zaman özgün bir bileşen olup, birçok çalışmada yer verilmiştir.	Yüksek
Geleneksel konut tipi	Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar Detaylı Mekansal Kaynaklar	Sahip olduğu özgünlük ve zenginlik nedeniyle çok miktarda çalışmada değinilmiştir.	Yüksek
Çok katmanlı olarak gelişen kent dokusu	Mekansal Kaynaklar	Zaman içerisinde oluşan ve değişen kent dokusuna, çalışmalarda değinilmiş olmasına rağmen yeterince çalışma bulunmamaktadır.	Düşük
Nitelikli yapılar	Sözlü Kaynaklar Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar Detaylı Mekansal Kaynaklar	Gerek yapı ölçeğinde gerekse kent ölçeğinde hazırlanan çalışmalarda yer verilmiştir.	Yüksek

4.5.2. Kentsel Doku İçersinde Tahribata Yönelik Belgelenmişlik Durumu İncelemesi

Alanda çatışma sürecinden kaynaklı olarak fiziksel hasar oluşmuş; bu durumun alandaki tahribata yönelik belgeleme çalışmasıyla Suriçi'nin sokak dokusu, geleneksel konut tipi, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve nitelikli yapılar üzerinde kayıplara neden olduğu tespit edilmiştir. Ancak nitelikli yapılar, belgelenmişlik düzeyinin yüksek olması ve kentsel ölçekte bir yeniden inşa çalışmasına yeteri kadar referans vermemesi nedeniyle inceleme kapsamı dışında kalmıştır.

Diğer üç bileşen incelendiğinde ise; alandaki tahribat düzeyinin yüksek olması, buna yönelik çalışmaların yetersizliği ve tahribat sonrası belgelemeye erişim sorunu nedeniyle; bu analizler uydu görüntüleri, mevcut veriler, kadastral haritalar ve bu verilerin karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir. Tahribat sonrası belgelenmişlik durumu bu sebeplerden ötürü ilgili değerli mekansal bileşenlere referans verme düzeyine göre değerlendirilmiştir.

Tablo 4.19. Alandaki Tahribata Yönelik Belgelenmişlik İncelemesi

ALANDAKİ TAHRİBATA YÖNELİK BELGELEME (UYDU GÖRÜNTÜLERİ, KADASTRAL HARİTALAR ve FOTOĞRAFLAR)			
Tahrip olan mekansal karakter parametreleri	Mevcut Kaynak Türü	Belgelenmişlik düzeyi	Değerlendirmeler
Sokak dokusu	Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar	Yüksek	Tahribata yönelik belgeleme çalışmaları kentsel doku ölçeğinde yapılmakta olup; sokak dokusu ve çok katmanlı gelişen kent dokusundaki değişimler algılanabilmektedir. Geleneksel konutlara yönelik tahribat anlaşılmaktadır, ancak daha alt ölçekte bir çalışma gerekmektedir.
Geleneksel konut tipi	Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar	Orta	
Çok katmanlı gelişen kent dokusu	Görsel Kaynaklar Mekansal Kaynaklar	Yüksek	

Şekil 4.62. Suriçi’ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2017 Kasım Tarihli Uydu Görüntüsü [112]

Şekil 4.63. Suriçi’ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2018 Temmuz Tarihli Uydu Görüntüsü [112]

Şekil 4.64. Suriçi'ndeki Tarihi Dokunun Tahribatına İlişkin 2018 Kasım Tarihli Uydu Görüntüsü [112]

Suriçi tarihi dokusu özgün mekansal bileşenler içermektedir ve bu bileşenleri etkileyen bir yeniden inşa süreci yaşanmaktadır. Literatürden elde edilen bilgiler ışığında yeniden inşa süreçlerinde bu bileşenlerin korunduğu ve uygulama için referans noktası özelliği taşımakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Suriçi'ndeki yeniden inşa uygulamalarının, söz konusu üç değerli mekansal bileşene olan etkileri incelenecektir.

4.5.2.1. Sokak Dokusu

Suriçi tarihi kent dokusu incelendiğinde, zaman içerisinde oluştuğu, dar ve çıkmaz sokaklarla tanımlanan organik bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Suriçi'ne yönelik yeniden inşa çalışmaları incelendiğinde, ilk olarak Suriçi'nin güneybatısındaki Alipaşa Mahallesi, doğusundaki Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'nde yeni konut alanları inşa çalışmaları gözlemlenmiştir. Buradaki yeni sokak dokusu, alandakine fiziksel olarak benzer özellikler göstermekte olsa da; bu mahalleler alana sonradan göçle gelenlerin tarafından meydana getirilen, bir bölümünün tarihi doku içerisinde bozularak özgünlüğünü yitirmiş ve Suriçi'nin sahip olduğu mekansal değer bileşenlerini taşımayan alanlardır. Bu açıdan eskisine benzer nitelikte üretilen sokak dokusu; özgün sokak dokusunun karakteristik özellikleri olan sokak örüntüsü, avlu-sokak ilişkisi, sokak cephelerinin sürekliliği, sokak kaplaması, sokak mobilyaları (çeşme, ağaç vb.) gibi unsurları içermemekte olup; yeniden üretilmesi koruma disiplini açısından bir anlam ifade etmemektedir.

Diğer bir yandan alandaki emniyet hizmet alanları, çevresindeki ulaşım ağıyla beraber değerlendirildiğinde geniş yollarla çevrilmiş ve fazlasıyla erişilebilir planlanmıştır. Alandaki

sokak cepheleri karakteristik avlu-sokak ilişkisine sahiptir. Ancak yeni düzenlemede sokaklar emniyet hizmet alanlarından cephe aldığı için bu ilişki zarar görecektir. Diğer yapılar gibi yapı-sokak ilişkisi açısından tarihi dokuyla uyum içerisinde olmalıdır; bu açıdan tarihi dokunun sokak örüntüsüyle bütünleşememektedir. İlaveten tarihi dokuda Yenikapı Sokak başta olmak üzere çeşitli sokak genişletmeleri planlanmaktadır. Bu müdahalelerle alandaki sokak örüntüsü tanımsızlaşacak ve bozulacaktır. Zira yeni sokaklar da karakteristik sokak örüntüsüyle bütünleşmeyecektir.

Sokak dokusu, arazi kullanımı ve fonksiyon açısından incelendiğinde geniş ana aksların ve dar sokakların farklı kullanımlara hizmet ettiği görülmektedir. Sokak dokusu alan içerisinde yapay fiziksel sınır özelliği taşımakta, farklı tipolojilerin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Yeni uygulama ile planlanan geniş yollar bu anlamda da uygun değildir. Bu uygulama ile genel mekansal organizasyon tanımsızlaşacaktır. Sokak dokusundaki bu değişimler, özgün mekansal parametrenin öncesi ile sonrası arasındaki benzerliklerin ortadan kaldırıldığını ve köklü değişimlere gidildiğini işaret etmektedir. Bu durum sokak dokusunun belgelenmişliği, tarihi dokunun özgünlüğü, gelecek nesillere aktarımı ve kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir.

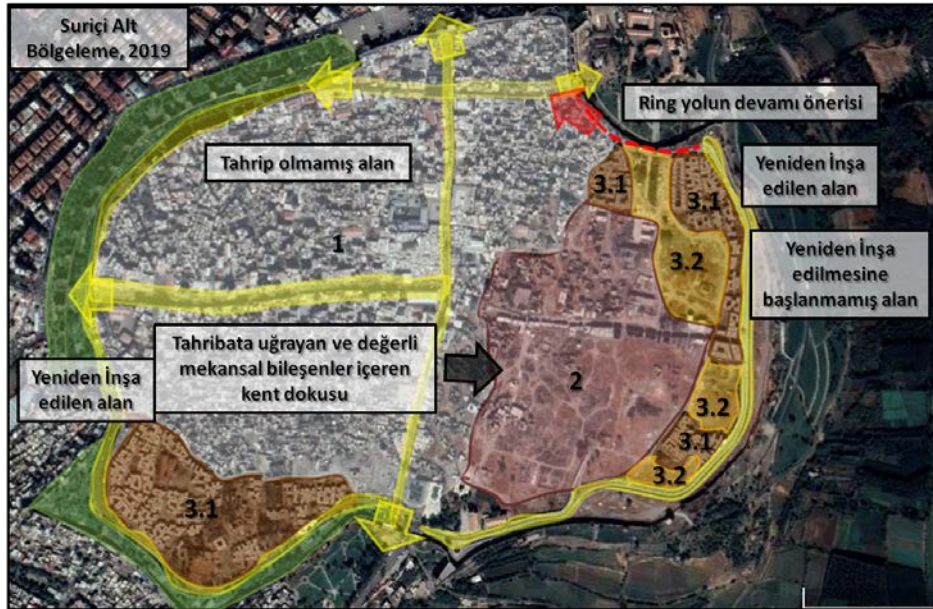
4.5.2.2. Geleneksel Konut Tipi

Suriçi tarihi kent dokusu incelendiğinde geleneksel konut tipinin, özgün plan tipine sahip ve avlulu yapıda olduğu, parsel şekli ve büyüklüğü, yapının parseldeki pozisyonu, yapı-sokak ilişkisi, malzeme, mimari formlar vb. açıdan karakteristik özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Bu yeni konut dokusu, alandakine benzer fiziksel özellikler göstermekte olsa da; bu mahallelerin alana sonradan göçle gelenlerin meydana getirdiği, tarihi doku içerisinde bozularak özgünlüğünü yitirdiği ve Suriçi'nin sahip olduğu mekansal değer bileşenlerini taşımamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle geleneksel avlulu tipteki konutlara yalnızca görsel olarak benzemekte, çevresindeki sokak genişletme çalışmalarının da etkisiyle yapı-parcel-sokak ilişkisine sahip olmamakla beraber; plan tipi, mimari özellikler ve süslemeler içermesi açısından da özgün konut tipinden ayrılmaktadır. İlaveten yapı adalarında ön bahçe oluşturulması ve yapı içermeyen parsellerin planlanması ile beraber geleneksel konut tipinin özgünlüğü tamamen zarar görecektir. Koruma amaçlı imar planları alan içerisindeki yeni yapılaşmaların avlulu plan tipiyle bahçeli olarak inşa edilmesini öngörmektedir ve bu anlamda yeni konut alanları geleneksel konut dokusuyla bütünleşememektedir. Bu durum geleneksel konut tipinin belgelenmişliği, tarihi dokunun özgünlüğü, gelecek nesillere aktarımı ve kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir.

4.5.2.3. Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusu

Suriçi, zaman içerisinde birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan, bu uygarlıklardan miras kalan sokak dokusu, kent surları, geleneksel konut tipleri ve anıt eserleri ile bir bütündür. Bu nedenle de kent dokusunda yapılacak herhangi bir çalışma bu mekansal bileşeni yapısal ve fiziksel açıdan etkileyecektir. Alandaki projeler incelendiğinde Suriçi'nin güneybatısındaki Alipaşa Mahallesi, doğusundaki Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'nde inşa edilen yeni alanlarının sokak dokusu ve geleneksel konut tipine yönelik herhangi bir mekansal nitelik taşıması; bu projenin çok katmanlı gelişen kent dokusu içerisinde uyumsuzlaşacağının bir göstergesidir. Çok katmanlı gelişen kent dokusu, sokak dokusu ve geleneksel konut tipindeki bozulmaları da bünyesinde barındırması nedeniyle diğer iki mekansal bileşenden daha fazla zarar görmektedir.

İlaveten alandaki emniyet hizmet alanları kütle, parsel şekli ve büyüklüğü, yapının parseldeki pozisyonu, plan tipi, yapı-parcel-sokak ilişkisi, tarihsel gelişim, yoğunluk ve mekansal organizasyon açısından da çok katmanlı kent dokusuna uygun değildir. Sokak genişletme çalışmaları ise karakteristik sokak dokusunu değiştirecek; buradaki sokakların alan içerisinde yapay fiziksel sınır özelliği taşıması, farklı tipolojilerin oluşmasına yardımcı olması, mekansal organizasyon tanımlaması, cephe özellikleri vb. birçok açıdan uyumsuz olup çok katmanlı gelişen kent dokusuna da yabancılaşacaktır. Bu durum halihazırda yeterli düzeyde çalışma bulunmayan çok katmanlı gelişen kent dokusunun belgelenmişliği, tarihi dokunun özgünlüğü, gelecek nesillere aktarımı ve kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir.

Şekil 4.65. Yeniden İnşa Uygulamalarının Sokak Dokusu, Konut Dokusu Ve Çok Katmanlı Kent Dokusu Üzerinde Yarattığı Değişimler

Çalışmanın bu bölümünde Suriçi'ndeki yeniden inşa uygulamaları incelenmiş; emniyet hizmet alanları, sokak genişletme çalışmaları ve ada bazında hazırlanan kentsel tasarım projeleri uygulamanın mekansal yansımaları olarak gözlemlenmiştir. Buradaki uygulamalar değerlendirilirken tez çalışmasında yeniden inşa süreçleri incelenen Hamburg, Varşova, Verona, Beyrut ve Mostar kentleri yeniden incelenmiş ve mekansal yansımaları belirlenmiştir. Bu incelemelere dayanarak yeniden inşa sürecinde mekansal bütünlüğün nasıl oluşturulduğu gözlemlenmiş ve Suriçi'nde nasıl olması gerektiği hakkında bilgi edinilmiştir. İlgili kentlerde yeniden inşanın mekansal yansımaları şöyle gelişmiştir:

Hamburg:

- Yapı-sokak ilişkisi korunarak cephe bütünlüğü yaratılmıştır.
- Alandaki mevcut fonksiyonlar korunarak genel mekansal kurgu sürdürülmüştür.
- Yapıların kütle, cephe, yapının parseldeki oturumu vb. özgünlükleri korunarak yapı-parcel ve dolu boş ilişkileri korunmuştur.

Varşova:

- Yapı-sokak ilişkisi korunarak cephe bütünlüğü yaratılmıştır.
- Alandaki mevcut fonksiyonlar korunarak genel mekansal kurgu sürdürülmüştür.
- Yapıların kütle, cephe, yapının parseldeki oturumu vb. özgünlükleri korunarak yapı-parcel ve dolu boş ilişkileri korunmuştur.

Verona:

- Hamburg ve Varşova'ya ek olarak kent surlarının etrafıyla olan görsel ve fiziksel bütünlüğü dikkate alınmıştır.
- Yeni fonksiyonlar tarihi dokunun dışarısında planlanmıştır.
- Çok katmanlı gelişen kent dokusunun izleri korunmuştur.

Beyrut:

- Kentin geleneksel fonksiyonu korunmuş, öneri fonksiyonlar uyumlu olacak şekilde belirlenmiştir.
- Kent karakteristik alt bölgelere ayrılmıştır.
- Alt ölçekte koruma çalışmaları yapılmıştır.

Mostar:

- Kent karakteristik alt bölgelere ayrılmıştır.
- Özgün sokak dokusu ve sokak sürekliliği koruma çalışmaları için belirleyici olmuştur.
- Alandaki mevcut fonksiyonlar korunarak genel mekansal kurgu sürdürülmüştür.

Bu incelemeye referansla yeniden inşa:

- Kentin önceki durumuna referans veren,
- Yıkım sonrası izlerin takip edilebildiği ve aynı zamanda kentin iyileştirildiği,
- Tahribat durumuna göre farklı müdahalelerin uygulandığı bir çalışma biçimi olarak saptanmıştır.

Ancak Suriçi'ndeki yeniden inşa:

- Emniyet hizmet alanlarının; kütle, fonksiyon ve yapı-parcel ilişkisi açısından,
- Sokak genişletme çalışmalarının; sokak dokusu, avlularla tanımlanan cephe sürekliliği ve yapı-sokak ilişkisi açısından,
- Ada bazında hazırlanan kentsel tasarım projelerinin; dolu-boş ilişkileri, ada-parcel düzeni ve sokak örüntüsü açısından tarihi dokunun özgün haliyle uyumsuz olması nedeniyle eleştirilmiştir.
- Suriçi'nde ortak bir yaklaşımın bulunmadığı,
- Mekansal bütünlüğün yeniden sağlanamadığı,
- Yıkım izlerinin silinerek alanın sıfırdan inşa edildiği,
- Alanın özgün haline referans verilmediği,
- Alanda farklı karakteristikte alt bölgeler yer almasına rağmen böyle bir çalışma yapılmadığı,
- Alanın tamamında aynı müdahalelerin uygulandığı tespit edilmiştir.

Bu anlamda Suriçi'ndeki yeniden inşa uygulamaları gerek örnek kentlerin yeniden inşa süreçlerine referansla gerekse Suriçi tarihi dokusunun özgün ve değerli mekansal bileşenlerine referansla incelendiğinde kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışması kapsamında yeniden inşa konusuna ilişkin literatür araştırmaları yapılmış, yasal ve yönetsel çerçeve araştırılmış, örnek uygulamalar incelenmiş, yeniden inşanın aşamaları saptanmıştır. Literatür araştırması ve örnek alan incelemeleri üzerinden geliştirilen özgün araştırma yöntemi ile Diyarbakır Suriçi özelinde mekansal gelişim süreci ve karakteristik fiziksel özellikler incelenmiştir. Gerek literatürden elde edilen bilgiler gerekse Suriçi'nin mekansal özellikleri bir araya getirilmiş ve Suriçi'ndeki yeniden inşa süreci incelendiğinde, çalışma alanındaki uygulamaların literatürdeki örnek alan incelemeleriyle farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu bağlamda sonuç bölümünde, öncelikle Diyarbakır Suriçi özelinde yöntem incelemesi yapılmıştır. Daha sonrasında ise araştırma yöntemi esas alınarak mekansal değerlendirme sunulmuştur. Bu yöntem incelemesine bağlı olarak Diyarbakır Suriçi'nde mekansal karakteristik açısından farklılaşan 3 alt bölge tespit edilmiş olup; 2 ve 3 numaralı alanlarda tahribat meydana gelmiştir. 2 numaralı alan literatür incelemesi ve çalışma yöntemine referansla değerli mekansal bileşenlerini içeren ve mekansal karakteristiğini yansıtan bir bölge olup yeniden inşa çalışmalarının başlaması gereken alan olarak saptanmıştır. 3 numaralı alan ise mekansal karakteristik açısından Suriçi'nin niteliklerini taşımamakta olup, yeniden inşa örneklerinin görüldüğü alandır. 3 numaralı bölge içerisinde yeniden inşa örneklerinin bazılarının gerçekleşmekte olduğu, bir bölümünün ise planlandığı ancak gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. Gerek gerçekleşen gerekse planlanan çalışmalar, çalışmanın özgün yöntemine referansla incelendiğinde kentsel koruma açısından uygun olmadığı ve alanın özgünlüğüne zarar verdiği sonucuna varılmıştır.

Çalışmada Diyarbakır Suriçi'nin tahribata uğrayan fiziksel karakterine yönelik öneriler geliştirilme hedefi, gerek Diyarbakır Suriçi örneğinin kısıtlılıkları gerekse de yapılan tez çalışmasının kısıtlılıkları nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle çalışmayı etkileyen kısıtlılıklar belirlenerek; bu kısıtlılıklara çözüm önerileri geliştirilmiştir. Söz konusu kısıtlılıklar hem genel olarak yeniden inşa kavramından hem de Diyarbakır Suriçi örneğinden kaynaklı olduğundan; önerilerin de hem genel anlamda yeniden inşa kavramına hem de Suriçi'ndeki sürece etki etmesi beklenmektedir.

Çalışmada son olarak ise literatür araştırmaları, yasal ve yönetsel çerçeve, örnek uygulamalar ve Diyarbakır Suriçi örnek alan çalışmasına dayanarak genel anlamda bir yeniden inşa tartışması yapılmıştır. Bu tartışma ile yeniden inşa kavramının zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, yaklaşımlardaki farklılaşmalar saptanmış ve bu farklılıklara referansla da gelecekteki yeniden inşa çalışmaları için de bir öngöründe bulunulmuştur.

5.1. Diyarbakır Suriçi Özelinde Yöntem İncelemesi

Suriçi'ndeki çatışma sonrası planlama süreci ve yeniden inşanın mekansal yansımaları; yeniden inşanın esaslarından olan mekansal karakter analizi, mekansal değer atfı ve belgelenmişlik durumu incelemesine referansla değerlendirildiğinde; alanın özgün sokak dokusu, çok katmanlı gelişen kent dokusu ve geleneksel konut tipi bileşenlerinin zarar gördüğü tespit edilmiştir. Yeniden inşa sürecinde bu üç değerli bileşenin Suriçi'nin mekansal karakteri için olan önemi göz ardı edilmiş ve bunlara ilişkin değişimler öngörülmüştür. Ancak Suriçi, bu bileşenlerin genel mekansal kurgu içerisinde birbirleriyle olan ilişkileri ile özgün bir şekilde meydana gelmiş olup; öngörülen değişimlerle mekansal karakterini ve özgünlüğünü yitirecektir. Bu nedenle de çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümü, bu üç değerli mekansal bileşendeki değişimin ve Suriçi'ndeki yansımalarının incelenmesi ile başlamaktadır. İnceleme yapılırken; literatürdeki yeniden inşa uygulamalarının belgelenmişlik durumu-değerin belirlenmesi-fiziksel karakter incelemesi yöntem sıralamasının; Suriçi alanı için sürecin ilerleyişi, mevcut verilerin varlığı, alandaki belgelenmişlik durumu vb. açılardan uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebepten ötürü alandaki yöntem incelemesi fiziksel karakter-değerin belirlenmesi-belgelenmişlik durumu sıralaması olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Böylelikle Suriçi'nde yaşanan süreç alandaki çatışma ve sonrasındaki planlama sürecine referansla mekansal kurgusu içerisinde daha doğru incelenebilecektir. Buna ek olarak;

- Yapılan çalışma ile yeniden inşa literatürü; 2. Dünya Savaşı sonrası ve yakın dönem örneklerinin bir arada incelenmesi ile özgün bir şekilde güncellenmiştir.
- Yeniden inşaya ilişkin farklı parametre setleri (fiziksel karakter, mekansal değer ve belgeleme setleri) kapsamlıca incelenmiş; bunlar farklı araçlarla değerlendirilmiş ve alanla uyumlu biçimde özgün bir yeniden inşa yöntemi geliştirilmiştir. Böylelikle kentsel koruma literatüründe farklı bakış açılarının bulunması nedeniyle net bir ele alış yöntemi bulunmayan fiziksel karakter ve mekansal değer kavramları kategorize edilerek değerlendirilerek nesnel bir bakış açısı ile ifade edilebilmiştir.
- Çalışma alanı olan Suriçi'ne yönelik literatür incelenmiş; uzman görüşmeleri yapılmış, yeni bir yöntem geliştirilmiştir. Gerek Suriçi gerekse diğer yıkılan tarihi kentler için özgün bir çalışma elde edilmiştir.
- Ayrıca yıkım sonrasında Suriçi'ne ilişkin hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde yeniden inşaya yönelik bir çalışmanın bulunmadığı gözlemlenmiştir. Türk (2019) Yer Kimliğinin Post-Travmatik Şehirlerde İncelemesi: Diyarbakır Suriçi Örneği çalışmasında, Suriçi'ndeki yıkımın ardından yeniden inşa sürecinde sosyal kimliğin ve fiziksel iyileştirme ile beraber olması gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır [127]. Günel (2019) Kentsel Kimlik Algısının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi: Diyarbakır

Suriçi ve Eski Mardin Kenti Merkezi Karşılaştırması çalışmasında, Diyarbakır Suriçi ve Eski Mardin bölgelerinde kentsel kimliğin oluşumuna etki eden doğal ve yapay unsurları belirleyerek çevresel algı değerlendirmesi yapmıştır [128]. Eyyüpoğlu (2018) Suriçi'ndeki Kültürel Miras Hareketliliğinin Dinamiklerini Anlama çalışmasında Suriçi kültürel mirasına yönelik geliştirilen kararlarda aktörlerin rolleri üzerine yönelmiştir [88]. Denli Özel (2018) Diyarbakır Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamında Geleneksel Evlerin İncelenmesi ve Önerilerin Belirlenmesi çalışmasında alandaki kentsel dönüşüm projelerini geleneksel konut mimarisi üzerinden ele almıştır [129]. Işık (2017) ise Geleneksel Yığma Yapılarda Taşıyıcı Sistem Hasarları ve Nedenlerinin Tespiti ile Güçlendirme ve Tamamlayıcı Müdahale Önerileri; Diyarbakır; Suriçi Örneği çalışmasında geleneksel yapıların güçlendirilmesine yönelik araştırmalar yapmıştır. Çalışma bu açıdan da özgün bir yana sahiptir [130].

5.2. Mekansal Durum İncelemesi

Suriçi'ndeki çatışma sonrası planlama süreci incelendiğinde; mekansal kararların alanı tahribat durumu, plan ve raporlardan gelen mekansal kararlar, yeniden inşa müdahaleleri vb. açıdan farklı niteliklere sahip üç alt bölüme ayırdığı tespit edilmiştir. Alandaki yeniden inşa uygulamalarının homojen bir şekilde gerçekleşmemiş olması ve yeniden inşa sürecindeki farklılıklar nedeniyle alanın alt bölgelere ayrılarak değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşım olacağına karar verilmiştir. Ancak bütün bu mekansal farklılıklara rağmen, üç alan da Suriçi'nin özgün yöntem incelemesine dayalı olarak incelenerek ortak bir yaklaşımla ele alınmıştır.

5.2.1. Tahrip Olmamış Alan

Bu alan, 3 alt bölge içerisinde 1 numara ile ifade edilen, kuzeyde Dağkapı Meydan, batıda Sur Koruma Bandı, doğuda 2 numaralı alan ve güneyde 3.2 numaralı yeniden inşasına henüz başlanmamış Fatihpaşa Mahallesi ile çevrili olan; konumu itibarıyla tahribat sürecinde herhangi bir fiziksel hasar görmeyen kısımdır ve Suriçi'ndeki en büyük yüz ölçümüne sahiptir. Alan kendi içerisinde büyüklüğü ve tarihsel süreçteki dönüşümlere bağlı olarak; geleneksel konutların varlığı, arazi kullanımı ve fonksiyon, sokak dokusu, nitelikli yapıların varlığı gibi Suriçi'ne özgü mekansal bileşenler açısından farklılaşmalar göstermekte ve daha alt bölgelere ayrılabilir. Aynı zamanda bu alan yukarıdaki mekansal bileşenlere referansla kendi içerisinde koruma açısından problemler içermektedir. Ancak çalışmanın yaklaşımı, fiziksel tahribatın varlığı üzerinden olduğundan bu alan, bir bütün olarak ele alınmıştır ve tahrip edilmemesi nedeniyle çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

5.2.2. Tahribata Uğrayan ve Değerli Mekansal Bileşenler İçeren Kent Dokusu

Bu alan, 3 alt bölge içerisinde 2 numara ile ifade edilen, kuzeyde ring yolun devamı önerisi, batıda 1 numaralı tahrip edilmemiş alan, doğuda 3.2 numaralı yeniden inşasına henüz başlanmamış Fatihpaşa Mahallesi ve 3.1 numaralı yeniden inşa edilen Hasırlı Mahallesi çevrili olan, güneyde ise 3.2 numaralı yeniden inşasına henüz başlanmamış Hasırlı Mahallesi ile komşudur. Bu alan yüz ölçümü itibarıyla Suriçi'nin yaklaşık üçte biri büyüklüğündedir ve Suriçi'nin ana akslarından olan Gazi Caddesi'nin bir parsel arkasından (tahribatın başladığı yer olması nedeniyle) başlamaktadır. Genişletilmesi öngörülen Yenikapı Sokak ve çevresinde bulunan çokça nitelikli yapıyı içermekte olan alan, doğusunda sonradan büyük parselasyonla oluşmuş konut dokusu, özgün olmayan ada-parcel düzeni, organik olmayan sokak dokusu ve kent dokusu nedeniyle tam olarak homojen bir dokuya sahip değildir. Fakat büyük çoğunlukla Suriçi tarihi dokusuyla uyumlu olarak arazi kullanımı, geleneksel konutların varlığı, nitelikli yapıların varlığı, sokak cepheleri, sokak örüntüsü, parsel büyüklükleri, kat yüksekliği, dolu-boş, yapının parseldeki pozisyonu, malzeme gibi çalışmanın değer içeren mekansal parametreleriyle değerlendirildiğinde Suriçi'nin karakteristik özelliklerini en yoğun biçimde içeren alan olduğu tespit edilmiştir. Bu alan ciddi düzeyde fiziksel hasar görmüş, yapıları çevre büyük oranda yıkılmıştır. Bu alan aynı zamanda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek olan emniyet hizmet alanları, sokak genişletme çalışmaları ve ada bazında kentsel tasarım uygulamaları gibi yeniden inşa sürecinin mekansal yansımalarını da içermektedir. Gerek büyük oranda fiziksel anlamda tahrip olması, gerek Suriçi'nin karakteristik özelliklerini taşıması gerekse çalışmanın yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde yeniden inşa uygulamaların başlaması gereken alan olduğu tespit edilmiştir; ancak yeniden inşa uygulamaları bu bölümden başlamamıştır.

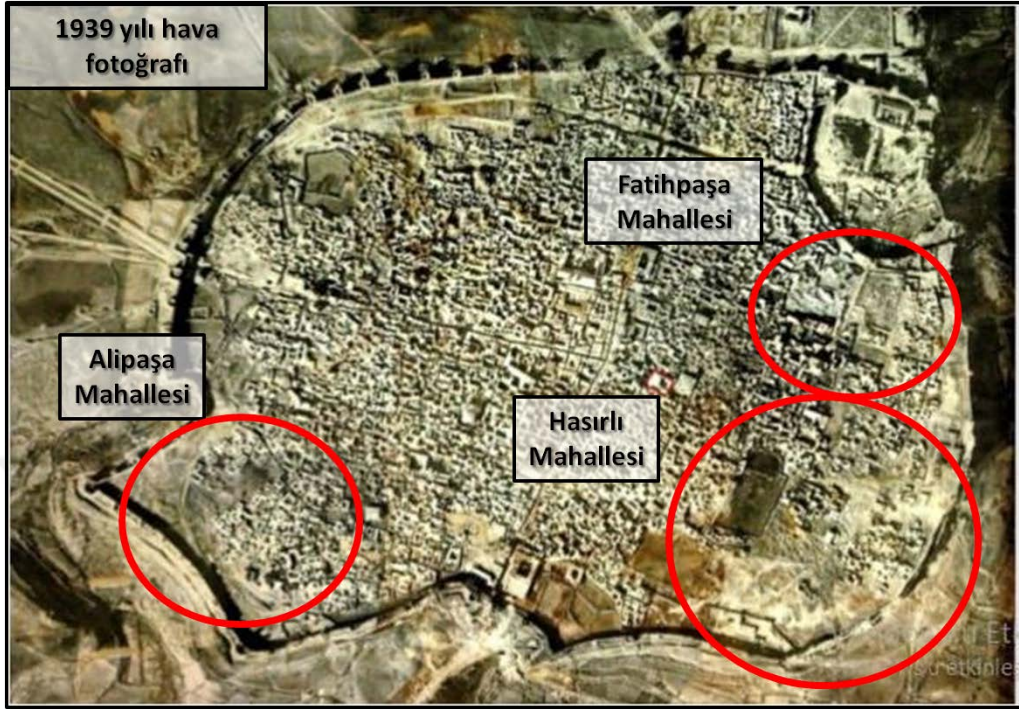

Şekil 5.1. Suriçi'ndeki yeniden inşa uygulamaları

5.2.3. Nitelikli Olmayan Yeniden İnşa Edilen Alanlar

Nitelikli olmayan yeniden inşa edilen alanlar ise Suriçi tarihi dokusunun 1 ve 2 numaralı kısımlarından geriye kalanıdır. Bu bölümler eski hava fotoğraflarında (şekil 5.2) boş görünen Surlar ve kent yerleşimi arasında kalan, göçle gelenlerin oluşturduğu mahallelerdir, alanın güney ve doğu surlarına yaslanan kısımlarıdır. Çalışmada bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi ise 1. ve 2. bölümlerin sahip olduğu geleneksel konutların varlığı, sokak dokusu, nitelikli yapıların varlığı ve çok katmanlı gelişen kent dokusu gibi Suriçi'nin özgün ve değerli mekansal bileşenlerini içermemesidir. Zira alan sonradan büyük parselasyonla oluşmuş konut dokusu, sokak dokusu, kent dokusu, parsel büyüklükleri, yoğunluk, ada-parcel düzeni dolu-boş, yapının parseldeki pozisyonu, sokak cepheleri, sokak örüntüsü gibi çalışmanın değerli mekansal parametreleriyle incelendiğinde Suriçi'nin mekansal karakteristik özelliklerini taşımamaktadır. Alan 2 numaralı bölgeyle benzer biçimde ciddi oranda fiziksel tahribata uğramış; farklı olarak ise yeniden inşa çalışmaları ilk olarak bu bölgede başlamıştır. Literatürdeki yeniden inşa çalışmalarının incelenmesine referansla, uygulama Türkiye ve Suriçi özelinde bir ilktir. Alanın Suriçi'nin mekansal özelliklerini taşımadığı düşünüldüğünde bu bölgeden başlaması kentsel koruma disiplince anlamsızdır. Yine de nitelikli olmayan yeniden inşa edilen alanlar uygulamanın başlaması ve sürdürülebilirliği açısından tez çalışmasına dahil edilmiştir. Alan, plan görselinde 3.1 ve 3.2. numaraları ile ifade edilmektedir; zira kendi içerisinde 3.1. yeniden

inşa edilen alanlar ve 3.2. yeniden inşasına henüz başlanmamış alanlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

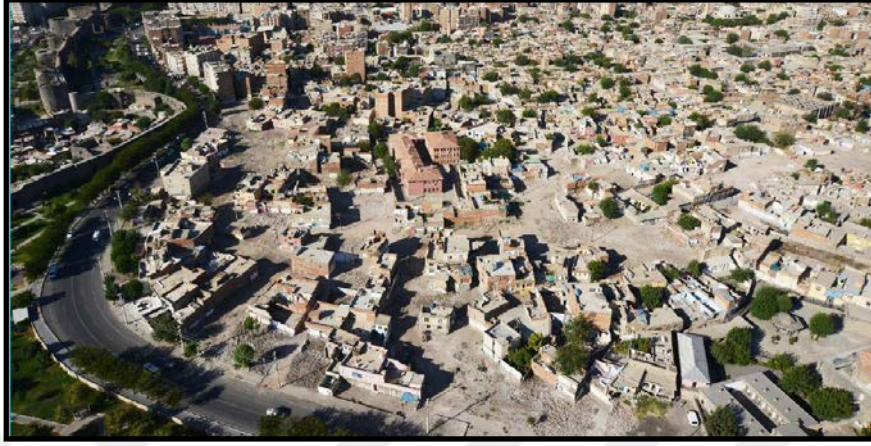

Şekil 5.2. Suriçi 1939 yılına ait hava fotoğrafı [131]

5.2.3.1. Yeniden İnşa Edilen Alanlar

Yeniden inşa edilen alanlar 3.1 numara ile ifade edilen, Suriçi'nin güneyindeki Alipaşa ve doğusundaki Hasırlı Mahalleleri sınırları içerisinde yer almaktadır. Alipaşa Mahallesi'ndeki yeniden inşa edilen alan; güneyde ve batıda ring yol, kuzeyde 1 numaralı alan ve doğuda Gazi Caddesi ile çevrilidir. Bu mahalle 2012 yılında Toplu Konut İdaresi (TOKİ)'nin kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Çatışma sürecinde herhangi bir fiziksel tahribata uğramamasına rağmen bir bölümü yeniden inşa edilmiş olup; kalan kısmında da çalışmalar devam etmektedir. Alandaki yeniden inşa edilen kısımlar incelendiğinde, bu bölgenin çatışma süreci öncesinde tahliye edilmeye başladığı gözlemlenmiştir. Yeniden inşa uygulamaları ile birlikte ise buradaki konutların yerine geleneksel tipteki konutlara benzer avlulu yapılar inşa edildiği, sokak dokusunda genişletilmeler yapılarak erişilebilirliğin artırıldığı ve kentsel dokuda yoğunluk artışına gidildiği gözlemlenmiştir. Alandaki yeni yapılara ait herhangi bir veri bulunmamakta olup mevcut uydu görüntüleri ve Sur Belediyesi ile yapılan görüşmede yetkililerin yeni konut alanlarını ziyaret ettiklerindeki gözlemlerine dayalı olarak yorumlanmıştır. Alanda tip bir projenin olmadığı, konutların yalnızca görsel olarak özgün konut tipine benzediği, Suriçi'nin özgün konutlarının aksine iklimle uyumsuz şekilde konumlandırıldığı, dar ve kullanışsız olduğu

tespit edilmiştir. Bu anlamda Alipaşa Mahallesi'ndeki yeniden inşa uygulaması Suriçi'nin özgün çok katmanlı gelişen kent dokusu, geleneksel konut tipi ve sokak dokusu açısından değerlendirildiğinde kentsel koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

Şekil 5.3. Ali Paşa Mahallesi 2013 yılı yapılı çevreyi gösteren hava fotoğrafı [107]

Şekil 5.4. Ali Paşa Mahallesi 2013 yılı kentsel dokuyu gösteren hava fotoğrafı [112]

Şekil 5.5. Ali Paşa Mahallesi 2019 yılı kentsel dokuyu gösteren hava fotoğrafı [112]

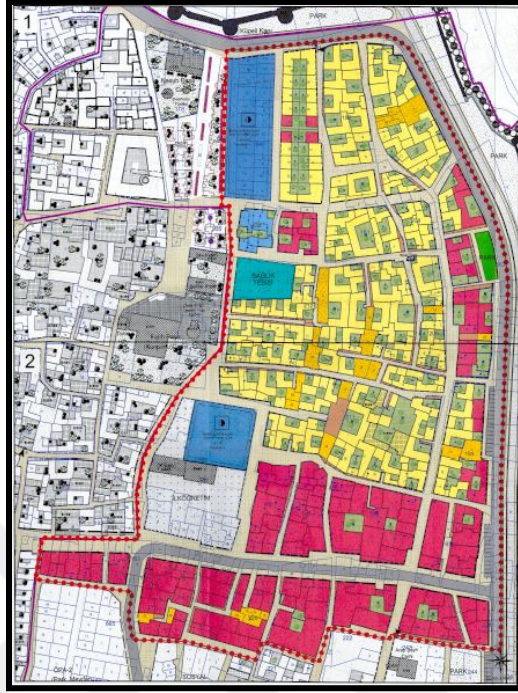
Hasırlı Mahallesi'ndeki alan ise 3.2 numara ile ifade edilen, doğuda ve güneyde ring yol, batıda 2 numaralı alan ve kuzeyde Yenikapı Sokakla çevrilidir. Görüldüğü üzere bu alanlar belirlenirken herhangi bir şekilde mahalle sınırları baz alınmamış olup, alanların neden seçilmiş olduğu da belirsizdir. Zira bu alanlar Suriçi'nin özgün mekansal karakteristik özelliklerini taşımamaktadır. Bu alan çatışma sürecinde ciddi fiziksel hasar görmüş olmasına rağmen; TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Hasırlı Mahallesi için hazırlamış olduğu 1/1000 Ölçekli iki Kentsel Tasarım Projesi'nde planlama alanı dışında kalmış olup; herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Buradaki uygulama gerek herhangi bir planlama çalışmasına sahip olmaması gerekse yeniden inşa edilen diğer alanlarla fiziksel ilişki kuramaması nedeniyle parçacıl bir müdahaledir. Ayrıca Alipaşa Mahallesi ile benzer biçimde alandaki yeni yapılara ait herhangi bir veri bulunmamaktadır. Mevcut uydu görüntüleri ve Sur Belediyesi ile yapılan görüşmede yetkililerin yeni konut alanlarını ziyaret ettiklerindeki gözlemlerine dayalı olarak; tip bir projenin olmadığı, konutların yalnızca görsel olarak benzediği Suriçi'nin özgün konutlarının aksine iklimle uyumsuz şekilde konumlandırıldığı, dar ve kullanışsız olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda Hasırlı Mahallesi'ndeki yeniden inşa uygulaması Suriçi'nin özgün çok katmanlı gelişen kent dokusu, geleneksel konut tipi ve sokak dokusu açısından değerlendirildiğinde kentsel koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

Şekil 5.6. Hasırlı Mahallesi Kentsel Tasarım Projesi Sınırları [111]

Fatihpaşa Mahallesi'ndeki 3.2 numaralı alan, doğuda ring yol, güneyde 2 numaralı alan ve batıda Gazi Caddesi ile çevrilidir. Bu alan da yine sonradan göçle gelenlerin oluşturduğu ve Suriçi'nin özgün mekansal özelliklerini taşımayan bir bölümdür. Ayrıca kuzeydoğusunda sonradan büyük parselasyonla oluşmuş konut dokusu, özgün olmayan ada-parcel düzeni, organik olmayan sokak dokusu ve kent dokusu açısından kendi içinde de farklılaşmaktadır. Bu alan çatışma sürecinde ciddi fiziksel hasar görmüş olup, diğer iki alandan farklı olarak ise 2018

yılında hazırlanan kentsel tasarım projesinde yer almaktadır. Fakat bu proje incelendiğinde mahalle bütününde bir yaklaşımın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 5.7. Fatihpaşa Mahallesi Kentsel Tasarım Projesi [111]

Bu alanda yapılan yeniden inşa çalışması incelendiğinde sokak dokusundaki çıkmazlar kaldırılmış, sokak genişletmeleri ile erişilebilirlik artırılmış, dokuda bazı yapılar kaldırılmış, öncesinde konut olan parsellere nitelikli ticaret fonksiyonu yüklenmiştir. Buradaki değişiklikler, arazi kullanımı ve fonksiyon, sokak örüntüsü, ada-parcel düzeni, dolu-boş ilişkisi ve yapı-parcel ilişkisi gibi çalışmanın mekansal parametreleri üzerinden değerlendirildiğinde tarihi dokuda ciddi değişimlere sebep olmuş; koruyarak yeniden inşa etme misyonu dışına çıkmış olup, kentsel koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

Şekil 5.8. Fatihpaşa Mahallesi 2014 yılı tahribat öncesi durumu gösteren hava fotoğrafı [112]

Şekil 5.9. Fatihpaşa Mahallesi 2019 yılı tahribat sonrası durumu kentsel dokuyu gösteren hava fotoğrafı [112]

5.2.3.2. Yeniden İnşasına Henüz Başlanmamış Yerler

Bu alanlar Hasırlı ve Fatihpaşa Mahalleleri'nde yer almaktadır. Hasırlı Mahallesi'ndeki yeniden inşasına henüz başlanmamış bölüm, yeniden inşa edilen alan tarafından homojen olmayan iki bölüme ayrılmış olup; herhangi bir veri bulunmamaktadır. Fatihpaşa Mahallesi'ndeki alanın planları incelendiğinde ise yapılan müdahalelerin sokak dokusundaki çıkmazların kaldırılması, sokak genişletmeleri ile erişilebilirlik arttırılması, dokudaki bazı yapıların kaldırılarak boşluklar yaratılması gibi kararlar içerdiği gözlemlenmiştir. Buradaki değişikliklerin yapı-parcel ilişkisi, dolu-boş ilişkisi, alandaki ada-parcel düzeni, sokak örüntüsü, arazi kullanımı ve fonksiyon gibi çalışmanın mekansal parametreleri üzerinden değerlendirildiğinde tarihi dokuda ciddi değişimlere sebep olacağı tespit edilmiştir. Bu anlamda ilgili yeniden inşa çalışması koruma disiplini açısından yanlış bir uygulamadır.

5.2.4. Mekansal Durum Değerlendirmesi

Suriçi'ndeki sokak genişletme çalışmaları, inşa edilecek olan emniyet hizmet alanları ve ada bazındaki kentsel tasarım projeleri; Suriçi'nin özgün tarihi dokusuna olan etkileri, çalışmanın değer atfı ve fiziksel karakter analizi yöntemine referansla incelendiğinde olumsuz uygulamalardır. Bu uygulamalar alanda 2 ile temsil edilen "Tahribata Uğrayan ve Değerli Mekansal Bileşenler İçeren Kent Dokusu" ve 3 numara ile temsil edilen "Nitelikli Olmayan Yeniden İnşa Edilen Alanlar" içerisinde mekansal karşılık bulmuşlardır. Ancak 3 numaralı alanın çalışmanın yöntemine referansla Suriçi'nin özgün mekansal değerlerini içermemektedir. Bu nedenle söz konusu olumsuzluklar en çok 2 numaralı alanın özgünlüğüne zarar vermektedir. Yeniden inşa uygulamalarının, literatür incelemesinden elde edilen fiziksel karakteri oluşturan parametrelere etkisinin incelenmesiyle tablo 5.1 oluşturulmuştur.

Tablo 5.1. Yeniden İnşa Uygulamalarının Fiziksel Parametreler Üzerinden Değerlendirilmesi

YENİDEN İNŞA UYGULAMALARININ FİZİKSEL PARAMETRELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ		
Sokak Genişletme Çalışmaları	Emniyet Hizmet Alanları	Ada Bazındaki Kentsel Tasarım Projeleri
Tipomorfoloji	Tipomorfoloji	Tipomorfoloji
Arazi Kullanımı ve Fonksiyon	Parsel Şekli ve Büyüklüğü	Parsel Şekli ve Büyüklüğü
Sokak Cepheleri	Sokak Örüntüsü	Sokak Cepheleri
Sokak Örüntüsü	Yoğunluk	Sokak Örüntüsü
Doku Sınırları	Mekansal organizasyon	Doku Sınırları
Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları	Yapının Pozisyonu, Şekli ve Büyüklüğü	Açık Alanlar ve Sokak Bağlantıları
Mekansal Organizasyon	Mimari Form	Mekansal Organizasyon
	Mevcut Kullanım	Mimari Form

Bu tabloya referansla yeniden inşa uygulamaları, fiziksel karakter parametreleri içerisinde yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği ve yapı ölçeğinde mekansal etkilere sahip olup; alanın özgünlüğüne zarar vermektedir.

5.3. Çalışmadaki Kısıtlılıklar

Tez çalışmasının temel sorusu olan yıkılan tarihi kentler nasıl yeniden inşa edilmelidir? sorusuna bağlı olarak Diyarbakır Suriçi, örnek çalışma alanları ve literatür çerçevesinde oluşturulan yöntem değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda tarihi bir kentin fiziksel karakterinin yeniden inşasına yönelik rehber bir doküman oluşturulması da öngörülmüştür. Tez bölümlerinde detaylı şekilde belirtildiği üzere, Diyarbakır Suriçi'nin fiziksel karakteri detaylı şekilde irdelenmiş, bu karakterin değişimi ve dönüşümü anlaşılmıştır. Bu süreçte plan kararlarının ve koruma uygulamalarının etkileri de göz önünde bulundurulmuştur. Fiziksel karaktere ilişkin yapılan kapsamlı değerlendirme esas alınarak, Diyarbakır Suriçi'nde değer atfedilen öğeler belirlenmiştir. Bu öğeler tahribata uğramış, yıkılan veya yeniden inşa edilen alanlar üzerinde mekansal olarak değerlendirilmiştir. Ancak, gerek Diyarbakır Suriçi örneğinin gerekse yapılan tez çalışmasının kısıtlılıkları nedeniyle alanın fiziksel karakterinin gelişimi, dönüşümü, mevcut durumuna ilişkin değerlendirme yapılırken sosyal ve ekonomik boyutlarda değerlendirme yapılamamıştır. Ayrıca, Diyarbakır Suriçi örneği için yeniden inşa öneri ve öngörüler geliştirilmemiştir. Bu bölümde, tez çalışması kapsamındaki genel ve çalışma alanı kısıtlılıkları sunulmuştur. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, tez çalışması doğrudan bir rehber doküman olarak değerlendirilmemelidir. Tez çalışması bir bütün olarak ele alınarak her çalışma alanı özgün niteliğinde öngörüler geliştirilebilir. Bu şekilde yeniden inşa sürecinin kentsel koruma disiplinine uygun bir şekilde nasıl tamamlanabileceği değerlendirilebilir.

5.3.1. Genel Kısıtlılıklar

Çalışmanın bu bölümünde, yeniden inşaya yönelik olarak hazırlanan bir tez çalışmasında karşılaşılan genel kısıtlılıklar saptanmış ve irdelenmiştir.

1. Alanda söz sahibi kişi ve kurumlarla ilgili kısıtlılıklar: Tez çalışmasının literatür araştırmasından elde edilen bilgilere göre yeniden inşa uygulamalarında araştırma kapsamı geniş tutulmaktadır. Alana dair veriler geniş bir uzman kitle tarafından incelenmekte; bir grup uzmanlar, toplum, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri vb. diğer fenomenler de yeniden inşaya ilişkin fikir bildirmektedir. Sonrasında bu grupları temsilen bir araya gelen kişiler süreci müzakere içerisinde yönetmektedir. Ancak bu çalışmada böyle bir durum söz konusu değildir.

2. Çalışmanın kapsamından kaynaklı kısıtlılıklar: Bu çalışma bir yüksek lisans tezi olup; çalışma grubunun yazarla sınırlı olması, yeniden inşaya yaklaşım için gerekli veri setlerinin bulunmaması, çalışmanın zaman kısıtlamasının olması vb. nedenlerden ötürü; literatür araştırması, mevcut veriler ve alanda söz sahibi kişilerle yapılan görüşmeler ışığında belli bir zaman içerisinde tamamlanmıştır.
3. Çalışmadaki verilere erişim kısıtlılıkları: Tez çalışması sürecinde belgeleme kaynaklarına ve gerekli verilere erişim sorunu bulunmaktadır. Alandaki güvenlik sorunu, kurumlardan gerekli verilerin sağlanamaması ve fiziksel kısıtlamalar nedeniyle arazi çalışması tamamlanamamış; bu eksikler mevcuttaki en güncel çalışmalar yardımıyla tamamlanmıştır.

5.3.2. Çalışma Alanındaki Kısıtlılıklar

Çalışmanın bu bölümünde, Diyarbakır Suriçi'ndeki yeniden inşa sürecine yönelik olarak hazırlanan tez çalışmasında karşılaşılan alana özgü kısıtlılıklar saptanmış ve irdelenmiştir.

1. Alandaki koruma yönteminden kaynaklı kısıtlılıklar: Yeniden inşa edilen örnek kentlere yönelik literatür incelenmesinde tahribat sonrasında tarama, renklendirme, hasar tiplerini ve miktarlarını belirleme vb. yöntemlerle alt bölgeler oluşturma, önceliklendirme gibi çalışmaların yapıldığı ve yeniden inşa yapılırken kentin orijinal dokusuna ait bir plana referans verildiği tespit edilmiştir. Bu bölgelerin tespitinden sonra da direkt olarak yeniden uygulama yapılmamakta, restorasyon, yenileme, iyileştirme, bakım-onarım gibi diğer koruma müdahaleleri de yer almaktadır. Suriçi örneğinde ise bu tarz bir çalışma yapılmamış; alandaki tahrip olan her kısım aynı şekilde sıfırdan inşa ediliyormuş gibi bir yöntem geliştirilmiştir. Bu yaklaşım kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir ve çalışmanın işleyişi ile de örtüşmemektedir.
2. Yeniden inşa uygulamaları öncesinden kaynaklanan kısıtlılıklar: Suriçi tarihi dokusu gerek mekansal değer bileşenlerinin kendi içinde gerekse bir araya gelişiyle mekansal özgünlüğe sahip olmasına rağmen, alana yönelik yapılmış çalışmalar yetersizdir. Tahribat öncesindeki çalışmalarda değerli mekansal bileşenlere tek yönlü bir bakış açısıyla yaklaşmış, birbirleriyle kurdukları ilişki göz ardı edilmiştir. Bu nedenle de yeniden inşa uygulamalarının tarihi dokudaki etkileri kapsamlı olarak takip edilememektedir.
3. Sürecin işlemekte olması: Alandaki yeniden inşa sürecinin tamamlanmaması ve sürecin işlemekte olmasından ötürü tip bir proje ve bu projeye ait belgeleme kaynakları bulunmamakta; alandaki planlanan yeniden inşa uygulamaları yalnızca mevcut planlar, raporlar ve uydu görüntüleri üzerinden değerlendirilmektedir. Bu nedenle yeniden inşa

uygulamalarının tarihi doku içerisindeki üç boyutlu yansımaları hakkında henüz bir bakış açısı geliştirilememektedir.

4. Sosyal boyutun göz ardı edilmesi: Yeniden inşa sürecinde fiziksel mekanın inşası, sosyal boyutun önüne geçmiş, alanın yaşayan bir sit alanı olmasına karşın sosyal boyut göz ardı edilmiştir. Tahribata uğramış alanlarda bir yandan da yaşam devam etmesine rağmen; toplum bu süreçten etkilenen bir unsur olarak göz ardı edilmektedir. Halbuki üçüncü boyutta yansımalarının dahi henüz tam olarak nasıl olacağı bilinmezken; yerli halkın aşına olduğu çevrenin hızlı bir değişmesi, tarihi dokunun yaşayan bir sit alanı olma özelliği ile tamamen uyumsuzdur ve tez çalışmasının çerçevesi ile örtüşmemektedir.

5.4. Çalışmaya Yönelik Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde, Diyarbakır Suriçi'ndeki yeniden inşa süreci değerlendirilerek, karşılaşılan kısıtlılıklara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.4.1. Genel Öneriler

1. Alanda söz sahibi kişi ve kurumlarla ilgili sınırlandırmalara yönelik öneriler: Çalışmanın literatür incelemesinden elde edilen bulgulara referansla, yeniden inşa uygulamalarında araştırma kapsamı genişletilmelidir. Uzmanlar, toplum, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri vb. diğer fenomenler de yeniden inşaya ilişkin fikir bildirmelidir. Sonrasında bu grupları temsilen bir araya gelen kişiler süreci müzakere içerisinde yönetmelidir.
2. Çalışmanın kapsamından kaynaklı sınırlandırmalara yönelik öneriler: Çalışmada, kapsamı itibarıyla Suriçi tarihi dokusunun yalnızca mekansal karakterine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Mekansal karakterin yeniden inşasına yönelik olarak literatür araştırması yapılmış ve uzmanlarla görüşülmüştür. Oysaki yeniden inşa süreci sosyal, ekonomik ve uzun erimli şekilde kapsamlı bir planlama anlayışıyla değerlendirilmelidir. Ancak çalışmanın tamamlanmış olması nedeniyle, yeniden inşa sürecinin diğer boyutları daha sonra başka bir çalışma ile tamamlanabilir.
3. Çalışmadaki kişi ve veri sınırlandırmasına yönelik öneriler: Alanda karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi veri eksikliğidir. Yapılan çalışmalar; alandaki değişimler dahilinde karşılaştırılarak güncellenmeli, gerekli veriler üretilmeli, alandaki mekansal bütüncüllük ortaya çıkarılmalıdır. Zira bütün mekansal ve sosyal bileşenler kurdukları ilişkiler bütünüyle dokuya özgünlük kazandırmaktadır. Yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe

kadar bu eksiklik giderilmeli, alanın belgelenmişliği olgusu güçlendirilerek gelecek nesillere aktarımı sağlanmalıdır.

5.4.2. Çalışma Alanına Yönelik Öneriler

1. Alandaki koruma yönteminden kaynaklı sınırlandırmalara yönelik öneriler: Suriçi tarihi dokusu fiziksel ve sosyal boyuta ek olarak barındırdığı geleneksel fonksiyonlarla da bir bütündür, son dönemde alanda bu anlamda bozulmalar yaşanmaktadır. Buna ilaveten plan ve projelerde farklı fonksiyonlar önerilmektedir. Alanın özgün arazi kullanımı ve fonksiyon dağılımı göz önünde bulundurularak bu bozulmanın önüne geçilmelidir.
2. Yeniden inşa uygulamaları öncesinden kaynaklanan sınırlandırmalara yönelik öneriler: Örnek kentlerin yeniden inşa süreçlerinde olduğu gibi belgeleme, mekansal değer atfı, mekansal karakter bileşenleri dikkate alınmalı; ilgili çalışmalar eksiğe dahi uzmanlar tarafından yürütülerek tamamlanmalı ve süreç bu şekilde ilerlemelidir. Aksi takdirde mekansal yeniden inşa uygulamaları rasyonel bir zemine oturmamakta, uygulamalar Suriçi'nin yeniden inşa edilen kısımlarında olduğu gibi koruma disiplininin çerçevesi dışında kalmaktadır.
3. Sürecin işlemekte olması: Sürecin devam etmesi ve sonuçlarının henüz gözlemlenememesi nedeniyle bu kısıtlamaya yönelik bir çözüm geliştirilememiştir.
4. Sosyal boyutun göz ardı edilmesine yönelik öneriler: Yeniden inşa sürecinde alanın sosyal boyutu dikkate alınmalı, toplumun mekansal değer atfı göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal boyut çalışma kapsamı dışında bırakıldığında alandaki uygulamalar, kullanıcı odaklı olmaktan çıkıp kullanışsız mekanlar haline gelmektedir. Suriçi yaşayan bir sit alanı olması açısından sosyal boyutu ile bir bütündür, bu bütünlük mekansal karşılıklara sahiptir ve uygulamalar da buna uygun olmalıdır.

5.4.3. Çalışma Alanına Yönelik Mekansal Öneriler

Tez çalışmasının literatür incelemesi ve mekansal durum değerlendirmesi bölümünden elde edilen bulgular Suriçi'ndeki yeniden inşa sürecinin: sokak dokusu, geleneksel konut tipi ve çok katmanlı gelişen kent dokusunda bozulmalara neden olduğu tespit edilmiştir. Burada da fiziksel karakteri şekillendiren bu değerli öğelerin korunabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Sokak Dokusuna Yönelik Öneriler

Suriçi'nin sokak dokusu: sokak örüntüsü, avlu-sokak ilişkisi, sokak cephelerinin sürekliliği, sokak kaplaması, sokak mobilyaları (çeşme, ağaç vb.) gibi unsurlarla bütünlük içerisindedir. Ancak sokak örüntüsü ve sokak kaplamasına ilişkin çalışmalar var olsa da, sokak dokusuna ilişkin yeterince veri bulunmamakta, bu nedenle de sokak dokusu mekansal değeri net olarak algılanamamakta, yeniden inşa sürecinde de bu eksikliklerden ötürü özgün sokak dokusuyla uyumsuz müdahaleler yapılmaktadır.

1. Sokak hiyerarşisi korunmalı, projelerde yer alan ve tarihi dokuya zarar veren sokak genişletme çalışmaları uygulanmamalıdır.
2. Sokağı bir bütün halinde tanımlayan cephe, avlu duvarı, çeşme, ağaç vb. içeren özel bir çalışma yapılarak, karakteristik sokaklar belirlenmeli ve uygun koruma politikaları geliştirilmelidir.
3. Sokak üzerindeki ticari yapılarda kat, yükseklik, kütle, cephe vb. sokak dokusunu etkileyen parametreler açısından ortak bir dil geliştirilmelidir.
4. Alandaki sokak dokusunu açıklayan bölümlerden kesitler oluşturulmalı, sokak dokusunun sürdürülebilirliği için görsel veriler oluşturularak projeler bu şekilde tasarlanmalıdır.
5. Sokak kaplamasındaki ayrıştırılmalar giderilmeli, bütünlük yakalanması için geleneksel malzeme kullanılmalıdır.
6. Suriçi'nin yaşayan bir merkez niteliğinde olması nedeniyle, sokak dokusunun bozulduğu yerlerde sokak kalitesi iklimsellik ve yürünebilirlik açısından iyileştirmeler yapılmalıdır.

Geleneksel Konut Tipine Yönelik Öneriler

Geleneksel konut tipine yönelik çok miktarda çalışma olmasına karşın; bu çalışmalar çoğunlukla mimari ölçekte olup; konutların kentsel ölçekteki yapı-avlu sokak-kent dokusu ilişkisine yönelik çalışmalar yetersiz kalmıştır. İlâveten Suriçi'nin geleneksel konut tipi, geçmişten beri tarihi dokuya uyumsuz çok katlı apartman tipinde yapılara dönüşmekte olup; bu miras ögesi özgünlüğünü kaybetmektedir.

1. Geleneksel konut tipi tarihi doku içersinde karakteristik tipolojilerin oluşmasına yardımcı olup, mekansal organizasyonda rol oynamakta, alanın tarihsel gelişiminin bir göstergesi olarak korunması gereken mekansal bir bileşendir.
2. Suriçi'ndeki geleneksel konutlar, alanın iklimsellğine göre özgün bir yapı-parsel ilişkisi kurmuş, yapının parseldeki pozisyonu ve avlularıyla sokak dokusunun oluşumuna yardımcı olmuşlardır. Pozisyon ve cephe açıklıkları ile mahremiyet algısına uyum sağlanmış, uygun sayıda kullanıcıyla hizmet etmesi ile bu özgünlük korunmuştur. Mimari

özellikleri ile de kendi içinde özgün kullanıma sahiptir ve bu şekilde en uygun kullanma hizmet etmektedir. Bu anlamda geleneksel konut tipi kentsel doku ölçeğinde, mimari ölçeğinde ve kullanıcı ölçeğinde çok yönlü bir işleyişe sahip olup, bu şekilde devam ettirilmelidir.

3. Alanın çok fazla göç alması nedeniyle geleneksel konut dokusunda bozulmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle, geleneksel tipteki konutlarda belgeleme çalışması yapılarak izlenmeli, tahribatın önüne geçilmelidir.
4. Tarihi doku içerisinde özellikle ana akslar üzerindeki geleneksel konutlarda dönüşümler meydana gelmekte, bu yapılar ticari amaçlı kullanımlara dönüşerek özgün işlevlerini kaybetmektedir. Halihazırda eski haline dönüşmesi imkansız hale gelen bu yapıların kütle, kat yüksekliği, cephe vb. açıdan ortak bir dile sahip olması, en azından bu dönüşümü doku içerisinde anlamlı hale getirmeye yardımcı olacaktır.
5. Bu dönüşüm ana akslara bağlanan dar sokaklardaki konutlara da sıçramış olup geleneksel konutlara zarar vermektedir. Bu dönüşümün engellenmesi adına, geleneksel konutlardaki kullanımlara kısıtlamalar getirilmeli, tarihi dokunun özgün bileşeni korunmalıdır.
6. Alandaki yeniden inşa edilen konutlar avlulu tipte inşa edilse de avlu açıklıkları, cephe, cumba özellikleri, malzeme seçimi, teknik altyapı (ısınma, kapı ve pencere malzemesi vb.), merdiven, kuyu vb. özgün bileşenleri açısından geleneksel konut tipiyle benzeşmemektedir. Buradaki uyumsuzlukların dokunun geri kalanındaki uygulamalarda sürdürülmemesi gerekmektedir.

Çok Katmanlı Gelişen Kent Dokusuna Yönelik Öneriler

Çok katmanlı gelişen kent dokusu alanın tarihsel gelişiminin birikimli olarak şekillenmesine, alandaki çok kültürlülüğün bir göstergesi olmasına ve bütün değerli mekansal bileşenleri bir ilişkiler bütünü içerisinde barındırmasına karşın; özgün ve kapsamlı bir çalışmaya sahip değildir. Halbuki bu bileşen mimari ölçekten kentsel ölçeğe kadar her türlü değişimden etkilenmekte ve mekansal karakteristiği değişmektedir. Bu açıdan da yeniden inşa sürecinde en çok göz ardı edilen mekansal bileşendir.

1. Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusu; geleneksel konut tipi, nitelikli yapıları, sokak dokusu, surları, mimari özellikleri, süslemeleri, yöresel malzeme kullanımı, mekansal organizasyonu ile bir bütündür. Buradaki bileşenler ayrı ayrı incelenmek yerine, bütüncül bir perspektif ile korunmalıdır.
2. Çok katmanlı gelişen kent dokusu içerisinde dönemsel izleri taşıyan alt bölgeler (Helen Dönemi, Roma Dönemi, Osmanlı Dönemi vb.) mekansal özelliklerine uygun şekillerde korunmalı, değişim ve dönüşümü engellenmelidir.

3. Çok katmanlı gelişen kent dokusu; sokak-avlu ilişkisiyle sokak cephesi, yapı-parcel ilişkisiyle dolu-boş, yapı-kat yüksekliği-kütle ilişkisiyle yoğunluk, sokak-yapı-kullanımlar ilişkisiyle mekansal organizasyon, yapı-sokak ilişkisiyle perspektif gibi bileşenlerinin birbirleriyle kurduğu etkileşimler bütünü içermektedir. Buradaki mekansal etkileşimler bütünü tarihi dokunun karakteristik, eşsiz bir özelliğidir ve sürdürülmesi gerekmektedir.
4. Son dönemdeki kentsel tasarım projelerinde öngörüldüğü gibi dokuyla uygun olmayan fonksiyonlar yüklenmemeli, doku-fonksiyon ilişkisi koruma ekseninde kurgulanmalıdır.
5. Çok katmanlı gelişen kent dokusundaki özgünlüğe yönelik bozulmalar giderilmeli, fiziksel ve görsel bütünlüğü sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Suriçi'nin çok katmanlı gelişen kent dokusundaki tahribatın azaltılması, dokunun orijinal halinin korunması, mekansal karakteristiğinin sürdürülmesi ve gelecek nesillere aktarılması için tarihi doku özelinde çalışmalar yapılmalıdır.

5.5. 21.Yy'da Yeniden İnşa Tartışması

Tez çalışmasında yeniden inşa literatürü kapsamlı bir şekilde incelenmiş, bu incelemeye referansla çalışmadaki örneklerin üç farklı anlayışla yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında yıkılmış ve kentsel ölçekte yeniden inşa edilmiş olan Hamburg, Varşova ve Verona kentleri ilk anlayışı yansıtan örneklerdir. Bu üç kent yeniden inşa edilirken mevcut veriler kullanılmış, her grubun temsilcileri (uzmanlar ve toplum) süreçte aktif rol oynayarak değer atfı konusunda fikir bildirmiş ve kentin fiziksel karakteri çalışmalara dayalı olarak ifade edilmiştir. Çalışma yöntemi olarak sırasıyla belgeleme-değer atfı ve fiziksel karakter analizi yapılmış, mevcut veriler ışığında kentin önceki durumuna ait bir plana referans verilmiş ve kent orijinali ile birebir benzerlikte yeniden inşa edilmiştir. Böylelikle kentin özgünlüğü ve mekansal kurgusu tamamen korunmuştur.

Beyrut ve Mostar ise 20.Yy'daki yakın dönem yeniden inşa örnekleridir. Bu kentlerde yaşanan iç çatışma süreci yapıyı çevreyi ağır şekilde tahribata uğratmış ve kentsel ölçekte yeniden inşa edilmişlerdir. Bu kentler yeniden inşa edilirken mevcut veriler kullanılmış, her grubun temsilcisi süreçte aktif rol oynayarak değer atfı konusunda fikir bildirmiş ve kentin fiziksel karakteri yeniden kurgulanmıştır. Çalışma yöntemi olarak sırasıyla belgeleme-değer atfı ve fiziksel karakter analizi yapılmış, mevcut veriler ışığında kentin önceki durumuna ait bir plana referans verilmiştir. Buradaki yeniden inşa çalışmalarında da önceki dönem örnekleri ile aynı yöntem kullanılmıştır. Ancak bu kentler yukarıdakilerden farklı olarak ise tamamen birebir olarak inşa edilmemiştir. Yapılan müzakereler sonucunda kentin bazı bölümleri birebir şekilde yeniden inşa edilerek yıkımın tarihsel izleri korunmuş; bazı bölümlerinde ise güncel ihtiyaçlar

doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır. Meydana gelen değişiklikler kentin özgünlüğüne zarar vermediği için yeniden inşa uygulamalarında küçük ölçekli değişim yaşanmış olsa dahi; genel mekansal kurgunun korunması ve belirli bir plana referans vermesi açısından burada da kentin özgünlüğü korunmuştur.

Yukarıdaki örneklerde yeniden inşa çalışma yöntemi her iki dönemde de aynı olmasına rağmen; mekansal yansımalarında değişimler olduğu saptanmıştır. Hamburg, Varşova ve Verona örneklerinde yöntem olarak sırası ile belgeleme-değer atfı ve fiziksel karakter analizi yapılmış ve kent birebir olarak yeniden inşa edilmiştir. Beyrut ve Mostar örneklerinde de yöntem olarak belgeleme-değer atfı ve fiziksel karakter analizi yapılmış; ancak kentin bir bölümünün korunduğu, geri kalanında ise genel kurguya bağlı olarak değişikliklerle yeniden inşa edildiği gözlemlenmiştir. Diyarbakır Suriçi'nde yaşanan süreç ise 21. Yy'ın kentsel ölçekteki tek yeniden inşa örneğidir. Literatür araştırması, ulusal ve uluslararası yasal mevzuat incelemesi, örnek alan çalışması, mevcut verilerin incelenmesi, yapılan uzman görüşmeleri ve sürecin takip edilmesine dayalı olarak buradaki yeniden inşa anlayışının daha farklı olduğu saptanmıştır.

Burada yaşanan yıkım sürecinin tarihsel dokuya olan etkilerinin gözlemlenememesi, alana fiziksel erişimin kısıtlılığı, sürecin tepeden inme (top-down) planlama anlayışıyla yürütülmesi, sosyal boyutun göz ardı edilmesi vb. nedenlere bağlı olarak çalışma yöntemi yukarıdakilerden daha farklıdır. Yeniden inşa müdahaleleri öncelikle yapıli çevreye yönelik hazırlanmakta olup, tepeden inme bir planlama anlayışı ile yapıldığı için değer atfı göz ardı edilmekte (yahut planı yapan ve uygulayanlar tarafından belirlenmekte) ve son olarak da mevcut verilere bakılmaksızın plan ve rapor haline getirilerek belgelenmektedir.

Yeniden inşa süreci devam etmekte olsa da incelenen verilerden anlaşıldığı üzere Suriçi'nde, önceki örneklerden farklı olarak yıkım izleri korunmamakta, alanın tamamen tahrip olan yerleri boş bir alanmış gibi sıfırdan inşa edilmektedir. Alandaki bu köklü yeniden inşa yaklaşımına ilaveten, inşa edilen kimi yerlere yeni işlevler de (nitelikli ticaret vb.) yüklenmektedir. Buradaki yaklaşımla 21.Yy'ın tek yeniden inşa örneğinde yöntem ve sürecin işleyişinin radikal şekilde değiştiği görülmektedir.

Sürecin devam etmesi ve sonuçlarının henüz gözlemlenememesi nedeniyle; ancak literatürdeki örneklerin başarılı olmasından ötürü kıyaslanabilmektedir. Çalışma boyunca yeniden inşa sürecinde girdi olduğu tespit edilen ilgili kişi ve kurumların katılımı, çalışmanın kapsamlılığı, yeniden inşa süreçlerinin belgelenmişlikle takip edilebilmesi, alana özgü koruma yöntem ve çalışmalarının geliştirilmesi ve sosyal boyutun dahil edilmesi gibi girdiler ışığında değerlendirilmelidir.

Tablo 5.2. Farklı Dönemlerdeki Yeniden İnşa Anlayışlarının Karşılaştırılması

Yeniden İnşa Dönemleri	YENİDEN İNŞA GİRDİLERİ					
	Belgeleme Verilerinin Kullanımı	Mekansal Değer Atfı	Çalışma Yöntemi	Yıkım Sonrası Yaklaşım	Fiziksel Çevrenin Yeniden Üretimi	Özgün Fonksiyonların Korunması
İkinci Dünya Savaşı Sonrası Örnekler	✓	✓	B-D-F ²²	Katılımcı Planlama	Birebir	✓
20.Yy Örnekleri	✓	✓	B-D-F	Katılımcı Planlama	Koruma ve Değişim	✓
21. Yy Örnekleri	Referans verilmemiştir	Sosyal boyut göz ardı edildiğinden değer atfı yapılmamıştır	F-B	Verilere erişim sorunu Alana erişim sorunu Tepeden inme (Top-down) Planlama	Sıfırdan Yeniden İnşa	Netleşmeyen fonksiyonların eklenmesi

Tablo 5.2 ve çalışmanın bütününe referansla 21.Yy'daki yeniden inşa anlayışının, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 20.Yy örneklerine kıyasla yeniden inşanın temel adımları olan belgeleme kaynaklarına referans verme, mekansal değer atfını dikkate alma, fiziksel karakter bütünlüğünün sürdürülmesi ve alanın özgünlüğünün korunması açısından değerlendirildiğinde koruma hedefinden uzaklaştığı tespit edilmiştir. Bu açıdan incelendiğinde 21.Yy'daki yeniden inşa süreçleri daha önceki dönemlere referansla değerli olan yapı çevrenin aslına uygun biçimde korunması açısından yetersiz kalmakta ve halihazırda ağır fiziksel tahribata uğramış tarihi kentlerin özgün dokusunun kaybedilmesinin önünü açmaktadır. Bu nedenle 21. Yy'daki yeniden inşa süreçlerinde;

1. Yeniden inşa yaklaşımları zaman içerisinde farklılaşmış olsa da mekansal özgünlüğü korumak temel hedef olmalıdır. Kentleri güncel ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirirken özgünlüğü bozulmamalıdır. Zira tez çalışması boyunca vurgulandığı üzere tarihi bir kentin yeniden inşasını, genel anlamda bir yeniden inşa çalışmasından ayıran en önemli fark tarihsellik boyunca oluşan özgünlüktür.
2. Yeniden inşa yaklaşımları her ne kadar zaman içerisinde değişse de yapı çevrenin özgünlüğünü korumak adına, uygulama başlamadan önce hasar tespitleri belgeleme

²² Tablo 5.2'de B: Belgeleme, D: Değer Atfı, F: Fiziksel Karakter olarak kısaltılmıştır.

kaynaklarına dayalı olarak kapsamlı bir şekilde yapılmalı; tarama, bölgeleme, hasar tespit haritaları vb. veriler oluşturulmalıdır.

3. Belgelenmişlik olgusu yeniden inşa sürecinin geri dönüşlü olarak kurulabilmesi için elzem olup; veri tabanı oluşturulmalı ve aktörlerle paylaşılmalıdır. Zira aktörlerin perspektifleri farklı veri setlerine dayalı olabilir ve mekansal değer çakışmaları yaşanıp; kentin özgünlüğü yitirilebilir.
4. Mekansal değer algısı zaman içerisinde değişebilmektedir ve bu değişim yeniden inşa sırasında bazı değerlerin kaybına neden olabilir. O nedenle de bu ortak bakış açısı, alanın belgeleme verileri ve fiziksel karakterine yönelik çalışmalarla beraber daha objektif sonuçlar vereceği için yeniden inşa bu girdilerin ışığında şekillenmelidir.
5. Alanın yerleşim ölçeği, kentsel doku ölçeği veya yapı ölçeği fark etmeksizin mekansal kurgu bileşenleri, değer atfı ve belgeleme ışığında belirlenmeli; gerekli durumlarda karakteristik alt bölgeler oluşturulmalıdır. Böylelikle karakteristik olan alt bölgeler belirlenebilecek ve yeniden inşa alanın özgünlüğüne uygun şekilde gerçekleşecektir.
6. Çalışmada yer alan örnek alan incelemeleri sonucunda çalışma yönteminin belgeleme-değer atfı ve fiziksel karakter analizi şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Diyarbakır Suriçi örneğinde olduğu gibi, süreç genel durumdan farklı ilerliyorsa veya aktörler etkin bir rol oynayarak mekansal değer atfı üzerinden süreci yönlendiriyorsa; çalışma yöntemi yeniden inşanın esaslarına bağlı kalmak kaydıyla değişebilir. Zira bu uygulamada esas olan yıkılan bir tarihi kenti, özgünlüğünü koruyarak yeniden inşa etmektir ve bu amaçla yöntem değişiklikleri meydana gelebilir.
7. Süreç içerisinde değişen yeniden inşa yaklaşımı incelendiğinde; 21.Yy'daki bakış açısının alana zarar verdiği gözlemlenmekte olup; sürdürülmesi kentsel koruma disiplini açısından uygun değildir. Bu anlamda söz konusu alandaki her güncel yaklaşım direkt olarak uygulanmamalı, yeni yaklaşımların alanla uyum sağlaması temel girdi olarak kabul edilmelidir.
8. Çalışmada yeniden inşa kavramının ortaya çıkışından günümüze kadar olan farklı örnekler incelenmiştir. Bu örnekler yeniden inşa anlayışının değişimine bağlı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası, 20.Yy örnekleri ve 21.Yy örnekleri olarak sınıflandırılmıştır. Yakın dönemde kentsel ölçekte yıkılmış olan Halep ve Şam gibi tarihi kentler de yer aldıkları zaman dilimi itibarıyla 21. Yy örnekleri arasında yer almaktadır. Bu kentlerin de ileriki dönemlerde yeniden inşa edileceği düşünüldüğünde; henüz tek örneği de tamamlanmamış olan 21. Yy'ın yeniden inşa yaklaşımı ile mi yoksa başarılı örneklerle sahip olan önceki yaklaşımlar ile mi yeniden inşa edilmesi konusunda belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 20.Yy örneklerinin, tarihi bir kentin özgün değerlerini koruyarak yeniden ürettiği göz önünde bulundurulduğunda; önceki

yaklaşımların kentsel koruma disiplini açısından daha uygun olduğu tespit edilmiştir. 21. Yy'daki yeniden inşa yaklaşımının ise alanın mekansal karakteristiğini göz ardı etmesi nedeniyle sürdürülmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

9. İlâveten 21.Yy'daki yeniden inşa uygulamalarında; Coğrafi Bilgi Sistemleri, uydu görüntüleri, hızlı belgeleme araçları (fotogrametri) vb. gelişimlerle birlikte yeniden inşa yaklaşımları da değişebilecektir. Zira kentsel ölçekte bir alanın özgünlüğü korunarak yeniden üretilmesi zaman almaktadır. Modern yeniden inşa uygulamaları, önceki dönemlere kıyasla teknolojik avantajlara sahip olup; tarihi çevrenin yeniden üretiminde, korunan mekansal değerlerin yahut mekandaki değişimlerin kaydedilmesi, görselleştirilebilmesi (plan, kroki, üç boyutlu temsili vb.) ve alandaki koruma kararlarının mekansal yansımalarının ifade edilebilmesi açısından bu gibi avantajlara sahiptir.

KAYNAKLAR

- [1] The Guardian (2016) How London might have looked: five master plans after the great fire of 1666 (<https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, 24.07.2019) ve Apollo (2016) Post-Fire London was a magnificent, beautiful compromise (<https://www.apollo-magazine.com/post-fire-london-magnificent-beautiful-compromise/>, 24.07.2019)
- [2] LisbonLisboaPortugal.com (2019) The Lisbon Earthquake of 1755 (<https://lisbonlisboaportugal.com/Lisbon-information/1755-lisbon-earthquake.html/>, 25.07.2019)
- [3] Russian Life (2012) Moscow's Last Great Fire (<https://russianlife.com/stories/online/moscows-last-great-fire/>, 24.07.2019)
- [4] The Virtual Museum of the City of San Francisco (<http://www.sfmuseum.org/1906/rebuild.html>, 25.07.2019)
- [5] Greece Is (2018) From Ashes to Rebirth: The Great Fire of Thessaloniki (<http://www.greece-is.com/from-ashes-to-rebirth-the-great-fire-of-thessaloniki/>, 24.07.2019)
- [6] The Great Kanto Earthquake (2013) Reconstruction and Readjustment (<http://www.greatkantoearthquake.com/reconstruction.html>, 25.07.2019)
- [7] UNESCO (2015) Nomination for the UNESCO World Heritage List Nomination Dossier, The Speicherstadt and Kontorhaus District with Chilehaus, Free and Hanseatic City of Hamburg Ministry of Culture/ Department for Heritage Preservation, Hamburg
- [8] The World Heritage Committee (2014) Historic Centre of Warsaw (Poland) 37 COM 8B.52
- [9] The World Heritage Committee (2000) WHC Nomination Documentation, City of Verona
- [10] SOLIDERE (2006) Master Plan- Annual Report, Beirut
- [11] Aloul M. A. (2007) the Destruction of Cultural Heritage by Warfare and Reconstruction Strategies: Lessons Learned From Case Studies of Rebuilt Cities, Master of Science in Architectural Studies University of Florida
- [12] The World Heritage Committee (2005) WHC Nomination Documentation, the Old City of Mostar
- [13] The World Heritage Committee (2005) Nomination Dossier the Old City of Mostar
- [14] ICOMOS (1964) International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, the Venice Charter, 2nd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice
- [15] UNESCO (2017) Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Paris
- [16] ICOMOS (1982) Reconstruction of Monuments Destroyed by War, Declaration of Dresden, Dresden
- [17] ICOMOS (1990) Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, Lausanne
- [18] Australia ICOMOS (2013) the Burra Charter, the Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, Australia ICOMOS
- [19] ICCROM (2000) Riga Charter, Riga Charter on authenticity and historical reconstruction in relationship to cultural heritage, Riga
- [20] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu (1999), 660 Sayılı İlke Kararı
- [21] İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2003) İstanbul İçin Deprem Master Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü
- [22] UNESCO (1976) Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas Nairobi
- [23] ICOMOS Brazilian Committee (1987) the First Brazilian Seminar about the Preservation and Revitalization of Historic Centers, Itaipava
- [24] ICOMOS (1987) Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter), Washington

- [25] The Getty Conservation Institute (2009) Historic Urban Environment Conservation Challenges and Priorities for Action Experts Meeting, March 12-14, 2009 Meeting Report, Los Angeles
- [26] UNESCO (2005) Vienna Memorandum on World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape, Paris
- [27] Jokiletho J. (2007) International Charters On Urban Conservation: Some Thoughts on the Principles Expressed In Current International Doctrine, *City & Time* 3 (3): 2, CECI
- [28] ICOMOS (2004) Ename Charter for the Interpretation of Cultural Heritage Sites, Third Draft
- [29] ICOMOS (1996) Principles for the Recording of Monuments, Groups of Buildings and Sites, Sofia
- [30] English Heritage (2015) Conservation Principles Policies and Guidance for the sustainable management of the historic environment
- [31] Council of Europe (1985) Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, Granada
- [32] Jan Dariusz Cutajar, Abigail Duckor, Dean Sully & L. Harald Fredheim (2016) A Significant Statement: New Outlooks on Treatment Documentation, *Journal of the Institute of Conservation*, 39:2, 81-97, DOI: 10.1080/19455224.2016.1212717
- [33] Letellier R., Leblanc F. and Schmid W. (2007) Recording, Documentation and Information Management for the Conservation of Heritage Places guiding Principles, Los Angeles
- [34] Leblanc F. and Eppich R. (2005) Documenting our Past for the Future, *Conservation*, Volume 20, Number 3, 5-10, Los Angeles
- [35] Tomlan M. A. (2015) Historic Preservation Carrying for our Expanding Legacy, Springer, New York
- [36] Crosby T. and Cancino C. (2005) the Earthen Architecture Initiative Guidelines for the Teaching of Earthen Conservation, the Getty Conservation Institute, 1-8
- [37] Brizard T, Derde W. and Silberman N. (2007), Basic Guidelines for Cultural Heritage Professionals in the Use of Information Technologies, the Interactive Institute AB, Stockholm
- [38] Cancino C (2008) Recording and Documentation of Earthen Architecture, *Terra Literature Review an Overview of Research in Earthen Architecture Conservation*, 32-45
- [39] Schmid W, Addison A. and Byran P. (2005) A Discussion about Heritage Documentation, *Conservation*, Volume 20, Number 3, 10-17, Los Angeles
- [40] Pini D. (2013) the Getty Conservation Institute Newsletter Conservation Perspectives, *Heritage Inventories*, Volume 28, Number 2, 18-23
- [41] Rami AL-Ruzouq (2012). Photogrammetry for Archaeological Documentation and Cultural Heritage Conservation, Special Applications of Photogrammetry, Dr. Daniel Carneiro Da Silva (Ed.), ISBN: 978-953-51-0548-0,
- [42] Lourenço P.B., Peña F.& Amado M. (2010) A Document Management System for the Conservation of Cultural Heritage Buildings, *International Journal of Architectural Heritage*, 5:1, 101-121
- [43] Elzanowski J. and Enss C. (2018) Cartographies of Catastrophe: Mapping World War Two Destruction in Germany and Poland Conference, Bauhaus University, Weimar
- [44] Enns C. M. (2016) Münchens Geplante Altstadt Städtebau und Denkmalpflege ab 1944 für den Wiederaufbau. München: Schiermeier, Franz, 2016. Print
- [45] ICOMOS (2015) Speicherstadt and Kontorhaus District with Chilehaus (Germany), World Heritage Center, Paris
- [46] Archive of Warsaw Reconstruction Office Poland (2010) Memory of the World Register, Ref N° 2010-39
- [47] Memory of the World Register (2010) Archive of Warsaw Reconstruction Office Poland, Ref N° 2010-39
- [48] ICOMOS (2013) the Historic Centre of Warsaw (Poland) Advisory Mission 2013, Report
- [49] Wyborcza.pl (2011) Posłuchaj o odbudowie Starówki. Nasze zaproszenia, https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,9660672,Posluchaj_o_odbudowie_Starowki,_Nasze_zaproszenia.html?disableRedirects=true, 20.11.2019)

- [50] Wikipedia (2008) File: Ponte Pietra, (https://it.wikipedia.org/wiki/File:Ponte_Pietra_1945.jpg, 29.04.2020)
- [51] Schmid H. (2006) Privatized urbanity or a politicized society? Reconstruction in Beirut after the civil war, *European Planning Studies*, 14:3, 365-381, DOI: 10.1080/09654310500420859
- [52] World Bank (2006). Project Appraisal Document on a Proposed Credit in the amount of SDR 10.4 Million (US\$15 Million equivalent) to Bosnia and Herzegovina for a Land Registration Project. Washington, D.C., the World Bank
- [53] Yarwood, J. (1998). *Rebuilding Mostar: Urban Reconstruction in a War Zone*. University Press. Vol. 3, 1998, 160 pp., ISBN 0-85323-903-7, Liverpool, England
- [54] Suri N. S. (2012) Two cities with no soul: Planning for division and reunification in post-war Mostar, *Planning in post-war Mostar*, 48th ISOCARP Congress 2012, Perm, Rusya
- [55] The Getty Conservation Institute (2002) *Assessing the Values of Cultural Heritage*, Research Report, Los Angeles
- [56] Kalman H. (2014) *Heritage Planning Principles and Processes*, New York, Routledge
- [57] Mason R. (2002) *Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices*, the Getty Conservation Institute, *Assessing the Values of Cultural Heritage*, Research Report, Los Angeles
- [58] The Getty Conservation Institute (2000), *Values and the Heritage Conservation Research Report*, 32-38, Los Angeles
- [59] Jokiletho J. (2006) *World Heritage: Defining the Outstanding Universal Value*, City & Time 2 (2), CECI, (<http://www.ct.ceci-br.org>, 02.01.2018)
- [60] Smith (2010) *the Value of Built Heritage*, the College of Estate Management CEM Occasional Paper Series, 2; 10, 1-24
- [61] Zancheti S. M. & Jokiletho J. (1997) *Values and Urban Conservation Planning: Some Reflections on Principles and Definitions*, *Journal of Architectural Conservation*, 3:1, 37-51, (<https://doi.org/10.1080/13556207.1997.10785179>, and 08.11.2018)
- [62] Worthing D and Bond S. (2016) *Managing Built Heritage the Role of Cultural Significance*, 2nd Edition, New Jersey, Blackwell Publishing
- [63] Jokiletho J. (1999) *A History of Architectural Conservation*, Oxford, Butterworth-Heinemann
- [64] English Heritage (2017) *Conservation Principles for the Sustainable Management of the Historic Environment*, Consultation Draft
- [65] Arizpe L. (2000) *Cultural Heritage and Globalization*, *Values and Heritage Conservation*, 32-38
- [66] Mason R. (2006) *Theoretical and Practical Arguments for Values-Centered Preservation*, *CRM: The Journal of Heritage Stewardship* (21-48) Volume 3 Number 2 Summer 2006, Washington
- [67] ICOMOS (1994) *the Nara Document on Authenticity*, Japan
- [68] Canadian Register of Historic Places (2006) *Writing Statements of Significance*, Ottawa, Parks Canada
- [69] Institute for Urban and Regional Planning (?), *UNESCO Chair in World Cultural and Urban Landscapes RWTH Aachen University Management Plan of The Speicherstadt and Kontorhaus District with Chilehaus*, *Nomination for the UNESCO World Heritage List*, Hamburg
- [70] Stumpo S. (2010) *The Sustainability of Urban Heritage Preservation The Case of Verona, Italia*, *Inter-American Development Bank Institutional Capacity and Finance Sector DISCUSSION PAPER No. IDB-DP-128*, NW, Washington, D.C., U.S.A.
- [71] Demirsoy M.S. (2006) *Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi (Lübnan-Beyrut-SOLİDERE Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, *Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul
- [72] Calame J. (2005) *Post-war Reconstruction: Concerns, Models and Approaches*, *Macro Center Working Papers*, Paper 20, 4-4-2005, Roger Williams University, Minerva Parters, New York

- [73] Kropf K. (1996) Urban tissue and the character of towns, URBAN DESIGN International (1996) 1(3), (247-263) School of Geography, University of Birmingham, Birmingham
- [74] Llywodraethwyr Cymru Welsh Government, Welsh Assembly Government's historic environment service working for an accessible and well-protected historic environment for Wales. (CADW) Denbigh: Understanding Urban Character, Cardiff, CADW
- [75] City of London (2010) Illustrated Urban Design Principles, London
- [76] Ministry for the Environment (2005) New Zealand Urban Design Protocol, Wellington: Ministry for the Environment, Wellington
- [77] Dovey K. (2016) Urban Design Thinking A Conceptual Toolkit, Bloomsbury Academic
- [78] Carmona and Tiesdell (2007) Urban Design Reader, Oxford, Elsevier LTD.
- [79] ICOMOS (2005) Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, China
- [80] Historic England (2016) Conservation Area Designation, Appraisal and Management Historic England Advice Note 1, Historic England
- [81] UNESCO (1945) Reconstruction of historical route: Three Crosses Square - Old Town Market (<https://en.unesco.org/mediabank/24980/>, 09.08.2019)
- [82] Popiołek-Roßkamp M. (2019) Warsaw: A Reconstruction that Began Before the War, in: Post War Reconstruction The Lessons for Europe. A Symposium at the Lebanese American University, Beirut 2019, p. 44-52.
- [83] Manfredo Occhionero ve Giuliana Raimondi (2002) Centro storico: le scelte delineate dagli strumenti di piano, Architetti Verona, 22-32 Verona
- [84] Grimmer, A.E., (2017) The Secretary of the Interior's standards for the treatment of historic properties with guidelines for preserving, rehabilitating, restoring & reconstructing historic buildings, Washington, D.C.: U.S. Department of the Interior, National Park Service, and Technical Preservation Services
- [85] Khalaf, R.W. (2016b) Architectural compatibility beyond the eye of the beholder. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, [e-journal] 6 (3), pp. 238-254. <http://dx.doi.org/10.1108/JCHMSD-07-2015-0028>
- [86] Kejanlı D.T. ve Dinçer İ. (2011)Diyarbakır Kale Kenti'nde Koruma ve Planlama Sorunları, MEGARON 2011;6(2):95-108
- [87] Dericioğlu K.T. Ve Tuna N. (2003) Tarihi Suriçi (Diyarbakır / Türkiye) Merkezi'nin Kültürel Mirasın Korunması Göz Önüne Alınarak Kentsel Yenilenmesi Ve Ekonomik Canlanması
- [88] Eyyüpoğlu D. (2018) Understanding The Driving Forces in Heritage Conservation Activities in Suriçi, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, ODTÜ, Ankara
- [89] Kejanlı D.T. (2004), Anadolu'da Kale Kentler Ve Koruma Sorunları: Diyarbakır Kale Kenti, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- [90] Gölcük A. (2010) Kentsel Planlama Sürecinde Kent Formundaki Değişimlerin Diyarbakır Kenti Örneğinde Araştırılması, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana
- [91] Kejanlı D.T. (2009) Diyarbakır Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci Ve Koruması Sorunları, TMMOB DİYARBAKIR KENT SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI,12-25, ANKARA
- [92] Parla C. (2005) Diyarbakır Surları Ve Kent Tarihi, ODTÜ MFD 2005/1 (22:1) 57-84
- [93] Çıdam F.B. (2007) Diyarbakır Kent Dokusunun Turizm ve Rekreasyon Kaynaklarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara
- [94] Yıldız Üniversitesi Koruma Planlama Grubu (1990) Diyarbakır Belediyesi Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu- Plan Notları, Yıldız Teknik Üniversitesi
- [95] Egeplan Planlama (2012) Diyarbakır Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Açıklama Raporu, Ankara
- [96] İpek B. (2019) Kişisel Fotoğraf Arşivi
- [97] Eski Türkiye.net (?)Diyarbakır Ulu Camii Avlusu / 1964 (<https://www.eskiturkiye.net/1849/diyarbakir-ulu-camii-avlusu-1964>, 11.03.2020)

- [98] Tripadvisor (?) Hasanpaşa Hanı (https://www.tripadvisor.com.tr/Attraction_Review-g297994-d2624404-Reviews-Hasan_Pasa_Hani-Diyarbakir.html, 11.03.2020)
- [99] Wowturkey (2010) Diyarbakır- Eski Fotoğraflar (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=1725810>, 11.03.2020)
- [100] Pinterest (?) Cahit Sıtkı Tarancı Evi (<https://tr.pinterest.com/pin/519884350720887054/?lp=true>, 11.03.2020)
- [101] Pinterest (?) Diyarbakır - Tanıtım | Gezilecek Yerler (<https://tr.pinterest.com/pin/605100899922601747/>, 11.03.2020)
- [102] Pinterest (?) Behrampaşa Camii Ciavırında Bir Sokak Diyarbakır / 1927 (<https://tr.pinterest.com/pin/605100899922601576/>, 11.03.2020)
- [103] Pinterest (?) (<https://tr.pinterest.com/pin/605100899922647995/>, 11.03.2020)
- [104] TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013) Diyarbakır İli Sur İlçesi Suriçi Bölgesine Ait Master Plan Ve Uygulama Rehberi Hazırlanması İş, III. Aşama: Master Plan
- [105] İkarya Danışmanlık (2015) Diyarbakır Kalesi Ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı, Ankara
- [106] Soylukaya N. (2017) Diyarbakır / Suriçi Çatışma Süreci ve Sonrası Tahribatı Hasar Tespit Raporu, Diyarbakır
- [107] TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu (2017) Sur Raporu
- [108] World Heritage Watch (2017) Destruction of the Old City (Surici) of Diyarbakır Since 2015 and its Current Status, 109-111, Buch- und Offsetdruckerei H.Heenemann GmbH & Co. KG, Berlin
- [109] TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016) Diyarbakır Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Plan Açıklama Raporu, Ankara
- [110] TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017) Diyarbakır İli, Sur İlçesi 126 ha Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Raporu
- [111] TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018) Diyarbakır İli, Sur İlçesi 126 ha Kentsel Tasarım Projesi Kentsel Tasarım Raporu, Ada Analizleri
- [112] Google Earth (2019) Diyarbakır Sur Uydu Görüntüleri
- [113] Dinçer (2016) Bir Dünya Mirası Olarak Suriçi'ni Korumada Önkoşul: Tüm Paydaşların Ortaklaşmış Değer Algısı, Mimarlık Dergisi, Sayı 389, (<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=403&RecID=3909>, 03.07.2019)
- [114] Durak Ş. (2014) Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır
- [115] Yıldırım M. (2002) Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Korunmasına İlişkin Bir Yöntem Araştırması, Restorasyon Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara
- [116] UNESCO (2014) Diyarbakır Fortress and Hevsel Gardens Cultural Landscape Nomination for Inscription on the World Heritage List, Diyarbakır
- [117] Baran M. (2017) Eski Diyarbakır Evleri İklim İlişkisi, Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi DUMF, Cilt: 8, 2, Mayıs 2017 (Özel Sayı), 423-430
- [118] Oruç Ş.E.(2015) Diyarbakır İli Kırsal Mimari Çeşitliliğinin İklimsel Konfor Ve Enerji Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Yapı Fiziği Ve Malzeme Programı, İstanbul
- [119] Oruç Ş.E.(2017) Diyarbakır Suriçi Bölgesindeki Geleneksel Konut Mimarisinde İklimsel Faktörlerin Rolü, Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi DUMF, Cilt: 8, 2, Mayıs 2017 (Özel Sayı), 383-394
- [120] Sis M. (1993) Eski Diyarbakır Suriçi Konutlarında İklimin Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır
- [121] Soylukaya N. (2018) Çatışma Öncesi ve Sonrası Diyarbakır Suriçi, Çatışma, Planlama ve Tasarım, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 52-77, Pelin Ofset, Ankara

- [122] Özbudak Akça Y.B., Aykal F.D. ve Çakır Aydın D. (2017) Kullanıcı-Yapı etkileşiminin Diyarbakır tarihi geleneksel evlerinde irdelenmesi, Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi DUMF, Cilt: 8, 2, Mayıs 2017 (Özel Sayı), 275-284
- [123] Payaslı Oğuz G. ve Halifeoğlu F.M.(2017) Geleneksel Diyarbakır Evlerinde yapım tekniği ve malzemede koruma sorunları, Dicle Üniversitesi Mühendislik Dergisi DUMF, Cilt: 8, 2, Mayıs 2017 (Özel Sayı), 345-358
- [124] Özyılmaz H. (2007) Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz: Geleneksel Konutların Güncel Kullanımda Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara
- [125] Dalkılıç N. ve Bekleyen A.(2011) Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri, Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi, Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları-3, ISBN: 978-605-363-799-8, 417-462, A Grafik Basımevi, Diyarbakır
- [126] Dağtekin E. Kakdaş Ateş D. ve Oğur D. (2018) Diyarbakır Sur İçinde Yeni Konut Tasarımı Yaklaşımları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi /Cilt: 11 Sayı: 56 Nisan 2018, Issn: 1307-9581
- [127] Türk D. (2018) Yer Kimliğinin Post-Travmatik Şehirlerde İncelemesi: Diyarbakır Suriçi Örneği, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, ODTÜ, Ankara
- [128] Günel S. D. (2019) Kentsel Kimlik Algısının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi: Diyarbakır Suriçi ve Eski Mardin Kenti Merkezi Karşılaştırması, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- [129] Denli Özel N.(2018) Diyarbakır Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamında Geleneksel Evlerin İncelenmesi ve Önerilerin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul
- [130] Işık N. (2017) Geleneksel Yığma Yapılarda Taşıyıcı Sistem Hasarları ve Nedenlerinin Tespiti ile Güçlendirme ve Tamamlayıcı Müdahale Önerileri; Diyarbakır Suriçi Örneği, Doktora Tezi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- [131] Uyar N. (2018) Kişisel Fotoğraf Arşivi

EKLER**Ek 1. Alanda Çalışma Yapmış Olan Uzmanlarla Değer Tespiti Görüşmeleri**

İsim	Sorular	Cevaplar
NECATİ UYAR	1. Plan hazırlanırken nelere dikkat edildi, hangi bileşenler korundu?	1. Planda alanın özgünlüğü yitirmemiş kısımlarında kütle, avlu, sokak genişliği vb. bileşenleri korunmuştur. Asıl kullanıcı zemin katı kullanıcılarıdır, yapılar bölünmüş, kat artmış ve orijinalliği bozulmuştur, bu nedenle de tarihi dokunun özgün yanları korunmuştur.
	2. Kütle, geleneksel yapılaşma biçim, Kat Yüksekliği, Sokak karakteri gibi mekansal parametrelere ilişkin yaklaşımlar nasıldır?	2. Öncelikle tarihi dokunun 1952 yılına ait uydu görüntüleri ve kadastral haritalarla özgün hali referans alınmıştır. Sokağa bakan cephelerde avlu duvarlarda taş malzeme kullanımı zorunluluğu getirilmiştir. Kentsel hafıza doğrultusunda Pazar yeri, açık alan ve meydan gibi boşluklar yaratılmıştır.
	3. Planda bir üst kurgu var mıdır?	3. Suriçi zaten bozulmuş bir tarihi doku olduğundan, plan mevcudu onarmayı hedeflemiş, alanda bozulmaya neden olan dönem eklerinden arındırıp orijinal dokuya dönme hedefi yer almaktadır. Üst kurguda dokunun özgün halinden kalanlar korunmuş, havuz, kuyu, ağaç, yapı, kütle vb. yeniden ele alınmıştır. Zemin kat referans alınıp, aynı malzeme ile yapılaşma önerilmiştir. 1952 yılı kadastral durumunun baz alınması nedeni ise özgün dokuyu yansıtmasıdır ve alanın belgelenmesinde kullanılmıştır.
	4. Alanın planlama geçmişi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?	4. 1990 yılında hazırlanan KAİP ile tescilli yapı sayısı artmış, tescil önerili yapılar, çeşmeler vb. de korunmaya başlanmıştır; ancak bazı bölgelerden vazgeçilmişti ve bu planla korunması gereken alan büyütülmüştür. Bazı yerlerde 10 m genişliğinde sokaklar, bitişik nizam 4 katlı yapılaşma gibi hükümler içermekteydi, buna ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.
	5. Alandaki çatışma süreci mekanın yeniden şekillenmesi için nasıl bir gelişmedir?	5. TOKİ çatışma süreci öncesinde bu alanda kamulaştırmalar yapmıştı, sonrasında süreç uzadı ve bu parseller KAİP sınırları içerisinde kaldığı için plan yapılmıştır. Buralarda restorasyon yapılacaktı ancak her parselde ayrı proje oluşturulması maliyeti nedeniyle vazgeçildi, şu anda TOKİ önceki görevini tamamlamakta, fakat şu anda yeniden inşa süreci ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır.
	6. Mevcutta alandaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?	6. KAİP revizyonda bahçe duvarı yapılamaz gibi bir hüküm yer almakta, bu bileşen alanın şekillendiren alt parçalardan birisi ve alanı avlulu yapılaşmadan vazgeçirmektedir. Bu plan için revizyon denmesi pek uygun değildir; zira korumaya ilişkin düzenlemeler yoktur, plan tadilat denmesi daha uygundur.

Ek 1. Alanda Çalışma Yapmış Olan Uzmanlarla Değer Tespiti Görüşmeleri (devamı)

İsim	Sorular	Cevaplar
SERDAR NİZAMOĞLU	1. Plan hazırlanırken nelere dikkat edildi, hangi bileşenler korundu?	1. Alandaki bakımsızlık, göç ve çöküntüleşme sorunları ile kültürel mirasın korunmasının beraberliği hedeflenmiştir. Suriçi Hevsel Bahçeleri'nin tampon alanı olması nedeniyle özellikle Surların ve alanın görünümü ve algılanması üzerinde durulmuş, bu algıya ve kentsel dokuya etki eden bileşenler korunmuştur.
	2. Kütle, geleneksel yapılaşma biçim, Kat Yüksekliği, Sokak karakteri gibi mekansal parametrelere ilişkin yaklaşımlar nasıldır?	2. Alan yönetim planında KAİP ile tanımlanan parsel ve ada düzeni, geleneksel malzeme kullanımı, avlu, bahçe ve sokak ilişkisi, yapının parseldeki konumu, dolu-boş ilişkisi gibi fiziksel özellikler dikkate alınmıştır.
	3. Planda bir üst kurgu var mıdır?	3. Planda kent yoksulluğunu önleme, restorasyon, turizm ve Hevsel Bahçeleri'nin korunması var. UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girilmesiyle kentsel istihdam ve markalaşma yaratmaktadır.
	4. Alanın planlama geçmişi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?	-
	5. Alandaki çatışma süreci mekanın yeniden şekillenmesi için nasıl bir gelişmedir?	5. Sur belediyesi alan yönetimi, restorasyon ve sokak sağlıklaştırma çalışmaları yapmıştı, çatışma nedeniyle alanda güvenlik problemleri meydana geldi ve kültürel miras tahrip edilmiştir. Revizyon plan ile soyut miras göz ardı edilmektedir, katmanlaşmış doku ve kent belleği değiştirilmektedir. Amaç yalnızca turizm odaklı hale gelmekte ve bu da yerleşik kültürle uyumlu değildir. Revizyon planda önerilen malzeme, kütle, plan notlarında avlulu yapılaşmanın yasaklanması, çıkmaz sokaklar ve meydanların yasaklanması dokuyla uyumsuzdur.
	6. Mevcutta alandaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?	6. Alanda halihazırda bir kentsel dönüşüm vardı, ancak göçmen nüfus Suriçi'nde kalmak isterken mülk sahipleri ise soylulaştırma istemekteydi. Alan UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girince kaynak aktarımı artacak ve alandaki projeler gerçekleşebilecekti ancak çatışmalar nedeniyle mümkünatı kalmamıştır.

Ek 1. Alanda Çalışma Yapmış Olan Uzmanlarla Değer Tespiti Görüşmeleri (devamı)

İsim	Sorular	Cevaplar
NEVİN SOYLUKAYA	1. Plan hazırlanırken nelere dikkat edildi, hangi bileşenler korundu?	1. Yıkım sürecinde yalnızca tescilli yapılar tek yapı ölçeğinde tespit edilerek korunmuştur, çevresel açıdan değerli yapılar yok sayılmış, alan kentsel bir tampon niteliğinde olmasına rağmen kentsel doku ölçeğinde düzenlemeler yapılmadan KAİP revizyon uygulanmaya başlanmıştır.
	2. Kütle, geleneksel yapılaşma biçim, Kat Yüksekliği, Sokak karakteri gibi mekansal parametrelere ilişkin yaklaşımlar nasıldır?	2. Mahalle sınırları, ada ve parsel bazında tespitler yapıp, kriterler geliştirilerek UNESCO ile işbirliği içerisinde düzenlemeler yapılması gerekliydi; lakin bu bileşenler korunmamaktadır.
	3. Planda bir üst kurgu var mıdır?	3. Alanda güvenlik gerekçesiyle dar sokaklar genişletilmekte, duvar yüksekliğine sınırlama getirilmekte, fiziksel mekanın üçüncü boyuta algılanması değiştirilmektedir. Geleneksel yapıların kaçak kısımları temizlenebilirdi veya sorunlu alanlardan başlanabilirdi; ancak önceliklendirme farklı oldu, bu nedenle bir üst kurgudan söz edilememektedir.
	4. Alanın planlama geçmişi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?	-
	5. Alandaki çatışma süreci mekanın yeniden şekillenmesi için nasıl bir gelişmedir?	5. Bu süreçte 2012 KAİP revizyonu yapıldığı ifade ediliyor, ancak kentsel dokudaki mahremiyet, iklimsellik ve mimari özellikler açısından uyumsuz, tüm cephelerinde cumbası olan, mahremiyeti kaybeden, eyvan ve avluyu kullanışsız hale getiren bir yapılaşma öngörülüyor, o nedenle yeniden şekilleniş uygun değildir.
	6. Mevcutta alandaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?	6. Tahrip olan alanlarda riskli alan ilan ve kamulaştırma ile mülkiyet sorunu ortadan kalkmış, dönüşüm süreci hızlanmıştır; bu açıdan tarihi dokudaki koruma açısından yetersizdir.

Ek 1. Alanda Çalışma Yapmış Olan Uzmanlarla Değer Tespiti Görüşmeleri (devamı)

İsim	Sorular	Cevaplar
AYŞE TEYFUR	1. Plan hazırlanırken nelere dikkat edildi, hangi bileşenler korundu?	1. Bu süreçte tarihi dokunun kültürel bileşenleri, mekansal süreklilik kaybedilmiştir; zira alandaki bileşenler değiştirilmektedir.
	2. Kütle, geleneksel yapılaşma biçim, Kat Yüksekliği, Sokak karakteri gibi mekansal parametrelere ilişkin yaklaşımlar nasıldır?	2. Sokak genişlikleri güvenlik gerekçesiyle değiştirilmiştir, yapılaşma biçimi açısından uyumsuz emniyet alanları önerilmiş, avlulu yapıların yerleri değiştirilmiş, orijinal dokuya benzetilen bileşenleri değiştirilmiştir. Ayrıca ring yolun sürdürülmesiyle ve etrafına nitelikli ticaret alanları eklenmektedir bu da yoğunluğu da artmaktadır.
	3. Planda bir üst kurgu var mıdır?	3. Alana özgün niteliğini veren bu bileşenlere yalnızca benzetilmeye çalışılmaktadır, tip bir proje yoktur, geleneksel açıdan da benzer bir proje değildir; o nedenle bir üst kurgusu olduğu pek söylenememektedir.
	4. Alanın planlama geçmişi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?	-
	5. Alandaki çatışma süreci mekanın yeniden şekillenmesi için nasıl bir gelişmedir?	5. Alanda daha öncesinde bir kamulaştırma uygulaması vardı, süreçle birlikte hızlanmış ve planlama süreci şu an bu şekilde ilerlemektedir. Yapılan projeler orijinal dokuya yalnızca görünüş itibarıyla benzemektedir.
	6. Mevcutta alandaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?	6. Yeniden inşa edilen alanlardan olan Ali Paşa Mahallesi'nde yapılan araştırmalarda yalnızca sokak dokusunun korunmuş olduğu, kullanışsız alanlar oluşturulduğu, küçük, ıstık almayan ve iklimsel özelliklere uygun olmayan avlulara sahip bir yapılaşma oluşturulmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Burak İPEK

Doğum Tarihi:31.01.1992

E-mail :burakipek2@gmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Ortaöğretim	Fen Bilimleri	Mersin Mehmet Serttaş A.L.	2006- 2010
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Mersin Üniversitesi	2011- 2016
Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Mersin Üniversitesi	2017-2020

Görevler:

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Şehir Plancısı	Yükseliş İmar İnş. Planlama ve Kentsel Dönüşüm Ltd. Şti.	2016-2017